

**ศึกษาภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคด้วยตนเอง
ของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา**

งานวิจัยของ

ประกอบ	อุบลขาว
จิตตะเสน	เจริญ
จำรูญ	วงศ์กระจ่าง

เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ 2547

บทคัดย่อ

การใช้สมุนไพรในการบำบัดโรคของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา

จากการศึกษาการใช้สมุนไพรในการบำบัดโรคของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา จำนวน 17 โรค คณะผู้ศึกษาวิจัยพบว่า 1. การรักษาแผลสด ใช้สมุนไพร 24 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 7 ตำรับ 2. การรักษาแผลเปื่อยเรื้อรัง ใช้สมุนไพร 42 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 8 ตำรับ 3. การรักษาโรคเกี่ยวกับอวัยวะสืบพันธุ์ ใช้สมุนไพร 48 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 12 ตำรับ 4. โรคเกี่ยวกับโลหิตสตรี ใช้สมุนไพร 90 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 11 ตำรับ 5. โรคริดสีดวงจมูก ใช้สมุนไพร 61 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 11 ตำรับ 6. โรคเกี่ยวกับการถูกงูมีพิษและสัตว์มีพิษกัดต่อย ใช้สมุนไพร 42 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 16 ตำรับ 7. โรคปวดเมื่อย เหน็บชา ใช้สมุนไพร 87 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 16 ตำรับ 8. โรคเบาหวาน ใช้สมุนไพร 38 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 17 ตำรับ 9. โรคหอบ หืด ใช้สมุนไพร 40 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 11 ตำรับ 10. โรคริดสีดวงทวารหนัก ใช้สมุนไพร 53 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 10 ตำรับ 11. โรคท้องเสีย ใช้สมุนไพร 42 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 16 ตำรับ 12. โรคท้องผูก ท้องอืด ท้องเฟ้อ ใช้สมุนไพร 57 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 22 ตำรับ 13. โรคปวดฟัน ใช้สมุนไพร 31 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 20 ตำรับ 14. โรคผิวหนัง ใช้สมุนไพร 101 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 27 ตำรับ 15. โรคอึกสูกอีไสหัด ใช้สมุนไพร 75 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 11 ตำรับ 16. โรคไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ใช้สมุนไพร 23 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 11 ตำรับ 17. โรคไข้หวัด ใช้สมุนไพร 80 ชนิด ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา 24 ตำรับ ชื่อสมุนไพรและตำรับยาสมุนไพรที่หมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลาได้ใช้ในการบำบัดโรคให้กับตนเองและชาวบ้าน ตามโรคแต่ละชนิดดังกล่าวมาแล้วนั้น จะต้องนำมาวิเคราะห์ วิจัย เพื่อหาเหตุผลของภูมิปัญญา และพัฒนาให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงกับประชาชนทั่วไปอีกครั้งหนึ่ง ส่วนประสบการณ์ในการเรียนรู้การถ่ายทอดความรู้และความชำนาญในการรักษาโรคของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา นั้น พบว่า หมอชาวบ้านส่วนใหญ่มีจิตวิญญาณที่รักในอาชีพนี้อย่างแท้จริง มุ่งศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งจากตำรับตำราที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษและประสบการณ์ในการรักษาผู้ป่วย หมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลาไม่หวงความรู้ที่ถ่ายทอดวิชาให้กับศิษย์อย่างแท้จริง

ABSTRACT
THE USAGE HERBAL MEDICINES FOR TREATMENTS
OF THE LOCAL MEDICALS IN SONGKHLA

FOR STUDY ABOUT THE USAGE OF HERBS FOR 17 DISEASES TREATMENT BY LOCAL MEDICALS IN SONGKHLA. THEY FOUND THE FOLLOWING RESULTS :

- 1 **WOUND CURES**, USED 24 KINDS OF HERBALS AND THEY USED FOR 7 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS ;
- 2 **CHRONIC ULCERS REMEDY**, USING 42 KINDS OF HERBALS FOR CURES, THEY USED FOR 8 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS ;
- 3 **GENITALS DISEASES REMEDY**, USING 48 KINDS OF HERBALS FOR CURES, THEY USED FOR 13 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS ;
- 4 **FEMALE BLOOD POISONING REMEDY**, USING 90 KINDS OF HERBALS FOR CURES, THEY USED FOR 11 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS FOR CURES ;
- 5 **NASAL POLYPOSIS DISEASES**, USING 61 KINDS OF HERBALS, THEY USED FOR 11 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS FOR CURES ;
- 6 **THE DISEASES OF THE POISONOUS SNAKES AND THE POISON ANIMALS**, USING 42 KINDS OF HERBALS, THEY USED FOR 16 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS FOR CURES ;
- 7 **BODILY DISCOMFORT DISEASES**, USING 87 KINDS OF HERBALS, THEY USED FOR 16 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS FOR CURES ;
- 8 **DIABETES MELLITUS DISEASES**, USING 38 KINDS OF HERBALS, THEY USED FOR 17 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS FOR CURES ;
- 9 **BRONCHIAL ASTHMA DISEASES**, USING 40 KINDS OF HERBALS, THEY USED FOR 11 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS FOR CURES ;
- 10 **HEMORRHOID DISEASES**, USING 53 KINDS OF HERBALS, THEY USED FOR 10 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS FOR CURES ;
- 11 **DIARRHEA DISEASES**, USING 42 KINDS OF HERBALS, THEY USED FOR 16 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS FOR CURES ;
- 12 **CONSTIPATION AND TYMPANITES DISEASES**, USING 57 KINDS OF HERBALS, THEY USED FOR 22 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS FOR CURES ;
- 13 **TOOTH ACHE DISEASES**, USING 31 KINDS OF HERBALS, THEY USED FOR 20 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS FOR CURES ;
- 14 **SKIN DISEASES**, USING 101 KINDS OF HERBALS, THEY USED FOR 27 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS FOR CURES ;
- 15 **CHICKEN POX DISEASES**, USING 75 KINDS OF HERBALS, THEY USED FOR 11 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS FOR CURES ;
- 16 **BURN AND BOILING WATER DISEASES**, USING 23

KINDS OF HERBALS, THEY USED FOR 11 HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS FOR CURDES ; **17 COMMON COLD**, USING 80 KINDS OF HERBALS, THEY USED FOR 24 HEBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS FOR CURES ;

THE NAMES OF HERBALS AND THE HERBAL MEDICAL PRESCRIPTIONS FOR THE LOCAL MEDICALS IN SONGKHLA, USING FOR TREATMENTS BY THE MSELVES AND THE OTHERS. THAT IS DEPEND ON EACH KINDS OF DISEASES. THERE ARE ANALYSIS AND RESEARCH TO FIND OUT OF THE REASON AND WISDOM FOR DEVELOPMENTS TO THE PEOPLES. THE EXPERIENCE IN LEARNING TO TRANSFER KNOWLEDGE AND SKILL FROM MEDICAL TREATMENTS.

THE LOCAL PEOPLE IN SONGKHLA, HAVE FOUND THAT MOST OF THE LOCAL MEDICALS HAVE TO BE SOUL, LOVE AND LERN ITS EVERY TIMES. THEY LEARN FROM THE TEXT BOOKS, WHICH TO BE IN HERIT FROM THE ANCESTORS. THE LOCAL MEDICALS IN SONGKHLA DO NOT KEEP FOR KNOW LEDGE, THEY ARE READY TAUGHT AND TRANSFERRED KNOWLEDGES TO THE PUPILES.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์	2
ระเบียบวิธีวิจัย	2
ขอบเขตการวิจัย	2
วิธีการดำเนินการวิจัย	3
สถานที่ทำการวิจัยหรือเก็บข้อมูล	4
อุปกรณ์การวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
แผนภูมิการดำเนินงานตลาดโครงการ	5
2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย	6
ความหมายของการแพทย์พื้นบ้าน	6
ความสำคัญของการแพทย์พื้นบ้าน	7
ความหมายของภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทย	7
ความสำคัญของภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทย	9
สถานการณ์ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ในชุมชน	11
ความสำคัญของการสืบทอดภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน ไทย	12
หมอกกลางบ้าน	14
การตรวจ วินิจฉัย และการรักษาโรคตามแนวทางเวชกรรมแผนไทย	16
3 ภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคด้วยตนเองของหมอชาวบ้าน	55
ในจังหวัดสงขลา	
การรักษาแผลสด	55
การรักษาแผลเปื่อยเรื้อรัง	58
โรคเกี่ยวกับอวัยวะสืบพันธุ์	61
โรคเกี่ยวกับโลหิตสตรี	65
โรคริดสีดวงจมูก	69
โรคเกี่ยวกับการถูกงูมีพิษและสัตว์มีพิษกัดต่อย	73
โรคปวดเมื่อย เหน็บชา	78

บทที่	หน้า
โรคเบาหวาน	83
โรคหอบหืด	88
โรคกรดสีดวงทวารหนัก	91
โรคท้องเสีย	94
โรคท้องผูก ท้องอืด ท้องเฟ้อ	98
โรคปวดฟัน	102
โรคผิวหนัง	106
โรคฮีต อีเสียด	112
โรคไฟไหม้ น้ำร้อนลวก	115
โรคไข้หวัด, ไข้หวัดในเด็กอ่อน	117
4 ประสพการณ์การเรียนรู้และการรักษาของหมอสุนไพรรพพื้นบ้านในจังหวัดสงขลา	123
5 บทย่อ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	132
บทย่อ	132
สรุปผล	134
อภิปรายผล	140
ข้อเสนอแนะ	141
ภาคผนวก	
ประวัติผู้วิจัย	

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
คำแยะแมว	1
ทองพันชั่ง	1
ฟ้าทะลายโจร	2
มะแว้ง	2
ม้ากระทืบโรง	3
ขอบชะนาง	3
กระทืบยอด	4
กำลังหนุมาน	4
เจตมูลเพลิงแดง	5
เถาสมุนไพร	5
ปลาไหลเผือก	6
สาบเสือ	6
หญ้าขี้ฉ้อ	7
หญ้าหนุคัน	7
เห้ายายม่อม	8
โทองเทง	8
นมแมว	9
โคหายคำ	9
ข้างงาเดียว	10
พยับหมอก	10
ก้างปลาตัน	11
ชิงชี	11
ต้นอัคคีทวาร	12
ปราบกทวิป	12
จูโรหิณี	13
รักษาว	13
เคยทะเล	14
เถาสิงโต	14

หน้า

ผกากรอง	15
พญารากขาว	15
พญารากดำ	16
มะก้ำดาหนุ	16
เล็บเหยี่ยว	17
สังวาลพระอินทร์	17
หูลิง	18
กระคิงงา	18
กระท่อมจี๋หมู	19
ก้างปลาแดง	19
กำลังเจ็ดข้างสาร	20
แกแกล	20
เข็มป่าแดง	21
หมอนหมาแดง	21
ชุมเห็ดเทศ	22
คองคิง	22
คั้นกระวาน	23
คั้นอ้ายขาว	23
เถานกกรด	24
เถาอิกุข	24
ธรณีสาร	25
นางครวญ	25
ใบมะกา	26
เปล้าทอง	26
มะเคื่ออุทุมพร	27
มะระจั่นก	27
ยอบ้าน	28
ส้มชะมวง	28
อังกาบ	29
อัญชันคั้น	29
ไ้อ้แสก	30
หนาด	30

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญของปัญหา

การแพทย์พื้นบ้านหรือที่ชาวบ้านโดยทั่วไปนิยมเรียกกันว่า หมอพื้นบ้าน หรือหมอชาวบ้าน เป็นภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพของประชาชนแบบเป็นองค์รวม และพึ่งตนเองมาตั้งแต่อดีต โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ของมนุษย์มาตั้งแต่อดีตอันยาวนาน แต่เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์การแพทย์แผนปัจจุบันในศตวรรษที่ผ่านมา หมอพื้นบ้านจึงถูกลดความสำคัญลงเรื่อยๆ การพัฒนาการแพทย์แผนตะวันตก ซึ่งใช้องค์ความรู้จากวิทยาศาสตร์การแพทย์มีข้อจำกัดด้านค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลในจำนวนที่สูง จากการศึกษาความสำคัญด้านบำบัดรักษามากกว่าการส่งเสริมป้องกันโรคและแนวคิดแบบแยกส่วน ได้ทำให้ประชาชนผู้ยากไร้หรือผู้อยู่ห่างไกลเข้าไม่ถึงบริการด้านการแพทย์แผนตะวันตก ผู้ป่วยต้องประสบกับผลข้างเคียงของการรักษาและประเทศกำลังพัฒนาต้องถูกเอาเปรียบทางการค้าจากประเทศที่เจริญรุ่งเรือง แล้วในการจัดซื้อจัดหาเทคโนโลยีทางการแพทย์ ยา เวชภัณฑ์ และเครื่องมือด้านการแพทย์ต่างๆ

แม้ว่าขณะนี้ระบบการแพทย์แผนปัจจุบันที่ยังอยู่บนพื้นฐานความเชื่อตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ จะได้รับการยอมรับอย่างสูงมากจากประเทศต่างๆ ทั่วโลก อันเนื่องมาจากการมีประสิทธิภาพในการรักษาโรคได้อย่างกว้างขวาง ช่วยให้คนมีสุขภาพที่ดีขึ้น มีชีวิตที่ยืนยาวขึ้นก็ตาม แต่กระนั้นก็ยังเป็นระบบการแพทย์ที่มีข้อจำกัดอยู่ไม่น้อย เช่น เป็นระบบการรักษาสุขภาพที่มีค่าใช้จ่ายสูง ทำให้ประชาชนไม่สามารถพึ่งตนเองด้านสุขภาพได้ ต้องใช้ยาและมีบุคลากรทางการแพทย์คอยช่วยเหลือซึ่งเป็นระบบการแพทย์ที่ให้ความสำคัญกับอวัยวะต่างๆ ของร่างกายอย่างมาก จนละเลยความใส่ใจต่อด้านมิติสุขภาพของผู้ป่วย เป็นต้น ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านอาจไม่ใช่ทางออกในการแก้ปัญหาสุขภาพได้ทั้งหมด แต่สามารถเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งที่เสริมส่วนที่ขาดให้กับการแพทย์กระแสหลัก รวมทั้งยังเป็นทางเลือกให้กับผู้ป่วยที่มีฐานความเชื่อของตนที่แตกต่างจากความเชื่อแบบวิทยาศาสตร์ที่ใช้ดูแลสุขภาพของตน

ภาคใต้เป็นภาคหนึ่งของประเทศไทยที่มีการแพทย์พื้นบ้านหรือหมอชาวบ้านที่สืบทอดภูมิปัญญากันมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านภาคใต้แตกต่างจากภาคอื่น ๆ อยู่บ้าง เช่น ในส่วนของจำนวนหมอพื้นบ้านต่อตำบลที่มีการสำรวจเฉพาะหมอชาวบ้านที่ทำการศึกษาโรคกระดูกและข้อ โดยเฉลี่ยจะต่ำกว่าจำนวนหมอพื้นบ้านในภาคเหนือและภาคอีสาน ประเภทของหมอที่รักษาส่วนใหญ่จะเป็นหมอสมุนไพรที่เชี่ยวชาญการใช้สมุนไพรที่มีในท้องถิ่น หมอตำแยที่เรียกว่า ไต่ตะปี่แค ซึ่งแทบจะไม่เหลืออยู่แล้ว เช่นเดียวกับหมอตำแยในภูมิภาคอื่น ๆ (รัชดา ธนรภาค 2546) เว้นแต่

ในชุมชนมุสลิมที่ยังคงใช้บริการกับหมอตำแยอยู่บ้าง บางคนฝากท้องที่โรงพยาบาลแต่จะคลอดกับหมอตำแย หรือคลอดที่โรงพยาบาล แต่ให้หมอตำแยแต่งท้องให้หรือมาอยู่ไฟ หรือให้หมอตำแย นวดตัวให้ก็มี ส่วนหมอที่ช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะถิ่น เช่น ปัญหาเนื่องจากการถูกงูกัดในขณะ ที่ออกไปกรีดยางในช่วงศึกหรือช่วงเช้ามีคชาวบ้านจะยังคงให้ความเชื่อความศรัทธาคอหมอบชาวบ้าน ซึ่งรักษางูกัดได้ในจำนวนที่สูง โดยหากถูกงูกัดจะไม่ยอมไปรักษาที่โรงพยาบาล แต่จะไปหาหมอบงู (เลิศชาย ศิริชัย และอุดม หนูทอง 2544 : 37-39)

จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคใต้ที่มีการส่งสมสืบทอดภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้าน มาอย่างยาวนาน และมีผู้สนใจศึกษาสืบทอดภูมิปัญญาด้านนี้เป็นจำนวนมาก มีการจัดตั้งสมาคมเภสัช และอาชุนเวชแผนโบราณจังหวัดสงขลา และอำเภอหาดใหญ่ ตลอดจนชมรมหมอพื้นบ้านในอำเภอ ต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก คณะผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านดังกล่าว และ เล็งเห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรค และเล็งเห็นถึงความสำคัญของ ภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคด้วยตนเองของหมอบชาวบ้านในจังหวัดสงขลา โดยจัดทำวิจัย เพื่อรวบรวมวิเคราะห์องค์ภูมิปัญญาดังกล่าวให้เป็นระบบและลายลักษณ์อักษร เพื่อจะได้นำไปเผยแพร่ ให้กับประชาชนทั่วไปได้ทราบและนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันในการบำบัดโรคต่าง ๆ ตาม นโยบายเศรษฐกิจพอเพียง ให้ชุมชนและประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ และเป็นการประหยัด งบประมาณของแผ่นดิน

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษาวิธีการตรวจและวินิจฉัยโรคต่าง ๆ ของหมอบชาวบ้านในจังหวัดสงขลา
- 2.2 เพื่อศึกษาการใช้สมุนไพรในการบำบัดโรคต่าง ๆ ของหมอบชาวบ้านในจังหวัดสงขลา
- 2.3 เพื่อศึกษาประสบการณ์และความชำนาญเกี่ยวกับการรักษาโรคต่าง ๆ ด้วยสมุนไพร ของหมอบชาวบ้านในจังหวัดสงขลา

3. ระเบียบวิธีวิจัย

คณะผู้วิจัยจะทำการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสำรวจผู้บอกข้อมูลหมอบชาวบ้านที่มีชื่อเสียงด้านการ บำบัดโรคด้วยสมุนไพร ในพื้นที่ 16 อำเภอ ของจังหวัดสงขลา ทำการเก็บข้อมูลโดยการสังเกต สัมภาษณ์ และถ่ายภาพประกอบบางขั้นตอน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า ด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์และภาพประกอบ

4. ขอบเขตการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1) ขอบเขตด้านพื้นที่ งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเฉพาะหมอบ้านที่มีชื่อเสียงด้านการใช้สมุนไพรในการบำบัดโรคของชาวบ้านในจังหวัดสงขลา ครอบคลุมทั้ง 16 อำเภอ คือ อำเภอเมืองสงขลา สิงหนคร สทิงพระ ระโนด กระแสสินธุ์ นาทวี จะนะ เทพา หาดใหญ่ สะเดา สะบ้าย้อย บางกล่ำ รัตภูมิ ควนเนียง คลองหอยโข่ง นาหม่อม

2) ขอบเขตด้านเนื้อหา งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเฉพาะภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรในการบำบัดโรคของชาวบ้านในจังหวัดสงขลา โดยศึกษาวิธีการตรวจวินิจฉัยโรคการใช้สมุนไพรในการบำบัดและความชำนาญ หรือประสบการณ์ในการรักษา ในประเด็นของหมอบ้านที่มีชื่อเสียงต่อไปนี้

- 2.1) การรักษาแผลสด
- 2.2) การรักษาแผลเปื่อยเรื้อรัง
- 2.3) โรคเกี่ยวกับระบบสืบพันธุ์
- 2.4) โรคเกี่ยวกับโลหิตสตรี
- 2.5) โรคเกี่ยวกับริดสีดวงจมูก
- 2.6) โรคเกี่ยวกับการถูกงูมีพิษ และสัตว์มีพิษกัดต่อย
- 2.7) โรคปวดเมื่อย
- 2.8) โรคเบาหวาน
- 2.9) โรคหอบหืด
- 2.10) โรคเกี่ยวกับริดสีดวงทวารหนัก
- 2.11) โรคท้องเสีย
- 2.12) โรคท้องผูก
- 2.13) โรคปวดฟัน
- 2.14) โรคผิวหนัง
- 2.15) โรคหัด, อีสุกอีใส
- 2.16) แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก
- 2.17) โรคไข้หวัด
- 2.18) โรคอื่น ๆ ที่ค้นพบ

5. วิธีการดำเนินการวิจัย

เพื่อศึกษาค้นคว้าภูมิปัญญาของหมอบ้านด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคของชาวบ้านในจังหวัดสงขลานั้น คณะผู้ดำเนินการวิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเป็นขั้นตอนดังนี้

5.1 ขั้นสำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องในการสำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษาค้นคว้าจากแหล่งเอกสารต่างๆ เพื่อเป็นความรู้พื้นฐาน และช่วยกำหนดแนวทางในการศึกษา

5.2 ขั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีสังเกต สัมภาษณ์ และถ่ายภาพประกอบ ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

5.2.1 สํารวจผู้บอกข้อมูลในพื้นที่ศึกษา โดยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้บอกข้อมูลไว้ดังนี้

5.2.1.1 เป็นภูมิปัญญาหมอชาวบ้านที่มีชื่อเสียงและมีประสบการณ์ด้านการใช้สมุนไพรที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดสงขลา

5.2.1.2 มีอายุไม่ต่ำกว่า 40 ปี และมีประสบการณ์ในการรักษาไม่ต่ำกว่า 10 ปี

5.2.2 สัมภาษณ์ผู้บอกข้อมูลตามข้อ 5.2.1 โดยการสัมภาษณ์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตเนื้อหา ด้วยวิธีการบันทึกในแถบบันทึกเสียงและ/หรือจดบันทึก

5.2.3 สังเกตการตรวจวินิจฉัยโรคและการใช้สมุนไพรบำบัดโรคของผู้ให้ข้อมูลในแหล่งที่ศึกษาและถ่ายภาพประกอบบางตอน

5.3 จัดกระทำกับข้อมูล

5.3.1 นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมที่ได้จากภาคสนามมาถอดแถบบันทึกเสียงโดยการสรุปประเด็นสำคัญ พร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้จากการถอดแถบบันทึกเสียงและการจดบันทึก

5.3.2 นำข้อมูลที่ได้ตรวจสอบแล้วทั้งหมด มาศึกษาวิเคราะห์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตเนื้อหา

5.4 ชั้นเสนอผลการศึกษาค้นคว้า เสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์และมีภาพประกอบ

6. สถานที่ทำการวิจัยหรือเก็บข้อมูล

ภูมิปัญญาชาวบ้านและหมอพื้นบ้านด้านการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคในจังหวัดสงขลา ทั้ง 16 อำเภอ

7. อุปกรณ์การวิจัย

7.1 แบบสังเกตและสัมภาษณ์

7.2 แถบบันทึกเสียง

7.3 กล้องถ่ายรูป

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

8.1 เป็นการบันทึกภูมิปัญญาหมอชาวบ้านด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคของชาวบ้านในจังหวัดสงขลา ซึ่งสืบทอดกันมาโดยวิธีปฏิบัติและวิธีมุขปาฐะไว้เป็นลายลักษณ์อักษร อันเป็นการช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาเหล่านี้ไว้มิให้สูญหายไปตามกาลเวลา และเป็นประโยชน์ต่อการสืบค้นศึกษาวิเคราะห์นำไปใช้ประโยชน์แพร่หลายต่อไป

บทที่ 2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางในการวิจัยนี้ ประกอบด้วยสาระสำคัญดังนี้

1. ความหมายของการแพทย์พื้นบ้าน
2. ความสำคัญของการแพทย์พื้นบ้าน
3. ความหมายของภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทย
4. ความสำคัญของภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทย
5. สถานการณ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในชุมชน
6. ความสำคัญของการสืบทอดภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทย
7. หมอกลางบ้าน
8. การตรวจ การวินิจฉัย และการรักษาโรคตามแนวทางเวชกรรมแผนไทย

1. ความหมายของการแพทย์พื้นบ้าน

การแพทย์พื้นบ้าน (Folk medicine) เป็นศัพท์ที่กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกให้คำจำกัดความว่า เป็นความรู้การดูแลสุขภาพกันเองในชุมชนแบบดั้งเดิมจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เกี่ยวข้องกับความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณีและทรัพยากรที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น และเป็นที่ยอมรับของชุมชนนั้น (กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก 2546)

สถาบันการแพทย์แผนไทยได้แปลคำว่าแพทย์แผนโบราณ (สถาบันการแพทย์แผนไทย 2540) เมื่อ พ.ศ.2540 หมายถึงการดูแลสุขภาพโรคอย่างโบราณ และการรักษาโรคตามวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ ที่มีมาก่อนที่จะมีการนำวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในทางสาธารณสุข

พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.2530 (ทวีศักดิ์ ญาณประทีป 2534) ให้ความหมาย “การแพทย์” หมายถึง กิจกรรมการรักษาโรคโดยหมอ และได้ให้ความหมายของ “พื้นบ้าน” หมายถึง เฉพาะถิ่น การแพทย์พื้นบ้านจึงมีความหมายถึง กิจกรรมการรักษาโรคโดยหมอพื้นบ้าน

การแพทย์พื้นบ้าน ยังมีความหมายเพิ่มเติมจากนักวิชาการต่าง ๆ ดังเช่น สุธี ธนาเลิศกุล (2544) ให้ความหมายว่าเป็นการแพทย์ที่มีอยู่ดั้งเดิมในชุมชนท้องถิ่น เกิดจากประสบการณ์ในการดูแลสุขภาพเจ็บป่วยของคนในชุมชนนั้น ทำให้เกิดการสั่งสมความรู้และความเชื่อซึ่งถ่ายทอดไปยังคนรุ่นหลังจนกลายเป็นวิถีชีวิตของชุมชน และหมอพื้นบ้านเป็นบุคคลที่คนในชุมชนเคารพนับถือและมีบทบาทสำคัญในสังคม ท้องถิ่นมาช้านาน

การแพทย์พื้นบ้านยังมีการใช้คำศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน ได้แก่ การแพทย์ชาติพันธุ์ หรือการแพทย์ชนเผ่า (Traditional Medicine หรือ Ethnomedicine หรือ Indigenous Medicine)

กล่าวโดยรวม การแพทย์พื้นบ้านจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 5 ประการ ดังต่อไปนี้

- 1) เป็นองค์ความรู้การดูแลสุขภาพในชุมชนแบบดั้งเดิม
- 2) เป็นองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน
- 3) เป็นองค์ความรู้ที่ใช้ทรัพยากร ที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก
- 4) เป็นองค์ความรู้ที่ชุมชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่ยอมรับ
- 5) เป็นองค์ความรู้ที่ไม่ได้พัฒนามาจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ปัจจุบัน

การแพทย์ทางเลือก (Alternative Medicine) เป็นศัพท์ที่ใช้บ่อยในสหรัฐอเมริกา มีความหมายว่าเป็นการแพทย์ที่ไม่ได้อยู่เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาฝึกอบรมและระบบการบริการการแพทย์ของท้องถิ่นหรือประเทศ ในขณะที่กล่าวถึง (5) เมื่อพิจารณาตามคุณสมบัติทั้ง 5 ประการของการแพทย์พื้นบ้านแล้ว การแพทย์ทางเลือกจึงมีความหมายที่ครอบคลุมกว้างกว่าการแพทย์พื้นบ้าน

2. ความสำคัญของการแพทย์พื้นบ้าน

การแพทย์พื้นบ้านเป็นภูมิปัญญาการดูแลสุขภาพของประชาชนแบบเป็นองค์รวมและพึ่งตนเอง มาตั้งแต่อดีต โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ของมนุษย์ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ แต่เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์การแพทย์ปัจจุบันในศตวรรษที่ผ่านมา การแพทย์พื้นบ้านจึงถูกลดความสำคัญลงเรื่อย ๆ การพัฒนาการแพทย์แผนตะวันตกซึ่งใช้องค์ความรู้จากวิทยาศาสตร์การแพทย์มีข้อจำกัดด้านค่าใช้จ่ายจากการรักษาพยาบาลที่สูง การให้ความสำคัญด้านบำบัดรักษามากกว่าการส่งเสริมป้องกันโรค และแนวคิดแบบแยกส่วน ได้ทำให้ประชาชนผู้ยากไร้หรืออยู่ห่างไกลเข้าไม่ถึงบริการการแพทย์แผนตะวันตก ผู้ป่วยต้องประสบกับผลข้างเคียงของการรักษาและประเทศกำลังพัฒนาต้องถูกเอาเปรียบทางการค้าจากประเทศที่เจริญแล้วในการซื้อหาเทคโนโลยีทางการแพทย์ ยา เวชภัณฑ์และเครื่องมือแพทย์ต่าง ๆ

3. ความหมายของภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทย

การแพทย์พื้นบ้านถือได้ว่าเป็นรูปแบบของการดูแลสุขภาพที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มีอยู่ในแทบทุกสังคม ไคลน์แมน (Kleinman 1980 : 49-60) ได้จัดให้การแพทย์พื้นบ้าน (Folk sector) เป็นหนึ่งใน 3 องค์ประกอบของระบบสุขภาพที่ทุกสังคมมีอยู่ นอกเหนือไปจากในส่วนวิชาชีพแพทย์ (Professional sector) และส่วนของการดูแลสุขภาพภาคประชาชน (Popular sector) ภายใต้แนวคิดของไคลน์แมน (Kleinman, 1980 : 59) การแพทย์พื้นบ้านมีลักษณะที่เฉพาะคือ ไม่มีลักษณะของความเป็นวิชาชีพ หรือ มีการจัดเป็นองค์กรหรือเป็นกลุ่มของผู้เชี่ยวชาญพิเศษดังที่เกิดในกลุ่มของวิชาชีพ และก็ไม่ได้เป็นเพียงประสบการณ์การดูแลสุขภาพธรรมดาที่คนทั่วไปปฏิบัติกันอยู่เป็นปกติในส่วนการดูแลสุขภาพภาคประชาชน อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงขอบเขตของการแพทย์พื้นบ้านก็ไม่ได้แยกออกมา

อย่างชัดเจนจากภาคส่วนอื่น แต่มีพื้นที่ซ้อนทับกลมกลืนกันไปกับส่วนอื่น ๆ จนบางกรณีไม่สามารถแยกออกได้อย่างชัดเจนว่าอยู่ในส่วนใด นอกจากนี้ยังไม่ได้หยุดนิ่งตายตัวอยู่ตลอด แต่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ด้วย คงจะเห็นได้จากการรวมตัวกันเป็นชมรมหมอยาพื้นบ้านในหลายจังหวัด

หากจะกล่าวถึงความหมายของภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทย คำนี้ถือเป็นคำผสมราชบัณฑิตยสถานได้ระบุนัยความหมายของคำว่า ภูมิปัญญา ว่าหมายถึง พื้นความรู้ความสามารถ ส่วนคำว่าพื้นบ้าน แปลว่าเฉพาะถิ่น(ราชบัณฑิตยสถาน 2546 : 826, 794) ซึ่งในที่นี้ควรหมายถึงเฉพาะถิ่นของไทย เมื่อรวมเข้าเป็นคำว่าภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทย ก็จะหมายถึงพื้นความรู้ทั้งหมดที่เกี่ยวกับการแพทย์เฉพาะถิ่นของไทย ซึ่งอาจหมายรวมเอาประเทศไทยทั้งหมดเป็นถิ่นหนึ่งเลขก็ได้ หรือพิจารณาแยกออกไปตามภาค ตามชนเผ่าในแต่ละท้องถิ่นของไทยอีกก็จะเป็นความจำเพาะลงไปได้เช่นกัน

ส่วนในร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ..... ซึ่งถือว่าเป็นตัวบทเกี่ยวกับสุขภาพชุดใหม่ที่คนจากหลายวงการร่วมกันผลักดันให้นำมาใช้กับสังคมไทย ได้มีการกล่าวถึงภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไว้พอควร และได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพไว้ว่าเป็น “องค์ความรู้ ความคิด ความเชื่อ และความชำนาญในการดูแลสุขภาพ ที่สั่งสมจากการปฏิบัติในประสบการณ์ชีวิต โดยมีการถ่ายทอดทางสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มคน เช่น การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน การแพทย์แผนไทย เป็นต้น” นอกจากนี้ยังให้นิยามคำว่า ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านไว้ด้วยว่า “หมายความว่า การดูแลสุขภาพกันเองในชุมชนแบบพื้นบ้านดั้งเดิมจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อพิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณี และทรัพยากรที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นและเป็นที่ยอมรับของชุมชนนั้น ๆ (สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ 2545 : 10) ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านจึงมีนัยขององค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพที่พัฒนาขึ้นเองหรือรับเข้ามาจนเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนนั้น

ในเชิงมานุษยวิทยาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ จะถือว่าเป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นมาในบริบททางกายภาพและวัฒนธรรมของปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับระบบนิเวศน์ชุดหนึ่ง (ยศ สันตสมบัติ 2542 : 48) ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นผลผลิตทางความรู้ที่สอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่นั้น ๆ และเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับส่วนอื่น ๆ ในสังคมนั้นอย่างแยกไม่ออก จนอาจทำให้คนที่มาจากสังคมวัฒนธรรมอื่นไม่สามารถเข้าใจได้ว่า เพราะเหตุใดคนในพื้นที่นั้นจึงเชื่อและปฏิบัติอย่างนั้น เช่นเดียวกับที่คนยุคปัจจุบันไม่เข้าใจว่าเหตุใดชาวบ้านจึงพาผู้ป่วยไปหาหมอผีฟ้าแทนที่จะพาไปโรงพยาบาล ต้องทนร้อนอยู่ไฟหลังตลอด ต้องกินข้าวกับเกลือเมื่อป่วยต้องไม่กินกล้วยเผดขณะตั้งครรภ์ หรือต้องไปฉีคน้ำเกลือเมื่อรู้สึกเพลีย เป็นต้น

ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทยที่กล่าวถึงในบทนี้จะกล่าวในความหมายที่กว้างใกล้เคียงกับความหมายในร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ โดยอยู่ในฐานะที่เป็นองค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพและการดูแลสุขภาพที่ชาวบ้านเรียนรู้เองจากประสบการณ์ที่ได้รับถ่ายทอดกันมารุ่นต่อรุ่น หรือเป็นความรู้ที่ได้รับมาจากภายนอกแต่ได้อาศัยเวลาและประสบการณ์ที่มีอยู่เดิมมาปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับ

สภาพวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น อันเป็นการแสดงให้เห็นความชำนาญฉลาดของบรรพบุรุษไทยในการแก้ปัญหาสุขภาพ แต่ขณะเดียวกันก็อาจมองได้ว่าเป็นความมกมาย ไร้ประสิทธิภาพ เนื่องจากเป็นวิธีที่ไม่สอดคล้องกับความเชื่อด้านการแพทย์กระแสหลักในปัจจุบัน

4. ความสำคัญของภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทย

แม้ว่าขณะนี้ระบบการแพทย์ปัจจุบันที่อิงอยู่บนพื้นฐานความเชื่อแบบวิทยาศาสตร์ได้รับการยอมรับสูงมากจากทุกประเทศทั่วโลก เพราะมีประสิทธิภาพในการรักษาโรคได้อย่างกว้างขวาง ช่วยให้คนมีสุขภาพดีขึ้น มีชีวิตยืนยาวขึ้น แต่กระนั้นก็ยังเป็นระบบการแพทย์ที่มีข้อจำกัดอยู่ไม่น้อย เช่น เป็นระบบสุขภาพที่เสียค่าใช้จ่ายสูง ประชาชนไม่สามารถพึ่งตนเองด้านสุขภาพได้ต้องใช้ยาและมีบุคลากรทางการแพทย์ช่วยเหลือ เป็นระบบการแพทย์ที่ให้ความสำคัญกับอวัยวะและร่างกายมากจนละเลยความใส่ใจต่อมิติด้านสุขภาพของผู้ป่วย เป็นต้น ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านอาจไม่ใช่ทางออกในการแก้ไขปัญหาสุขภาพได้ทั้งหมด แต่สามารถเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งที่เสริมส่วนที่ขาดให้กับการแพทย์กระแสหลัก รวมทั้งเป็นการเลือกให้กับผู้ป่วยที่มีฐานความเชื่อของคนที่แตกต่างกันจากความเชื่อแบบวิทยาศาสตร์ได้ใช้ดูแลสุขภาพของตน ในที่นี้ขอกล่าวถึงเหตุผล 3 ประการ ที่ควรให้ความสำคัญกับการศึกษาและพัฒนาภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทย

1. ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม เมื่อพิจารณาภูมิปัญญาพื้นบ้านในฐานะที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม จะพบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ว่าด้านอาหาร เครื่องแต่งกาย การทำมาหากิน หรือด้านสุขภาพ เกิดขึ้นจากปัญหาพื้นฐานที่คนในพื้นที่หนึ่งเผชิญอยู่ ทำให้มีความจำเป็นต้องคิดค้นวิธีการกับปัญหานั้นอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา มีการถ่ายทอดพัฒนาสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง จนปรากฏเป็นวิธีการจัดการต่อปัญหานั้น ๆ อย่างเป็นแบบแผน เห็นได้ในรูปขององค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการแก้ปัญหาที่ช่วยให้คนในสังคมนั้นดำเนินชีวิตไปอย่างสงบสุขระดับหนึ่ง เมื่อมองในมุมนี้ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านจึงไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งที่ต้องอนุรักษ์ให้มีลักษณะที่คงที่เหมือนเดิมตลอดไป ในทางตรงข้ามภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านควรต้องได้รับการสนับสนุนให้นำมาใช้และถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและวัฒนธรรม

ในเมื่อภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มีความแตกต่างกันไปตามความรู้ความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับโลก ชีวิต และธรรมชาติของคนในพื้นที่นั้น และขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพ การงาน สภาพดินฟ้าอากาศและปัจจัยทั้งปวงที่สัมพันธ์อยู่กับชีวิตของคนในพื้นที่นั้น ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านของแต่ละแห่งจึงสอดคล้องเป็นอย่างดีกับความเชื่อและวิถีชีวิตของเขา ซึ่งย่อมแตกต่างจากคนในวัฒนธรรมอื่นใด ในสังคมไทยรวมทั้งเพื่อนบ้านที่มีหลักพุทธศาสนาและความเชื่อท้องถิ่นเกี่ยวกับผีและวิญญาณเป็นความเชื่อพื้นฐาน มีวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม อยู่ในเขตที่มีภูมิประเทศภูมิอากาศคล้าย ๆ กัน ก็จะมีภูมิปัญญาด้านสุขภาพที่ใกล้เคียงกัน ในขณะที่ชนเผ่าที่แม้จะถือว่าเป็นคนไทยแต่ก็มีความเชื่อพื้นฐานในเผ่าของตนเองที่สืบทอดกันมาอาศัยอยู่บนภูเขาสูง

ที่สภาพแวดล้อม ชนิดของต้นไม้ อาหารการกิน รวมทั้งการหาเลี้ยงชีพที่แตกต่างไปจากคนไทยพื้นราบ ก็จะมีภูมิปัญญาในการดูแลรักษาสุขภาพของตนเองที่แตกต่างไปจากคนไทยหรือเพื่อนบ้านที่อยู่พื้นราบมาก

ความแตกต่างทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมนี้เองที่เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้คนไทยในอดีตเมื่อครั้งตั้งโรงพยาบาลศิริราชขึ้นใหม่ ๆ ไม่ยอมไปพบแพทย์หรือใช้ยาฝรั่งจนต้องออกอุบายจ่ายเงินหรือแจกล้างของเมื่อไปรักษา (อวย เกตุสิงห์ 2521 : 14) หรือแม้แต่คนในปัจจุบันที่ถือว่าคุ้นเคยกับความรู้และวัฒนธรรมของตะวันตกมาก ก็ยังพบว่ายังต้องการใช้วิธีการดูแลสุขภาพอื่นที่สอดคล้องกับความเชื่อพื้นฐานของสังคมไทย เช่น มีการนำดอกไม้รูปเทียนไปบูชาพระหรือศาลพระภูมิในโรงพยาบาล ทำพิธีสะเดาะเคราะห์ ถวายสังฆทาน หรือใช้ยาสมุนไพรประกอบกับการรักษาด้วยวิธีการทางการแพทย์ ด้วยเหตุที่คนไทยมีวัฒนธรรมความเชื่อของตนเองที่ยังแตกต่างจากวัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมไทยเองก็ยังมีคุณค่าต่อคนไทยและสังคมไทยทำให้ชาติไทยมีเอกลักษณ์มีความเป็นตัวของตัวเองจนเป็นที่ภาคภูมิใจได้ การดำรงรักษาและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อคนไทย ที่ระบบการแพทย์แบบอื่นไม่สามารถจะเข้ามาทดแทนได้หมด

2. ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านเป็นทางเลือกในการดูแลสุขภาพของผู้ป่วย ความหลากหลายของวิธีดูแลสุขภาพหรือการแพทย์พหุลักษณะ (Medical pluralism) เป็นแนวคิดที่สำคัญอย่างหนึ่งทางมานุษยวิทยาการแพทย์ที่เป็นผลสืบเนื่องจากการเห็นว่าวิธีการดูแลสุขภาพเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม และเนื่องจากคนมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแต่ละสังคม จึงควรจะมีวิธีการที่หลากหลายไว้เพื่อแก้ปัญหาสุขภาพด้วย เมื่อพิจารณาในประเด็นสิทธิผู้ป่วยก็พบว่า เป็นสิทธิอันชอบธรรมของผู้ป่วยที่จะเลือกวิธีการรักษาที่เห็นว่าเหมาะสมกับตนและไม่ได้สร้างความเดือดร้อนเสียหายให้กับผู้ใด ด้วยเหตุนี้ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านอันเป็นวิธีการดูแลสุขภาพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตคนไทยและใช้ปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนานในแต่ละพื้นที่จึงเป็นวิธีการดูแลสุขภาพที่ควรค่าแก่การส่งเสริมให้เป็นอีกวิธีการหนึ่งในการดูแลสุขภาพของคนไทยที่มีศักดิ์ศรีเท่าวิธีการดูแลสุขภาพอื่น เพิ่มขึ้นจากการแพทย์ทางเลือกที่นำเข้ามาจากต่างประเทศที่มีกลุ่มธุรกิจให้การสนับสนุนเพื่อผลประโยชน์ตอบแทน และก็ยังเป็นวิธีการที่ยังต้องรอกการปรับให้สอดคล้องกับสภาพสังคมวัฒนธรรมไทยด้วย

3. ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านเป็นทรัพยากรที่สำคัญของวิทยาศาสตร์การแพทย์ นอกเหนือจากคุณค่าในตัวเองของภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านที่มีต่อการดูแลสุขภาพของคนไทยดังที่กล่าวมาแล้ว ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านยังถือเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของนักวิทยาศาสตร์ไทยที่ใช้เป็นพื้นฐานของการพัฒนาวิทยาศาสตร์การแพทย์ โดยเฉพาะการพัฒนาจากสมุนไพร เนื่องจากองค์ความรู้และประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรรักษาโรคของคนในแต่ละท้องถิ่น ถือเป็นข้อมูลพื้นฐานที่มีคุณค่ามากที่ช่วยให้นักวิทยาศาสตร์ตัดสินใจว่าจะเลือกศึกษาวิจัยพืชชนิดใด และกำหนดว่าจะวิจัยไปในทิศทางใด ปัจจุบันจึงมีการศึกษาวิจัยจำนวนมากที่มีเป้าหมายเพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรจากหมอพื้นบ้าน เป็นที่น่าเสียดายที่ว่า การวิจัยลักษณะนี้ส่วนใหญ่ในประเทศไทย ทำโดยนักพฤกษศาสตร์หรือนักวิทยาศาสตร์ที่สนใจเฉพาะพืชและสรรพคุณของพืชแต่ละชนิดมาจนละเลย

มิติต่างชุมชนนั้นมีต่อสมุนไพร อธิปไตยของพิธีกรรมที่มีผลต่อการใช้สมุนไพร หรือทัศนคติที่มีต่อโรค และการดูแลผู้ป่วยของคนในชุมชนนั้น

ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่มีความค่าสมควรสนับสนุนให้มีการศึกษาอย่างเป็นระบบ และรอบด้าน เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อคนไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม ในขณะที่เดียวกันก็ต้องหาทางป้องกันไม่ให้ประเทศที่เหนือกว่าทั้งอำนาจทางเงินตราและเทคโนโลยี มาช่วงชิงภูมิปัญญานี้ไปอย่างไม่เป็นธรรม

5. สถานการณ์ภูมิปัญญาพื้นบ้านในชุมชน

ปัจจุบันสถานการณ์ของภูมิปัญญาพื้นบ้านดั้งเดิมในชุมชนคงถือว่าอยู่ในภาวะวิกฤติ วิธีการดูแลสุขภาพหลายวิธีที่เคยเป็นที่พึ่งของคนยุคก่อนพร้อมที่จะสูญสิ้นไปได้ทุกขณะ พร้อม ๆ กับชีวิตของหมอพื้นบ้านที่ร่วงโรยไปเป็นลำดับ วิถีชีวิต การทำงาน ตลอดจนความเชื่อของคนในหมู่บ้านก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจนคนจำนวนมาก รู้สึกว่าวิธีการแก้ปัญหาสุขภาพที่บรรพบุรุษเคยใช้กันมานั้น เป็นสิ่งล้าสมัย ไม่มีใครอยากจะใช้รักษาสุขภาพของคน ไม่อยากที่จะสืบทอดเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ก็ยาก ใช้เวลานาน และยังไม่ได้รับการยอมรับให้ประกอบอาชีพได้ยังอยู่ในสถานะของ “หมอเถื่อน” อยู่ต่อไป หลายแห่งภูมิปัญญาเหล่านี้จึงเหลืออยู่เพียงแต่ในความทรงจำว่าเคยใช้กันมาอย่างไรแต่ไม่มีใครใช้อีกต่อไป ระบบบริการสุขภาพของรัฐและเอกชนกระจายเข้าไปสู่พื้นที่ชนบทมากขึ้น รวมทั้งผลิตภัณฑ์ยาและสุขภาพที่แทรกตัวเข้าไปใน ทุกชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการโฆษณาผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ รวมทั้งระบบการขายตรง ที่เข้าถึงชาวบ้านได้ดี ก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่ทำให้ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไม่ได้รับความสนใจ ในขณะที่ภาพลักษณ์เดิม ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นว่าภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านเหล่านี้เป็นวิธีการที่ล้าสมัย งบประมาณ ไม่มีประสิทธิภาพก็ยังทำหน้าที่ปิดกั้นไม่ให้คนจำนวนมากเข้าไปสนใจในสิ่งเหล่านี้

หากพิจารณาว่าภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมก็อาจทำให้ยอมรับได้ไม่ยากว่าเป็นเพราะสภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในปัจจุบันทำให้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพเป็นวัฒนธรรมที่ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมยุคนี้สมควรที่จะต้องเสื่อมสลายล้าสมัยหมดความนิยมไป ขณะเดียวกันคนในยุคนี้ก็พยายามคิดค้นวิธีการดูแลสุขภาพแบบใหม่ที่เหมาะสมกับสภาพสังคมที่ต้องการความสะดวก รวดเร็ว ประสิทธิภาพสูงในการแก้ปัญหาที่คนประสบขึ้นมาทดแทนพบได้ทั้งในรูปแบบของยาแผนปัจจุบัน ยาเสพติด ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร รวมทั้งการทรงเจ้าเข้าผีที่แก้ปัญหาของคน ยุคนี้ได้ อย่างไรก็ตามการมองว่าภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านล้าสมัยไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบัน ก็ไม่ควรลงเอยเพียงแค่ว่าปล่อยให้สิ่งล้าสมัยนั้นค่อย ๆ สลายสูญไปเอง เพราะการนำความรู้ใหม่ ๆ มาพัฒนาการแพทย์พื้นบ้านทั้งในเชิงวิชาการและการใช้จริงในสังคมก็ถือเป็นกระบวนการปรับตัวทางวัฒนธรรมที่จะพัฒนาสิ่งที่มีอยู่ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ถ้ามองภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านในฐานะของทรัพยากรหรือทุนทางวัฒนธรรมที่คนไทยมีอยู่ และได้สั่งสมมาอย่างยาวนาน การปล่อยให้ทรัพยากรเหล่านี้สูญสิ้นไปถือว่าเป็นความสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ ทั้งต่อประเทศไทยและมนุษยชาติ แม้ว่าในปัจจุบันภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านหลายอย่างดูเหมือนจะเหมือนว่าไม่มีคุณค่าหรือไม่สามารถนำมาใช้ได้แล้ว แต่ในอนาคตเมื่อเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์หรือทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ก้าวหน้าขึ้นเราอาจพบว่าภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษสั่งสมมานั้นมีคุณค่ามากมายที่ไม่ควรปล่อยให้สูญหายไป จะเห็นได้จากขณะนี้ประเทศที่พัฒนาแล้วกำลังหาโอกาสเข้ามาคัดดวงผลประโยชน์จากทรัพยากรนี้ไปศึกษาอย่างต่อเนื่อง การหวนกลับมาสนใจภูมิปัญญาพื้นบ้านมากขึ้นแล้วนำเสนอออกมาในรูปธรรมชาติบำบัด สปา ผลิตภัณฑ์เสริมอาหารจากสมุนไพร รวมทั้งการแพทย์ทางเลือกต่าง ๆ คือ สัญญาณของการนำคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้านมาใช้แก้ปัญหาสุขภาพในสังคมยุคนี้

พร้อม ๆ กันนี้ถ้ามองเห็นข้อจำกัดของผลผลิตทางวัฒนธรรมด้านสุขภาพกระแสหลักยุคใหม่ ที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก ในการรักษาต้องพึ่งพิงบุคลากรสาธารณสุขตลอดเวลา ส่วนยาและเทคโนโลยีที่ใช้ต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศแทบทั้งหมดจนคนไทยไม่สามารถพึ่งตัวเองด้านสุขภาพได้เลย ก็จะเป็นความจำเป็นที่ต้องเร่งศึกษาอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทยอย่างเร่งด่วน แต่ขณะเดียวกันการศึกษาและพัฒนาภูมิปัญญาเหล่านี้ต้องทำอย่างรู้เท่าทันไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของแนวคิดและวิธีการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์แต่ฝ่ายเดียว แต่ก็ต้องไม่ติดยึดอยู่กับความเชื่อดั้งเดิมจนไม่สามารถนำมาพัฒนานำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ความสมดุลทั้ง 2 จุด นี้ต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ องค์ความรู้ทั้งด้านวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์จะต้องถูกนำมาประสานเข้าด้วยกันอย่างสมดุล

6. ความสำคัญของการสืบทอดภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทย

การสืบทอดภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทยจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกคนรุ่นหนึ่ง จึงมีความจำเป็น ดังนี้

6.1 เป็นหลักฐานยืนยันถึงภูมิปัญญาในการดูแลสุขภาพของคนไทยให้คนรุ่นหลังได้ทราบและเกิดความภาคภูมิใจ ก่อนที่สังคมไทยจะมีระบบการดูแลสุขภาพด้วยระบบการแพทย์ตะวันตกนั้น สังคมไทยได้ใช้ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทยในการดูแลสุขภาพมาโดยตลอด (หมายถึง ทั้งการส่งเสริม ป้องกัน รักษาโรค และฟื้นฟูสภาพ) มีหมอพื้นบ้าน หมอตำแย หมอกระดูก หมอสู่วัฒน ฯลฯ เป็น ผู้นำความรู้ดังกล่าวมาปฏิบัติกับผู้ป่วย กล่าวได้ว่าคนชนบทส่วนใหญ่ที่อยู่ในชนบทที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป ล้วนคลอเคล้ากับหมอตำแยทั้งสิ้น ขณะเดียวกันชาวบ้านส่วนใหญ่ก็มีความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเองเมื่อยาม เจ็บป่วย ทั้งในรูปของแนววิธีปฏิบัติ และความเชื่อที่สืบทอดกันมา การที่ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทย ได้รับใช้สังคมไทยมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานได้นั้น เป็นหลักฐานยืนยันในระดับหนึ่งว่า ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทยสามารถแก้ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บได้ การที่คนรุ่นใหม่มาตั้งคำถามและต้องการหลักฐานยืนยันว่าการแพทย์พื้นบ้านไทยสามารถรักษาโรคได้นั้น น่าจะต้องย้อนกลับมาพิจารณาประเด็นนี้ก่อนเป็นเบื้องต้น

6.2 เป็นการรักษาความสมดุลของการเรียนรู้ระหว่างภูมิปัญญาไทยกับภูมิปัญญาสากล สังคมไทยเริ่มละเลยภูมิปัญญาคั้งเดิมของตนเองตั้งแต่เริ่มรับวัฒนธรรมตะวันตกเมื่อร้อยกว่าปีที่ผ่านมา การรับวัฒนธรรมตะวันตกที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มากจากการเลือกสรรและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสังคมไทย อันนำไปสู่การกีดกันและทำลายภูมิปัญญาคั้งเดิมของตัวเอง เพราะคนไทยมักชื่นชมภูมิปัญญาตะวันตกว่าดีกว่าและสูงกว่า ขณะเดียวกันก็ดูถูกภูมิปัญญาของตนเองว่าล้าหลัง ไม่ทันสมัย และพยายามที่จะทำให้ภูมิปัญญาของไทยลดบทบาทและความสำคัญลงไป ความคิดเช่นนี้ทำให้เกิดภาวะที่เรียกว่า การขาดสมดุลแห่งการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาสากล (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541) กรณีภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนว่า เมื่อเรารับภูมิปัญญาการแพทย์ตะวันตก เรามีได้ตระหนักถึงบริบททางสังคมที่แตกต่างกันระหว่างสองวัฒนธรรม แต่กลับเอาภูมิปัญญาการแพทย์ตะวันตกมาเป็นบรรทัดฐานและพยายามทำให้ภูมิปัญญาการแพทย์ของไทยซึ่งอยู่ในระบบนิเวศ มีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างมาเข้าสู่มาตรฐานเดียวกัน โดยการพยายามนำเอากฎหมายเข้ามาบังคับใช้ (รุจิราต อรรถสิขฐ 2530) ซึ่งเป็นการทำลายภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทยให้ค่อย ๆ ลดความสำคัญ และไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนส่วนใหญ่ในที่สุด

6.3 แสดงให้เห็นประโยชน์และคุณค่าที่แท้จริงของการแพทย์พื้นบ้านไทย ในขณะที่ภูมิปัญญาการแพทย์ตะวันตกกลับได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมมาโดยตลอดจากภาครัฐ จนได้รับความนิยมจากประชาชนอย่างมากมาย จนกระทั่งได้กลายเป็นการแพทย์หลักของสังคมไทย ทำให้การแพทย์พื้นบ้านไทยกลายเป็นการแพทย์ทางเลือกสุดท้ายที่ผู้ป่วยจะถูกนึกถึงเมื่อเกิดปัญหาวิกฤต เช่น เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ประเทศไทยเกิดภาวะขาดแคลนยาตะวันตก รัฐบาลจึงมีนโยบายให้โรงงานขององค์การเภสัชกรรมนำสมุนไพรมาผลิตเป็นยารักษาโรค ซึ่งถือเป็นความพยายามที่จะทำการผลิตยาแผนตะวันตกจากสมุนไพร โดยมีศาสตราจารย์ชาวเยอรมันผู้เชี่ยวชาญด้านสมุนไพรของบริษัทเบเยอร์ ประเทศเยอรมนีเข้ามาทำการวิจัยสมุนไพร โดยได้รวบรวมสรรพคุณของยาไทยซึ่งได้ทำการวิจัยแล้วเกือบ 400 ชนิด จัดพิมพ์เป็น 2 ภาษอย่างสมบูรณ์ แต่เมื่อภาวะขาดแคลนยาสมุนไพรลดลง ความสนใจในการศึกษาวิจัยสมุนไพรก็ลดลงไปด้วย (คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 2535) สังคมไทยก็หันกลับไปพึ่งพาภูมิปัญญาการแพทย์ตะวันตกแบบเดิม หรือเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 ทำให้ประเทศไทยต้องเปลี่ยนแปลงระบบเงินตรา ส่งผลทำให้คนไทยจำนวนมากตกงาน บริษัทห้างร้านต้องปิดกิจการ โรงพยาบาลทั้งของรัฐและเอกชนต้องหันมาใช้ยาที่ผลิตภายในประเทศ ความคิดที่จะต้องพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพกลับมาอีกครั้งหนึ่ง โดยนำภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยมาใช้ในสถานพยาบาลของรัฐอย่างกว้างขวางมากขึ้น และต่อมาก็ขยายไปสู่สถานพยาบาลเอกชน (นิตยา ศรีเจริญจิระ 2546) การที่การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านสามารถกลับเข้ามาสู่ความนิยมของประชาชนอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่ถูกเบียดขับออกไปเป็นการแพทย์ชายขอบนั้น เหตุผลหนึ่งสืบเนื่องจากคุณค่าที่แท้จริงของการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทยนั่นเอง

6.4 ภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทยสามารถสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจให้กับประเทศได้สืบเนื่องจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก การเปลี่ยนแปลงของทัศนคติในการมองสังคม ที่ผู้คนเริ่มมองเห็นข้อจำกัดของการพัฒนาภายใต้ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรมหาศาล แต่ทำลายสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ทำให้เกิดการเรียกร้องการพัฒนาที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นอิทธิพลของแนวคิดยุคหลังสมัยใหม่ที่ไม่เห็นด้วยกับการพัฒนากระแสหลักได้เปิดโอกาสให้กลุ่มคนเล็กกลุ่มน้อย ที่ไม่เคยมีบทบาทในสังคมได้ออกมาแสดงตัวตนของตนเอง กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกดังกล่าวทำให้การแพทย์ทางเลือกซึ่งเป็นระบบการแพทย์ที่ไม่ใช้ความรุนแรงกระทำต่อผู้ป่วย ใช้วิธีการแบบธรรมชาติและใช้ยาที่เป็นสารเคมีน้อยที่สุด กลับมาได้รับความสนใจอีกครั้งหนึ่ง

ด้วยเล็งเห็นถึงความสำคัญของการสืบทอดภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้านไทยดังกล่าว กระทรวงสาธารณสุขจึงได้ก่อตั้งศูนย์ประสานงานการพัฒนาการแพทย์และเภสัชกรรมแผนไทยขึ้นใน พ.ศ.2532 เพื่อทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและประสานงานให้เกิดการพัฒนาและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากการแพทย์และเภสัชกรรมไทย และก่อตั้งสถาบันการแพทย์แผนไทยใน พ.ศ.2537 เพื่อทำหน้าที่ในการพัฒนาการแพทย์แผนไทย และยกระดับงานการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกขึ้นมาเป็นหน่วยงานในระดับกรม คือ กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกใน พ.ศ. 2543 นับเป็นก้าวที่ต่อเนื่องของการกลับมาเติบโตอีกครั้งของการแพทย์แผนไทย

ในส่วนของสังคมไทยเอง การร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติโดยใช้กระบวนการทางสังคม การให้สังคมเข้ามามีบทบาท และมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็น เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปฏิรูประบบสุขภาพเพื่อปรับเปลี่ยนระบบทัศน์สุขภาพใหม่จาก “ซ่อมสุขภาพเป็นสร้างสุขภาพ” มีการรณรงค์เรื่องการส่งเสริมสุขภาพ ทำให้ประชาชนมีความตื่นตัวและให้ความสนใจในเรื่องสุขภาพมากขึ้น เหล่านี้ล้วนเอื้อต่อการกลับมาของการแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์แผนไทย

7. หมอกลางบ้าน

หมอกกลางบ้าน หรือหมอพื้นบ้าน หมายถึงผู้ที่ให้การรักษาพยาบาลผู้เจ็บไข้ได้ป่วยแบบโบราณ โดยใช้ยากลางบ้านใช้วิธีการบำบัดรักษาตามกรรมวิธีโบราณ เช่น การจับเส้น นวดเพ้น ต่อกระดูก ทำคลอดรวมทั้งผู้รักษาใช้ด้วยเวทมนต์เสกเป่ารดน้ำมนต์ และยังรวมถึงผู้ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรม ที่ใช้วิธีทางไสยศาสตร์ประจำท้องถิ่นด้วย

ในภาคใต้สมัยก่อนหมอกกลางบ้านประเภทที่ใช้ยากลางบ้านส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุอาวโส หรือเจ้าอาวาสหรือเป็นฆราวาสที่เรียนรูมาจากวัดที่มีชื่อเสียงในด้านนี้ อีกส่วนหนึ่งเป็นหมอกกลางบ้านด้วยการสืบทอดจากตระกูล มีบางที่เป็นประเภทลัทธิวิชาและศึกษาจากตำราด้วยตัวเอง เพราะหมอรุ่นเก่าๆ มักหวงวิชาและจะเลือกถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ที่ตนไว้นิเวศใจเป็นพิเศษ ต่อมาวิธีที่ตนเองไม่อยู่ในวิสัยที่จะใช้ความรู้ นั้น ได้อย่างที่เคยเป็นมา

หมอกกลางบ้านส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีคุณธรรมสูง ไม่กะเกณฑ์เอาเงินค่ารักษาเว้นแต่ค่าบุคลากร ซึ่งเรียกว่า “ค่าราง” ซึ่งก็เป็นจำนวนน้อยเพราะเครื่องยาต่างๆ ที่ใช้ก็มักให้ผู้ป่วยจัดหาเอาเองตามที่หมอบอกให้ โดยเฉพาะหมอที่รักษาด้วย “ยาฝีบอก” ส่วนมากจะรับค่าตอบแทนใดๆ ไม่ได้เลย ถ้าฝ่าฝืน เชื่อกันว่าความขลังของคนจะเสื่อมสูญในทันที และความขลังของฝีบอกถือกันว่าเป็นสมบัติเฉพาะตัวจะถ่ายทอดให้แก่ผู้ใดไม่ได้ เว้นแต่เป็นความประสงค์ของฝีที่บอกลให้จะอนุญาตเป็นราย ๆ ไป

การไปหาหมอกกลางบ้านต้อง “ขันหมาก” ไปซื้อเชิญให้ถูกต้องตามธรรมเนียม หมอบางรายอาจกำหนดแนวปฏิบัติเป็นพิเศษซึ่งทุกคนจะต้องปฏิบัติตามอย่างครบถ้วน ถือเป็นหน้าที่ของผู้ไปหาที่จะต้องศึกษาเอาเองว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไรบ้าง หมอกกลางบ้านส่วนมากจะถือคนไม่ยอมรับรักษาผู้ป่วยที่หมอคนอื่นรักษาอยู่ก่อนแล้วเว้นแต่หมอคนเดิมจะเป็นศิษย์ของคนหรือฝ่าผู้ป่วยจะต้องพิสูจน์ให้เห็นว่าที่ต้องทำเช่นนั้นเพราะไม่เคยรู้เกียรติคุณของหมอคนใหม่มาก่อนเลย หรือมีเหตุผลอันจำเป็นอย่างอื่นที่ต้องกระทำเช่นนั้น การตัดสินใจหาหมอคนใดจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ญาติมิตรของผู้ป่วยจะต้องปรึกษากันอย่างรอบคอบ

วิธีตรวจอาการไข้ของหมอกกลางบ้านที่ใช้กันทั่วไปคือ ตรวจการเดินของชีพจร ว่าเดินเบาเร็ว แรง หรือเดินพรวดเชื่อกันว่าถ้าชีพจรเดินช้าอ่อน กำลังน้อย ถ้าเดินเร็วแต่อ่อนกำลังอ่อน ถ้าคนไข้หนักมากใกล้จะตายชีพจรจะเดินเป็น 3 จังหวะ คือ เร็วที่สุดแล้วหยุด เดินช้าที่สุดแล้วหยุด และเดินเป็นตอนๆ ไม่มีจังหวะนอกจากนี้มีการตรวจความร้อนโดยใช้มือจับปลายมือปลายเท้า ซึ่งหมอต้องอาศัยความชำนาญเป็นพิเศษ ถ้าตัวร้อนปลายเท้าปลายมือร้อนๆ เย็นๆ แสดงว่ามีอาการไข้หรือใกล้จะเป็นไข้ ตรวจม้ามโดยใช้นิ้วมือทั้ง 4 นิ้วกดชายโครงสุดด้านซ้าย ถ้าม้ามย้อยลงมาถึงระดับชายโครง เป็นไข้เล็กน้อย ย้อยยานพ้นชายโครง 2-3 นิ้ว เป็นไข้มาก ย้อยลงไปเสมอสะดือ ไข้หนักมาก ตรวจไขคั่น (ถูกหนู) ถ้าบวมผิดปกติแสดงว่าเกิดอักเสบเป็นไข้พิษ ไข้กาฬ ตรวจค่อมน้ำเหลือง คือใช้นิ้วมือตรวจตามค่อมใต้คาง ริมขากรรไกร ใต้รักแร้ ข้อศอก ริมแขนพับ หน้าขาทั้ง 2 ข้างถ้ารู้สึกเจ็บหรือบวมผิดปกติ แสดงว่าไข้เกิดเพราะอักเสบ ตรวจท้อง โดยใช้มือคว่ำที่ท้องแล้วกดลงหรือเคาะแล้วฟังเสียง ถ้ามีลมข้างในแสดงว่าท้องอืด ตรวจตา ถ้าเปลือกตาเมื่อ ค่ำคล้ำ เขียวขุ่น เลือดน้อย แสดงว่านอนไม่หลับหรือ ไข้จับตรวจปาก ถ้าปากมีกลิ่นเหม็น แสดงว่าน้ำเหลืองพิการ อาหารไม่ย่อย ธาตุพิการ ถ้าปากกระแหว แสดงว่าธาตุพิการ โลหิตน้อยลมขึ้นเบื้องสูง ตรวจลิ้น ถ้าลิ้นเป็นฝ้าละเอียด เป็น ไข้หรือกระเพาะอาหารเป็นพิษ ถ้าลิ้นแห้งแสดงว่ามี ไข้พิษต่างๆ ถ้าลิ้นแตกกระแหวเป็นขุม เป็นเม็ด แสดงว่าเป็น ไข้พิษ ไข้รากสาก เป็นต้น นอกจากนี้มีการตรวจอุจจาระ ตรวจปัสสาวะ และตรวจอาการอื่นๆ เช่น การหายใจติดขัด ผิวหนังเหี่ยวแห้ง ปลายริมฝีปากสั้น ริมฝีปากแห้ง เป็นต้น หมอกกลางบ้านจะนำเอาอาการหลายๆ อย่างมาประมวลเข้าแล้วใช้ประกอบการวินิจฉัยโรค ผู้ที่ชำนาญมากย่อมวินิจฉัยได้แม่นยำ แต่โอกาสที่จะวินิจฉัยผิดพลาดก็มีได้มาก

หมอกกลางบ้านเชื่อว่าสมุฏฐานของโรคต่างๆ เกิดจากธาตุ 4 พิการเป็นสำคัญ เมื่อธาตุ 4 พิการทำให้ลมพิการ เลือดพิการ น้ำคิพิการ เสมหะพิการ น้ำเหลืองพิการ ไฟธาตุพิการ จึงทำให้เกิดโรคต่างกัน หมอกกลางบ้านจำนวน ไม่น้อยเชื่อว่าสมุฏฐานที่สำคัญอีกประเภทหนึ่งคือ เกิดจากฝีเข้า ถูกเคียด (เสนียด)

ถูกคุณไสย ซึ่งสาเหตุเหล่านี้ต้องรักษาด้วยเวทมนต์คาถา เสกเป่าน้ำมันต์ หรือ ไม่ก็ต้องทำพิธีขอมมา สะเดาะเคราะห์ทำพิธีถอนเดียด (เสนียด) แก่บน ขัปผี ฯลฯ ความเชื่อทำนองนี้ปัจจุบันมีไม่มากนัก หมอกลางบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่า อาหารมักจะแสดงไข้ เช่น อาหารประเภท โปรตีน น้ำตาล จึงมักเคร่งครัด ในเรื่องการให้อาหารคนไข้ อาหารหลักจึงมักจะเป็นข้าวต้มผสมเกลือ และปลาแห้ง (ปลาเค็ม) บางชนิด ความเชื่อเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้แพทย์แผนปัจจุบัน ไม่ยอมรับหมอกกลางบ้าน

ชาวบ้านที่ไปหาหมอกกลางบ้าน นอกจากจะให้รักษาความไข้ทางร่างกายแล้วมักขอคำแนะนำ ในเรื่องฤกษ์ยามสำคัญสำหรับงานมงคลและพิธีกรรมด้วย อันนี้เป็นเหตุให้หมอกกลางบ้านส่วนใหญ่ เสาะหาตำราความเชื่อ ศึกษาเวทมนต์คาถา และกลายเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ และในที่สุด ก็นำเอาวิธีการเสกเป่าและการรคน้ำมันต์เข้ามาประสมประสานกับการใช้ยาสมุนไพร จนบางรายนั้นหนัก ไปทางเวทมนต์คาถา เป็นเหตุให้ความนิยมเชื่อถือหมอกกลางบ้านตกต่ำลง ไม่เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน ที่มีการศึกษาสูงขึ้น

วิธีการรักษาของหมอกกลางบ้านที่ชาวภาคใต้ในชนบทยังนิยมนับถือกันมาก (บางถิ่นนิยมมากกว่า รักษากับแพทย์แผนปัจจุบัน) คือการต่อกระดูกที่แตกหัก หรือ คลาดเพราะประสบอุบัติเหตุ โรคอัมพฤกษ์ อัมพาตระยะแรกเริ่มและงูพิษกัด ที่รองลงมาคือ โรคโรคสีดวงทวาร โรคผิวหนัง และ โรคสามัญที่ อาการปรากฏเด่นชัดและ ไม่มีโรคอื่นแทรกซ้อน หมอกกลางบ้านประเภทนี้จำนวน ไม่น้อยมีชื่อเสียงเป็นที่ เชื่อถือของชาวบ้านอย่างกว้างขวาง และเป็นผู้ชำนาญอย่างแท้จริง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมียาดีพิเศษจำเพาะ ชนาน มีความชำนาญสูง และบางกรณีได้อาศัยหลักสรีรวิทยา กายบำบัด (แบบโบราณ) มุ่งเป็นผู้สกัด เฉพาะโรค ไม่พยายามเพิ่มขีดความสามารถให้กับตัวเองเกินความเป็นจริง แต่เนื่องจากหมอกกลางบ้าน เหล่านี้ขาดเครื่องเอื้ออำนวยการวินิจฉัยโรคที่แม่นยำยิ่งขึ้น และขาดวิธีการที่จะพัฒนาวิธีการรักษาให้มี ประสิทธิภาพสูงยิ่งขึ้น ผู้ป่วยจึงมักพึ่งหมอกเหล่านี้เป็นทางสุดท้าย เพราะ ไม่มีทางเลือกที่ดีกว่า มากกว่า จะเป็นเพราะศรัทธาอย่างแท้จริงข้อนี้มักเป็นเหตุให้หมอกกลางบ้านเสี่ยงต่อชื่อเสียงอย่างไม่น้อย หากมีการ พัฒนาหมอกกลางบ้านเหล่านี้อย่างจริงจัง ถูกวิธีและต่อเนื่องจะช่วยให้ทรัพยากรมนุษย์กลุ่มนี้ เกิดประโยชน์เพิ่มขึ้นอีกมาก

การสืบทอดความรู้ของหมอกกลางบ้านในปัจจุบันเกือบจะ ไม่มีอีกเลย หมอกกลางบ้านที่เหลืออยู่ ก็มักเป็นผู้มีอายุเลยวัยกลางคนขึ้นไป เมื่อประมาณ 30-40 ปีมาแล้วเกือบทุกหมู่บ้านสามารถหา หมอกกลางบ้านได้ไม่ยาก บางหมู่บ้านอาจมีถึง 3-4 คน วัดในชนบทมักจะมีหมอกกลางบ้านอยู่ด้วย หมอ แต่ละคนจะนิยมสะสมตำรายากลางบ้าน มีการคัดลอกหรือรับมอบเป็นมรดกสืบทอดกัน หมอกกลางบ้าน แต่ละคนจึงมักมีตำรายาหลายเล่ม นอกจากนี้หมอกกลางบ้านเองนิยมสะสมเครื่องยา และปลูกเลี้ยง พืชสมุนไพรที่หายากหรือประเภทที่ต้องใช้บ่อยๆ ไว้ การสืบทอดความรู้จึงค่อยเป็นค่อยไปและมักได้แก่ ศิษย์ที่ใกล้ชิดจริงๆ ปัจจุบันสถานะภาพแบบนี้ไม่มีอีกแล้ว เพราะแม้แต่ตัวหมอกกลางบ้านเองก็ไม่มีดี จะให้ทายาทของตนสืบทอด ทั้งนี้เพราะความเจริญก้าวหน้าของแพทย์แผนปัจจุบันเป็นเหตุให้สังคมและ นักวิชาการพากันมองข้ามและดูถูกความคิดและวิธีการรักษาของหมอกกลางบ้าน เพราะขาดการพัฒนา ตามกระบวนการของวิทยาศาสตร์ กลุ่มที่หันมาให้ความสนใจหมอกกลางบ้านมักเป็นกลุ่มนักคติชนวิทยา

หรือผู้สนใจคดีชน ซึ่งเป็นผู้ที่ “รับ” จากหมอกกลางบ้านไม่ใช่ผู้ที่ “ให้” ประโยชน์ของหมอกกลางบ้านจึงแคบลง แต่เป็นน่ายินดีว่าในปัจจุบันเริ่มให้ความสนใจจากกลางบ้านและหมอกกลางบ้านมากยิ่งขึ้น

8. การตรวจ การวินิจฉัย และการรักษาโรคตามแนวทางเวชกรรมแผนไทย

ประภคิ ตุมนกาณูจน์ และคณะ (2548) ได้กล่าวถึงการตรวจ การวินิจฉัย และการรักษาโรคตามแนวทางเวชกรรมแผนไทยพอสรุปได้ดังนี้

8.1 การซักประวัติ

การบำบัดรักษาโรคในทางเวชกรรมแผนไทยนั้น จะต้องได้ข้อมูลเพื่อประกอบการวินิจฉัยโรคเสียก่อน การได้ข้อมูลนั้นมาจาก 2 แนวทาง คือ การซักประวัติและการตรวจร่างกาย ซึ่งวิธีการซักประวัติและการตรวจร่างกายนี้เป็นศิลปะอันสำคัญของแพทย์ ยากที่จะกำหนดแบบแผนตายตัวลงไปได้ แต่โดยสรุปแล้วหลักใหญ่ในการตรวจโรคมิ 4 ประการ คือ

1. การถามประวัติคนไข้และครอบครัว
2. การถามประวัติโรคทั้งอดีตและปัจจุบัน
3. การตรวจร่างกายและจิตใจของคนไข้
4. การตรวจและถามอาการนั้น

การซักประวัติผู้ป่วยเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการรวบรวมข้อมูลของผู้ป่วยเพื่อนำมาใช้ประกอบการวินิจฉัย การประเมิน และการรักษาโรค การซักประวัติทางการแพทย์แผนไทยนั้น ผู้ที่เป็นแพทย์จะต้องมีความรู้เบื้องต้น กล่าวคือ จะต้องรู้ที่ดั่งที่แรกเกิดของโรคตามทฤษฎีสถิติฐานการเกิดโรคอันประกอบด้วย ชาติสมุฏฐาน อุตสมุฏฐาน อายุสมุฏฐาน กาลสมุฏฐาน ประเทศสมุฏฐาน และพฤติกรรมที่เป็นมูลเหตุของการเกิดโรค

การซักประวัติทางการแพทย์แผนไทยนั้นจะให้ความสำคัญในเรื่องข้อมูลประวัติส่วนตัวของผู้ป่วย รวมทั้งวัน เดือน ปีเกิด ที่ชัดเจน บางครั้งอาจมีเวลาตกฟากด้วย และยังให้ความสำคัญกับโรคตามขวาง ตลอดจนประวัติโรคประจำตัวที่สัมพันธ์กับฤดูกาล นิสัย และพฤติกรรมหรือมูลเหตุที่ทำให้เกิดโรคอื่น ๆ

นอกจากประวัติส่วนตัวแล้ว ข้อมูลที่สำคัญที่สุดคืออาการที่ผู้ป่วยมาพบแพทย์ ซึ่งแพทย์จะต้องทำการซักประวัติโรคของผู้ป่วยว่ามีอาการอย่างไรที่เกิดขึ้นก่อนหลัง เกิดมากเวลาใด เพื่อสรุปว่าโรคนั้นเกิดจากการเสียดสมมูลของธาตุใด เช่น

- ปิตตะสมุฏฐานาอาพาธา หมายถึง การเจ็บป่วยที่เกิดจากปิตตะหรือธาตุไฟ ได้แก่ การมีไข้สูง ตัวเหลือง ปวดศีรษะ ปวดเมื่อย ปวดท้อง มีลมในท้อง มีอาการซัก หมดสติ เป็นต้น
- วาตะสมุฏฐานาอาพาธา หมายถึง การเจ็บป่วยที่เกิดจากวาตะหรือธาตุลม ได้แก่ อาการวิงเวียน หน้ามืด ปวดศีรษะ ปวดเมื่อย ปวดท้อง มีลมในท้อง มีอาการซัก หมดสติ เป็นต้น

- เสมหะสมุฏฐานอาพาธ หมายถึง การเจ็บป่วยที่เกิดจากเสมหะหรือธาตุน้ำ ได้แก่ มีน้ำมูกไหล มีเสลด มีหนอง มีน้ำเหลืองในที่ต่างๆ การถ่ายเหลว การบวม มีปัสสาวะที่ผิดปกติ เป็นต้น

สาระสำคัญเกี่ยวกับการซักประวัติตามแนวทางเวชกรรมแผนไทยมีดังต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์ของการซักประวัติ

การซักประวัติทางการแพทย์แผนไทยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่

- 1.1 เพื่อเป็นแนวทางในการวินิจฉัยโรค
- 1.2 เพื่อช่วยในการตรวจร่างกาย โดยสามารถบ่งชี้ได้ถึงส่วนที่จำเป็นต้องตรวจอย่างละเอียด
- 1.3 เพื่อช่วยให้ทราบว่าควรส่งผู้ป่วยไปตรวจพิเศษทางห้องปฏิบัติการหรือไม่
- 1.4 เพื่อให้วางแผนการรักษาได้ถูกต้อง

2. ลักษณะของการซักประวัติที่ดี

การซักประวัติที่ดีต้องมีความกะทัดรัด ละเอียด ถูกต้อง เข้าใจง่าย และทราบถึงปัญหาของผู้ป่วย โดยมีองค์ประกอบดังนี้

- 2.1 ผู้ซักประวัติ ต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญ ได้แก่
 - 2.1.1 มีความรู้พื้นฐานดี
 - 2.1.2 มีความชำนาญ
 - 2.1.3 มีความจำดี
 - 2.1.4 มีบุคลิกภาพดี สะอาด พุดจาสุภาพ ฟังชัดเจน และวางตัวให้เป็นที่น่าเชื่อถือ
- 2.2 สถานที่ในการซักประวัติ ต้องมีความเหมาะสม ได้แก่
 - 2.2.1 ต้องสะอาด มืดซิด มีอากาศถ่ายเท สงบเงียบ
 - 2.2.2 มีโต๊ะ เคียงตรง และที่นั่งสำหรับบุคคลที่ 3
- 2.3 วิธีการซักประวัติ ควรให้ผู้ป่วยเล่าเอง ห้ามใช้คำถามนำ แต่ถามเสริมได้ เพื่อให้ได้ทราบว่าผู้ป่วยมีอาการและปัญหาอะไรบ้าง ในกรณีที่ผู้ป่วยอาการหนักอาจให้ญาติเล่าประวัติแทนได้

3. ข้อมูลที่ควรได้จากการซักประวัติ

การซักประวัติที่ดีตามแนวทางเวชกรรมแผนไทยควรให้ได้ข้อมูลของผู้ป่วยอย่างครบถ้วน อันประกอบด้วย

- 3.1 ประวัติทั่วไป เป็นการซักประวัติตามเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับตัวผู้ป่วย เพื่อให้ทราบรายละเอียดพื้นฐาน เช่น วันที่มาทำการรักษา และประวัติบุคคลของผู้ป่วย อาทิ
 - 3.1.1 ชื่อ นามสกุล
 - 3.1.2 อายุ

3.1.3 เพศ

3.1.4 อาชีพของผู้ป่วย

3.1.5 สถานภาพของผู้ป่วย

3.1.6 ที่อยู่อาศัยทั้งในอดีตและปัจจุบัน

3.1.7 สถานที่ทำงาน เป็นต้น

3.2 อาการสำคัญ

อาการ คือ ความรู้สึกที่คนไข้ออกเล่าให้ฟัง เป็นอาการที่คนไข้รู้สึกผิดปกติ

อาการแสดง คืออาการแสดงของโรคที่มีจริง เป็นจริง และสามารถตรวจพบได้ เช่น หน้าตาบวม อาการสำคัญอาจสอบถามได้จากความรู้สึกที่ผู้ป่วยเล่าให้ฟังและเป็นสาเหตุโดยย่อที่ทำให้ผู้ป่วยมารักษา ในการบันทึกให้บันทึกเป็นอาการไม่ควรบันทึกว่าเป็นโรค

การถามเกี่ยวกับอาการสำคัญควรมีลักษณะดังนี้

- 1) เป็นประโยคคำถามสั้น ๆ กระชับรัด
- 2) ผู้ป่วยบอกเล่าเอง
- 3) คำถามไม่เลื่อนลอย
- 4) นับระยะเวลาที่มีอาการตั้งแต่เริ่มเป็นจนถึงเวลาที่ซักถามผู้ป่วย ซึ่งรวมถึงระยะเวลาที่ปราศจากอาการในกรณีที่เป็น ๆ หาย ๆ และอาการกำเริบใหม่ เช่น ไอ และเจ็บหน้าอกมา 3 วัน เป็นต้น

3.3 ประวัติการเจ็บป่วยในปัจจุบัน หมายถึง อาการและเหตุการณ์ต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มเป็นจนถึงการรักษาที่ได้รับก่อนมารักษาในครั้งนี้ หัวข้อคำถาม เช่น

- 3.3.1 มีอาการอย่างไร
- 3.3.2 ตำแหน่งที่เป็น
- 3.3.3 อาการที่เริ่มต้นเกิดขึ้นเป็นอย่างไร
- 3.3.4 อาการเป็นมากเวลาใด
- 3.3.5 จำนวนครั้งที่มีอาการ
- 3.3.6 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
- 3.3.7 สาเหตุที่ทำให้เจ็บป่วย
- 3.3.8 มีโรคประจำตัวหรือไม่
- 3.3.9 เคยเจ็บป่วยแบบนี้มาก่อนหรือไม่
- 3.3.10 สิ่งที่ทำให้เป็นมากขึ้นหรือบรรเทาลง
- 3.3.11 ระยะเวลาที่อาการเจ็บป่วย
- 3.3.12 ได้รับการรักษาอะไรมาบ้าง

3.4 ประวัติการเจ็บป่วยในอดีต หมายถึงการเจ็บป่วยในครั้งก่อน ๆ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงครั้งสุดท้ายก่อนมีอาการเจ็บป่วยในปัจจุบัน หัวข้อคำถาม เช่น ประวัติการเจ็บป่วยที่ผ่านมาและการรักษา

3.5 ประวัติส่วนตัว หมายถึง ประวัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน บุคลิกภาพ สิ่งแวดล้อม คำถามพื้นฐานประกอบด้วย

3.5.1 สุขนิสัยประจำวัน เช่น

- 1) การรับประทานอาหาร
- 2) การดื่มน้ำและเครื่องดื่มอื่น ๆ
- 3) การเสพของมีนเมาหรือยาเสพติด
- 4) การออกกำลังกาย
- 5) การนอนหลับ

3.5.2 ด้านอื่น ๆ เช่น สถานภาพครอบครัว ระยะเวลาการทำงาน สิ่งแวดล้อมหรือสภาพความเป็นอยู่ของผู้ป่วย

3.6 ประวัติครอบครัว คำถามเกี่ยวกับการเจ็บป่วยของบุคคลในครอบครัว เช่น ญาติพี่น้องและบุคคลที่อาศัยในบ้านเดียวกัน

3.7 ประวัติหญิง ในกรณีที่ผู้ป่วยเป็นเพศหญิง ควรถามถึงประวัติประจำเดือนด้วย เช่น

- 3.7.1 ประจำเดือนมาสม่ำเสมอหรือไม่
- 3.7.2 ประจำเดือนมาครั้งละกี่วัน ปริมาณมากน้อยอย่างไร
- 3.7.3 ลักษณะสี กลิ่นของประจำเดือน
- 3.7.4 อาการร่วม เช่น คัน ปวดศีรษะ และอื่น ๆ

3.8 ประวัติการเจ็บป่วยของเพื่อนบ้าน ถามเกี่ยวกับประวัติการเจ็บป่วยต่าง ๆ ของบุคคลที่อยู่ข้างบ้าน ในชั้นเรียน ซึ่งอาจสัมพันธ์กับอาการของผู้ป่วย

4. ตัวอย่างคำถามที่ใช้ในการซักประวัติ

ในที่นี้จะยกตัวอย่างคำถามที่ใช้ในการซักประวัติในหัวข้อที่สำคัญคือ ประวัติทั่วไปและประวัติการเจ็บป่วย ซึ่งอาจประมวลเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์หรือซักประวัติผู้ป่วยได้ดังนี้

4.1 ประวัติทั่วไป ควรสอบถามเพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้ป่วยมากที่สุด ซึ่งอาจได้จากคำถามต่าง ๆ เช่น

- 4.1.1 ชื่ออะไร เป็นการถามผู้ป่วยเพื่อใช้สำหรับการทำทะเบียนผู้ป่วย
- 4.1.2 อยู่ที่ไหน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิประเทศที่อยู่ของผู้ป่วย สำหรับใช้ประกอบการวินิจฉัยในเรื่องของประเทศสมมุติฐาน
- 4.1.3 เป็นชาติอะไร เพื่อรู้ลักษณะและความประพฤติกของผู้ป่วย
- 4.1.4 เกิดที่ไหน เพื่อรู้ประเทศสมมุติฐาน
- 4.1.5 อายุเท่าไร เพื่อรู้อายุสมมุติฐาน

4.1.6 ทำมาหากินอะไร

4.1.7 มีครอบครัวอย่างไร (ถามถึงบิดา มารดา สามีหรือภรรยา และบุตร)

สำหรับวิเคราะห์ถึงเผ่าพันธุ์และสาเหตุของโรคที่เกิดต่อเนื่องกันมา

4.1.8 ความประพฤติอย่างไร (การดื่มสุรา สูบบุหรี่ และอิริยาบถต่าง ๆ) สำหรับวิเคราะห์ถึงมูลเหตุที่ส่งเสริมให้เกิดโรค

4.1.9 บริโภคอาหารเป็นอย่างไร บริโภคได้มากหรือน้อย มีรสอร่อยหรือไม่

4.1.10 การนอนหลับเป็นอย่างไร เพื่อรู้ว่าหลับมากน้อย หลับสนิทหรือไม่ หรือนอนไม่หลับ

4.1.11 โรคประจำตัวมีอย่างไร เช่น ริดสีดวง หิด โรคเบาหวาน ฯลฯ เป็นต้น

4.1.12 โรคภัยที่เคยเป็นมาแต่ก่อนมีอาการอย่างไร

4.2 ประวัติการเจ็บป่วย หมายถึงการดำเนินโรค ซึ่งประกอบด้วยคำถามที่เกี่ยวข้อง เช่น

4.2.1 สัมเจ็บมาแต่วัน เดือน และเวลาใด (ถามถึงวันและเวลาที่แรกป่วย) เพื่อรู้ฤดูกาล สมบูรณ์ กาลสมบูรณ์ อุตสมบูรณ์ และอายุของโรคซึ่งตกอยู่ระหว่างโทษชนิดใด

4.2.2 เมื่อก่อนจะเจ็บมีเหตุอย่างไร เพื่อประสงค์รู้มูลของโรคที่เกิดขึ้น

4.2.3 มีเหตุอย่างไรจึงเจ็บ

4.2.4 แรกเจ็บมีอาการอย่างไร เพื่อรู้อาการหนักเบาของโรคที่เป็นมาแล้ว

4.2.5 แล้วมีอาการเป็นลำดับมาอย่างไร

4.2.6 ได้รักษาพยาบาลเป็นลำดับมาอย่างไร

4.2.7 แล้วมีอาการแปรผันเป็นอย่างไร

4.2.8 อาการที่ป่วยในวันหนึ่ง ๆ เป็นอย่างไร และเกิดขึ้นเวลาใด

4.2.9 อาการปัจจุบันในเวลาที่เราตรวจ แพทย์เห็นด้วยตาและมีความสำคัญเข้าใจในว่าอย่างไร

4.2.10 ความทุกข์เวทนาเป็นอย่างไร เพื่อรู้ความปวดขัด ยก จุกเสียดในที่ใดทั้งภายนอกและภายใน

4.2.11 ความรู้สึกในปาก ลิ้น คอ และในที่ต่าง ๆ เพื่อรู้ว่าเป็นปกติหรือพิการ

8.2 การตรวจร่างกาย

ในทางเวชกรรมแผนไทยนั้น นอกจากการซักประวัติแล้ว แพทย์ผู้ที่จะรักษาโรคภัยจะต้องมีการตรวจร่างกายหรืออวัยวะต่าง ๆ เพื่อจะได้รู้ความเป็นไปของโรค ซึ่งการตรวจโรคนั้นต้องอาศัยประสาทสัมผัสทั้งทางตา ทางมือ และทางจมูก ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่การทราบปัญหาของผู้ป่วย ซึ่งจะช่วยให้แพทย์ทำการวินิจฉัยโรคและวางแผนการรักษาได้อย่างถูกต้อง

การตรวจร่างกายทางการแพทย์แผนไทยแบ่งออกเป็น การตรวจสุขภาพทั่วไป การตรวจร่างกายเฉพาะที่ และการตรวจอาการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การตรวจสุขภาพทั่วไป

ในเบื้องต้นควรตรวจสุขภาพทั่วไปโดยวิธีการต่าง ๆ ได้แก่

1.1 การสังเกต

- 1.1.1 สังเกตว่าผู้ป่วยเป็นคนรูปร่างอย่างไร มีกำลังอย่างไร
- 1.1.2 ตรวจสอบสติอารมณ์ เพื่อรู้ความปกติหรือความผิดปกติแห่งกำลังใจของผู้ป่วย
- 1.1.3 ตรวจสอบเสียง เพื่อรู้ว่าเสียงของผู้ป่วยเป็นปกติหรือแหบแห้ง และวิปริตอย่างไร
- 1.1.4 ตรวจสอบการหายใจ เพื่อรู้อาการ เร็ว ช้า สั้น ยาว หนัก เบา
- 1.1.5 ตรวจสอบสภาพร่างกาย เพื่อรู้ส่วนพิการในที่หนึ่งที่ได้
- 1.1.6 ตรวจสอบทุกขเวทนา เพื่อรู้อาการหนักเบาต่าง ๆ ที่มีกับผู้ป่วย

วิธีตรวจผู้ป่วยโดยการสังเกตนี้ แพทย์พึงใช้ประกอบเพื่อวินิจฉัยเหตุผลให้แน่นอน และเพื่อประกอบการตรวจโดยวิธีอื่น ๆ ซึ่งจะได้บรรยายต่อไป ในที่นี้จะกล่าวเป็นข้อสังเขปสำหรับการสังเกตเพื่อวินิจฉัยและใช้ยาค้างต่อไปนี้

- 1) ถ้าผู้ป่วยมีผิวซีดเหลืองตาเหลืองเขียว เนื่องจากน้ำค้ำข่านพิการ
- 2) ผิวหนังเหลืองแห้ง ริมฝีปากแห้ง เนื่องจากโลหิตพิการ
- 3) เส้นโลหิตในสายตามีน้อย เปลือกตาซีด ตาโรย เนื่องจากเส้นประสาทพิการ และนอนไม่หลับ มักจะเป็นลมและอุจจาระผูก
- 4) การหายใจขัด ๆ และสะทอน เนื่องจากหลอดลมหรือปอดพิการ
- 5) ตามผิวหนังมีผื่นแดงทั่วตัว เนื่องจากโลหิตทำพิษหรือโลหิตข่าน
- 6) มีอาการสันตามปลายอวัยวะ เช่น มือ เท้า ริมฝีปากสัน เนื่องจากเส้นประสาทพิการ เป็นต้น

1.2 การตรวจโดยการสัมผัส ร่างกายของมนุษย์ทุก ๆ คนในโลกนี้ล้วนแล้วแต่มีวิถีของเส้นโลหิตดำแดง เล็ก ใหญ่ ก่ายระเกะระกะทั่วสรรพางค์กาย มีโลหิตแล่นไปตามท่อโลหิตไปทั่วทุกแห่งตลอดร่างกาย

การตรวจโรคด้วยวิธีสัมผัสนั้นจึงอาจทำได้โดยการสัมผัสดูการเปลี่ยนแปลงความร้อนของโลหิต ดูการเดินของชีพจร การคลำตามต่อมต่าง ๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.2.1 การตรวจความร้อนของร่างกาย อาจตรวจได้โดยการสัมผัสและการใช้ปรอท

1) การสัมผัส เพื่อทราบกำลังความร้อนและพิษไข้ว่ามีความร้อนเท่าใด โดยใช้หลังมือแตะตามตัวตลอดไป ได้แก่

- ตรวจที่ศีรษะและหน้าผาก
- ตรวจที่ขมับทั้ง 2 ข้าง เพื่อรู้กำลังโลหิตที่ขึ้นไปสู่สมอง เพราะเส้น

ขมับทั้ง 2 ข้าง เป็นทางให้โลหิตเข้าไปหล่อเลี้ยงมันสมอง

- ตรวจที่ซอกคอทั้ง 2 ข้าง และตามทรงอก เพื่อรู้ความร้อน เย็น
- ตรวจตามสวาทท้อง (อยู่ระหว่างชายโครงกับกระดูกสะโพก) ไปถึง

ท้องน้อย แขน ขา ตลอดปลายมือ ปลายเท้า เพื่อรู้ความร้อน เย็น จะเสมอกันหรือต่างกัน และต้องสังเกตว่ามีอาการฟกชวม เป็นเม็ด เป็นตุ่ม เป็นผื่น เจ็บ ขาว ดำ แดง ที่ใดบ้าง ถ้าเป็นไข้ตัวร้อนจัด ให้ตรวจที่จอนหูและราวคอตลอดถึงเกดียวคอทั้ง 2 ข้าง ที่ท้ายสะบักและเส้นข้างกระดูกสันหลัง กับเส้นบั้นเอวซ้าย ขวา เมื่อเห็นเป็นเม็ด ผื่น บวม ต้องพิจารณาให้แน่นอน

- ตรวจดูความร้อนเย็นของส่วนปลายวิถีประสาท หรือส่วนปลายอวัยวะ โดยการจับที่ปลายมือ ปลายเท้าว่าคนไข้มีอาการร้อน เย็น อย่างไร ถ้าเย็น คนไข้นั้นมักจะโลหิตเดินไม่ไปตลอดถึงส่วนปลายวิถีประสาท ซึ่งเป็นเวลามีไข้หรือใกล้มีไข้

2) การใช้ปรอท เป็นวิธีวัดอุณหภูมิของร่างกายที่แม่นยำกว่าใช้มือแตะ

1.2.2 การตรวจชีพจร การตรวจชีพจรนิยมตรวจที่สองแห่งคือ ที่ข้อมือแห่งหนึ่ง ข้อเท้าแห่งหนึ่ง การตรวจชีพจรนั้นประสงค์ให้ความรู้เป็นไปของโรค และเพื่อทราบความหนักเบาของโรคว่ามีอาการน้อยหรือมาก ซึ่งธรรมชาติการตรวจโรคนั้น แพทย์จะต้องตรวจชีพจรที่ข้อมือเสียก่อน เพราะชีพจรส่วนที่ข้อมือเป็นเส้นโลหิตที่เนื่องมาจากหัวใจคอนบน เมื่อหัวใจเต้นอย่างไร ชีพจรก็เต้นอย่างเดียวกัน

วิธีตรวจชีพจรที่ข้อมือนั้น ให้คนเหยียดมือ อย่าทับแขน เพราะจะทำให้โลหิตเดินไม่สะดวก ใช้นิ้วชี้กับนิ้วกลาง หรือใช้นิ้วนางอิกก็ได้ ให้ตรวจที่ได้ข้อมูลทางด้านหัวแม่มือ ห่างจากข้อมือประมาณ 1 นิ้ว ให้วงนิ้วลงเบา ๆ ก่อน ถ้าไม่พบที่เด่นชัด ๆ จึงกดให้แรงอีกเล็กน้อย ก็จะพบ เมื่อพบแล้วให้เอานาฬิกาจับดู ว่านาทีหนึ่งเดินกี่ดัด การตรวจต้องสังเกตชีพจรเดินเร็วหรือช้า และหนักหรือเบาประการใด

ส่วนชีพจรเบื้องล่างนั้นอยู่ตรงที่หลังเท้าทางหัวแม่เท้า ห่างจากข้อเท้าประมาณ 1 นิ้วเศษ การตรวจต้องสังเกตว่าชีพจรคอนล่างและคอนบนทั้งสองข้างเดินเหมือนกันหรือต่างกัน เพื่อจะได้เป็นข้อวินิจฉัยประกอบกับโรคนั้นต่อไป

ในที่นี้จะได้อธิบายลักษณะชีพจรที่เป็นปกติ และชีพจรที่วิปริตผิดปกติ ดังต่อไปนี้

1) ลักษณะชีพจรสำหรับร่างกายที่เป็นปกติ ลักษณะชีพจรที่เป็นปกติ นั้น เดินเสมอ ไม่เร็ว ไม่ช้า ไม่ตื่น ไม่ลึก เป็นกลาง ไม่โต ไม่เล็ก เดินเสมอกันทุก ๆ ระยะ ดังจะได้อธิบายต่อไป

ก. ปฐมวัย

เด็กในระหว่าง 1 เดือน	ชีพจรเดินนาทีหนึ่ง	120 ถึง 125 ครั้ง
1 เดือนขึ้นไปถึง 3 เดือน	ชีพจรเดินนาทีหนึ่ง	115 ถึง 120 ครั้ง
3 เดือนขึ้นไปถึง 6 เดือน	ชีพจรเดินนาทีหนึ่ง	110 ถึง 115 ครั้ง
6 เดือนถึง 1 ปี	ชีพจรเดินนาทีหนึ่ง	105 ถึง 110 ครั้ง

1 ปี ถึง 2 ปี	ชีพจรเดินนาที่หนึ่ง	100 ถึง 105 คืบ
2 ปี ถึง 5 ปี	ชีพจรเดินนาที่หนึ่ง	95 ถึง 100 คืบ
5 ปี ถึง 10 ปี	ชีพจรเดินนาที่หนึ่ง	90 ถึง 95 คืบ
10 ปี ถึง 16 ปี	ชีพจรเดินนาที่หนึ่ง	85 ถึง 90 คืบ

ข. มัชฌิมวัย

อายุตั้งแต่ 16 ปี ถึง 20 ปี	ชีพจรเดินนาที่หนึ่ง	80 ถึง 85 คืบ
อายุตั้งแต่ 20 ปี ถึง 30 ปี	ชีพจรเดินนาที่หนึ่ง	75 ถึง 80 คืบ

ค. ปัจฉิมวัย

อายุตั้งแต่ 30 ปี ถึง 40 ปี	ชีพจรเดินนาที่หนึ่ง	70 ถึง 75 คืบ
อายุตั้งแต่ 40 ปี ถึง 50 ปี	ชีพจรเดินนาที่หนึ่ง	65 ถึง 70 คืบ
อายุตั้งแต่ 50 ปี ถึง 60 ปี	ชีพจรเดินนาที่หนึ่ง	60 ถึง 65 คืบ
อายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป	ชีพจรเดินนาที่หนึ่ง	50 ถึง 60 คืบ

ตามข้ออธิบายหลักของชีพจรที่เดินเป็นปกตินั้น บางคนอาจไม่ตรงตามหลักที่วางไว้ก็มีแต่เป็นส่วนน้อย แม้จะคลาดเคลื่อนกันบ้างก็ไม่ไกลกันนัก แต่หลักที่วางไว้ถือส่วนมากเป็นเกณฑ์ โดยเหตุว่าบางคนมีร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง เป็นปกติเสมอ แม้จะมีอายุมากชีพจรก็เดินเร็วไม่เหมือนคนธรรมดา บางคนร่างกายอ่อนแอและมีโรคประจำตัวอยู่ แม้จะมีอายุน้อยชีพจรก็เดินช้าผิดปกติ บุคคลทั้งสองประเภทนี้เป็นพิเศษ มีบ้างก็น้อย

2) ลักษณะชีพจรที่วิปริตผิดปกติ ต่อไปจะอธิบายลักษณะชีพจรที่วิปริตผิดปกติ ให้โทษต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- เดินสั้น เดินเร็วพอประมาณแต่แรง เมล็ดอย่างกลางและเดินเสมอ (มีพิษร้อนเกิดขึ้นแต่ยังไม่มาก โรคนี้เบา)
- เดินสั้น เดินแรงและเร็ว เมล็ดใหญ่ เดินเสมอ (มีพิษร้อนโรคนี้อย่างกลาง)
- เดินสั้น เดินแรง เดินเร็วจนนับเกือบไม่ทัน เมล็ดใหญ่ เดินเสมอ (มีพิษร้อนจัด โรคนี้ปานกลางค่อนข้างจะมาก)
- เดินลึก เดินช้า เมล็ดใหญ่ เดินเสมอ (มีกำลังน้อย อ่อนเพลีย โรคนี้ยังน้อย)
- เดินลึก เดินเร็ว เมล็ดปานกลาง เดินเสมอ มีอาการให้ใจเหี่ยวแห้ง หัวโหย (โรคพอประมาณ)
- เดินลึก เดินเล็ก เดินเร็วและแรง เดินเสมอ มีอาการให้สวิงสวาย อ่อนเพลียมาก ประกอบมีพิษ (โรคนี้ปานกลาง ค่อนข้างจะมาก)

- เดินคืบ เดินเร็ว และเดินแรง เมล็ดใหญ่หรือปานกลาง แต่เดินไม่เสมอ มีหยุดเป็นตอนๆ นาทินิ่ง 2 หรือ 3 ครั้ง เดินสะบัด สะดุด กระแทกเป็นคราวๆ มีพิษร้อนจัดมาก บางครั้งเพื่อคลั่ง (โรคนี้หนัก แต่ยังพอรักษาได้)

- เดินถลึง เดินแรงจนนับเกือบไม่ทัน เมล็ดเล็ก เดินไม่เสมอ มีหยุดพัก เป็นระยะๆ บางคราวเดินสะบัด สะดุด สะท้อนขึ้น มีพิษร้อนภายในมาก ให้ร้อนกระวนกระวาย ระส่ำระสาย บางคราวถึงกับเป็นพักๆ

- เดินถลึงบ้าง คืบบ้าง เดินแรงจัดและเร็วมาก เมล็ดค้อย่างกลางบ้าง เล็กบ้าง เดินไม่เสมอกัน ในระหว่าง 7-8 คืบ หยุดครั้งหนึ่ง เดินกวัดแกว่งเหมือนงูเลื้อย มีอาการคั่นร่น กระสับกระส่าย ร้อนเป็นกำลัง

- เดินถลึงมาก เร็วจนนับไม่ทัน เมล็ดเล็กที่สุด เดินไม่เป็นปกติ มีหนักเบาเหมือนนก กระพือปีก คือ เร็วที่สุดประมาณ 9-10 คืบ แล้วกลับเดินช้าคงจะหยุดประมาณ 5-6 คืบ แล้วกลับเดินช้าคงจะหยุดแล้วกลับเดินเร็วอีกเป็นพักๆ ในระหว่างนาทินิ่งหลายครั้ง คือเดินเร็วที่สุด แล้วหยุดพักชั่วคราว แล้วเดินเร็วอีกใจระหว่างหนึ่งนาทิตหลายครั้ง มีอาการสลับไสถ ไม่รู้สติสมปกติ

- เดินถลึง เมล็ดเล็กที่สุดจนคลำไม่ค่อยพบ เดินช้า นาทินิ่ง 24-26 คืบ (ใกล้มรณะ)

- ถ้าเป็นโรคโบราณเมล็ดนั้นใหญ่ แต่ชีพจรเดินช้าที่สุดไม่เหมือนโรคปัจจุบัน (ไม่มีทางแก้)

สำหรับโรคที่จะตรวจได้ทางชีพจรว่าผิดปกติ ได้แก่

- โรคปวดศีรษะและโรคสมองถูกระทบกระเทือน
- ธาตุเสีย
- หัวใจพิการ
- ถูกยาพิษ หรือยาเสพติด

1.2.3 การคลำตามค้อมต่าง ๆ คนไข้ที่ป่วยเป็นไข้เนื่องจากถูกไม้ทิ่มแทง หรือถูกอาวุธ มักจะมีอาการค้อมอักเสบส่วนปลายอวัยวะ (ไข้พิษ ไข้กาฬ บางอย่างก็ปรากฏอาการค้อมอักเสบเหมือนกัน) ค้อมหรือเรียกตามศัพท์สามัญว่า “ไขค้อม” หรือ “ถูกหนู” จะคลำพบที่สองหน้าขา ใต้รักแร้ และที่ใต้คาง ค้อมเป็นเม็ดกลมๆ เมื่อมีอาการอักเสบจะบวมโตผิดธรรมดา และคนไข้รู้สึกเจ็บ

1.3 ตรวจด้วยการเคาะ วิธีเคาะด้วยมือนั้น ให้เอามือซ้ายคว่ำมือลงกับผิวหนัง แล้วเอานิ้วกลางมือขวาเคาะบนหลังมือคน จะได้ยินเสียงที่บปรังตามที่ได้นิ้วตรงนั้น ใช้เคาะท้อง ถ้าเสียงบปรัง แสดงว่าเป็นลมอยู่ข้างในก็รู้ว่าท้องขึ้น เป็นต้น

2. การตรวจร่างกายเฉพาะที่

ธรรมดาแพทย์ที่จะรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ก็จะต้องเฉพาะที่ป่วย เพื่อรู้ว่าเป็นแผลฟกช้ำ เกล็ด ขอก บวม และตรวจอวัยวะใหญ่น้อยให้รอบคอบ เพื่อจะได้รู้ความเป็นไปของโรค ดังนี้

- ตรวจเส้นอัญญาภาศ เส้นสุมนา เส้นอัมพฤกษ์
- ตรวจจักษุ เพื่อรู้อาการของโรคซึ่งแสดงออกทางตา เช่น มีสีแดง สีเขียว สีขาว

เป็นคั้น

- ตรวจปาก ลิ้น ขากรรไกร เพื่อรู้ความเป็นแผล เป็นละออง เป็นเม็ด และพิการอื่น ๆ
- ตรวจทหยัง (หัวใจ)
- ตรวจปับผาสัง (ปอด)
- ตรวจยคนัง (ตับ)
- ตรวจวักกั (ม้าม)
- ตรวจอันตัง (ไส้ใหญ่) อันตคูนัง (ไส้เล็ก) ตลอดจนถึงกระเพาะอาหาร
- ตรวจปีหัง (ไต)
- ตรวจกระเพาะปัสสาวะ
- ตรวจมดลูก

ต่อไปนี้จะได้อธิบายวิธีการตรวจร่างกายดังกล่าวได้จำแนกออกเป็นส่วน ๆ ตามอวัยวะทั่วไป เฉพาะที่สำคัญดังต่อไปนี้

2.1 การตรวจเส้น ได้แก่ เส้นอัญญาภาศ เส้นสุมนา และเส้นอัมพฤกษ์

2.1.1 การตรวจเส้นอัญญาภาศ เส้นอัญญาภาศคือเส้นขั้วหัวใจเบื้องบน สำหรับเป็นทางให้โลหิตหนีออกจากหัวใจเดินไปตามเส้นใหญ่ในคอนบนของร่างกาย อยู่ได้คอบหอยลงมาทางเบื้องซ้ายประมาณ 1 นิ้วมือเศษ

วิธีตรวจ การตรวจเส้นอัญญาภาศต้องตรวจที่ซอกไหปลาร้าติดต่อกับคอ ด้านหน้า มีเส้นโลหิตเดินทั้งสองข้าง ถ้าตรวจพร้อมกัน 2 ข้าง เกรงว่าเมื่อเอามือไปกดถูกเส้นเข้าแล้ว โลหิตที่เดินในเส้นนั้นจะเดินไม่สะดวก เกิดได้ หรือจะไปตรวจชีพจรที่ข้อมือทั้ง 2 ข้างก็ได้ เพราะเส้นชีพจรที่ข้อมือก็เนื่องมาจากเส้นขั้วหัวใจคอนบนมีลักษณะที่เดินเป็นปกติหรือวิปริต

ลักษณะเส้นอัญญาภาศที่จะพิการนั้นเนื่องด้วยโลหิตที่หนีออกจากหัวใจเดินไปตามหลอดเลือดนั้นขัดข้อง เป็นเพราะเส้นอัญญาภาศนั้นตีบหรือเกิดเมล็ดขึ้นในเส้น โดยถูกความร้อนและเย็นเกินประมาณ โลหิตที่เดินตามหลอดเลือดนั้นเดินไม่สะดวกจึงเกิดเป็นพิษ พิษนั้นก็กลับเข้าไปทำหัวใจพิการ จึงเกิดเป็นโรคอันร้ายแรงขึ้น เช่น ลม 6 ประการ คือ ลมจิวิหาสคมภ์ ลมมหาสคมภ์ ลมทักษิณโรธ ลมคคิยาวิโรธ ลมกาฬสังคิ ลมอิฐุมอิแอน เป็นต้น ลม 6 ประการนี้เป็นลมอันสำคัญและยังมีโรคอื่น ๆ อีกหลายประการ

2.1.2 การตรวจเส้นสุมนา เส้นสุมนาเป็นเส้นขั้วหัวใจคอนล่าง สำหรับเป็นทางให้เส้นโลหิตหนีออกจากหัวใจ เดินไปตามเส้นโลหิตใหญ่ในคอนล่างทั่วไป อยู่ระหว่างทรวงอกเหนือลิ้นปี่ขึ้นไป 1 นิ้ว

วิธีตรวจ ให้เอานิ้วสอดเข้าไปใต้ลิ้นปี กดลงเบาๆ อย่าให้แรง ก็จะพบเมล็ดที่เด่น เป็นปกติหรือวิปริต การตรวจเส้นสุมนานั้นเพื่อจะให้ความรู้ความเป็นไปของหัวใจหรือหัวใจตอนล่าง เพื่อรู้อาการของโรคที่เป็นนั้นหนักหรือเบา

เส้นสุมนาที่พิการนั้น เนื่องจากโลหิตที่ฉีดออกจากหัวใจเดินไปตามหลอดเลือดนั้น ขัดข้อง เพราะเส้นสุมนานั้นตีบหรือเป็นเมล็ดขึ้นในเส้น โลหิตที่เดินตามเส้นเดินไม่สะดวก จึงเกิดพิการขึ้น อีกประการหนึ่งถูกเส้นอิตา เส้นปิงคลา เบียด บีบ หรือทับเส้นสุมนานั้นเสีย เมื่อโลหิตออกจากหัวใจตกมาถึงเส้นนั้นก็เดินไม่สะดวก จึงเกิดเป็นพิษ พิษนั้นกลับเข้าไปทำให้หัวใจพิการ และทำให้เกิดโรคอันร้ายแรงต่าง ๆ เช่น ลมมีพิษ 6 ประการ ตามพระคัมภีร์-ซวคฺร คือ ลมราชย์กษ ลมกุมภกษย์กษ ลมบาดทะยัก (บาดจิตฺร) ลมพุทธย์กษ ลมอัศมุขี และลมอินทรธนู เมื่อแก้หายแล้วบางคราวกลายเป็นอัมพาตไป และยังมีอาการที่ร้ายแรงอีกหลายอย่าง

2.1.3 การตรวจเส้นอัมพฤษณ์ เส้นนี้อยู่เหนือสะดือขึ้นไป 1 นิ้วเศษ เป็นเส้นเนื่องมาจากเส้นสุมนา สำหรับรับโลหิตที่ออกมาจากเส้นสุมนาจ่ายไปตามอวัยวะตอนล่างทั่วไป ได้แก่ ขาและเท้า เป็นต้น

วิธีตรวจ ลักษณะการตรวจเส้นนี้จะพิการหรือปกตินั้น เช่นเดียวกับวิธีตรวจชีพจร เส้นอัมพฤษณ์ที่พิการนั้น เนื่องจากเอ็นที่รองรับของเส้นนี้เป็นเมล็ดแข็งหรือตึงเมื่อแข็งหรือตึงเกินประมาณ จึงดันเส้นอัมพฤษณ์ให้โค้งขึ้น เมื่อโลหิตเดินมาถึงเส้นนี้ก็เกิดขัดข้อง จะจ่ายไปตามเส้นอื่นๆ ไม่สะดวก โลหิตในเส้นนั้นก็จะมีพิษขึ้น จึงเกิดโรคต่างๆ ขึ้นหลายประการ เช่น โรคอัมพฤษณ์กำเริบ ทำให้นอนไม่หลับ สะทกสะท้าน กระตุกตามเส้น หัวใจเต้น เดินสะดุ้ง สะบัดร้อน สะบัดหนาว สั่นเหมือนไข้จับ และมีอาการอื่นอีกหลายอย่าง การตรวจเส้นอัมพฤษณ์เพื่อรู้ความหนักเบาของโรคและร่างกายในส่วนนั้นว่าปกติหรือพิการ ตรวจเส้นอัมพฤษณ์แล้วไม่ต้องตรวจเส้นชีพจรข้อเท้า เพราะเส้นชีพจรข้อเท้าเนื่องไปจากเส้นอัมพฤษณ์

การที่ต้องตรวจหัวใจ เส้นสุมนา เส้นอัญญาภาส หรือเส้นอัมพฤษณ์ ตลอดทั้งชีพจร เพราะเหตุว่าโรคบางอย่างบางคราวหัวใจปกติ แต่หัวใจตอนบนหรือตอนล่างพิการก็มี บางคราวหัวใจตอนบนผิดปกติ ตอนล่างพิการก็ได้ บางโรคหัวใจภายนอกพิการ ภายในปกติ โรคชนิดหนึ่งเนื่องมาแต่เหตุอื่น ๆ แล้วทำให้หัวใจ หัวใจตอนล่างและบนพิการ ต่อเมื่อแก้ไขเหตุนั้นเป็นปกติดีแล้ว หัวใจและหัวใจก็เป็นปกติอย่างเดิม โรคบางอย่างเกิดแต่หัวใจและหัวใจทั้งสองข้างเองก็มี ฉะนั้น การตรวจต้องตรวจให้ทั่วทุกอย่างเพื่อจะได้รู้ว่าส่วนนั้นปกติ ส่วนนั้นพิการ โรคนี้มาแต่เหตุอื่น ๆ หรือเป็นขึ้นกับหัวใจ หัวใจทั้งสองโดยตรง เพราะวัตถุทั้ง 3 ประการนี้ เป็นหลักอันสำคัญของร่างกาย แม้อวัยวะส่วนใดของร่างกายปกติ ถ้าหัวใจหรือหัวใจพิการย่อมแก้ไขยาก หากอวัยวะส่วนอื่นๆ จะพิการหลาย ๆ อย่าง แต่วัตถุทั้ง 3 ประการยังคืออยู่ ย่อมจะแก้ไขได้สะดวก

2.2 การตรวจจักขุ เพื่อรู้อาการของโรคซึ่งแสดงออกทางตา เช่น มีสีแแดง สีเขียว สีขาว เป็นต้น การตรวจตาทั่วไปสำหรับคนไข้ ควรสังเกตดู หากตาซีดขาวโรย ที่เปลือกตาเผือกดำ บางรายตาเขียว ขุ่นมัว เนื่องจากโลหิตน้อย น้ำดีพิการ และวิถีประสาทพิการ โรคนอนไม่หลับ ไข้จับทุกชนิด

2.3 การตรวจปาก ลิ้น ขากรรไกร เพื่อรู้ความเป็นแผล เป็นหนอง เป็นเม็ด และ
 พิกการอื่น ๆ

2.3.1 การตรวจปาก มี 2 ลักษณะคือ

- 1) ปากเหม็น เนื่องจากโรคฟัน โรคอาหาร และธาตุพิกการ น้ำลายพิกการ
- 2) ปากแตกกระแหง เนื่องจากธาตุพิกการ ลมเป่าคอ โลหิตน้อย และไข้
 ทุกชนิด

2.3.2 การตรวจลิ้น ได้แก่

- 1) ลิ้นเป็นฝ้าละออง มักเนื่องมาจากไข้ธรรมดา โรคดำไ้พิกการ กระเพาะ
 อาหารและธาตุพิกการ และไข้ในไข้พิษ
- 2) ลิ้นแตกแห้งเป็นเม็ด เป็นขุม เนื่องจากธาตุพิกการ ไข้พิษ ไข้ป่า ไข้ป่า
 ไข้รากสาด

3) ไข้กาฬ ที่ลิ้นจะเป็นเม็ดคาก

4) น้ำลายพิกการ ทำให้ลิ้นและปากเปื่อย

2.4 การตรวจหทัย (หัวใจ) หัวใจนั้นตั้งอยู่ในทรวงอก ระหว่างซี่โครงอันที่สี่กับห้า
 ติดต่อกัน นับจากบนลงมา ห่างทรวงอก 1 นิ้ว คีตราวมข้างซ้าย หัวใจโตเท่ากำมือของผู้นั้น เป็นเนื้อ
 ก้อน ข้างในเป็นโพรง มีลิ้นฐานคังคอกบัวตูม มีขั้วหัวใจทั้งตอนล่างและตอนบน หัวใจมีหน้าที่สำหรับ
 ฉีดโลหิตให้เดินไปตามอวัยวะใหญ่่น้อยของร่างกายทั่วไป หัวใจที่เป็นปกตินั้น เดินตุบ ๆ เสมอกันไม่
 เร็ว ไม่ช้า ถ้าเกิดโรคอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น การเดินของหัวใจก็วิปริตไปต่าง ๆ คือ เดินช้าบ้าง เร็วบ้าง
 แต่ที่ผิดปกตินั้น ย่อมให้โทษต่าง ๆ ขึ้น

2.4.1 สาเหตุที่หัวใจเดินเร็วมาก ได้แก่

- 1) ไข้ธรรมดา
- 2) โรคค่อมอักเสบ
- 3) โรคหาวคกั่ว (เนื่องจากโรคประสาท)

2.4.2 สาเหตุที่หัวใจเดินช้า ได้แก่

- 1) หญิงคลอดบุตร
- 2) แรกหายจากไข้พิษ หรือไข้อย่างแรง
- 3) โรคน้ำคิซ่าน
- 4) โรคสมอง
- 5) โลหิตจาง โลหิตน้อย โลหิตปกติโทษต่าง ๆ
- 6) เหนื่อยอ่อน ฯลฯ

วิธีตรวจ การตรวจหัวใจจะใช้ตรวจด้วยนิ้วมือก็ได้ โดยให้เอานิ้ววางลงใน
 ระหว่างซี่โครงอันที่สี่กับห้าในทรวงอกเบื้องซ้ายรวมนม ส่วนด้านหลังอยู่ที่สะบักซ้าย หรือจะใช้การ
 ตรวจโดยฟังเสียงของหัวใจที่เดิน (การตรวจโดยวิธีฟังเสียงหัวใจเดินนั้น แต่ครั้งโบราณท่านก็ใช้ฟังเสียง

เหมือนกัน คือเอาผ้าคลุมที่ทรวงอก แล้วเอียงหูแนบเข้าไปฟัง แต่ตรวจได้เฉพาะผู้ชายและเด็ก ต่อมาให้ ฟังก້อองปากแตร ซึ่งมีลักษณะเหมือนคอกกล้าโพง ยาวประมาณสัก 1 คืบ สมัยนี้อาจใช้เครื่องฟังในการ ตรวจหัวใจก็ได้)

2.4.3 โรคที่หัวใจพิการ มีหลายประเภท ได้แก่

1) โรคหัวใจบวม เสียงหัวใจที่เต้นนั้นดังทึบและผิด ไม่โปร่ง คล้ายมีสิ่ง ที่หนักทับอยู่ จีพจรเดินช้า เมล็ดใหญ่และคั่น แต่เดินเสมอกัน มีอาการให้รู้สึกคับอก อึดอัด หายใจไม่ สะดวก ให้เหนื่อยเสมอ บางคราวมีหอบบ้าง อุจจาระ ปัสสาวะไม่สะดวก และผิวพรรณซีดขาว ถ้า เป็นนานเข้าให้บวมทั่วทั้งตัวตลอดถึงหน้า แล้วจึงบวมมือ บวมเท้าภายหลัง

2) โรคหัวใจอ่อน หัวใจเต้นเบาเสียงเล็กคังคิก ๆ และช้า จีพจรเดินถี่ เมล็ด ขนาดกลาง เดินช้าและเบา ให้อ่อนเพลีย มักเป็นลมบ่อย ๆ นอนไม่ค่อยหลับ แม้นอนหลับก็ไม่สนิท คั่นง่าย สะดุ้งและตกใจง่าย ถ้าเกิดความตกใจมักเป็นลมเสมอ บางคราวคล้ายหัวใจจะหยุดเต้นก็มี

3) โรคหัวใจฝ่อ เสียงที่หัวใจเต้นคังคัง ฟัด ๆ แพลด ๆ คล้ายท่อเป็ปร้วหรือยาง รดรั้ว จีพจรเดินคั่น เมล็ดเล็ก เดินเร็วบ้าง หนักบ้าง เบาบ้าง เสมอบ้าง ไม่เสมอบ้าง ใจเที่ยวแห่ง ไม่ชุ่มชื้น ง่วงเหงา เสร้าใจ วิดก หวาดกลัว เป็นทุกข์ จิตฟุ้งซ่านไม่สงบ โกรธง่าย หงุดหงิด นอนไม่ หลับ ถ้าเป็นอยู่นานหรือเป็นมาก ให้คึดุ้มคั้ง สติอารมณ์ไม่ปกติ คึดุ้มคึดุ้มร้าย พูจจาพื้นเพื่อนไม่ได้ เรื่อง ค่อไปเสียจริตได้

2.5 การตรวจชีพผาสัง (ปอด) ปอดนั้นมีสองข้าง ซ้ายและขวา มีเส้นโลหิตติดต่อกับ หัวใจทั้งสองข้างประมาณของปอดนั้นอยู่ในบริเวณรอบฐานนม ตัวปอดนั้นเป็นก้อนเนื้อนิ่มสคใจ มีเสมหะประจำหล่อเลี้ยงปอดให้ชุ่มอยู่เสมอ ปอดมีหน้าที่ทำให้กลดลมหายใจเข้าออกอยู่เป็นนิตย์ ปอด ส่วนหลังอยู่ตรงใต้สะบักทั้ง 2 ข้าง

วิธีตรวจ การตรวจต้องตรวจหน้า หลัง ซ้าย ขวา ข้างหน้าตรวจตามฐานนมรอบ ทัว ข้างหลังให้ตรวจตามท่ายสะบักถึงตลอดชายโครง เพื่อจะรู้ว่าตอนใดพิการและปกติ ลักษณะปอดที่ ปกติมีเสียงคังฟูค ๆ เหมือนลมซักสูบ ดังเสมอกัน ไม่หนัก ไม่เบา ไม่เร็ว โปร่ง ส่วนปอดที่มีเสียง คังฮืด ๆ เหมือนแมวหายใจ บางคราวเสียงคังครืด ๆ ฟัด ๆ เสียงนั้นทึบ ไม่โปร่ง เดินเร็วบ้าง ซ้าบ้าง ไม่ปกติ การตรวจปอดอาจใช้เครื่องฟังก็ได้

ลักษณะปอดพิการนั้น ได้แก่

- 1) โรคปอดบวม เนื่องมาแต่ไข้หวัดใหญ่ มีอาการไอ เหนื่อย หายใจไม่ สะดวก
- 2) เกิดจากพิษไข้ พิษกาฬ ทำให้หอบเป็นกำลั้ง ร้อนใน กระจายน้ำ
- 3) ฝี่ในปอด (วัณโรค) และยังมีโรคอื่นอีกหลายประการ

2.6 การตรวจยกนัง (ตับ) ตับนั้นอยู่ที่ชายโครงขวา มีตับแก่อย่างหนึ่ง ตับอ่อนอย่าง หนึ่งติดต่อกัน

วิธีตรวจ การตรวจนับให้ตรวจที่สวามข้างชายโครงขวา เอานิ้วสอดเข้าไปตามชายสวามให้ตลอดชายโครง ถ้านับปกติก็จะไม่ปรากฏที่แถบหรือก้อนอย่างไร วิธีตรวจอีกอย่างหนึ่ง เอามือซ้ายคว่ำลงที่บนชายโครง แล้วเอามือขวาเคาะที่ค่านั้น ถ้ามีเสียงดังตึกๆ รู้สึกโปร่ง ไม่ทึบ อย่างนั้นเป็นปกติ ส่วนดับที่พิการมีเสียงดังๆ และฟ้ามไม่แน่น และบางทีมีเสียงแกร่งแจ่งกระด้าง อาการที่พิการนั้นมีหลายประการ ได้แก่

1) โรคดับบวม มีเสียงดังๆ ที่ชายโครงบนสูงขึ้นไป รู้สึกอึดอัดตามชายโครง ปวดเสียดตามชายโครงถึงหัวใจ หายใจเสียวในหัวใจ ถ้านอน ให้แน่น หายใจไม่ออก ต้องนั่งจึงสบาย บวมมือและเท้า สะท้านร้อนและหนาวคั่งเป็นไข้

2) ถ้ากาฬขึ้นดับหรือเป็นฝีที่ดับ ให้ชายโครงบวม มีสีดำ แดง เขียว ข้ำเลือด ข้ำหนอง บางคราวเป็นเมือกคื่น มีพิษร้อนที่ชายโครง ให้ร้อนและปวดเจ็บที่ดับ บางคราวอาเจียนและลงเป็นโลหิต ยังมีอาการต่างๆ อีกหลายอย่าง

3) โรคดับช้อย การตรวจนับให้เอานิ้วมือสอดเข้าไปที่ชายโครง จะพบจันเนื้อเหมือนดินหนูแถบออกมาจากชายโครงห่าง 1 นิ้วเศษ มีอาการเป็นไข้จับสันเสมอ ร่างกายซูบซีด ผอมเหลือง และอาการอื่น ๆ อีกหลายอย่าง

4) โรคดับโค การตรวจให้เอามือเคาะที่ชายโครง มีเสียงทึบ ไม่โปร่ง แจ่งกระด้าง ไอแห้ง ผอมเหลือง ผิวซีดขาว ตาขาว ปัสสาวะขาว กินไม่ได้ นอนไม่หลับ ดับพิการนั้นยังมีโรคอื่นอีกหลายชนิด

2.7 การตรวจวักกัง (ม้าม) ม้ามนี้ตั้งอยู่ที่ชายโครงด้านซ้าย ติดข้างกระเพาะอาหาร

วิธีตรวจ การตรวจให้เอามือซ้ายคว่ำลงบนชายโครงซ้ายแล้วเอามือขวาเคาะมือซ้ายที่ค่านั้น ถ้ามีเสียงดังตึกๆ และโปร่ง อย่างนั้นปกติ อีกอย่างหนึ่งให้เอานิ้วมือสอดเข้าไปใต้ชายโครง ถ้าม้ามปกติก็ไม่ปรากฏที่ช้อยหรือแถบออกมา ส่วนม้ามที่พิการนั้นมีอาการดังนี้

1) ม้ามบวม บวมที่ชายโครงเหมือนนอกเค่า เอามือเคาะเสียงดังๆ ที่บวมนี้ สากซา สะบัดร้อน สะบัดหนาว หายใจเสียวช้านไปถึงหัวใจ ชักออกไปตามชายโครงซ้ายไปแถบหนึ่ง ถ้าเป็นมาก นอนไม่ได้ แน่น ปวดที่ม้ามเป็นกำลัง

2) ม้ามช้อย ช้อยแถบออกมาจากชายโครง (บางตำราเรียกว่าป้าง) ซึ่งจะปรากฏเป็นก้อนเนื้อเหมือนดินหนูแถบออกมา ผู้ป่วยมีอาการผอม เหลือง ซูบซีด

วิธีตรวจคนไข้ที่เป็นป้างหรือไข้ป่า ซึ่งไข่นั้นทำให้ม้ามบวมช้อยโดยการอักเสบของพิษไข้ อาจตรวจได้ดังแสดงในภาพที่ 2.1 โดยเอานิ้วมือสอดเข้าไปใต้ชายโครง ให้มือกดที่ชายโครงที่สุดด้านซ้าย จะพบม้ามที่บวมช้อยลงมา ซึ่งมีระยะแบ่งอาการของม้ามช้อยนี้เป็น 3 ระยะ คือ

ระยะแรก จะพบม้ามช้อยลงมาเพียงเล็กน้อยเสมอรระดับชายโครง

ระยะกลาง จะพบม้ามช้อยพ้นชายโครงลงมาสัก 2-3 นิ้ว แต่ไม่ถึงแนวเส้นสะดือ

ระยะสุดท้าย จะพบม้ามช้อยอยู่ในแนวเส้นสะดือ

2.8 การตรวจอัมตัง (ลำไส้ใหญ่) ลำไส้ใหญ่ติดต่อกับลำไส้เล็กนับเป็นสองตอน คือ ตอนบนตั้งแต่ปากรวมถึงกระเพาะอาหาร ตอนล่างต่อจากลำไส้เล็กถึงทวารหนัก มีหน้าที่สำคัญ 2 ประการ คือ

2.8.1 ทำหน้าที่ย่อยอาหารเช่นเดียวกับลำไส้เล็ก

2.8.2 ทำหน้าที่ขับกากอาหารหรืออุจจาระออกจากร่างกาย

วิธีตรวจ โดยสังเกตอาการที่แสดงออกมา มีอาการให้วิงเวียน นัยน์ตาขุ่น ถ้ายื่นตรงให้มีอาการหนาวเรอ ให้หาว ให้สะอึก ให้ชัคออก เมื่อขยแหว เมื่อขยหลัง และเส้นรัศดขมาถู เสียคสอง รวข้าง ให้ร้อนท้อง ร้อนคอ เป็นลมโศก อุจจาระให้คกเลืด ตกหนอง

2.9 การตรวจอัมตคุนัง (ลำไส้เล็ก) ลำไส้เล็กมีลักษณะเป็นทอกลมยาวติดต่อกับกระเพาะอาหารจนถึงลำไส้ใหญ่ท่อนล่าง มีหน้าที่ย่อยอาหารต่อจากกระเพาะอาหาร

วิธีตรวจ ตรวจโดยใช้วิธีสังเกตอาการ

เมื่อพิการมักให้พะอืดพะอม ท้องขึ้น ท้องพอง มักเป็นมานกษัย บางทีให้ลงท้อง ตกมูกเลืด ให้อาเจียน ให้ปวดขบในท้อง ชัคออก กินมิได้ ให้เหม็นอาหาร สมมติกันต่าง ๆ ว่าเป็นไส้ตีบ กลืนอาหารมิลง

2.10 การตรวจกระเพาะอาหาร กระเพาะอาหารเป็นที่พักอาหาร สัตฐานคล้ายรูปกระเป๋ายู่ในชายโครงโค้งห้อยอยู่ข้างซ้าย ต้นขั้วกระเพาะอยู่ตรงทรวงอกที่ลิ้นปี่ ปลายกระเพาะเฉียงไปอยู่ขวา กระเพาะอาหารมีเนื้อ 3 ชั้น ขวางไขว้กัน ชั้นนอกเหนียวแข็งแรง ชั้นที่สองในเนื้อนั้นขวางไขว้ ชั้นที่สามคือชั้นใจ มีเส้นโลหิต เม็ดค่อมภายใน ให้สำหรับขับน้ำย่อยละลายอาหารที่กิน กระเพาะอาหารนี้มี 2 ช่อง ช่องหนึ่งอาหารที่กลืนลงไปตามหลอดอาหารเลื่อนเคลื่อนเข้าคั่นกระเพาะ ช่องที่สองเลื่อนไหลลงสู่ลำไส้เล็ก

เมื่อพิการมีอาการ ให้อาเจียน ให้ท้องเดิน ให้ปวดท้อง จุกเสียด รับประทานอาหารเข้าไปไม่ย่อย ทำให้จุกแน่นท้อง อาหารเป็นพิษ ทำให้ท้องขึ้น ท้องอืดเพื่อ เรอเหม็นเปรี้ยว รับประทานอาหารอิมบางทีก็ทำให้ปวดท้อง มีอาการเมื่ออาหาร บางทีก็เกิดแผลขึ้นในกระเพาะ มีโลหิตเจือปน

2.11 การตรวจปีหะกั (ไต) ไตมีสองข้าง ขวาและซ้าย ตรงบั้นเอวเข้าไป 2 ข้าง สำหรับกั้นกรองน้ำปัสสาวะ รูปคล้ายเม็ดทองกลาง ต้นขั้วใหญ่ปลายเรียวเล็ก มีหลอดออกไปจากทั้ง 2 ข้าง ทอดไปถึงกระเพาะปัสสาวะที่ท้องน้อย สำหรับให้น้ำปัสสาวะเดินลงสู่กระเพาะเบา

วิธีตรวจ ให้ใช้มือคลำหรือกดที่ท้องน้อยเหนือหัวเข่าข้างขึ้นมา 2 นิ้ว ทั้ง 2 ข้าง ถ้าไตปกติจะไม่ปรากฏเป็นก้อนแข็ง และให้ตรวจที่คอนหลัง ตรงบั้นเอวทั้ง 2 ข้างอีกแห่งหนึ่ง ถ้าปกติในที่นั้นไม่มีอาการบวมหรือฟกช้ำ

ลักษณะไตพิการ มีดังนี้

1) ไตบวม มีอาการให้ดึงที่ข้างท้องน้อย เป็นก้อนแข็งยาวรี ไตประมาณผลแดงกว่าใบเล็ก ถ้ายึดท้องให้เจ็บปวดเสียวที่ท้องน้อยถึงบั้นเอว ให้ชัดเจนในอก ส่วนข้างหลังบวมเป็นเส้น ๆ ทั้ง 2 ข้าง เมื่อยที่บั้นเอว ปัสสาวะไม่สะดวก ถ้าเป็นนานวันให้บวมทั้งตัวตลอดหน้า มือ และเท้าทั้ง 2 ข้าง อ่อนเพลียไม่มีแรง

2) ไตอักเสบ เนื่องจากท้องน้อยหรือบั้นเอวถูกของแข็ง เจ็บปวดท้องน้อยและบั้นเอว ปวดปัสสาวะไม่ออก ถึงออกก็ออกไม่มาก หยด้อยเหมือนขี้รำ และยังมีโรคอื่นอีก

2.12 การตรวจกระเพาะปัสสาวะ กระเพาะปัสสาวะเป็นที่พักน้ำเบาซึ่งออกมาจากไตแล้ว ตั้งอยู่ในช่องท้องน้อยเหนือขึ้นไปประมาณ 2 นิ้ว เยื้องไปทางขวาเล็กน้อย มีลักษณะเหมือนขวงนมที่เด็กกิน ปากกระเพาะเบื่องบนติดกับหลอดไต

วิธีตรวจ ให้คลำคู่มือที่ท้องน้อย อย่าคลำแรง ถ้าปกติในที่นั้นเรียบ ไม่บวมบูนเวลาเอามือกดไม่รู้สึกเจ็บปวด

ลักษณะกระเพาะปัสสาวะพิการ ได้แก่

1) กระเพาะปัสสาวะบวม บวมบูนขึ้นที่ท้องน้อย ปวดเจ็บเสียวเช่นตามหัวเห นำ มีพิษแสบร้อน เมื่อจะปัสสาวะให้ปวดที่กระเพาะดังจะแตก ปัสสาวะร้อนและแดงจัด บางคราวแดงเหมือนเลือด ปวดเป็นกำลัง นั่งลุกไม่สะดวก

2) กระเพาะปัสสาวะเป็นแผล เนื่องจากน้ำปัสสาวะกัด บางคราวเกิดจากกามโรค มีอาการปัสสาวะเป็นโลหิตสด ๆ บางคราวขี้เลือดขี้หนอง ปวดแสบปวดร้อน ปัสสาวะไม่ออก กระเพาะปัสสาวะพิการนี้ยังมีอาการอีกหลายอย่าง

2.13 การตรวจมดลูก มดลูกตั้งอยู่ที่ตรงท้องน้อย เหนือหัวเห นำขึ้นไปประมาณ 2 นิ้ว เศษ อยู่ใต้กระเพาะปัสสาวะเยื้องกันเล็กน้อย มดลูกเป็นเนื้อยึดหัดได้ในตัว มีลักษณะคล้ายรูปโตนหรือครกคินที่ต่อกันออก ภายในมดลูกเป็นโพรงสำหรับโลหิตระดูเกิดในที่นั้น และมีปีกแผ่ออกไป 2 ข้าง ซ้ายขวา มีเส้นเอ็นยึดเกาะอยู่ที่ข้อตรงหัวตะคากทั้ง 2 ข้าง มิให้เคลื่อนตัว

วิธีตรวจ ให้เอามือคลำที่ท้องน้อย แล้วเอานิ้วกดลงแต่พอควร ถ้ามดลูกปกติไม่มีอาการบวมและเจ็บปวด เรียบเป็นปกติอย่างธรรมดา

ลักษณะมดลูกพิการ มีดังนี้

1) มดลูกบวม มีอาการเจ็บปวดที่ท้องน้อย และบวมเป็นกะเปาะขึ้นมาเหมือนหญิงมีครรภ์ เวลากระดกตัวลงนั่งให้ปวดเป็นกำลัง บางคราวทำให้ขัดอุจจาระและปัสสาวะก็มี กับเมื่อยที่บั้นเอวถึงก้นกบ

2) ฝีมดลูก มีอาการปวดที่มดลูกตื้อ ๆ ปวดร้าวที่ท้องน้อย ที่พื้นท้องที่ตรงมดลูกตั้งอยู่มีพิษร้อน ถ้าฝีมดลูกหนอง ปวดสาหัส เมื่อฝีมดลูกแตกแล้วมีเลือดและหนองออกมาทางช่องทวาร การเจ็บปวดค่อยเบาลง ลักษณะมดลูกพิการยังเป็นโรคประเภทอื่นอีกหลายชนิด

3. การตรวจอาการ

การตรวจอาการของผู้ป่วยนั้นจะตรวจดังต่อไปนี้

- 3.1 ลองปรอท
- 3.2 เหนื่อ
- 3.3 ปัสสาวะ
- 3.4 อุจจาระ
- 3.5 อาหารและการบริโภคของคนไข้
- 3.6 เสียง
- 3.7 การหลับนอน
- 3.8 ความรู้สึกภายใน
- 3.9 ความรู้สึกในปากและคอ
- 3.10 ความรู้สึกภายนอก

ในที่นี้จะอธิบายรายละเอียดเฉพาะการตรวจปัสสาวะและอุจจาระ ดังนี้

3.1 การตรวจปัสสาวะ เพื่อรู้สี แดง ดำ เจียว เหลือง ขุ่นข้น เจือมาในปัสสาวะนั้น
กับการถ่ายปัสสาวะสะดวกหรือไม่ การตรวจปัสสาวะอาจสังเกตได้ดังนี้

- 3.1.1 ปัสสาวะสีแดงจัด เนื่องจากไข่เพื่อคิและโลหิต เช่น ไข่ป่า ไข่ป้าง
- 3.1.2 ปัสสาวะสีเหลืองแก่ เนื่องจากคิในไข่ป่า ไข่พิษ
- 3.1.3 ปัสสาวะขุ่นมัวสีชาแก่ เนื่องจากคิฟิการ ในโรคคิฟิการ ไข่รากสาต
ไข่พิษ และโรคเบาหวาน

3.2 การตรวจอุจจาระ ทั้งถามและตรวจด้วยตนเอง เพื่อรู้หยาบ ละเอียด และสังเกตสี
ของอุจจาระดังนี้

- 3.2.1 อุจจาระสีดำ แดง เป็นเมือกข้น มักเป็นด้วยไข่รากสาต บิดทุกชนิด ไข่พิษ
ไข่กาพ อคิสารธาตคิการ
- 3.2.2 อุจจาระสีเทา เป็นมูลโค เนื่องจากธาตคิหยาบ โรคทรางเค็ก โรคไข่กาพ
- 3.2.3 อุจจาระสีเหลือง เจียว เนื่องจากคิฟิการในโรคไข่ป่า ไข่ป้าง อคิสาร
กล่าวโดยสรุป ข้อมูลที่ได้จากการซักถามประวัติและการตรวจร่างกายนั้น ถ้า

แพทย์สามารถศึกษาหรือเก็บรวบรวมข้อมูลได้มากเท่าใด ก็จะทำให้สามารถวินิจฉัยโรคได้ถูกต้องมาก
เท่านั้น และยังจะส่งผลให้มีการวางแผนการรักษาได้ถูกต้อง แม่นยำด้วย

อย่างไรก็ตาม การตรวจโรคตามที่กล่าวมาแล้วและยังมีการตรวจอีกหลายวิธีนั้น มิ
ใช่ว่าแพทย์จะต้องทำการตรวจทุกสิ่งทุกอย่างไปทั้งหมดก็หาไม่ได้ ข้อมุคแต่ความเหมาะสมกาลเทศะ
สำหรับคนไข้รายใดรายหนึ่ง แล้วแต่เหตุผลที่เกี่ยวข้องไปถึง ซึ่งต้องขอมอบให้เป็นความสามารถของ
แพทย์ผู้ได้ลงมือปฏิบัติกับคนไข้เฉพาะหน้า เมื่อตรวจเพียงพอแล้วจึงจะสรุปความเห็น วินิจฉัย
ประมวลโรคได้โดยอาศัยแนวทางดังจะกล่าวในตอนต่อไป

8.3 แนวทางการวินิจฉัยโรค

การวินิจฉัยโรคเป็นความรู้อันละเอียดสูงมาก เพราะโรคใดควรใช้ยาชนิดใดนั้น จำเป็นต้องผ่านการตรวจการวิเคราะห์ให้ถี่ถ้วนก่อน จึงจะพิจารณาได้ว่าเป็นโรคอะไร ควรใช้ยาอะไร และทำการบำบัดกันได้ เมื่อจะกล่าวถึงวิธีประมวลโรคก็ต้องย้อนกล่าวถึงสมุฏฐานอีกครั้งหนึ่งว่า บรรดาโรคภัยไข้เจ็บที่จะบังเกิดแก่บุคคลย่อมบังเกิด ณ ที่ทั่วไปตามอวัยวะแห่งร่างกายซึ่งได้จำแนกไว้เป็นส่วนต่าง ๆ แล้วนั้น เมื่อโรคเกิดขึ้นแห่งร่างกายส่วนหนึ่งส่วนใด ท่านเรียกว่าส่วนนั้นพิการ ดังนี้เรียกว่า “สมุฏฐาน” (ที่ตั้งที่แรกเกิดของโรค) เช่น ธาตุคิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ซึ่งมีหน้าที่เป็นพนักงานใหญ่แบ่งหน้าที่ไปทำธุระให้แก่ร่างกาย เมื่อธาตุใดมากเกินไป ท่านเรียกว่า “กำเริบ” เมื่อธาตุใดน้อยไป ท่านเรียกว่า “หย่อน” เมื่อส่วนใดเกิดวิปริตผิดปกติ โดยมีโรคภัยบังเกิดขึ้น ท่านก็เรียกว่าส่วนนั้น “พิการ” นี่เป็นจุดที่บอกฐานโรค การตรวจสมุฏฐานเพื่อให้รู้ลักษณะโรคมีหลักวิธีสอบสวนพิจารณาอยู่หลายทาง ดังเช่น

1. ผู้ป่วยมีอวัยวะใดพิการ อยู่ในกองธาตุสมุฏฐานและพิกัคอะไร
2. ผู้ป่วยล้มเจ็บวัน เดือนใด อยู่ในกองธาตุสมุฏฐานฤดูและพิกัคอะไร
3. ผู้ป่วยล้มเจ็บอายุเท่าใด อยู่ในกองธาตุสมุฏฐานมีวัยและพิกัคอะไร
4. ผู้ป่วยล้มเจ็บเวลาใด อยู่ในกองธาตุสมุฏฐานเวลาและพิกัคอะไร
5. ผู้ป่วยอยู่ในภูมิประเทศชนิดใด ในประเทศสมุฏฐาน อากาศ และพิกัคอะไร

เหล่านี้ย่อมเป็นหลักประมวลโรคตามสมุฏฐานและพิกัคใดมีน้ำหนักมากกว่า รวมทั้งการตรวจกิริยาอาการประกอบแล้วสมมติเป็นชื่อของโรค และจัดการประคบยาให้ตรงกับสมุฏฐานนั้น ๆ อนึ่ง ในการวินิจฉัยโรคของอย่าลืมความสำคัญของสมุฏฐานธาตุทั้งสามซึ่งกล่าวมาแล้วในตอนต้น เพราะบรรดาโรคภัยย่อมเกิดเพราะธาตุทั้ง 3 คือ โรคเกิดขึ้นเพื่อคิ โรคเกิดขึ้นเพื่อเสมหะ โรคเกิดขึ้นเพื่อลม ทั้ง 3 อย่างนี้เป็นเหตุให้เกิดโรคมกกว่าอย่างอื่น

ในที่นี้จะกล่าวถึงลักษณะอาการ ไบราวมโรค และแนวทางการวินิจฉัยโรคทางการแพทย์แผนไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ลักษณะอาการไบราวมโรค

ข้อมูลที่ได้จากการบอกเล่า การตรวจร่างกาย และการตรวจอาการของผู้ป่วย จะสามารถบอกถึงสภาวะสุขภาพของผู้ป่วยได้ โดยพิจารณาจากรูปลักษณะและอาการของโรคต่าง ๆ ซึ่งโบราณจารย์ได้วางไว้เพื่อการตรวจวินิจฉัยโรคตามพระคัมภีร์แพทย์อันเป็นหลักสำคัญที่แพทย์แผนไทยควรยึดถือไว้เป็นแบบฉบับ แม้ว่าจะเป็นโรคไบราวมหรือโรคเก่าแก่อย่างไรก็ตาม แต่ก็ยังปรากฏเป็นโรคที่มีผิดร้ายแรงอยู่ถึงปัจจุบันนี้เหมือนกัน แพทย์ผู้ศึกษาจึงควรใช้วิจารณ์ฐานวินิจฉัยให้เหมาะสมแก่ภูมิประเทศและกาลสมัย ก็จะเป็นคุณประโยชน์อย่างมหาศาล

การวินิจฉัยโรคตามลักษณะอาการ ไบราวมโรค โดยยึดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับตัวสุขภาพ หรือตัวควบคุมของธาตุทั้ง 4 ได้แก่ สมุฏฐานมหาภูตรูป 4 มีดังต่อไปนี้

1.1 ธาตุดิน มีสิ่งสำคัญในการควบคุมสุขภาพอยู่ 3 อย่างคือ

1.1.1 หทัยวัตถุ เป็นที่ตั้งที่หัวใจ ควบคุมความสมบูรณ์ของหัวใจ

1.1.2 อุทริยง (อาหารใหม่) หมายถึงอาหารที่รับประทานเข้าไปใหม่ ๆ การชักประวัติว่าเพิ่งรับประทานอะไรมาก่อนป่วยมีความจำเป็นมาก เพราะอาหารคือธาตุภายนอกที่เรานำเข้าไปบำรุงหรือปรับธาตุภายใน

1.1.3 กรีสัง (อาหารเก่า) หมายถึงกากอาหารในลำไส้ที่จะออกมาเป็นอุจจาระ

ลักษณะของอุจจาระเป็นตัวบ่งบอกถึงสุขภาพ โบราณว่าไว้ “สุขภาพจะดีหรือไม่ ขึ้นอยู่กับกรีสัง อุจจาระหรือกากอาหารเก่านั่นเองเป็นตัวควบคุมที่สำคัญ

1.2 ธาตุน้ำ มีสิ่งสำคัญในการควบคุมสุขภาพอยู่ 3 อย่าง คือ

1.2.1 สอเสมหะ ควบคุมน้ำบริเวณลำคอขึ้นไปเกี่ยวกับเสมหะ น้ำมูกมีหรือไม่ อย่างไร มีมากเวลาใด อาจหมายถึงการทำงานของต่อมต่าง ๆ ที่ผลิตน้ำเมือกหรือน้ำมูกดังกล่าว

1.2.2 อูระเสมหะ ควบคุมน้ำบริเวณอกหรือกลางลำตัวจากคอมาถึงบริเวณลิ้นปี่ เหนือสะดือ การชักถามจะต้องถามถึงการไอ เสมหะเป็นอย่างไร การหอบ การอาเจียน น้ำที่ออกมาเป็นอย่างไร การปวดท้องเกี่ยวกับน้ำย่อยในกระเพาะอาจหมายถึงการทำงานของน้ำมูก เมือกในปอด หลอดลม น้ำในกระเพาะอาหาร น้ำดี น้ำย่อยในลำไส้เล็ก

1.2.3 กูดเสมหะ ควบคุมน้ำช่วงล่างจากสะดือลงไป อาจเป็นน้ำมูก น้ำเมือกในลำไส้ น้ำในอุจจาระ น้ำปัสสาวะ น้ำในมดลูก หรือช่องคลอดถ้าเป็นหญิง และน้ำอสุจิถ้าเป็นชาย

จะเห็นได้ว่า ธาตุทั้งสามดังกล่าวเป็นตัวควบคุมสุขภาพที่เกี่ยวกับธาตุน้ำ ในตำรากล่าวไว้ว่า “สุขภาพจะดีหรือไม่ ขึ้นอยู่กับกูดเสมหะเป็นตัวสำคัญที่สุด” การรักษาในสมัยโบราณจึงเน้นที่การใช้ยาระบายและยาขับปัสสาวะโดยมาก และใช้ยารักษาเฉพาะหรือยาปรับธาตุต่อไป

1.3 ธาตุลม มีสิ่งสำคัญในการควบคุมสุขภาพอยู่ 3 อย่าง คือ

1.3.1 หทัยวาตะ คือลมที่ควบคุมอารมณ์ จิตใจ การเดินของหัวใจ ความหวั่นไหว และความกังวล

1.3.2 สัตถะวาตะ คือลมที่คมเหมือนอาวุธ เมื่อเกิดจะมีอาการเจ็บพลัน เจ็บปวดลึก ๆ เหมือนดังอาวุธเสียดแทง

1.3.3 สุนาวาตะ คือลมที่ควบคุมพลังที่อยู่เส้นกลางลำตัวตามแนวคิง ในตำราการนวดไทย เส้นสุนาถูกจัดเป็นเส้นสำคัญในเส้นสิบ เส้นนี้จะวิ่งกลางลำตัวจรดปลายลิ้น จึงน่าจะเป็นตัวควบคุมระบบประสาท การไหลเวียนโลหิต สมอ ไขสันหลัง และระบบอัตโนมัติต่าง ๆ

ลมที่เป็นหัวหน้าใหญ่ทั้งสาม ตำรากล่าวไว้ว่า “สุขภาพจะสมบูรณ์หรือไม่ขึ้นกับสุนาวาตะเป็นสำคัญ”

1.4 ธาตุไฟ มีสิ่งสำคัญในการควบคุมสุขภาพอยู่ 3 อย่างคือ

1.4.1 พัทธปิดตะ คือน้ำดีในฝัก การควบคุมการทำงานของน้ำดี และการย่อยสลายจากการกระทำของน้ำดีอาจบ่งบอกถึงการทำงานที่ผิดปกติ จึงน่าจะหมายถึงการปวดท้อง น้ำดีอุกตัน ภาวะการผลิตน้ำดีของตับผิดปกติ ตับอักเสบ เกิดอาการตัวเหลือง ตาเหลือง เกิดน้ำดีอักเสบ เป็นนิ่ว เป็นต้น

1.4.2 อพัทธปิดตะ คือน้ำดีนอกฝัก หมายถึงการทำงานของน้ำดีในลำไส้ การย่อยอาหาร อาการผิดปกติคือ จุกเสียด อืดเฟ้อ อาหารไม่ย่อย

1.4.3 กำเดา คือ องค์กรแห่งความร้อน เป็นตัวควบคุมความร้อนในร่างกาย น่าจะหมายถึงศูนย์ควบคุมอุณหภูมิของร่างกายนั่นเอง การตรวจสามารถดูที่อาการไข้ว่าตัวร้อนจัดหรือไม่ เพียงใด

โบราณว่าไว้ “กำเดาเป็นหัวหน้าแห่งไฟทั้งมวล สุขภาพจะสมบูรณ์หรือไม่ขึ้นอยู่กับกำเดา เป็นสำคัญที่สุด”

จะเห็นได้ว่า ธาตุที่สำคัญทั้งเก้ามีความสัมพันธ์กัน เมื่อผิดปกติจะกระทบธาตุทั้ง 4 อันเป็นปกติ ให้แปรปรวนไป เสียสมดุลไปด้วยและแตกสลายไปในที่สุด เรียกว่า ซาติ (เริ่มเกิดขึ้น) จลนะ (แปรไป) และภินนะ (แตกดับ)

ซาติ หมายถึง เกิดหรือเริ่มต้นของการเสื่อมที่ธาตุใด

จลนะ หมายถึง การแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นหรือเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ภินนะ หมายถึง เมื่อธาตุมีการเสื่อมสลายไปที่ละน้อย ๆ เกิดการเสื่อมถอยของ

ธาตุอื่น ๆ ตามมา จนเหลือธาตุสุดท้ายจะถึงแก่ความตาย

อาการเกี่ยวเนื่องกันของธาตุทั้ง 4 ที่มีการเสียสมดุลสืบเนื่องกันไป เมื่อเกิดธาตุเดียวเรียก “เอกโทษ” สองธาตุ เรียก “ทวันโทษ” สามธาตุเรียก “ตรีโทษ” กำหนดเวลาหรือระยะเวลาที่จะมีการเปลี่ยนไปมีธาตุอื่นแทรกนั้น โบราณจารย์เรียกเป็นกำลังที่แตกต่างกัน นับเป็นองศา คือจำนวนวันที่กระทำโทษ เช่น ไฟกระทำโทษ 7 วัน ลมกระทำโทษ 12 วัน น้ำกระทำโทษ 10 วัน รวม 29 วัน

เมื่อกระทำครบสามธาตุและย่างเข้าวันที่ 30 เรียกว่าเกิด “สันนิบาต”

เมื่ออาการหนักมากจนกระทำโทษต่อธาตุดิน กระทำโทษครบ 4 ธาตุ เรียกว่าเกิด “มหาสันนิบาต” เป็นอาการเสียสมดุลประจวบกันด้วยธาตุทั้ง 4

สำหรับ “อายุโรค” นั้น หมายถึง การเกิดโรคเกี่ยวกับวัยว่า โดยเริ่มต้นที่ธาตุใดก่อน เช่น

วัยเด็ก เกิดธาตุน้ำก่อน แล้วตามด้วยธาตุไฟและธาตุลมตามลำดับ

วัยกลางคน เกิดธาตุไฟก่อน แล้วตามด้วยธาตุลมและธาตุน้ำตามลำดับ

วัยชรา เกิดธาตุลมก่อน แล้วตามด้วยธาตุไฟและธาตุน้ำตามลำดับ

อย่างไรก็ดี อายุของโรคนั้นมักบอกได้ยากว่าเกิดธาตุอะไรก่อน ในตำรากล่าว่าให้ใช้ธาตุไฟตั้งต้นก่อนเสมอ

2. แนวทางการวินิจฉัยโรคทางเวชกรรมแผนไทย

การวินิจฉัยโรคทางเวชกรรมแผนไทยนั้นมีด้วยกัน 3 แนวทาง คือ การวินิจฉัยตามสมุฏฐาน

ธาตุทั้ง 4 ประการ การวินิจฉัยตามสมุฏฐานเบญจอินทรี และการวินิจฉัยตามพระคัมภีร์และหมอมมต ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 การวินิจฉัยตามสมุฏฐานธาตุ 4 ประการ ได้แก่

2.1.1 การวินิจฉัยตามสมุฏฐานปัลลิวธาตุ มีดังนี้

1) เกศา	พิการ	ให้มีอาการเจ็บตามหนังหัว และผมร่วง
2) โลมา	พิการ	ให้เจ็บตามผิวหนังและขนร่วง
3) นขา	พิการ	ให้มีอาการปวดที่โคนเล็บ บางที่ทำให้เล็บหลุด บางที่เป็นเม็ดหนองที่โคนเล็บ
4) ทันตา	พิการ	เป็นร่ามระนาด เป็นฝิร่ามระนาด ฝิกราม ให้ปวดตาม รากฟัน แฉงกินฟัน
5) ตะใจ	พิการ	ให้คันตามผิวหนัง ให้รู้สึกรอยแตกตามผิวหนัง โดยแสบร้อนตามผิวหนัง
6) มั่งสัง	พิการ	ให้เนื้อเป็นผื่นแดง จ้ำและแสบร้อน เนื้อเป็นแผ่น เป็นไฟ เป็นหูด เป็นพรายย้า
7) นหารู	พิการ	ให้รู้สึกตึงรัดผูกดวงใจ ให้ส่วงสวายและอ่อนหิว
8) อัฏฐิ	พิการ	ให้เจ็บปวดกระดูก
9) อัฏฐิมิอุขัง	พิการ	ให้ปวดในแท่งกระดูก ให้ไขมันข้นเข้า และมีอาการ เป็นเหน็บชา
10) วัคกั	พิการ	ให้สะท้อนร้อน สะท้อนหนาว และเป็นโรค เช่น กษัยลม
11) หทยัง	พิการ	ให้เสียอารมณ์ ให้ใจน้อย มกัจฉิโรธ ให้หิวโหย
12) ยกนัง	พิการ	ให้ดับโต ดับย่อย เป็นฝีที่ดับ ดับจ้ำ
13) กิโลมกั	พิการ	ให้ออกแห้ง ให้กระหายน้ำ และเป็นโรค เช่น ริดสีดวงแห้ง
14) ปีหกั	พิการ	ให้ขัดในอก ให้แน่นในอก ให้ท้องพอง ให้อ่อน เพลีย กำลังน้อย
15) ปีบผาสัง	พิการ	ให้กระหายน้ำ ให้ร้อนในอก ให้หอบหนัก เรียกว่า กาศขึ้นที่ปอด
16) อันตัง	พิการ	ให้ลงเป็นกำลัง ให้แน่น ให้ใส่ติบ
17) อันตคุนัง	พิการ	ให้เรอ ให้หาว ให้อุจจาระเป็นโลหิต ให้มีคหน้า ตามัว ให้เมื่อยบั้นเอว ให้เสียดสองราวข้าง ให้ร้อน ท้อง ร้อนคอ ให้ตกอุจจาระเป็นหนอง
18) อุทริยัง	พิการ	ให้ลงท้อง ให้จุกเสียด ให้พะอืดพะอม ให้สะอึก

- 19) กรีสัง พิการ ให้อุจจาระไม่ปกติ ธาตุเสียมักเนื่องมาจากแต่ตาขโมย และเป็นโรค เช่น ริดสีดวง
- 20) มัตถกัมมัตถลุงคัง พิการ ให้หูตึง ให้ตามัว ให้ลิ้นกระด้าง คางแข็ง เป็นที่สุด
- 2.1.2 การวินิจฉัยตามสมุฏฐานเอาไป มีดังนี้
- 1) ปิตตะ
 - พัทธปิตตะ พิการ ให้มีอาการคลุ้มคลั่งเป็นบ้า
 - อพัทธปิตตะ พิการ ทำให้ปวดศีรษะ ตัวร้อน สะท้านร้อน สะท้านหนาว ตาเหลือง ปัสสาวะเหลือง จับไข้
 - 2) เสมหะ
 - คอเสมหะ พิการ ให้ไอ เจ็บคอ คอแห้ง เป็นหืด
 - อูระเสมหะ พิการ ให้ผอมเหลืองเป็นคาน เป็นเถา ให้แสบในคอ ออกแห้ง
 - คุณเสมหะ พิการ ให้ศกอุจจาระเป็นเสมหะและโลหิต เช่น มูกเลือด
 - 3) มุพโพ พิการ ทำให้ไอ เบื่ออาหาร ให้รูปร่างซูบผอม
 - 4) โลหิตตัง พิการ ให้ตัวร้อน เป็นไข้ ให้คลั่งเพื่อ ให้ปัสสาวะแดง ให้เป็นเม็ดตามผิวหนัง เช่น เป็นประคดต่างๆ เป็นปานดำ ปานแดง และกาฬโรค เป็นต้น
 - 5) เสโท พิการ ให้สวิงสวาย ให้ตัวเย็น ให้อ่อนนอกอ่อนใจ
 - 6) เมโท พิการ ให้ผูดเป็นแผ่นตามผิวหนัง และเป็นวง เป็นดวง ให้ปวดแสบปวดร้อนผิวหนัง เป็นน้ำเหลืองไหล
 - 7) อัสสุ พิการ ให้ตาเป็นฝ้า น้ำตาไหล ตาแฉะ ตาเป็นค้อ
 - 8) วสา พิการ ให้ผิวเหลือง ให้ตาเหลือง ให้หลงท้อง
 - 9) เจโพ พิการ ให้เจ็บคอ เป็นเม็ดในคอและโคนลิ้น
 - 10) สิงฆานิกา พิการ ให้ปวดในสมอง ให้ตามัว ให้น้ำมูกตก
 - 11) ลสิกา พิการ ให้เจ็บตามข้อและแท่งกระดูกทั่วตัว
 - 12) มุตตัง พิการ ให้ปัสสาวะสีเขียว สีเหลือง สีดำ สีแดง
- 2.1.3 การวินิจฉัยตามสมุฏฐานวาโย มีดังนี้
- 1) อุทซังคมาวาตา พิการ ให้มือเท้าขี้ขาว ร้อนในท้อง ทุรนทุราย หาวเรอ เสมหะเพื่อ
 - 2) อโรคมาวาตา พิการ ให้ยกมือและเท้าไม่ไหว เป็นเมื่อยขบไปทุกข้อ
 - 3) กุจฉิสยาวาตา พิการ ให้ท้องล้น ให้ดวงจิตสวิงสวาย ให้เมื่อยขบไปทุกข้อ
 - 4) โกฎฐาสยาวาตา พิการ ให้ซัดในอก ให้จุกเสียด ให้อาเจียน ให้คลื่นเหียน ให้เรอเหม็นข้าว

- 5) อัคนังคานุสารีวาทา พิกการ ให้นัยน์คาพรา ให้วังเวียน ให้เจ็บสองหน้าขา ให้เจ็บตามกระดูกสันหลัง อาเจียนแต่ลมเปล่า กินอาหารไม่ได้ สะบัดร่อน สะบัดหนาว
- 6) อัสนาสะ ปัสสาสะวาทา พิกการ ให้หายใจสั้นเข้าจนไม่ออกไม่เข้า

2.1.4 การวินิจฉัยตามสมุฏฐานเตโชธาตุ มีดังนี้

- 1) สันตปปัจคิ พิกการ ทำให้กายเย็นซิด
- 2) ปริณามัคคิ พิกการ ทำให้ขัดข้อมือ ข้อมเท้า เป็นมวงคร่อ คือปอดเป็นหวัด ให้ไอ ให้ปวดฝ่ามือ ฝ่าเท้า ให้ท้องแข็ง ให้ผะอืดผะอม
- 3) ชिरณัคคิ พิกการ ทำให้กายไม่รู้สึกร่วมผัส ชิวหาไม่รู้รส หูดังหน้าผากตึง อาการเหล่านี้เปลี่ยนไปเปลี่ยนมาได้
- 4) ปริทัยหัคคิ พิกการ ทำให้ร้อนภายใน ภายนอก เย็นมือ เย็นเท้า เหงื่อออก

2.2 การวินิจฉัยตามสมุฏฐานเบญจอินทรีย์ แพทย์แผนไทยต้องรู้ว่าโรคนั้นเป็นโรคทางตา โรคทางหู หรือโรคเกี่ยวกับบริเวณใดของร่างกาย และร่างกายมีภาวะเสียสมดุลของโครงสร้าง เส้นเอ็นหรือกระดูกที่ใดหรือไม่

การวินิจฉัยตามสมุฏฐานที่ตั้งของโรคในเบญจอินทรีย์ มีดังนี้

- 2.2.1 จักษะโรค คือโรคที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับตา ได้แก่ โรคตาแดง ตาแฉะ ริดสีดวงตา ตาอักเสบ เป็นต้น
- 2.2.2 โสตาโรค คือโรคที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับหู ได้แก่ หูดัง หนองหู เป็นตัน
- 2.2.3 ฆานะโรค คือโรคที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับจมูกเป็นพื้นฐาน ได้แก่ โรคริดสีดวงจมูก เป็นต้น
- 2.2.4 ชิวหาโรค คือโรคที่เกิดขึ้นที่ลิ้น มีลิ้นเป็นฝ้า ลิ้นแตก ลิ้นอักเสบ เป็นต้น
- 2.2.5 กายะโรค แบ่งออกได้ 2 อย่าง คือ
- พหิทฺธโรค คือโรคที่เกิดขึ้นภายนอก เช่น โรคหัด กลาก เกลิอน และโรคหิด เป็นต้น
 - อันตโรค คือโรคที่เกิดขึ้นภายใน เช่น โรคเกี่ยวกับปอด ปอดพิการ หัวใจพิการ และตับพิการ เป็นต้น

2.3 การวินิจฉัยตามพระคัมภีร์ และหมอสम्मติ การวินิจฉัยโรคตามแนวทางนี้เป็นการสมมติชื่อโรคตามพระคัมภีร์ และหมอสम्मตินิกัณ เช่น ในพระคัมภีร์ตักศิลากล่าวถึงไข้ต่าง ๆ ดังนี้

- 2.3.1 ไข้พิษ ไข้กาฬ 21 จำพวก
- 2.3.2 ไข้รากสาด 9 จำพวก

2.3.3	ไข้ประคง	8	จำพวก
2.3.4	ไข้กาฬ	10	จำพวก
2.3.5	ฝีกาฬ	10	จำพวก
2.3.6	ไข้กระโคง	4	จำพวก
2.3.7	ไข้คุด ไข้เหงน	2	จำพวก
2.3.8	ไข้หัด	2	จำพวก
2.3.9	ไข้ 3 ฤดู	3	จำพวก

จะเห็นได้ว่าการวินิจฉัยโรคนอกจากต้องอาศัยการบอกเล่าจากผู้ป่วยและการตรวจอาการเพื่อมาประกอบการวินิจฉัยแล้ว ยังต้องอาศัยสมมุติฐานโรคเป็นการวินิจฉัยโรคร่วมด้วยดังกล่าว

8.4 หลักการวินิจฉัยโรค

ในการวินิจฉัยโรคจะต้องสรุปสถานะของผู้ป่วยทุกคน เพื่อนำมาพิจารณาให้ทราบถึงสิ่งที่มีผลต่อผู้ป่วย อันเป็นปกติที่ผู้ป่วยกำลังเผชิญอยู่ โดยสรุปในภาพรวมว่าผู้ป่วยมีสมมุติฐานใดมากที่สุด และสอดคล้องกับอาการที่เป็นอยู่ในขณะนี้หรือไม่ โดยอาจพิจารณาได้จากการสรุปสถานะโรค การวินิจฉัยโรคตามแนวทางเวชกรรมแผนไทยมีหลักการและมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. หลักการที่สำคัญในการวินิจฉัยโรค

หลักการที่สำคัญในการวินิจฉัยโรค ได้แก่

1.1 โรคที่มีลักษณะชัดเจน วินิจฉัยตามลักษณะของธาตุ 4 จำแนกตามธาตุย่อยทั้งหลาย หากพิจารณา มักพบอาการหรือลักษณะของโรคชัดเจนและมีการตั้งชื่อไว้แล้ว เช่น ผมหักการ หนังกักการ ปอดพิการ โรคเริม กลาก เกลื้อน ริดสีดวง ประคง กษัย ฯลฯ เป็นต้น โรคเหล่านี้โบราณาจารย์ได้สรุปไว้ชัดเจนในคัมภีร์ เช่น พระคัมภีร์โรคนิทาน นอกจากนี้ ผู้เป็นแพทย์แผนไทยต้องรู้ว่าโรคนั้นเป็นโรคทางตา โรคทางหู หรือเกี่ยวกับบริเวณใดของร่างกาย และร่างกายมีภาวะเสียสมดุลขอโครงสร้าง เส้นเอ็น หรือกระดูก ที่ใดหรือไม่

1.2 กลุ่มอาการที่ไม่ใช่ลักษณะเฉพาะโรค มักพบมีหลายอาการและหลายอวัยวะ การวินิจฉัยโรคต้องใช้หลักสมดุลของธาตุ 4 โดยพยายามสรุปให้ได้ว่าอาการที่เป็นอยู่เหล่านั้นเป็นอาการของธาตุใดหย่อน กำเริบ หรือพิการ ซึ่งเป็นการวินิจฉัยแบบองค์รวมนั่นเอง

1.3 การวิเคราะห์หาสาเหตุของโรคตามสมมุติฐานต่าง ๆ พิจารณาจาก

- 1.3.1 ธาตุเจ้าเรือนหรือธาตุกำเนิดเป็นธาตุอะไร
- 1.3.2 ฤดูกาลเป็นฤดูใด ธาตุใด
- 1.3.3 ที่อยู่อาศัยเป็นธาตุใด
- 1.3.4 กาลเวลาที่มีอาการจากธาตุใด
- 1.3.5 อายุอยู่ในวัยใด ธาตุใด

1.3.6 พฤติกรรมทั้ง 8 ประการ มีพฤติกรรมใดที่สงสัยจะเป็นมูลเหตุก่อโรค

นอกจากนี้ จะต้องมีกระบวนการตรวจและการวินิจฉัยและการวางแผนการรักษา ตลอดจนติดตามอาการและการตรวจร่างกาย เพื่อเป็นหลักฐานข้อมูลประกอบการวินิจฉัยและการวางแผนการรักษา ตลอดจนติดตามอาการดำเนินโรคของผู้ป่วยแต่ละราย โดยอาจบันทึกลงในแบบบันทึกการตรวจและการวินิจฉัยโรค ดังแสดงในภาคผนวก ก.

2. ขั้นตอนในการวินิจฉัยประมวลโรค

จากที่กล่าวมา พอจะสรุปความเห็นในการวินิจฉัยประมวลโรคได้ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

2.1 คนเจ็บด้วยอาการเช่นนี้มีอะไรพิการ อยู่ในสมุฏฐานและพิกคใด รวมความแล้วควรจะสมมติเรียกว่าโรคอะไร

2.2 โรคนั้นมีที่แกแต่จะอะไรเป็นต้นเหตุ รีบค้น เมื่อได้แล้ว ฟังเอาอาการนั้น ๆ มาเป็นหลักวิเคราะห์ว่าคนเจ็บนั้นด้วยเหตุอันใด มีอะไรขาดหรือเกิน หรือกระทบกระเทือนอะไรจึงเป็นเหตุให้เจ็บไข้

2.3 โรคเช่นนี้จะบำบัดแก้ไขโดยวิธีใดก่อน เมื่อเห็นทางแก้ไขแล้วจึงวิเคราะห์เลือกยาที่จะใช้บำบัดต่อไป

2.4 สรรพคุณยาอะไร จะต้องใช้อย่างละมากน้อยเท่าใด ให้รับประทานเวลาอะไร ขนาดเท่าใด

2.5 เริ่มวางยาตามลักษณะโรคที่ตรวจพบ สุดแล้วว่าสมควรจะให้ยาบำบัดโรคที่ทรมาณสำคัญอย่างไรก่อน

ส่วนยาที่ท่านตั้งตำรับบอกวิธีให้ทำไว้ จักต้องใช้อะไร มีส่วนเท่าไร เมื่อปรุงผสมแล้วเรียกชื่อว่าอย่างไร ยาสำหรับแก้โรคต่าง ๆ นั้น ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์แพทยศาสตร์ฉบับหลวงและเวชศึกษาอย่างมากมาย ล้วนแต่เป็นตำราที่ดีทั้งสิ้น ซึ่งเคยบำบัดโรคร้ายมาแล้วทั้งนั้น เมื่อท่านจะจัดปรุงขึ้นจงใช้ความพยายามอย่างประณีต ในการคัดเลือกชั่ง ตวง ให้ถูกต้องจริง ๆ ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

8.5 การรักษาโดยใช้ยาสมุนไพร และวิธีอื่น

การแพทย์แผนไทยเป็นการแพทย์แบบองค์รวม ในการรักษาโรคจึงต้องพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเจ็บป่วย ได้แก่

1. ปัจจัยซึ่งเป็นสิ่งที่ธรรมชาติกำหนด ได้แก่ ธาตุเจ้าเรือน ฤดูกาล สุริยจักรวาล และความเป็นอนิจจัง การ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งมนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

2. พฤติกรรมที่เป็นมูลเหตุก่อโรค ซึ่งมนุษย์ควรพิจารณาหลีกเลี่ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝืนอิริยาบถจนทำให้ร่างกายเกิดการเสียดสมดุลจะทำให้ธาตุทั้ง 4 แปรปรวนได้ เพราะกล้ามเนื้อ เส้นเอ็น และกระดูกเป็นธาตุคิน ซึ่งโบราณกล่าวไว้ว่าธาตุคินเป็นที่ตั้งแห่งกองโรคทั้งหลาย เมื่อคินเสื่อมเสียแล้วธาตุอื่นก็จะพังไปด้วย

จากปัจจัยข้างต้นดังกล่าว มนุษย์จึงจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับปัจจัยหรือสมุฏฐานต่างๆ และมีทางเลือกในการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยโดยการใช้อยาสมุนไพร การรับประทานอาหารสมุนไพร และการปรับปรุงพฤติกรรมที่เป็นมูลเหตุก่อโรค ตลอดจนการรักษาด้วยการนวด การอบสมุนไพร และการนึ่งหม้อเกลือ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การใช้อยาสมุนไพร

“ยาสมุนไพร” ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายความว่า ยาที่ได้จากพฤกษชาติ สัตว์ หรือแร่ ซึ่งมีได้ผสมปรุง หรือแปรสภาพ

เมื่อได้ศึกษาสมุฏฐานโรคและการรู้จักชื่อของโรคแล้ว แพทย์แผนไทยต้องศึกษาให้รู้จักยาสมุนไพรสำหรับใช้รักษาหรือบำบัดโรค การที่จะรู้จักยาสำหรับรักษาโรคนั้น แบ่งออกเป็น 4 ประการ คือ

- 1) รู้จักเภสัชวัตถุ คือ รู้แหล่งที่มาของวัตถุที่จะนำมาใช้ทำยา เช่น พืช สัตว์ แร่ธาตุ เป็นต้น
- 2) รู้จักสรรพคุณเภสัช คือ รู้สรรพคุณของตัวยานี้ใช้สำหรับรักษาโรค
- 3) รู้จักคณาเภสัช คือ การกำหนดตัวยาหลายสิ่งหลายอย่างนำมารวมกันเข้าเป็นพิภค แล้วเรียกเป็นชื่อเดียวกัน

4) รู้จักวิธีปรุงยา ตามแบบวิธีทางการแพทย์แผนไทย 28 วิธี

1.1 การรู้จักเภสัชวัตถุ เภสัชวัตถุ คือ วัตถุธาตุนาชนิดที่นำมาใช้ทำยาเพื่อใช้รักษาโรคและอาการไข้ หรือสิ่งต่างๆ ที่นำมาใช้รักษาโรคและอาการไข้ของผู้ป่วย ซึ่งหมายถึงพฤกษชาตินาชนิด สัตว์นาชนิด และแร่ธาตุต่างๆ ซึ่งยังมีได้ผ่านขั้นตอนการปรุงหรือแปรสภาพไปจากเดิม

เภสัชวัตถุที่ใช้เป็นยาแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1.1.1 พืชวัตถุ หมายถึงเภสัชวัตถุจำพวกพืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ได้แก่ พริก ผัก หนุ่ย ว่าน ไม้ยืนต้น ไม้เถา ไม้เครือ ฯลฯ เหล่านี้จะต้องรู้จักส่วนที่จะนำมาใช้ เช่น ดอก เกสร ฝัก เมล็ด ใบ ขาง เปลือก กระพี้ แก่น ราก ต้น หัว ว่ามีรูปร่าง ลักษณะ สี กลิ่น รส และชื่ออย่างไร

ตัวอย่างพืชวัตถุ ได้แก่

1) ลูกที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ ลูกมะกรูด ลูกมะนาว ลูกจันทร์เทศ ลูกเอ็น ลูกสมอเทศ ลูกเร่ว ลูกตลอด ลูกราชคืด ลูกประคำศิกวาย ลูกกระวาน ลูกเคียว เป็นต้น

2) เมล็ดที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ เมล็ดชุมเห็ดไทย เมล็ดโคกกระสุน เมล็ดงา เมล็ดน้อยหน่า เมล็ดมะกล่ำตาหนู เมล็ดแมลงลัก เป็นต้น

3) ใบที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ ใบคนทีสอ ใบกระวาน ใบบัวหลวง ใบบัวบก ใบพิมเสน ใบสระระแหง ใบสันพร้าอญ ใบชา ใบมะขามแขก เป็นต้น

4) ขางที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ ขางสลัดไค ขางมะละกอ รงทอง มหาหิงคุ์ ขางลิเลียด เป็นต้น

5) เปลือกไม้ที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ เปลือกต้นตีนเป็ด เปลือกลูกทับทิม เปลือกสมุลแว้ง เปลือกอบเชยไทย เปลือกอบเชยเทศ เป็นต้น

6) ดอกที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ ดอกกานพลู ดอกจันทร์ ดอกมะลิ ดอกพิทูร ดอก
บุรณาค ดอกคำฝอย ดอกชอนกลิ่น ดอกกระดังงา ดอกบัวหลวง เป็นต้น

7) แก่นที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ แก่นแสมสาร แก่นแสมทะเล แก่นฝาง แก่งชี้เหล็ก
แก่นจันทร์แดง แก่นจันทร์ขาว แก่นขนุน แก่นมะหาด แก่นปฐู แก่แกแล แก่มะเกลือ เป็นต้น

8) รากที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ รากตานคำ รากตานโดนด รากปลาไหลเผือก
รากเจตมูลเพลิง รากหญ้าคา รากห้ายาม่อม รากมะเดื่อชุมพร รากคนทา เป็นต้น

9) เปลือกผลไม้ที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ เปลือกลูกทับทิม เปลือกลูกมังคุด เปลือกลูก
ลำโพง เปลือกเมล็ดมะขาม เปลือกลูกมะขวิด เปลือกส้ม 8 ประการ เป็นต้น

10) ฝักที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ ฝักถูน ฝักส้มป่อย ฝักเพกา ฝักเมล็ดมะกล่ำต้น ฝักสะบ้า
ต่างๆ ฝักมะขามเทศ ฝักเนื้อมะขามเปียก ฝักเครีด เป็นต้น

11) ฝักที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ ฝักชิล้อม ฝักชิลา ฝักเป็ดแดง ฝักกระจับ ฝักกระโสม ฝัก
โสมหิน ฝักเสียนผี ฝักหวานป่า เป็นต้น

12) หัวที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ หัวยาข้าวเย็นทั้ง 2 หัวกกลังกา หัวหญ้าลังกา หัวบกรอ
หัวกระดาดแดง หัวมหากาฬ หัวเปราะหอม หัวกระชาย หัวแห้วหมู เป็นต้น

13) เถาที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ เถาเอ็นอ่อน เถาวัลย์เปรียง เถาโคคลาน เถาวัลย์เหล็ก
เถาเมื่อย เถาคุย เถามวก เถาคันแดง เถาบอระเพ็ด เถาสะค้าน เถาเพชรสังฆาต เป็นต้น

1.1.2 สัตว์วัตถุ หมายถึง เกสวัตถุจำพวกสัตว์ต่างๆ อันได้แก่ ส่วนของอวัยวะของสัตว์
ต้องรู้จัก ส่วนที่ใช้ เช่น ขน หนัง เขา นอ งา เล็บ เขี้ยว ฟัน กราม กรวด ปรวด หัว ดี กีบ กระดูก ว่าเป็น
สัตว์ชนิดใด มีรูปร่างลักษณะ สี กลิ่น รส และชื่ออย่างไร

ตัวอย่างสัตว์วัตถุได้แก่

1) ขนสัตว์ที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ ขนเม่น ขนนกกา ขนนกแร้ง ขนเป็ด ขนนกยูง
ขนหมี เป็นต้น

2) กระดองสัตว์ที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ กระดองปูนา กระดองเต่า กระดองปลาหมึก
(ลิ้นทะเล) เป็นต้น

3) เบี้ยที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ เบี้ยดาวัว เบี้ยจัน เบี้ยผู้ เบี้ยแก้ เบี้ยโปร่ง เบี้ยไทย เบี้ยหมู
 เป็นต้น

4) ดีสัตว์ที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ ดีงูเหลือม ดีหมูป่า ดีจระเข้ ดีตะพานน้ำ ดีงูเห่า ดีควาย
เผือก เป็นต้น

5) เขาสัตว์ที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ เขากวาง เขาแพะ เขาแกะ เขาเลียงผา เขาควายเป็นต้น

6) หนังสัตว์ที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ หนังหมูป่า หนังควาย หนังวัว หนังจระเข้
หนังงูเหลือม หนังแรด หนังช้าง หนังปลาทูกระเบน หนังหมี เป็นต้น

7) เจี้ยวสัตว์ที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ เจี้ยวหมู เจี้ยวเสือ เจี้ยวแรด เจี้ยวหมาป่า เจี้ยวหมี เจี้ยวจระเข้ เจี้ยวเลียงผา เจี้ยวปลาพะยูน เป็นต้น

8) กระจกที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ กระจกค้าง กระจกเลียงผา กระจกหมี กระจกกาดำ กระจกงูเหลือม กระจกงูเห่า กระจกควายเผือก กระจกเสือ กระจกช้าง กระจกแรด เป็นต้น

9) หัวสัตว์ที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ หัวนกกา หัวนกแร้ง หัวงูเห่า หัวลิง หัวค่าง หัวเต่านา หัวตะพานน้ำ หัวเลียงผา เป็นต้น

10) ดับสัตว์ที่ใช้ทำยา มีตัวอย่างดังนี้ ดับไก่ ดับกระต่าย เป็นต้น

1.1.3 ธาตุวัตถุ หมายถึง แร่ธาตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือสิ่งที่ประกอบขึ้นจากแร่ธาตุแพทย์แผนไทยต้องรู้จักธาตุวัตถุนั้นๆ ว่ามีรูปลักษณะ ติ กลิ่น รส และชื่ออย่างไร

ตัวอย่างธาตุวัตถุ เช่น กำมะถันแดง กำมะถันเหลือง เกลือสินเธาว์ จุนสี ชาติต่างๆ ดินสอพอง ดินถินดำ ศึกค้ำน้ำเงิน ศึกตาน้ำทอง น้ำตานทอง ดิบุก น้ำปูนใส นมผา น้ำบาดาล บัลลังก์ศิลา พิมเสน สนิมเหล็ก ทองคำ สารส้ม ศิลาขอน หรดานกลีบทอง สารหนู

หลักการรู้จักตัวยา การที่จะรู้จักตัวยาว่าสิ่งอันใดมี รูป กลิ่น ติ รส อย่างไรนั้น มีหลักอยู่ 5 ประการดังนี้

1) ต้องรู้จักรูปลักษณะของพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ ว่ามีรูปลักษณะอย่างไร เพราะตัวยานั้นจะนำมาปรุงนั้น แต่ละอย่างย่อมมีรูปลักษณะแตกต่างกัน พืชอาจมีลักษณะเป็นไม้ยืนต้นหรือเป็นเถา สัตว์ก็มีรูปลักษณะที่แตกต่างเช่นกัน ไต่บ้าง เล็กบ้าง และธาตุวัตถุก็ย่อมมีลักษณะต่างกันไป ดังนั้นการสังเกตรูปลักษณะจำทำให้รู้ว่าเป็นพืชหรือสัตว์หรือธาตุ ซึ่งจะแยกกันได้อย่างชัดเจน

ตัวอย่างเช่น	ต้นขี้เหล็ก	→	เป็นไม้ยืนต้น
	บอระเพ็ด	→	เป็นไม้เถา เลื้อยพาดพันไปตามต้นไม้อื่น ตามเถามีตุ่ม
	วัวกับควาย	→	เป็นสัตว์ 4 เท้าด้วยกัน แต่วัวตัวเล็กกว่า ขนหนากว่า
	เกลือสินเธาว์	→	เป็นเกล็ดเล็กๆสีขาว

2) ต้องรู้จักสี สีเป็นสิ่งที่บ่งบอกได้ว่าเป็นพืชอะไร สัตว์อะไร และธาตุอะไร เช่น ใบไม้สีเขียว ควายสีดำ การบูรสีขาว เกลือสีขาว กำมะถันเหลือง กำมะถันแดง เป็นต้น

3) ต้องรู้จักกลิ่นของพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ ว่าแต่ละอย่างมีกลิ่นเป็นอย่างไร เช่น ดอกมะลิมีกลิ่นหอม ดอกกระวานมีกลิ่นหอมร้อน วัว ควาย นกแร้งและกามีกลิ่นเหม็นสาบ ธาตุก็เช่นกัน บางอย่างมีกลิ่นหอม บางอย่างมีกลิ่นเหม็นเบื่อ เช่น กำมะถัน การรู้จักกลิ่นจะทำให้ทราบว่าเป็นพืชเป็นสัตว์ เป็นวัตถุชนิดใดอย่างถูกต้องแน่นอนยิ่งขึ้น

4) ต้องรู้จักรสของพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุที่จะมาปรุงเป็นยา เช่น ใบขี้เหล็กมีรสขม สัตว์วัตถุ ก็ให้รู้จักรสเหมือนกัน เช่น คีหิมิมีรสขม ธาตุวัตถุก็เช่นกัน เช่น เกลือมีรสเค็ม น้ำตาลมีรสหวาน เป็นต้น ดังนั้นการรู้จักรสของวัตถุจะทำให้ทราบว่าเป็นพืช เป็นสัตว์ หรือเป็นธาตุวัตถุได้ถูกต้องแน่นอนมากขึ้น

5) ต้องรู้จักชื่อของพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ ว่าเขาสมมติเรียกชื่อไว้อย่างไร เช่น ต้นมะขาม ต้นตะโก ในสัตว์ก็ให้รู้เช่นกัน เช่น วัว ควาย หมู หมา กา ไก่ ปลาช่อน ดังนี้ ส่วนธาตุก็ให้รู้เหมือนกัน เช่นเกลือ ดินประสิว กำมะถันเหลือง การรู้จักชื่อสมมติเรียกพืช สัตว์ และธาตุ ดังนี้เองทำให้รู้จักตัวยามากขึ้น

1.2 การรู้จักสรรพคุณเภสัช สรรพคุณเภสัช หมายถึง สรรพคุณของตัวยา ได้แก่ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ ว่ามีสรรพคุณรักษาโรคและมีวิธีใช้อย่างไร

การจะรู้สรรพคุณของตัวยานั้นต้องเรียนรู้ถึงรสยา ก่อน เพราะรสของยาจะบ่งบอกถึงสรรพคุณ ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ถึงรสยาเพื่อจะได้รู้สรรพคุณของยา

การแยกรสยามีแนวทางในการจำแนกแบบรสประธาน และการจำแนกรสยาอย่างละเอียด ดังนี้

1.2.1 การจำแนกแบบรสประธาน พระอาจารย์ท่านยกเอารสยาทั้งหมดแบ่งออกเป็น 3 อย่าง ขึ้นเป็นรสประธานก่อน คือ ยารสเย็น ยารสสุขุม และยารสร้อน

1) ลักษณะยารสเย็น เช่น เกสรดอกไม้ (ที่ไม่ร้อน) ใบไม้ รากไม้ (ที่ไม่ร้อน) และสัตว์เขา นาวเขียว เป็นต้น เมื่อปรุงสำเร็จแล้วเป็นยารสเย็น ได้แก่ ยาเขียว ยามหานิล ยามหากาฬ สำหรับแก้ทางเดโชธาตุ แก้ไข้พิษ แก้ร้อนใน แก้ไข้เพื่อกำเดา แผลงโรคลม

2) ลักษณะยารสสุขุม เช่น โภศ เทียน กฤษณา กระดำพัก อบเชย ชะลูด จันทน์เทศ และเครื่องเทศที่ไม่ร้อน ไม่เย็น เป็นต้น เมื่อสำเร็จแล้วเป็นยารสสุขุม ได้แก่ ยกหอมต่างๆ ยาหอมอินทจักร์ ยาหอมนาวโกฐ สำหรับแก้ทางโลหิตคือ แก้ในกองอาโปธาตุ และแก้ลมกองละเอียด บำรุงหัวใจ แผลงกับไขมีพิษร้อนจัด

3) ลักษณะยารสร้อน เช่น เบนจุกูล ตรีกฎา หัสศุณ เห่งำ่า เป็นต้น เมื่อปรุงสำเร็จแล้วเป็น ยารสร้อน ได้แก่ ยาวิสัมพยา แก้ทางวาโยธาตุ เช่น ลมจุกเสียด แน่นเฟ้อต่างๆ ขับผายลม บำรุงธาตุ แผลงกับไขมีพิษร้อน

1.2.2 การจำแนกรสอย่างละเอียด ท่านแยกรสออกเป็น 9 รส เพื่อจำแนกให้ละเอียดออกไป คือ

1) ยารสฝาด สรรพคุณ สำหรับสมานบาดแผล บิดธาตุ คุมธาตุ แก้ท้องร่วง แก้บิด แผลงกับโรคท้องผูกเป็นพรรดึก ตัวอย่างเช่น

ลูกสมอพิเภกแก่	รสฝาด	แก้ไข แก่ริดสีดวง บิด โรคตา
ลูกเบญจกานี	รสฝาดเมา	แก้ลมป่วง แก้ปวดมดลูก
ลีเสียด	รสฝาด	คุมอุจจาระธาตุ แก้เวียน โรค สมานแผล
เปลือกขี้ไต้	รสฝาด	แก้อุจจาระธาตุให้หายเป็นฟองแก้สตรี ตกโลหิต
เปลือกหางทราย	รสฝาด	คุมอุจจาระธาตุ แผลงกลาย
ต้นกระเม็ง	รสฝาดเอียน	แก้โลหิตจาง แก้อาเจียนเป็น โลหิต
เปลือกเพกา	รสฝาด	ดับพิษโลหิต แก้หน้าเหลืองเสียว
เปลือกลูกมั่งคุด	รสฝาด	แก้ท้องเดิน คุมธาตุ ถ้างแผล

เปลือกฝิ่นต้น	รสฝาด	คุมอุจจาระธาตุ สมานแผล
เปลือกมะเค็ดชุมพร	รสฝาด	คุมธาตุ แก้ไขเพื่อเสมหะและ โลหิต

2) ยารสหวาน สรรพคุณ สำหรับซึมซาบไปตามผิวหนัง ทำให้เนื้อชุ่ม บำรุงกำลัง แก้อ่อนเพลีย แสดงกับโรคเสมหะเพื่อง บาดแผล ตัวอย่างเช่น

หัวเต่าร้าง	รสหวาน	ดับพิษปอด แก้หัวใจพิการ
ดอก รากมะพร้าว	รสหวาน	แก้ไขตานขาง ไข้ก้าเดา
ต้นชะเอมไทย	รสหวาน	แก้กระหายน้ำ ระบายอ่อน แก้เสมหะพิการ
ดอกคำฝอย	รสหวาน	บำรุงโลหิตระดู แก่น้ำเหลืองเสีย
ผักหวาน	รสหวาน	แก้ไขเพื่อก้าเดา แก้โรคตา
ดอกกรรณิการ	รสหวาน	แก้ลม โลหิต แก้ผอมแห้ง
เปลือกต้น ไข้ก้าเดา	รสหวาน	แก้อุจจาระธาตุพิการ แก้ตานขโมย
ผักโขมทั้ง 2	รสหวาน	แก้เสมหะ เจริญไฟธาตุ แก้พิษ
ดอกคาง	รสหวาน	บำรุงธาตุ แก้ไข ดับพิษอักเสบ
รากตานหม่อน	รสหวาน	แก้ตานขาง บำรุงเนื้อ

3) ยารสเมาเบื่อ สรรพคุณ สำหรับแก้พิษ มีพิษดี พิษ โลหิต เสมหะ พิษสัตว์กัดต่อย พิษไข้ แสดง กับโรคหัวใจพิการและน้ำคิพิการ ตัวอย่างเช่น

ใบกรวยป่า	รสเมาเบื่อ	แก้ฝีกาฬ ริดสีดวงจมูก
เปลือกข่อย	รสเมาเบื่อ	แก้พิษในกระดูกละเส้นเอ็น
ต้นตาไก่	รสเมาเบื่อ	แก้โรคบุรุษ-สตรี แก้ระดูพิการ
ใบกระ โคงแดง	รสเมาเบื่อ	ระงับประสาท ให้นอนหลับ
รากชันทองพญาบาท	รสเมาเบื่อ	แก้พิษลมประคอง แก้พยาธิต่างๆ
รากศาลเตียน	รสเมาเบื่อ	แก้อุจจาระธาตุ แก้ตานขโมย
เมล็ดสะแก	รสเมาเบื่อ	แก้ตานขโมย ขับพยาธิเส้นด้าย
รากทองพันชั่ง	รสเมาเบื่อ	แก้พิษไข้ ทำลายพยาธิ
รากกำแพงเจ็ดชั้น	รสเมาเบื่อ	ขับระดู ขับลม บำรุง โลหิต

4) ยารสขม สรรพคุณ สำหรับบำรุงโลหิตและดี แก้ไขเพื่อดี โลหิตพิการ เจริญรสอาหาร แสดงกับโรคหัวใจพิการ ตัวอย่าง เช่น

เถาบอระเพ็ด	รสขมเย็น	แก้ไข เสมหะ ลม โลหิต
ลูกกระดอม	รสขม	แก้ไข บำรุงน้ำดี ให้เจริญอาหาร
เถากระพัง โหม	รสขม	แก้คิพิการ ถอนพิษตานขาง
รากไคร้เครือ	รสขม	แก้พิษไข พิษกาฬ ให้เจริญอาหาร
ใบเสนียด	รสขม	แก้หืด ไอ แก้เสมหะ และคิพิการ
เปลือกสะเดา	รสขม	แก้อาเจียน แก้สะอึก แก้ไขเพื่อดี

ถูกประจำคืดควาย	รสขมคับ	พิษตานซาง แก้กาฬ
รากคนทา	รสขม	แก้ไขเส้น ปวดเมื่อย ไข้พิษ
รากช้องแมว	รสขม	แก้โรคกระดูก น้ำเหลืองเสีย

5) ยารสเผ็ดร้อน สรรพคุณ สำหรับแก้ลม จุกเสียด แน่นเพื่อ ขับผายลม บำรุงธาตุ แสดง กับ ไข้พิษร้อน ตัวอย่างเช่น

ลูกจันทเทศ	รสเผ็ดร้อน	แก้ธาตุพิการ ชักมดลูก
ลูกกระวาน	รสเผ็ดร้อน	กระจายลมเสมหะ และ โลหิต
เปลือกสมุลแว้ง	รสเผ็ดร้อน	แก้ลม แก้วริดสีดวงในปาก
รากเจตมูลเพลิง	รสเผ็ดร้อน	บำรุงไฟธาตุ แก้กำเดา โลหิต และลม
รากชะพลู	รสเผ็ดร้อน	แก้กองเสมหะ และเมื่อยตัว
ดอกการพูลู	รสเผ็ดร้อน	กระจายลม ช่วยย่อยอาหาร
หัวกระชาย	รสเผ็ดร้อน	แก้มุดกิด แก้โรคในปาก
รากเจตพังคี	รสเผ็ดร้อน	แก้ลมในกองธาตุ แก้พิษกาฬ

6) ยารสมัน สรรพคุณ แก้เส้นเอ็นพิการ บำรุงเอ็น เพิ่มไขมัน ให้ความอบอุ่นแก่ร่างกาย แสดง กับ โรคเสมหะพิการ ตัวอย่าง เช่น

แก่นกันเกรา	รสมัน	บำรุงไขมัน เป็นยาอายุวัฒนะ
แก่นสน	รสมันร้อน	แก้เสมหะเพื่อง กระจายลม
แก่นพรม	รสมันเฝื่อน	บำรุงไขมัน แก้โรคตับ
เมล็ดัง	รสมัน	บำรุงไขมัน แก้เส้นเอ็น แก้เมื่อย
เห็ดตับเต่า	รสมัน	บำรุงกำลังและตับปอด
เมล็ดถั่วเขียว	รสมัน	แก้ขัดข้อ บำรุงเนื้อและกระดูก
รากชุมเห็ดเทศ	รสมันขม	ระบายอ่อน นำพยาธิ

7) ยารสหอมเย็น สรรพคุณ ทำให้ชื่นใจ บำรุงครรภ์รักษา แสดงกับ โรคลม ตัวอย่างเช่น

ต้นเตยหอม	รสหอมเย็น	บำรุงหัวใจ ขับปัสสาวะ
ดอกมะลิ	รสหอมเย็น	ทำให้ชุ่มอก แก้โรคตา แก้ไข
ดอกการะเกด	รสหอมเย็น	บำรุงหัวใจ แก้โรคในอก
ดอกขจร	รสหอมเย็น	แก้เบื่ออาหาร แก้อ่อนเพลีย
ขอนดอก	รสหอมเย็น	บำรุงตับปอด เสมหะ โลหิต
เปลือกกระแจะ	รสหอมเย็น	บำรุงหัวใจ แก้ไข ขับลม
ดอกพิทูล	รสหอมเย็น	แก้ไขลม เสมหะ และ โลหิต
เกสรบัวหลวง	รสหอมเย็น	บำรุงหัวใจ ตับ ปอด
ดอกบุนนาค	รสหอมเย็น	บำรุงหัวใจ แก้ลม โลหิต

8) ยารสเค็ม สรรพคุณ ชื่นซาบไปตามผิวหนัง แก้โรคผิวหนังบางชนิด รักษาเนื้องอกให้เน่า แสดงกับโรคอุจจาระธาตุพิการ ตัวอย่างเช่น

เปลือกโก่งกาง	รสเค็ม	แก้อาเจียน ท้องเดิน
น้ำค้างต่างๆ	รสเค็ม	ล้างปัสสาวะ แก้โรคไต นัว
รากตานคำ	รสเค็ม	แก้ตานขาง ขับพยาธิ แก้ไขข้อในกระดูก
เปลือกแค	รสเค็มฝาด	คุมอุจจาระธาตุ ล้าง สمانแผล
ใบกระชาย	รสเค็ม	แก้โรคในปาก ล้าคอ แก้โลหิต
ใบเหงือกปลาหมอ	รสเค็ม	แก้โรคผิวหนัง ผื่นคัน ฝี
รากไผ่ป่า	รสเค็ม	แก้ไขกาฬ บำรุงเสมหะ โลหิต
ผักชะคราม	รสเค็ม	ขับปัสสาวะ แก้หนองใน

9) รสเปรี้ยว สรรพคุณ แก้เสมหะ ฟอกโลหิต ระบายอุจจาระธาตุ แสดงกับโรคน้ำเหลืองเสีย บาดแผล และโรคท้องร่วง ตัวอย่าง เช่น

ลูกสมอพิเภกอ่อน	รสเปรี้ยว	แก้ไขลม เสมหะ
ส้มป่อย	รสเปรี้ยว	ชำระล้างเสมหะในลำไส้
น้ำส้มซ่า	รสเปรี้ยว	ขับเสมหะ แก้ลม โลหิต
ใบมะขามแขก	รสเปรี้ยว	ถ่ายเสมหะ ขับลมในลำไส้
รากส้มกุ้ง	รสเปรี้ยว	ถ่ายเสมหะ แก้จ้ำใน แก้โลหิต
ลูกมะขามป้อมอ่อน	รสเปรี้ยว	แก้เสมหะ บำรุงเสียง
ใบมะขาม	รสเปรี้ยว	แก้คุดเสมหะ ฟอกโลหิต
รากมะดัน	รสเปรี้ยว	ล้างเสมหะ แก้ระดูสตรี

เท่าที่กล่าวมานี้ พอเป็นตัวอย่างของตัวยาและสรรพคุณ โดยย่อที่แบ่งไว้มี 9 รส แต่ในตำราเวชศึกษาของท่านอาจารย์พระยาพิชัยประสาทเวช ซึ่งเป็นตำราหลวง ท่านกล่าวไว้ว่า ควรมีตัวยาจำพวกที่มีรสจืดอีก 1 รส จึงได้นำตัวอย่างมาแสดงไว้ดังนี้

10) รสจืด สรรพคุณ แก้ในทางเคโษธาตุ และขับปัสสาวะ ตัวอย่างเช่น

ตะไคร้ น้ำ	รสจืด	แก้ปัสสาวะ ชั่วร้าย แก้กษัยกล่อน
ใบรักขาว	รสจืด	ขับปัสสาวะ แก้ลักปิดลักเปิด
เส้มน้ำทะเลาย	รสจืด	แก้พิษประคง แก้น้ำเหลืองเสีย
รากค้อ ใต้	รสจืด	แก้ปัสสาวะ และ ไตพิการ
หญ้าปากควาย	รสจืด	ถอนพิษร้อน แก้พิษ ไข้กาฬ
รากแดงหนู	รสจืด	แก้เสมหะ แก้ปัสสาวะ
เถาควางคูดอก	รสจืด	แก้พิษประคง แก้ริดสีดวงจมูก
ต้นขลุ่	รสจืด	แก้กษัยกล่อน แก้ปัสสาวะพิการ
แก่นปฐู	รสจืด	แก้เสมหะพิการ น้ำเหลืองเสีย

ลักษณะตัวยาประจำธาตุ ได้แก่

ดอกดีปลี	ประจำปถวีธาตุ
รากข้าวพลู	ประจำอาโปธาตุ
เถาสะค้าน	ประจำเตโชธาตุ
รากเจตมูลเพลิง	ประจำเดโชธาตุ
เหง้าชิง	ประจำอากาศธาตุ

รสยาแก้ตามธาตุ มีดังนี้

ปถวีธาตุพิการ	แก้ด้วยรสยา	ฝาด หวาน มัน เค็ม
อาโปธาตุพิการ	แก้ด้วยรสยา	เปรี้ยว เมา เบื่อ ขม
วาโยธาตุพิการ	แก้ด้วยรสยา	สุขุม ร้อน เผ็ด
เดโชธาตุพิการ	แก้ด้วยรสยา	เย็นจืด

ตัวยาที่เรียกได้หลายชื่อ เช่น

หนาวเดือนห้า	เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า	พระขรรค์ไชยศรี
พญาช้างดำ	เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า	ต้นตะโกนา
ฝักรู้นอน	เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า	ฝักกระเจด
ตุคหนู	เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า	กระพังโหมใหญ่
ตุคหมา	เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า	กระพังโหมน้อย
ฝักทอดยอด	เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า	ฝักบุง
สมออัพยา	เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า	สมอไทย
บอระเพ็ดตัวผู้	เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า	ชิงช้าชาติ
เปรียงพระโค	เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า	น้ำมันไขข้อกระดูกโค
ย่านาง	เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า	ปู่เจ้าเขาเขียว
เท้าขาม่อม	เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า	ประทุมราชา

สมุนไพรมะไฟที่ใส่แทนกันได้ มีดังนี้

โกฐกระดูก	สมุนไพรมะไฟที่ใส่แทนคือ	กะทือบ้าน
โกฐหัวบัว	สมุนไพรมะไฟที่ใส่แทนคือ	หัวเทียม
โกฐสอ	สมุนไพรมะไฟที่ใส่แทนคือ	ข่าลิง
โกฐก้านพร้าว	สมุนไพรมะไฟที่ใส่แทนคือ	ชิงช้าชาติ
โกฐจุฬาลัมพา	สมุนไพรมะไฟที่ใส่แทนคือ	หญ้าตีนนก
โกฐเขมา	สมุนไพรมะไฟที่ใส่แทนคือ	ทรงบาดาล
โกฐเชียง	สมุนไพรมะไฟที่ใส่แทนคือ	ไพล
โกฐน้ำเต้า	สมุนไพรมะไฟที่ใส่แทนคือ	หัวปรางป่า
กะเพรา	สมุนไพรมะไฟที่ใส่แทนคือ	แมงลัก

เข็มแดง	สมุนไพรที่ใช้แทนคือ	เข็มขาว
ชิงช้าชาติ	สมุนไพรที่ใช้แทนคือ	บอระเพ็ด

1.3 การรู้จักคณาเภสัช คณาเภสัชกล่าวถึงยาเป็นพิกัดหรือพิกัดยา คือการจำกัดจำนวนของตัวยาไว้เป็นหมวดหมู่เป็นพวกๆ คำว่าพิกัด หรือการจำกัด เป็นการกำหนดตัวยาหลายสิ่งหลายอย่างนำมารวมเรียกเป็นชื่อยาต่างๆ ที่รวมกันเข้าเป็นพิกัด เรียกเป็นชื่อเดียวกันเพื่อสะดวกแก่การตั้งตำรับและจำหน่าย ฉะนั้นจึงเรียกใช้ชื่อที่เป็นคำศัพท์ก็มี เรียกตามชื่อตัวยาก็มี เช่น กะทือทั้ง 2 หมายถึง กะทือบ้าน กะทือป่า เป็นต้น

พิกัดยานี้แบ่งออกได้ 3 ชนิด คือ จุลพิกัด พิกัดยา และมหาพิกัด ซึ่งอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1.3.1 จุลพิกัด คือ พิกัดที่เรียกชื่อตรงของตัวยานั้นๆ เป็นพิกัดเล็ก เป็นตัวยาน้อยอย่าง ส่วนมากมีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ ได้แก่

- 1) ต่างกันในที่ที่เกิด เช่น ผักหวานทั้งสอง (ผักหวานบ้าน กับผักหวานป่า)
- 2) ต่างกันที่ชนิด เช่น ตัวผู้ ตัวเมีย
- 3) ต่างกันที่ขนาด เช่น เปล้าทั้ง 2 (เปล้าน้อย กับเปล้าใหญ่)
- 4) ต่างกันที่สี เช่น กระเพราะทั้ง 2 (กระเพราะแดง กับกระเพราะขาว)

1.3.2 พิกัดยา คือ ตัวยาหลายสิ่งหลายอย่างมารวมกันเข้า เรียกเป็นคำตรงหรือเรียกเป็นคำศัพท์ก็ได้ แต่นำหนักของตัวยาแต่ละสิ่งแต่ละอย่างหนักเท่ากัน (เสมอภาค) เช่น จันทรทั้ง 3 โกฎทั้ง 5 พิกัดเบญจกฏ เป็นต้น

ตัวอย่างชื่อตัวยาในพิกัดที่เรียกเป็นคำศัพท์ เช่น

1) พิกัดทเวคันธา	มีตัวยา	รากบุนนาค รากมะขาง
(กลิ่นหอม 2 อย่าง)	สรรพคุณ	แก้โลหิต แก้กำเดา ขับลมในลำไส้
2) พิกัดเวศรีคันธา	มีตัวยา	ราก แก่น ดอก บุนนาค และราก แก่น
		ดอก มะขาง

พิกัดที่มีตัวยา 3 สิ่ง เช่น

1) พิกัดศรีสินธุรส	มีตัวยา	รากมะตูม เทียนขาว น้ำตาลกรวด
	สรรพคุณ	แก้พิษฝี พิษไข้ แก้ลม ขับเสมหะ แก้ร้อนใน
		กระหายน้ำ ขับปัสสาวะ
2) พิกัดศรีเกษรมาศ	มีตัวยา	ลูกมะตูมอ่อน เปลือกฝืนดิน เกสรบัวหลวง
	สรรพคุณ	บำรุงธาตุ เจริญอาหาร ขับผายลม
		แก้ท้องร่วง แก้อาเจียน

พิกัดที่มีตัวยา 5 สิ่ง เช่น

1) พิกัดเกษรทั้ง 5	มีตัวยา	ดอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกบุนนาค ดอกสารภี
		เกสรบัวหลวง

2) พิกัดเบญจกฤต มีตัวยา ดอกคิปลี รากข้าวพุด เกาสะค้ำน รากเจตมูลเพลิง เหง้าชิงแห้ง
 สรรพคุณ กระจายลม บำรุงธาตุ เจริญอาหาร แก้คุณ
 เสมหะ แก้ปถวี 20 ประการ

พิกัดที่มีตัวยา 6 สิ่ง เช่น

1) พิกัดบัวพิเศษ มีตัวยา บัวหลวงแดง บัวหลวงขาว บัวสกัดบงกชแดง บัวสกัด
 บงกชขาว บัวเผื่อน บัวขม

สรรพคุณ รสเมาฝาด แก้ไขอันบังเกิดเพื่อธาตุทั้ง 4
 แก้ลม แก้เสมหะ แก้โลหิต บำรุงกำลัง แก้
 ร้อนใน กระหายน้ำ

2) พิกัดโหราทั้ง 6 มีตัวยา โหราผักกูด โหราข้าวเหนียว โหราเขา
 กระบือ โหราเขาเนื้อ โหราใบกลม
 โหรามหุรา

สรรพคุณ รสเมาเมื้อ แก้โรคพยาธิ โรคกลาก เคลื่อน

พิกัดที่มีตัวยา 7 สิ่ง เช่น

1) พิกัดเกสรทั้ง 7 มีตัวยา ดอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกนูนนาค ดอกสารภี
 เกสรบัวหลวง ดอกจำปา ดอกกระดังงา

สรรพคุณ กลิ่นหอมเย็นสุขุม ทำให้หัวใจชื่นบาน
 แก้ร้อนใน กระหายน้ำ แก้ไข้ แก้ตามัว
 แก้ลมทำให้หูอื้อ แก้ลมวิงเวียน ชูกำลัง

2) พิกัดโกฐทั้ง 7 มีตัวยา โกฐหัวบัว โกฐเขมา โกฐเชียง โกฐสอ
 โกฐจุฬาลัมพา โกฐกระดูก โกฐก้านพร้าว

สรรพคุณ แก้ไข แก้หืด แก้ไอ ทำให้หัวใจชุ่มชื้น
 กระจายลมทั้งปวง ให้ผายลม แก้ลมใน
 กองเสมหะ

พิกัดที่มีตัวยา 8 สิ่ง เช่น

1) พิกัดดอกส้ม 8 ประการ มีตัวยา ดอกส้มจีน ดอกส้มโอ ดอกส้มเขียวหวาน
 ดอกส้มซ่า ดอกส้มตรังกานู ดอกมะกรูด
 ดอกมะนาว ดอกมะงั่ว

สรรพคุณ แก้ลมกองละเอียดและกองหยาบ แก้เสมหะ
 แก้โลหิต ปรุงเข้ายาหอม ไข้แก้ลม

2) พิกัดโหราพิเศษ (ตามตำรา มีด้วยา แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์)	สรรพคุณ	โหราศกฤต โหราข้าวเหนียว โหราเขาเนื้อ โหราเขากระบือ โหราใบกลม โหรามหุรา โหรามังโหรา โหรามโหรา ฤทธิเมธาเบือ ใช้แก้พิษสัตว์ แก้เสมหะ ทำลาย พยาธิต่างๆ
พิกัดที่มีด้วยา 9 สิ่ง เช่น		
1) พิกัดเกสรทั้ง 9	มีด้วยา	ดอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกนูนนาค ดอกสารภี เกสรบัวหลวง ดอกจำปา ดอกกระดังงา ดอกตำเจี๋ยก ดอกตำควน สรรพคุณ กลิ่นหอมเย็นสุขุม ทำให้หัวใจชื่นบาน แก้ ร้อนใน กระจายน้ำ แก้ไข้ แก้คางทูม แก้ลม ทำให้หูอื้อ แก้ลมวิงเวียน ชูกำลัง เป็นยา ถ้อมดับคัมพิษ บำรุงตับ บำรุงปอดให้เกิด กำลัง
2) พิกัดโกฐทั้ง 9	มีด้วยา	โกฐหัวบัว โกฐเขมา โกฐเชียง โกศ จุฬาลัมพา โกฐกระดูก โกฐก้านพร้าว โกฐสอ โกฐพุงปลา โกฐขมิ้นมั่งสี สรรพคุณ แก้ไข้เรื้อรัง แก้หืด แก้ไอ แก้โรคในปาก ในคอ กระจายลมทั้งปวง แก้เสียดแทงสอง รากข้าง แก้บิดมูกเลือด แก้พิษทั้งปวง
พิกัดที่มีด้วยา 10 สิ่ง เช่น		
1) พิกัดทศกถาผล	มีด้วยา	ผลเร็วใหญ่ ผลเร็วน้อย ชะเอมเทศ ชะเอมไทย ผลผักชีลา ผลผักชีล้อม อำพันทอง อัมพันเกสร อบเชยเทศ อบเชยไทย สรรพคุณ แก้ไข้เพื่อดีและเสมหะ แก่ริดสีดวงทวาร แก้ไอ หืด ไอเสมหะ แก้หอบ บำรุงปอด แก้คลื่นเหียน อาเจียน ขับลมในลำไส้ บำรุงธาตุ แก้กระหายน้ำ แก้โรคในคอ แก้พิษร้อน แก้กำเดา

2) พิกัดทศมฤตใหญ่	มีตัวย สรรพคุณ	(เอาเบญจมูลน้อย เบญจมูลใหญ่ รวมกัน) หญ้าเกี๋ยดหอยทั้งสอง รากละหุ่งแดง ราก มะเขือขื่น รากมะเอ็ก รากมะคูด รากแคแสด รากลำไย รากคัคลิ้น รากเพกา แก้ใจ คับพิษ แก้ร้อนใน กระหายน้ำ ขับ เสมหะ ขับเลือดลม แก้พิษฝี แก้ลม แน่นใน ทรวงอก แก้เส้นเอ็นพิการ บำรุงเส้นเอ็น
พิกัดพิเศษ เช่น		
1) พิกัดโกฐพิเศษ	มีตัวย สรรพคุณ	โกฐกะถลิ่ง โกฐกรักรธา โกฐน้ำเต้า แก้คลื่นเหียน อาเจียน ขับพยาธิ คับพิษ ทำให้ตัวเย็น ขับลมในลำไส้ แก้ริดสีดวง ทวาร ระบายท้อง
2) พิกัดเทียนพิเศษ	มีตัวย สรรพคุณ	เทียนลาวด เทียนขม เทียนแกลบ แก้หน้าตีพิการ แก้ถ้ำเคา แก้ลมขึ้นเบื้องสูง (ลมทำให้หูอื้อ)

1.3.3 มหาพิกัด หมายถึงการกำหนดตัวยหลายสิ่งหลายอย่างเอามารวมกัน เรียกเป็นชื่อเดียวกัน เหมือนกับพิกัดยา แต่ในมหาพิกัดนั้นจะมีการกำหนดส่วนของยาไว้มากน้อยตามส่วนที่จะรักษาให้ เหมาะสมกับสมุฏฐานของแต่ละโรค โดยอัตราส่วนของยาเปลี่ยนไปตามรสประธานที่ต้องการ ยกเว้นมหา พิกัดทศเบญจกุล และ พิกัดโสฬสเบญจกุล ที่จะใช้น้ำหนักของตัวยเท่ากันทุกสิ่ง

ตัวอย่างมหาพิกัด เช่น

1) มหาพิกัดตรีฎก แก้เสมหะสมุฏฐาน มีสัดส่วนดังนี้

เมลิคพริกไทย	4	ส่วน
เหง้าชิงแห้ง	8	ส่วน
ดอกคี่ป्ली	12	ส่วน

2) มหาพิกัดตรีฎก แก้วาตะสมุฏฐาน มีสัดส่วนดังนี้

เหง้าชิงแห้ง	4	ส่วน
ดอกคี่ป्ली	8	ส่วน
เมลิคพริกไทย	12	ส่วน

3) มหาพิกัดตรีฎก แก้ปีศะสมุฏฐาน มีสัดส่วนดังนี้

ดอกคี่ป्ली	4	ส่วน
เมลิคพริกไทย	8	ส่วน
เหง้าชิงแห้ง	12	ส่วน

1.4 การรู้จักวิธีปรุงยา การรู้จักวิธีปรุงยาแผนไทยนั้น ก่อนปรุงยาให้ผู้ป่วย แพทย์จะต้องศึกษาตัวยาต่าง ๆ เพื่อนำมาปรุงสำหรับรักษาโรค วิธีการปรุงยาตามแนวเวชกรรมแผนไทยนั้น มีรายละเอียดค่อนข้างมาก จึงกล่าวต่อไปในเรื่องที่ 2.3.2

2. การรับประทานอาหารสมุนไพร

การใช้ยาสมุนไพรปรับธาตุ 4 ในร่างกาย ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ โดยยาไทยนิยมใช้ยาเบญจกูล ซึ่งเป็นตัวยาประจำธาตุ ประกอบด้วย คีปี้ ขี้พุลู สะค้ำน เหง้าชิงแห้ง เจตมูลเพลิงแดง การใช้ยาปรับธาตุตามฤดูกาล ได้แก่

1. ยาประจำฤดูร้อน ใช้ยาตรีผลา ประกอบด้วย สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม
2. ยาประจำฤดูหนาว ใช้ยาตรีสาร ประกอบด้วย สะค้ำน เจตมูลเพลิงแดง ขี้พุลู
3. ยาประจำฤดูฝน ใช้ยาตรีภฎา ประกอบด้วย พริกไทย คีปี้ ขิง

ยาสมุนไพรตามรศยา มีดังนี้

1. รศยีน แก้ธาตุไฟ ได้แก่ เกสรดอกไม้ เขาสัตว์
2. รศร้อน แก้ธาตุลม ได้แก่ ขิง ข่า พริกไทย เป็นต้น

นอกจากนี้ การนำผู้ป่วยให้รับประทานอาหารสมุนไพรประจำธาตุเข้าเรือนตามธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ เพื่อปรับให้ให้ธาตุสมดุล ก็จะช่วยส่งเสริมสุขภาพของผู้ป่วยได้

การรับประทานอาหารสมุนไพรประจำธาตุเข้าเรือนมีหลักการดังนี้

1. ธาตุดิน ควรรับประทานอาหารรสฝาด หวาน มัน เค็ม ได้แก่ มังคุด ฝรั่งดิบ พักทอง ผีอก ถั่วต่างๆ เงาะ นำนม เกลือ เป็นต้น
2. ธาตุน้ำ ควรรับประทานอาหารรสเปรี้ยว รสขม ได้แก่ มะกรูด มะนาว ส้ม สับปรด มะเขือเทศ มะระ สะเดา เป็นต้น
3. ธาตุลม ควรรับประทานอาหารเผ็ดร้อน ได้แก่ ขิง ข่า ตะไคร้ กระชาย พริกไทย โหระพา กระเพรา เป็นต้น
4. ธาตุไฟ ควรรับประทานอาหารรสขม เย็น จืด ได้แก่ ผักบุ้ง คำลิ่ง แดงโม บัวบก ขี้เหล็ก เป็นต้น

3. การปรับปรุงพฤติกรรมที่เป็นมูลเหตุก่อโรค

ตามแนวทางพฤติกรรมแผนไทยเชื่อว่าการหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่เป็นมูลเหตุก่อโรคอาจป้องกันการเกิดโรคบางอย่างก็อาจแก้ไขได้โดยการปรับปรุงพฤติกรรม เช่น การออกกำลังกาย และการพักผ่อนด้วยท่าฤๅษีดัดตน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของไทยที่เน้นการจัด โครงสร้างของร่างกายให้เข้าที่ด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังอาจบำบัดรักษาโดยใช้การนวดไทย เพื่อแก้ไขปัญหากล้ามเนื้อ เส้นเอ็นพิการต่าง ๆ และที่สำคัญคือการแก้ไขปัญหาลักษณะจิตจึงเป็นเรื่องที่ต้องเน้นอย่างยิ่ง ได้แก่การนั่งสมาธิ

หลักการดังกล่าวข้างต้นเรียกว่าหลักการ “ธรรมานามัย” อันประกอบด้วย

3.1 กายานามัย การปฏิบัติตามหลักกายานามัย ได้แก่ การออกกำลังกาย การคัดคนด้วยตนเอง การกินอาหารให้ถูกกับธาตุ คือถูกกับธาตุเจ้าเรือนและสมุฏฐานต่างๆ ที่มีผลต่อสุขภาพ การกินแต่พอเหมาะ มีสติในการกิน การนอน และสำนึกเสมอว่า อายุมากกว่า 32 ปีเข้าสู่ปัจฉิมวัยแล้ว ควรดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาท

3.2 จิตตานามัย การปฏิบัติตามหลักจิตตานามัย ได้แก่ การฝึกสมาธิให้จิตเข้มแข็ง จิตมีพลัง เกิดปัญญา เกิดความสงบสุข จะทำให้ความต้านทานโรคดีขึ้น เมื่อจิตเข้มแข็ง เกิดปัญญา ย่อมมีการเลือกพฤติกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพ ไม่ตามใจตนเองด้วยกิเลส และความอยากคือค้นหา

3.3 ชีวิตานามัย การปฏิบัติตามหลักชีวิตานามัย ได้แก่ การดำรงชีวิตด้วยทางสายกลาง เลี่ยงชีวิตย่อมไม่เกิดความเครียด ไม่ผิดศีล รักษาศีล 5 ให้บริสุทธิ์ รักษาสิ่งแวดล้อมให้สะอาด สมดุลไปด้วยธาตุทั้ง 4 ภายนอกมีวินัย ไร้มลภาวะ

4. การรักษาด้วยการนวด การอบสมุนไพร การคบสมุนไพร และนึ่งหม้อเกลือ

ตามแนวทางเวชกรรมแผนไทยอาจใช้วิธีการนวด การอบสมุนไพร และนึ่งหม้อเกลือ เป็นวิธีการที่นำมาเสริมบำบัดการรักษา รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการเหล่านี้จะได้กล่าวต่อไปในหน่วยที่ 3

5. การรักษาด้วยวิธีตามธรรมชาติ

การรักษาด้วยวิธีตามธรรมชาติ หรือที่เรียกว่าตามธรรมชาติบำบัด เป็นวิธีการรักษาที่ใช้กันมาแต่โบราณ เช่นการใช้แสงสี เสียงที่ไพเราะ การใช้ความเย็น ความร้อน การใช้น้ำ อาหาร การออกกำลังกาย กลิ่นหอม การพักผ่อน กิจกรรมบำบัด โยคะ นั่งสมาธิ แพทย์สามารถเลือกใช้กิจกรรมที่เหมาะสมแก่ผู้ป่วย ตัวอย่าง เช่น ผู้ป่วยเกิดภาวะเครียด ต้องการสาเหตุที่ทำให้เครียดและแก้ไขที่สาเหตุนั้น ๆ โดยอาจจะใช้วิธีจัดกิจกรรมสัมผัสธรรมชาติ ไปดูน้ำตก ภูเขา ทะเล สวนพฤกษชาติต่างๆ ที่มีต้นไม้สีเขียว ดอกไม้ที่สวยงาม แนะนำการฟังเทศน์การปฏิบัติธรรมให้จิตใจมีความสงบ ให้รู้จักตนเอง รู้จักมนุษย์ มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นเรื่องธรรมดา ควรใช้ชีวิตที่เหลืออย่างคุ้มค่า รู้จักรักตนเอง หมั่นดูแลสุขภาพของตนเอง รู้จักปล่อยวาง การคิดเรื่องกังวลต่างๆ ผลที่ตามมาอาจเกิดภาวะเครียด โดยไม่รู้ตัว ซึ่งเป็นสาเหตุก่อโรคได้มากมาย เพราะภาวะทางจิตย่อมส่งผลต่อทางกายได้

บทที่ 3

การใช้สมุนไพรในการบำบัดโรคของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา

หมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลาได้ใช้ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรที่ได้รับการเรียนรู้สั่งสมมาในการรักษาโรคต่างๆ ให้กับตนเองและชาวบ้าน ดังนี้

1. การรักษาแผลสด

1.1 อาการของแผลสด

แผลมีลักษณะคั้น ๆ มีเลือดออกตามบริเวณบาดแผล หากปล่อยไว้ไม่รักษา แผลจะเปื่อย ฝวควม แผลอาจจะรักษาหายแล้ว แต่มีลักษณะแผลเป็นเป็นรอยอยู่ เมื่อโดนของมีคมบาดบริเวณอวัยวะใดอวัยวะหนึ่งแล้วเลือดออกไหลไม่หยุด เช่น มีคบาด กระเบื้องแก้วบาด หรือถูกของแข็ง ทำให้ศีรษะแตกจนเป็นบาดแผลจนเลือดไหล และแผลสดเกิดจากหลายสาเหตุ และลักษณะแผลย่อมแตกต่างกันออกไป วิธีการดูแลและรักษาแผลสด จึงแตกต่างกัน ถ้าบาดแผลสดลึกกว้างคงต้องส่งต่อให้แพทย์แผนปัจจุบันดูแลรักษาตามสภาพแผลนั้น ๆ อาการของโรคแผลสด ทำให้ปวดบาดแผลเป็นแผลแดงมีอาการอักเสบที่แผลมีเลือดออกจากบาดแผลมาก มีเลือดออกมากหรือน้อยตามลักษณะแผลเล็กหรือใหญ่

1.2 การตรวจวินิจฉัย

ตรวจดูบาดแผลว่ามีลักษณะกว้างลึกพอที่จะเชี่ยวชาญได้ด้วยยาสมุนไพรหรือไม่ หากบาดแผลมีขนาดใหญ่อันตรายต้องเย็บบาดแผลก็ต้องส่งโรงพยาบาล เพื่อให้แพทย์แผนปัจจุบันทำการรักษา แต่ให้ทำการห้ามเลือดเป็นเบื้องต้น หรือใช้สมุนไพรที่มีคุณสมบัติในการห้ามเลือดถ้าแผลไม่อันตรายก็รักษาด้วยยาสมุนไพร

1.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคแผลสด

ใบจีไก่ หรือใบสาบเสือ หรือใบสับรูก ปูนกินกับหมาก ใบเมงมูม ใบมะลิ ดินสอพอง ยาเส้น ว่านพญาช้างเผือก ดินยี่สุ่น แอลกอฮอล์ ขนว่านลูกไก่ หนุมานนั่งแท่น ใบคั้นกะเม็งสด ขมิ้นอ้อยสด เปลือกมังคุด รากเหงือกปลาหมอคอง น้ำมันมะพร้าว หัวไหล หัวกระเทียม ยาคำ น้ำผึ้ง พิมเสน กำมะถันแดง

1.4 ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

1.4.1 ตำรับของหมอลอง บุญเมือง¹ หมอชาวบ้านผู้มีชื่อเสียงท่านหนึ่ง ได้กล่าวถึงยารักษาแผลสดซึ่งคนได้เคยใช้รักษาผู้ที่ได้รับบาดเจ็บจากของมีคมจนเป็นแผล ยาสมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ 1. ยาคำ 1 กรัม

¹ ลอง บุญเมือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 58 หมู่ 3 ตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

2. กระแตไต่ไม้ 1 กรัม 3. พิมเสน 1 กรัม โดยนำเอาตัวยาทั้งสามอย่างนี้มาบดให้ละเอียดเป็นผง แล้วปั้นเป็นแท่งตากให้แห้ง เวลาใช้เอามาฝนกับน้ำสุกแล้วทาลงบนแผลสด ซึ่งจากประสบการณ์ที่ไชยาสมุนไพรรักษาพบว่า บาดแผลสดที่ได้รับการรักษาด้วยยานี้จะแห้งและบาดแผลจะสมานติดกันอย่างรวดเร็ว

1.4.2 ตำรับของใช้ ‘ลันศิริ’ หมอสมุนไพรรพพื้นบ้านแห่งตำบลบ่อทราย ได้กล่าวถึงสูตรยาสมุนไพรรักษาใช้ในการรักษาโรคแผลสด 2 ขนานด้วยกัน คือ ขนานที่ 1 ด้วยยาประกอบด้วย 1. กระเทียม 1 ส่วน 2. หัวไพล 1 ส่วน 3. แอลกอฮอล์ล้างแผล 1 ขวด วิธีทำโดยการนำเอากระเทียมและหัวไพลมาตำให้ละเอียดแล้วแช่กับแอลกอฮอล์เกือบหมักไว้ประมาณ 1 สัปดาห์ หลังจากนั้นนำยาผสมแทรกกลงไปจำนวนเล็กน้อยพอให้น้ำยามีสีดำ แล้วเก็บยาไว้ใช้ ขนานที่ 2 ได้แก่ ใบสาบเสือ ซึ่งภาษาท้องถิ่นแต่ละแห่งเรียกแตกต่างกันออกไป บ้างเรียก เสือหมอบ บ้างเรียก ขี้ไก่ บ้างเรียก สับรุก เป็นต้น วิธีให้นำเอาใบสาบเสื้อมาขยี้กับปูนซึ่งใช้กินกับหมากให้เป็นฟองใส่บาดแผลซึ่งคนรับรองได้ว่าได้ผลอย่างชงัด หากเกิดบาดแผลทันทีทันใดหาปูนไม่ได้ให้ขยี้เอาน้ำจากใบเพียงอย่างเดียวก็สามารถห้ามเลือดรักษาแผลสดได้

1.4.3 ตำรับของหมอสมนึก หงสาวดี³ ภูมิปัญญาชาวบ้านผู้มีประสบการณ์ด้านการรักษาโรคด้วยสมุนไพรรักษาแผลสดที่ตนเองใช้และมีการใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณประกอบด้วย 1. น้ำมันก๊าด 2. ขี้เขม่าคินหม้อ ที่เกิดจากควันไฟเกาะพอกหม้อ ซึ่งหุงด้วยฟืน ที่ชาวบ้านโดยทั่วไปนิยมเรียกกันว่า “คินหม้อ” หรือ “มีคหม้อ” โดยนำมีคมาขูดคินหม้อหรือมีคหม้อใส่ลงในภาชนะที่เตรียมไว้ แล้วใส่น้ำมันก๊าดลงไปละลายให้เข้ากันแล้วนำมารักษาบาดแผล ซึ่งยาขนานนี้คนได้มาจากหมอคอนหมู ซึ่งในอดีตเวลาชาวบ้านเลี้ยงหมูตัวเมียเพื่อไว้ขายต้องการให้มันโตเร็วก็จะไม่ให้มันคิดสัตว์ก็จะทำการ “ตอน” หรือ “ลค” ตามภาษาถิ่น ซึ่งหมายถึงนำหมูตัวเมียมาทำหมันนั่นเอง คือตัดคอนไม่ให้หมูเกิดหรือลดจำนวนหมูลง โดยเริ่มแรกเขาจะจับหมูมามัดเท้าเพื่อไม่ให้มันคินหลุด นำมาแขวนให้หัวห้อยลงเพื่อไม่ให้เลือดออกทางบาดแผลมาก แล้วใช้น้ำมันก๊าดทาบริเวณที่จะผ่าเพื่อทำความสะอาดเสร็จแล้วจึงผ่าท้องตัดมดลูกหมูทิ้งแล้วเย็บด้วยเข็มและด้ายเย็บผ้า แล้วจึงนำยาซึ่งทำด้วยน้ำมันก๊าดผสมคินหม้อมาทาบริเวณแผลอีกครั้งหนึ่งเพื่อไม่ให้แผลอักเสบและเกิดการเน่าเปื่อย

¹ คง บุญเมือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 58 หมู่ 3 ตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

² นายใช้ ลันศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนเพชรศิริ ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

³ นายสมนึก หงสาวดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 2/3 หมู่ที่ 1 ตำบลบ่อแดง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

1.4.4 คำรับของหมอประสิทธิ์ อินทรพันธ์¹ หมอสมุนไพรพื้นบ้านแห่งตำบลทุ่งหวัง ได้กล่าวถึงยารักษาบาดแผลสดที่ตนเคยใช้รักษาผู้ป่วยหายมามากแล้ว ยางขนานนั้นก็คือ 1. เปลือกมังคุด 1 ส่วน 2. ขมิ้นอ้อย 1 ส่วน 3. ยาค่า 1 ส่วน 4. พิมเสน 1 ส่วน 5. กำมะถันแดง 1 ส่วน 6. ปูนขาว 1 ส่วน นำตัวยาสมุนไพรทั้งหมดนี้มาบดให้ละเอียดแล้วนำมาละลายน้ำมันยางหรือที่บางถิ่นเรียกยางเหียงนำมาใส่แผลสดได้ผลดี

1.4.5 คำรับของหมอบุตร ปานประคิษฐ์² หมอสมุนไพรพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงแห่งตำบลตึงหม้อ อำเภอสิงหนคร ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ตนใช้ในการรักษาแผลสดว่า คนใช้ต้นกะเม็งทั้งต้นนำมาล้างให้สะอาดเอามาตากประมาณ 1 กำมือ ใส่ปูนขาวซึ่งใช้กินกับหมากขนาดพอประมาณ ขยี้ให้เป็นฟอง เอาฟองมาใส่บาดแผล จะทำให้เลือดหยุดไหล โดยทันทีทันใด

1.4.6 คำรับของหมอสกุล รามรังสฤษฎ์³ หมอสมุนไพรพื้นบ้านผู้มีชื่อเสียงแห่งตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงยาสมุนไพรที่ใช้ใส่แผลสดที่สามารถป้องกันบาดทะยักได้ที่มีคิดแยกแตกต่างออกไปคือ ใช้รากกระชายจำนวน 7 ราก และกะปิอย่างคืดจำนวน 1 ช้อน นำทั้งสองสิ่งมาตำให้เข้ากันแล้วใช้พอกบาดแผลจะทำให้เลือดหยุดและสมานบาดแผล

1.4.7 คำรับของหมอวสุ โชติรัตน์⁴ หมอสมุนไพรพื้นบ้านแห่งตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา ที่มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่งได้กล่าวถึงยาสมุนไพรที่ใช้รักษาแผลสดว่า เริ่มแรกให้ทำการล้างบาดแผลให้สะอาดด้วยน้ำอุ่น แล้วบีบเลือดออกเพื่อให้เลือดขับเชื้อโรคและเลือดเสียออกบางส่วน จากนั้นใช้ผ้าสะอาดหรือสำลีซับบาดแผลให้แห้ง แล้วเช็ดแผลฆ่าเชื้อด้วยแอลกอฮอล์ ใช้ขนของต้นว่านลูกไก่หรือว่านไก่ทองซึ่งมีลักษณะเป็นปุยฝอยสีทองคล้ายขนลูกเจี๊ยบปิดบริเวณปากแผล จะสามารถห้ามเลือดและสมานแผลได้เป็นอย่างดี

¹ นายประสิทธิ์ อินทรพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 90/2 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2547.

² นายบุตร ปานประคิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 165 หมู่ที่ 3 ตำบลตึงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

³ นายสกุล รามรังสฤษฎ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 16 ถนนสะเคา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

⁴ นายวสุ โชติรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 23 ถนนแหลมสนอ่อน ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

2. การรักษาแผลเปื่อยเรื้อรัง

2.1 อาการโรคแผลเปื่อยเรื้อรัง

ผู้ป่วยจะมีอาการหนาว ๆ ร้อน ๆ กระสับกระส่าย ไม่สบายตัว เจ็บแผล มีน้ำเหลืองเสียว แผลมีกลิ่นเหม็นและมีเลือดซึม แผลเน่าเปื่อย มีหนอง เมื่อโดนอะไรที่ทำให้เป็นแผล เป็นแผลเปื่อยไม่ลุกลาม ใส่ยาหรือคัมยาคินทำท่าจะแห้งซบแต่ไม่ซบแห้ง กลับมาเปื่อยออกไปอีก เป็นอยู่อย่างนี้เรื่อย ๆ มีอาการปวด และแผลเป็นสีค้ำมีน้ำเหลืองออกเป็นประจำ กลัดหนองอยู่ข้างใน เป็นลักษณะขอบแผลหนาูน เป็นแผลลักษณะเป็น ๆ หาย ๆ มีแผลเปื่อยเรื้อรังถึงกระดูก

2.2 การตรวจวินิจฉัยโรค

แผลสดที่ได้รับการรักษาแล้วไม่หายกลับกลายเป็นหนอง ใช้เวลานานในการรักษา แผลทำท่าจะหายแต่ติดเชื้อมากลับกลายเป็นแผลอีก เรียกว่าแผลเปื่อยเรื้อรัง

2.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาแผลเปื่อยเรื้อรัง

กำมะถัน น้ำมันมะพร้าว รากมะยม รากชุมเห็ด หัวไพล พิมเสน การบูร เสลดพังพอนตัวเมีย รากมะปราง รากมะไฟ รากมะหวด รากถอบแถบ รากนมสวรรค์ หัวกระเทียม ยาค้า แอลกอฮอล์ ใบชาจีนแก่ ๆ ขนว่านลูกไก่ เหง้าขมิ้นชัน เม็ดลำโพงกาสดัก น้ำประสานทองสะอาด กำมะถันแดง ,เหลือง ผลเบญจกานี สีเสียดเทศ น้ำมันงา พริกไทย หญ้าขี้เคยหรือหญ้าเจ้าชู้ หญ้าหมอน้อย ว่านหางจระเข้ น้ำผึ้ง รวง เปลือกมังคุด น้ำปูนใส เปลือกมะขามแก่ กระเพราแดง,ขาว ใบบัวบกแห้ง ถ่านไม้กะบูน ขมิ้นอ้อย ยางสน ขี้วัวแห้ง กะทิสด กะลามะพร้าว

2.4 ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

2.4.1 ตำรับของหมอประสิทธิ์ อินทรพันธ์¹ แห่งตำบลทุ่งหวัง ใช้ยาขนานเดียวกันกับยารักษาแผลสดตำรับของคนคือใช้ตัวยา 1. เปลือกมังคุด 2. ขมิ้นอ้อย 3. ยาค้า 4. พิมเสน 5. กำมะถันแดง 6. ปูนขาว ซึ่งใช้กินกับหมาก อย่างละ 1 ส่วน บดเป็นผงละเอียดละลายน้ำมันยางทาแผล อีกขนานหนึ่งใช้เมล็ดลำโพงกาสดัก 1 ส่วน น้ำประสานทองสะอาด 1 ส่วน กำมะถันแดง 1 ส่วน กำมะถันเหลือง 1 ส่วน ผลเบญจกานี 1 ส่วน สีเสียดเทศ 1 ส่วน พิมเสน 1 ส่วน นำยาทั้งหมดนี้มาบดเป็นผงใช้สำหรับโรยแผลเรื้อรังหรือใช้เดียวกับน้ำมันมะพร้าวไว้ใส่แผลก็ได้

¹ ประสิทธิ์ อินทรพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 90/2 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2547.

2.4.2 คำรับของหมอประดิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐบุญญาภิชชาติ¹ หมอสมุนไพรพื้นบ้านแห่งตำบลบ่อทราย มีวิธีการรักษาแผลเปื่อยโดยใช้เปลือกฝักมะขามแก่ฝนกับน้ำปูนใสทาแผลเข้าเย็น ไม่นานแผลที่เปื่อยก็จะหายสนิท

2.4.3 คำรับของหมอวสุ โชติรัตน์² หมอชาวบ้านที่มีชื่อเสียงอีกผู้หนึ่งมีวิธีการรักษาแผลเปื่อยเรื้อรังโดยวิธีการล้างแผลให้สะอาดด้วยน้ำใบชาจีนแก่ ๆ หลังจากนั้นซับบาดแผลให้แห้งแล้วใช้ขี้เถ้าที่ตากแห้ง นำมาเผาไฟให้เป็นขี้เถ้า นำเหง้าขมิ้นชันปอกเปลือกใส่การบุงเล็กน้อยตำให้ละเอียดคนนำสมุนไพรที่ตำละเอียดแล้วมาเคี้ยวกับน้ำมันมะพร้าวที่ผ่านการเคี้ยวมาใหม่ ๆ กวนให้เข้ากันจนมีลักษณะเข้มข้น นำสมุนไพรที่ผสมเสร็จเรียบร้อยแล้วใช้ป้ายบาดแผลปิดผ้าขาวบาง ๆ กันไม่ให้ฝุ่นเข้าบาดแผลจะรักษาหายภายใน 7 วัน

2.4.4 คำรับของหมอบุศร ปานประดิษฐ์³ หมอชาวบ้านอีกท่านหนึ่งที่มีวิธีการรักษาโดยใช้น้ำแกว่งสารส้มอ่อน ๆ แล้วนำมาล้างแผล แล้วจึงใช้รากมะปราง รากมะไฟ รากมะหวด รากดอบบแถบ รากนมสวรรค์ ฝนด้วยน้ำธรรมดาเป็นยาสมุนไพรใช้ทาบาดแผลเปื่อยเรื้อรัง ซึ่งตนเคยรักษาหายมาแล้ว ไม่ต่ำกว่า 10 ราย

2.4.5 คำรับของหมอสรศักดิ์ อัสโคคร⁴ ประธานสมาพันธ์แพทย์แผนไทยภาคใต้ ได้กล่าวถึงยารักษาแผลเปื่อยเรื้อรังและแผลอันเกิดจากโรคเบาหวานว่า ยาของตนที่ใช้รักษาบาดแผลประกอบด้วย ว่านหางจระเข้ น้ำผึ้งรวง และเปลือกมังคุดฝนกับน้ำปูนใส นำคั่วยาที่ผสมแล้วมาใส่บาดแผล

2.4.6 คำรับของหมอรฐานันท์ บุญเดช⁵ หมอสมุนไพรพื้นบ้านแห่งตำบลบ่อทราย ได้กล่าวถึงตำรายาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาแผลเปื่อยเรื้อรังของคนว่าคำรับยาสมุนไพรที่ใช้คือ ใช้น้ำมันงา พริกไทย หัวกระเทียม หนุ่ยจืดหรือหนุ่ยเจ้าชู หนุ่ยหอมน้อย อย่างละ 1 ส่วน เท่า ๆ กัน นำมาตำผสมเข้าด้วยกันให้ละเอียดแล้วใช้ทาแผลวันละ 3-4 ครั้ง

¹ ประดิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐบุญญาภิชชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1 ถนนราษฎร์อุทิศ 2 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² วสุ โชติรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 23 ถนนแหลมสนอ่อน ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

³ บุศร ปานประดิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 165 หมู่ที่ 3 ตำบล สทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁴ สรศักดิ์ อัสโคคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ ¼ ถนนรามวิถี ตำบล บ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁵ รฐานันท์ บุญเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 ถนนสระเกษ ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

2.4.7 คำรับของหมอใช้ ลั่นศิริ¹ หมอสมุนไพรพื้นบ้านแห่งตำบลบ่อทราย ได้กล่าวถึงสูตรยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาบาดแผลเปื่อยเรื้อรัง 4 ขนานด้วยกัน คือ ขนานที่ 1 ท่านให้เอากำมะถัน 1 ส่วน ขมิ้นผง 1 ส่วน ยาสูบ 1 ส่วน ปูนแดง 1 ส่วน นำด้วยยาทั้ง 4 อย่างนี้มาผสมเข้าด้วยกันโดยเอาอย่างละเท่า ๆ กัน นำมาบดให้ละเอียดแล้วนำมาผสมกับน้ำมันมะพร้าว ใส่ภาชนะตั้งไฟเคี่ยวให้เดือดตั้งไว้ในเย็นแล้วนำมาใช้ทาบริเวณที่เป็นบาดแผลเรื้อรัง ขนานที่ 2 ท่านให้เอาใบต้นมะละกอสดจำนวนมากน้อยตามต้องการ นำมาล้างน้ำให้สะอาด แล้วตำให้แหลกใช้พอกบริเวณที่เป็นแผล มีสรรพคุณรักษาแผลเน่าเปื่อยเรื้อรัง ได้ผลเป็นอย่างดี อีกขนานหนึ่งเป็นขนานที่ 3 ท่านให้เอาใบต้นลำโพงโดยเลือกเอาใบที่ไม่อ่อนและไม่แก่จนเกินไปจำนวน 7 ใบ ขมิ้นอ้อยผ่านเป็นแว่นจำนวน 3 แว่น เปลือกตัวผู้หรือเปลือกไม้แคงจำนวน 3 เม็ด ใช้ข้าวสุกป่นให้เป็นก้อน 1 กำมือ แล้วนำเอาด้วยยาทั้ง 4 อย่างนี้ มาตำให้ละเอียดใช้พอกบริเวณที่เป็นแผลเปื่อยเรื้อรัง วันละ 3-4 ครั้ง พอกไปจนกว่าน้ำหนองที่แผลแห้งแล้วจึงหยุด แผลเป็นหนองเรื้อรังก็จะหายไปในเร็ววัน และขนานที่ 4 ท่านให้เอายาจืดหรือยาเส้น ยาฉุนที่ใช้สำหรับกินกับหมาก จำนวนมากน้อยตามต้องการ นำมาผสมกับไข่ขาวของไข่ไก่ กวนให้เข้ากันจนข้นเหนียวแล้วใช้พอกบริเวณที่เป็นแผล แล้วใช้ผ้าพันแผลพันไว้ ยาสมุนไพรขนานนี้มีสรรพคุณในการบำบัดอาการปวดและหนองก็จะแห้งหายไปในเร็ววัน

2.4.8 คำรับของหมอจัด เกตุรินทร์² หมอสมุนไพรพื้นบ้าน แห่งตำบลพะวง ได้กล่าวถึงยารักษาแผลเปื่อยเรื้อรัง ซึ่งคนมีประสบการณ์ในการรักษาและพบเห็นการรักษาแผลเปื่อยเรื้อรัง มีประสบการณ์ในการรักษาและพบเห็นการรักษามาเป็นระยะเวลาาน และได้ทำการจดบันทึกไว้ถึง 10 ขนานด้วยกัน คือ ขนานที่ 1 ใช้ยางสนจำนวนมากน้อยตามต้องการ นำมาบดให้ละเอียดผสมกับพิมเสนพอสมควรกวนให้เข้ากันอย่างดีแล้วนำไปใช้พอกแผลฝีแล้วพันด้วยผ้าพันแผลให้สนิท เพื่อไม่ให้ยาหลุดจากแผล เมื่อพอกยาไว้ประมาณ 24 ชั่วโมง ก็ให้เปลี่ยนยาเก่าออกแล้วพอกยาใหม่อีก ทำเช่นนี้ประมาณ 3 วัน ก็จะหาย แต่ก่อนที่จะพอกยาที่บาดแผลให้ทำการชำระล้างบาดแผลให้สะอาดเสียก่อนแล้วจึงจับน้ำที่แผลให้แห้ง ขนานที่ 2 ใช้คั้นน้ำค้ำงหมากคิบกับคินสอพอง วิธีการใช้โดยนำด้วยยาทั้งสองอย่างนี้มาค้อยอย่างละพอประมาณแล้วนำมาตำให้ละเอียดใช้พอกแผลเปื่อยเรื้อรัง ขนานที่ 3 ใช้ใบเสลดพังพอนตัวเมีย 1 กำมือ ใบต้นเหนียว 1 กำมือ นำด้วยยาทั้งสองนี้มาล้างให้สะอาดแล้วตำให้แหลกผสมกับสุราใช้พอกบริเวณที่เป็นแผลวันละครั้ง พอกประมาณ 7 วัน แผลก็จะหาย ยาสมุนไพรขนานที่ 4 ใช้ข้าวสุกป่นเป็นก้อนจำนวน 5 ก้อน แล้วนำมาเผาไฟให้ไหม้ นำสีเสียด 1 ก้อน ถ่านไม้กะบูน 1 ก้อน ขมิ้นอ้อย 5 แว่น ตามความเชื่อของ

¹ ใช้ ลั่นศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนเพชรศรี ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

² จัด เกตุรินทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 34/1 หมู่ที่ 7 ซอยบ่อรัก ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

หมอพื้นบ้านมักจะมีการเสกคาถาคิ้วเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นของผู้ป่วยคือคาถาพระเจ้า 5 พระองค์ เสกคิ้ว นะโม พุทธายะ แล้วนำคิ้วทั้ง 4 อย่างนี้ มาตำบดเป็นผงให้ละเอียดแล้ว ใช้พอกบริเวณที่เป็นแผลน่า เปื่อยเรื้อรัง ยาสมุนไพรชนิดที่ 5 ใช้ใบยอจำนวนมากพอสมควร นำมาลวกด้วยน้ำร้อนแล้วนำมาตำให้ ละเอียดใช้พอกบริเวณที่เป็นแผลพอกวันละ 1 ครั้ง ใช้เวลาพอกประมาณ 7 วัน แผลก็จะหาย ยาสมุนไพร ชนิดที่ 6 ใช้ปูนแดงที่กินกับหมากที่ไม่ใส่สีเสียด จำนวนมากพอสมควร นำมาละลายกับน้ำฝนที่สะอาด แล้วทิ้งไว้ให้ปูนแดงนอนก้น หลังจากนั้นใช้ปูนหรือสำลีก็ได้ ชุบน้ำปูนใสที่เตรียมไว้นั้นให้ชุ่ม ใช้พอก บริเวณที่เป็นแผล เมื่อน้ำยาแห้งแล้วให้เปลี่ยนยาพอกใหม่ ประมาณวันละ 3-4 ครั้ง ทำติดต่อกันทุกวัน ประมาณ 10 วัน แผลก็จะหาย แต่ก่อนที่จะใช้น้ำนี้ให้ใช้น้ำค้างทับทิมชำระล้างแผลให้สะอาดเสียก่อน ยาสมุนไพรชนิดที่ 7 ใช้กะลามะพร้าวที่ขูดเอาเนื้อออกหมดแล้ว นำเอากะลานั้นมาขูดภายในกะลาให้เป็น ผงละเอียดผสมกับพิมเสนพอสมควร เสร็จแล้วนำมาบดเป็นผงให้ละเอียดใช้โรยบริเวณที่เป็นแผลเรื้อรัง ยาสมุนไพรชนิดที่ 8 ใช้ใบเดาวัลย์เขียวอ่อน ๆ จำนวน 4-5 ใบ นำมาล้างน้ำให้สะอาด แล้วใส่ปากเคี้ยว ให้ละเอียดใช้พอกบริเวณที่เป็นแผลทั้งไว้จนยาแห้ง เมื่อยาแห้งแล้วก็ให้เปลี่ยนยาพอกใหม่แผลจะหายภายใน 7 วัน ยาสมุนไพรชนิดที่ 9 ใช้เสลดพังพอนตัวเมีย จำนวนเล็กน้อยตามต้องการนำมาตำให้ละเอียดผสมกับ สุรา ใช้พอกบริเวณที่เป็นแผล และยาสมุนไพรชนิดที่ 10 ใช้กำมะถันจำนวน 1 ก้อน ซึ่งมีขนาดเท่านี้ ึ่งมีขนาดเท่านี้ องคฺคฺลึ ใบพลูซึ่งใช้กินกับหมากจำนวน 7 ใบ พิมเสนจำนวน 1 หยิบมือ ยาฉุนจำนวน 1 ก้อน ใช้ขนาด พอสมควร ชีว้วแห่งค้วไฟให้ใหม่จำนวน 1 ก้อน นำคิ้วทั้ง 5 อย่างนี้ นำมาตำให้เป็นผงละเอียด ผสมกับ น้ำกะทิมะพร้าวสดจำนวน 1 กระป๋องนมข้น จากนั้นกวนให้เข้ากันดีแล้วนำมาใช้ทาบริเวณที่เป็นแผล

3. โรคเกี่ยวกับอวัยวะระบบสืบพันธุ์

3.1 อาการของโรคเกี่ยวกับอวัยวะระบบสืบพันธุ์

- 3.1.1 อาการปวดปัสสาวะแต่ปัสสาวะ ไม่ออก เรียกว่า ปัสสาวะขัด ท่อปัสสาวะอักเสบ หรือเป็นนิ่ว ในกระเพาะปัสสาวะ
- 3.1.2 อาการคันตามอวัยวะเพศผู้หญิง มีน้ำสีขาวขุ่น ๆ ไหลออกมา มีกลิ่นเหม็น เรียกว่า ระบุขาว หรือตกขาว
- 3.1.3 อาการมีหนองเป็นแผลบริเวณอวัยวะเพศ เนื่องมาจากการสำส่อนทางเพศ เรียกว่า กามโรค ไล่คิ้ว ไล่ตาม อุปทม
- 3.1.4 อาการของอวัยวะเพศอ่อนตัวไม่สามารถร่วมเพศให้เรียกว่า โรคเสื่อมสมรรถภาพทางเพศ

3.2 การตรวจวินิจฉัยโรค

- 3.2.1 ผู้ป่วยมีอาการปัสสาวะกระปริบกระปรอย ปัสสาวะไม่ค่อยออก สันนิษฐานว่าเป็นนิ้วในท่อปัสสาวะ
- 3.2.2 ผู้ป่วยมีอาการคันในช่องคลอดมีน้ำขุ่นมีกลิ่นเหม็นคาว สันนิษฐานว่าเป็นโรคระดูขาวหรือตกขาว
- 3.2.3 หากผู้ป่วยมีพฤติกรรมสำส่อนทางเพศแล้วเกิดเป็นแผลเป็นหนอง ปัสสาวะไม่ออก เรียกว่าโรคกามโรค ไล่ด้วน ไล่ตาม อุปทุม
- 3.2.4 ถ้าผู้ป่วยมีความรู้สึกทางเพศแต่อวัยวะเพศไม่สามารถใช้งานได้อ่อนตัว หรือแข็งตัวเพียงเล็กน้อย แล้วอ่อนตัวอีก วินิจฉัยว่าเป็นโรคเสื่อมสมรรถภาพทางเพศ

3.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคเกี่ยวกับระบบอวัยวะสืบพันธุ์

พริกไทยดำ กระชายแห้ง รากขอบนางเล็กใหญ่ น้ำผึ้งรวง จิงแห้ง รากข้าวพลุ หัวแห้วหมู กัญชา คอกจันทน์ พริกไทย คีปาลีเชือก โหระดาลกليبทอง ใบสวาด ใบชะเอมเทศ ลูกกระวาน ใบสะเคา หัวกระชาย ขมิ้นอ้อย ว่านน้ำ ผิวมะกรูด น้ำตาลโตนด ปลาช่อนปิ้ง ว่านหอยแครง ไมยราบ น้ำส้มสายชู หอยเบี้ย น้ำตาลทรายแดง รากหญ้าคา เหง้าสัปปะรด ลูกมะเฟืองสุก สารส้ม เถาสะค้าน โศกกระสุน เถาสะค้าน เหงือกปลาหมอ แก่นประคู้ ใบมะกรูด ใบมะนาว ใบส้มป่อย ใบส้มซ่า ใบส้มมะคั้น ใบส้มเสี้ยว ใบมะขาม ใบมะกา คาไม้ไผ่ ยาคำ คีเกลือ ดินประสิว นกกระจอก (สมไฟกรอบ)

3.4 ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

3.4.1 ตำรับของหมอร่อหมาน หมานจะ¹ หมอชาวบ้านตำบลปาดังเบซาร์ อำเภอสะเคา ใช้ยารักษาที่ประกอบด้วย พริกไทยดำ กระชายแห้ง รากขอบนางเล็กและใหญ่ นำมาบดเป็นผงละลายน้ำผึ้งรวงกิน

3.4.2 ตำรับของหมอทั้น ถาวรวิสิทธิ์² หมอชาวบ้านแห่งตำบลระวะ อำเภอระโนด เป็นหมอที่มีประสบการณ์ในการรักษาโรกระบบสืบพันธุ์อ่อนตัวไม่มีเรี่ยวแรงเป็นเวลานานโดยใช้ตัวยาสมุนไพรซึ่งประกอบด้วย หัวจิงแห้ง รากข้าวพลุ หัวแห้วหมู กัญชา คอกจันทน์ พริกไทย คีปาลีเชือก โหระดาลกليبทอง เอาสิ่งละเสมอภาคนำมาบดเป็นผงละลายน้ำผึ้งรวงปั้นเป็นลูกกลอนรับประทาน เคยใช้มาประมาณ 20 ปี ได้ผลดีพอสมควร

¹ ร่อหมาน หมานจะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 87/4 หมู่ที่ 9 ตำบลปาดังเบซาร์ อำเภอสะเคา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ.2547.

² ทั้น ถาวรวิสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 56 ตำบลหัวระวะ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ.2547.

3.4.3 คำรับของหมอสะมะแอ การ์ตัน¹ หมอชาวบ้านผู้มีชื่อเสียงด้านสมุนไพรและการรักษาโรคด้วยสมุนไพรแห่งบ้านหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร ได้กล่าวถึงการรักษาผู้ป่วยที่องคชาตตาย คือ เมื่อสืบพันธุ์หรือร่วมประเวณีแล้ว ทำให้องคชาตอ่อนตัว ไม่สามารถใช้งานได้นั้นตนได้แก้ไขด้วยยาสมุนไพรซึ่งประกอบไปด้วย ใบสวาด ชะเอมเทศ ลูกกระวาน รากข้าวพุก เหง้าชิงแห้ง ใบสะเคา โดยเอาตัวยาททั้งหมดหนักสิ่งละ 10 บาท พริกไทยล่อน ลูกจันทน์ หัวกระชาย หนักสิ่งละ 5 บาท นำตัวยาสุมไฟรทั้งหมคมอบทำเป็นผง ปั้นเป็นลูกกลอนโดยผสมกับน้ำผึ้งให้มีขนาดประมาณเท่านิ้วก้อย รับประทานครั้งละ 2 เม็ด วันละ 2 เวลา ก่อนอาหารเช้าเย็น ซึ่งยาสมุนไพรขนานนี้มีประวัติการรักษาผู้ป่วยมาแล้วอย่างยาวนานและได้ผล

3.4.4 คำรับของหมอประคิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐยาภิชาติ² หมอสมุนไพรพื้นบ้านและหมอนวดแผนไทยที่มีชื่อเสียงของตำบล บ่อทราย ได้กล่าวถึงยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคอวัยวะสืบพันธุ์ที่อ่อนแรงว่า ใช้ตัวยาสุมไฟที่ประกอบด้วย หัวกระชาย พริกไทยล่อน ขมิ้นอ้อย ลูกกระวาน ว่านน้ำ คอกคิปลี ตัวยาสุมไฟทั้ง 6 อย่างนี้ ใช้ขนาดน้ำหนักอย่างละ 5 บาท บดเป็นผงละลายน้ำผึ้งรวง ปั้นเป็นลูกกลอน รับประทานเช้า-เย็น วันละ 2 เวลา ซึ่งคนมีประสบการณ์ในการรักษาคนมาเป็นเวลาประมาณ 13 ปี

3.4.5 คำรับของหมอใช้ ลั่นศิริ³ หมอชาวบ้านแห่งตำบลบ่อทราย ได้กล่าวถึงสูตรยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคเกี่ยวกับอวัยวะสืบพันธุ์อ่อนตัวของตน ที่ว่า โดยทั่วไปตนจะใช้หัวกระชาย ขมิ้นอ้อย พริกไทยร้อน ลูกกระวาน ว่านน้ำ คอกคิปลี นำตัวยาสุมไฟทั้ง 6 อย่างนี้ เอาขนาดน้ำหนักอย่างละ 3 บาท เท่า ๆ กัน นำมาตากแดดให้แห้งแล้วบดเป็นผงละลายกับน้ำผึ้งรวงแท้หรือน้ำตาลมะพร้าว และหรือน้ำตาลโตนดก็ได้ หรือจะใช้น้ำอ้อยหรือน้ำตาลอ้อยก็ได้ ปั้นเป็นลูกกลอน รับประทานเวลาเช้า-เย็น วันละ 2 เวลา ตัวยาสุมไฟขนานดังกล่าว มีสรรพคุณในการแก้อาการเครื่องสืบพันธุ์อ่อนตัวให้กลับคืน เป็นปกติและคำรับยาสมุนไพรที่ผู้ป่วยหลายคนยืนยันว่าใช้ได้ผลเป็นอย่างดี อีกขนานหนึ่งให้เอา พริกไทยร้อน ผิวมะกรูด และกระชาย นำตัวยาสุมไฟทั้ง 3 อย่างนี้ เอาตัวยาสุมไฟมาอย่างละเท่า ๆ กัน จากนั้นหาขี้เถ้าแล้วนำมาย่างไฟให้สุกสัก 1 ตัว หลังจากนั้นให้นำขี้เถ้าทั้ง 4 อย่างนี้ นำเอามาตากแดดให้แห้งบดเป็นผง วิธีการใช้ให้ละลายกับน้ำตาลโตนดรับประทานวันละ 2 เวลา เช้า-เย็น ก่อนอาหารเป็นเวลาประมาณ 1 อาทิตย์ ก็จะปรากฏผลดีให้เห็นอย่างน่าอัศจรรย์

¹ สะมะแอ การ์ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 211/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

² ประคิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐยาภิชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1 ถนนราษฎร์อุทิศ 2 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

³ ใช้ ลั่นศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนเพชรมงคล ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

3.4.6 คำรับของหมอประสิทธิ์ อินทรพันธ์ หมอชาวบ้านแห่งตำบลทุ่งหวัง ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้รักษาโรกระบบอวัยวะสืบพันธุ์อ่อนตัวของผู้ชายว่า คัวยาสมุนไพรที่ใช้ประกอบด้วย หัวกระเทียม 1 ส่วน พริกไทย 1 ส่วน หัวเห็ดหมู 1 ส่วน หัวกระชาย 4 ส่วน และปลาช่อนบั้งไฟจนกรอบ จำนวน 1 ตัว นำคัวยาสมุนไพรทั้งหมดนี้มาคั้นเป็นผงละลายน้ำผึ้ง ปั้นเป็นลูกกลอนขนาดเท่าเม็ดมะเขือพวงกินครั้งละ 1 เม็ด วันละ 3 เวลา เข้าเที่ยง-เย็น

3.4.7 คำรับของหมอเจิม แทนมณี² แห่งบ้านตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่หาได้ง่ายมีอยู่ทั่วไป คือ ต้นว่านหอยแครงหรือที่ในท้องถิ่นของคนเรียกว่า ว่านแสงอาทิตย์ นำมาคั้นกับน้ำตาลทรายแดง วิธีการคั้น โดยการนำว่านหอยแครงจำนวน 3 ใบ มาคั้น 2 ครั้ง ให้มีขนาดพอประมาณสามารถใส่ภาชนะคั้นได้ จากนั้นนำมาล้างน้ำให้สะอาดแล้วนำไปคั้นน้ำใส่น้ำให้ท่วมยา แล้วใส่น้ำตาลทรายประมาณ 1 กำมือ ลงไป คั้นเคี่ยวให้เดือดประมาณ 10 นาที ใช้คั้นแทนน้ำโดยเปลี่ยนยาใหม่เป็นประจำทุกวัน จะทำให้ปัสสาวะสะดวกและก้อนนี้ก็จะหลุดออกมา

3.4.8 คำรับของหมอสรศักดิ์ อัสโคคร³ ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ ใช้ต้นไมยราบ จำนวน 3 กำมือ นำมาใส่หม้อแล้วใส่น้ำให้ท่วมยา คั้นให้เดือดพอสมควรแล้วตั้งให้เย็นคั้นครั้งละ 1 แก้วใหญ่ (แก้วมีหู) โดยผสมกับน้ำตาลทรายแดง จำนวน 3 ช้อนชา คั้นวันละ 2-3 ครั้ง โดยยาสมุนไพร 1 ชุด ให้คั้นคั้นเพียงครั้งเดียวเท่านั้น จากนั้นให้เปลี่ยนด้วยยาใหม่ ส่วนอีกขนานหนึ่งให้ใช้หอยเบ็ญแจกับน้ำส้มสายชูรับประทานมื้อละ 1 ตัว วันละ 1 มื้อ โดยแช่หอยในน้ำส้มสายชูประมาณ 1 คืน แล้วจึงนำน้ำมาคั้น จะสามารถขับก้อนนี้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งท่านมีประสบการณ์ในการรักษามาหลายคนแล้วและยืนยันว่ารักษาได้ผลพอสมควร

3.4.9 คำรับของหมอเฉลิมพร ละอองสุวรรณ⁴ หมอชาวบ้านแห่งตำบลเขารูปช้าง ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคือใช้ลูกมะเฟืองสุกผสมกับสารส้มเล็กน้อย ซึ่งท่านได้เริ่มใช้ยานี้ครั้งแรกรักษา

¹ ประสิทธิ์ อินทรพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 90/2 ถนนสงขลา-จะนะ ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ.2547.

² เจิม แทนมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8/18 หมู่ที่ 5 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2547.

³ สรศักดิ์ อัสโคคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1/4 ถนนรามวิถี ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

⁴ เฉลิมพร ละอองสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 113/2 หมู่ที่ 8 ถนนประสานมิตร ซอย 13 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

ตัวเองมาแล้ว เมื่อปี พ.ศ.2535 โดยเมื่อกินยาสูตรนี้เข้าไปแล้วจะทำให้ปีศาจจะออกดี โดยครั้งแรก ๆ ที่กินยาสูตรนี้จะสังเกตเห็นมีเม็คล้ายก้อนหินเล็กออกมาด้วย

3.4.10 คำรับยาของหมอบุตร ปานประคิษฐ์¹ หมอชาวบ้านผู้ชำนาญการรักษาโรคทางปีศาจจะได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคือ เอรากหญ้าคาและเหง้าสับปะรด น้ำหนักสิ่งละ 2 บาท มาต้มผสมกับสารส้มหนัก 2 บาท ต้มเอาน้ำดื่ม โดยต้ม 3 ส่วน เอา 1 ส่วน ต้มต้มครั้งละ 5-6 ชั่วโมง ใส่วันละ 3 เวลา เช้า-กลางวัน-เย็น ก่อนอาหารหรือจะเพิ่มก่อนนอนด้วยยิ่งดี จะทำให้อาการของโรคหายเร็วขึ้น

3.4.11 คำรับยาของหมอฉิ้น จิตตะนัง² แห่งบ้านน้ำน้อย ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ 1.เถาสะค้าน 2.รากข้าวพุก นำตัวยาสุมไพรทั้งสองมาบดให้เป็นผงชงน้ำร้อนรับประทาน ซึ่งคนมีประสบการณ์ในการรักษาโรคนี้น่าจะไม่ต่ำกว่า 20 ปี

3.4.12 คำรับของหมอรุณันท์ บุญเดช³ หมอชาวบ้านตำบลบ่อทราย ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้รักษา คือ จีเหล็กทั้ง 5 คัดเค้าทั้ง 5 เหงือกปลาหมอทั้ง 3 แก่นประคู้ แก่นมะหาด แก่นพรม แก่นลั่นทม โคลกกระสุน เห่าหมู เถาวัลย์เปรียง ตาไม้ไผ่ ไบมะกรูด ไบมะนาว ไบส้มป่อย ไบส้มซ่า ไบส้มอ่อม ไบส้มเส็งเค็ง ไบมะกา ชาคำ ตีเกลื้อ ดินประสิ่ว ยาทั้งหมดนี้เอาเสมอภาคต้มกินเป็นยาถ่ายชำระล้างโทษของโรคมุคกิต มุคจาด ทูลาวสาทั้งปวง ซึ่งคนมีประสบการณ์ในการรักษาประมาณ 15 ปี

4. โรคเกี่ยวกับโลหิตสตรี

4.1 อาการของโรคเกี่ยวกับโลหิตสตรี

ประจำเดือนขาด ไม่สบายตัว หรือไม่ต้องการมีบุตรในช่วง 1-2 เดือนแรกของการตั้งครรภ์ มีอาการปวดบริเวณท้องน้อย ประจำเดือนมาไม่ปกติ ปวดท้องมากขณะมีประจำเดือน เป็นลม ปวดศีรษะอ่อนเพลีย ไม่มีแรง ปวดท้องน้อยเวลาประจำเดือนใกล้มาหรือระหว่างประจำเดือนมา บางครั้งปวดมากจนทำงานไม่ไหว ประจำเดือนมาไม่ปกติ มาเล็กน้อย มีสีดำ ทำให้มีอาการไม่สบาย ปวดเอว ปวดหลังร่วมด้วย ประจำเดือนมากระปริบกระปรอย มาบ้าง หยุดบ้าง ครั้งละ 1-2 วัน ปวดเมื่อยเข่าตามตัวและกล้ามเนื้อ มีไข้ ปวดมึนศีรษะ อ่อนเพลีย ปวดกระดูก มีไข้ ตัวร้อน ปวดเมื่อยขณะมีประจำเดือน มีไข้ก่อนและหลังมี

¹ บุตร ปานประคิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 165/4 หมู่ที่ 3 ตำบลสตึงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

² ฉิ้น จิตตะนัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 51 หมู่ที่ 7 ตำบลน้ำน้อย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

³ รุณันท์ บุญเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 ถนนสระเกษ ซอย 4 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

มีระดู ไข้สูง ปวดหัวมาก ไม่สุขสบายร่างกาย มีไข้ก่อนมีประจำเดือน ปวดศีรษะ ปวดเมื่อยตามตัว หนาวสั่น กินยาลดไข้แล้วอาการไม่ทุเลา ไม่มีเรี่ยวแรง รับประทานอาหารได้น้อย มีประจำเดือนแล้วมี ไข้ตัวร้อนมาก ร้อนในจนปากแตก หน้าแดง หนาวสั่น ขมปาก เบื่ออาหาร เป็นอยู่หลายวันไม่หาย และ อาการไข้สูง หนาวสั่น อาจชักได้ หน้าแดง มีไข้ครั่นเนื้อครั่นตัว มือเท้าเย็น เป็นก่อนหรือหลังประจำเดือน นอนลุกไม่ขึ้น

4.2 การตรวจวินิจฉัย

การตรวจวินิจฉัยโรคเกี่ยวกับโลหิตสตรี หมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลาจะทำการตรวจวินิจฉัยโรค โดยการซักถามผู้ป่วยเกี่ยวกับสาเหตุของโรคและอาการ หากมีสาเหตุให้เกิดโรคอันเกิดจากโลหิต เช่น ประจำเดือนมาไม่ปกติ เจ็บปวดเมื่อมีประจำเดือน มีการตกเลือดในขณะตั้งครรภ์ หรือมีไข้อยู่แล้วมี ประจำเดือน หรือมีประจำเดือนอยู่ก่อนแล้วมีไข้ สาเหตุเหล่านี้วินิจฉัยได้ว่าเป็นโรคเกี่ยวกับโลหิต

4.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคเกี่ยวกับโลหิตสตรี

พริกไทย แก่นฝาง ดอกคำฝอย ดอกคำไทย โกงฐหัวบัว หัวเปราะ หัวกระชาย หัวโพล ขอบนาง เล็ก ขอบนางใหญ่ ฆ้องหมาแดง ไมยราบ ใบข่อย ข้าวเปลือก ใบฝักเปิดแดง ใบไม้ป่า ข่า ขิง รากอังกฤษ น้ำมันาว เหล้า ใบมะกา ใบมะขาม ใบส้มป่อย ฝางเสน แก่นจี่เหล็ก เถาวัลย์เปรียง ผลสมอ ไทย หนุ้าได้ใบ จี่เหล็ก เถาวัลย์เปรียง ผลสมอไทย หนุ้าได้ใบ หมากผู้ หมากเมีย มะแว้งต้น ดอกบานไม่รู้โรยสีขาว, แดง เบญจโลกวิเชียร รากชิงช้า รากคนทา รากไม้เท้าขม รากมะเค็ดชุมพร รากหนุ้านาง มะเขือพวง นมแมวทั้ง 5 หัวพุทธรักษาดอกแดง รากเอ็นดอกขาว ตาไม้ไผ่สีสุก น้ำตาลทราย แดง หนุ้าเกี้ยวชู หีบกำจก (ใบจก) หนุ้าครุน หิงหาย หนุ้าเข็ดมอญ จันมะพร้าวเขียว เลือดแรด หัวหอม หัวพ้อ น้ำปูนใส แผลหอม รกฟ้า ไม้เพกา รากมะเฟือง รากมะไฟ ดอกพิบูล ดอกบุญนาคร รากผักเสี้ยนผี จันทน์ทั้ง 2 หิงหาย ก้านกระเทียม เปราะหอม เถาสะค้าน เถาชะพลู เทียนทั้ง 5 อบเชย คีปาลีเชือก นูด แผลก จันทน์เทศ เทพธำราโร เปลือกสมุลแว้ง แกนขลิ เถาวัลย์เปรียง สักเมือง รากมะลิปาย่านลิเภา

4.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

4.4.1 คำรับของหมออี๊ด เพ็ชรจรัส¹ หมอชาวบ้านแห่งตำบลคลองทราย อำเภอนาทวี สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาได้แก่ ขิงแห้ง กระเทียม พริกไทย คีปาลี กระวาน กานพลู ดอกจันทน์ การบูร พิมเสน ดินประสิว สารส้ม โดยนำด้วยยาสมุนไพรทั้งหมดไปบดเป็นผงละลายกินกับสุราหรือน้ำมะนาวก็ได้ ซึ่งตนมี ประสบการณ์ในการรักษาตนเองมาเป็นเวลาช้านานกินทุกครั้งจะมีความรู้สึกสดชื่นกระปรี้กระเปร่า

4.4.2 คำรับของหมอเกษม อยุธยา¹ แห่งตำบล เขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคือ เอน้ำตาลทรายแดงจำนวน 3 ช้อนโต๊ะ หญ้าขี้เตยหรือหญ้าเจ้าชู้จำนวน 2 กำมือ เอาทั้งต้นทั้งราก ต้นหญ้าคาเอาทั้งโคนทั้งรากจำนวน 2 กำมือ นำมาล้างน้ำให้สะอาดใส่ลงในหม้อดินใส่น้ำพอท่วมยา คั้นให้เค็ลล และนำน้ำมากินก่อนอาหาร จากประสบการณ์ในการรักษาที่มีมาประมาณ 30 ปี โดยใช้ในการรักษาเครือญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียง

4.4.3 คำรับของหมอประสิทธิ์ อินทรพันธ์² แห่งตำบลทุ่งหวัง สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาบำบัดโรค ได้แก่ หัวพุทธรักษาดอกแดง ดอกขาว หญ้าใต้ใบ และคาไม้ไผ่ อย่างละ 1 ส่วน นำมาต้มรวมกันรับประทานจนหาย ซึ่งจากประสบการณ์ในการรักษาของหมอประสิทธิ์³ ซึ่งยืนยันว่ารักษาผู้ป่วยหายทุกรายที่มารับการรักษา

4.4.4 คำรับของหมอใช้ ลั่นศิริ³ ส่วนสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ หญ้าใต้ใบเอาทั้งต้นและราก ประมาณ 1 กำมือ หัวหอมจำนวน 3 หัว นำมาใส่หม้อดินเติมน้ำให้ท่วมตัวยาแล้วต้มจนเค็ลล นำมารับประทานครั้งละ ½ แก้ว ทุกๆ 30 นาที รับประทานจำนวน 3 ครั้ง ก็จะหายจากประสบการณ์ในการรักษาบุตรสาวของคนที่ป่วยเป็นโรคคั่งกล่าว เมื่อรับประทานยาสมุนไพรชนิดนี้แล้วแล้วอาการจะทุเลาลงโดยไม่ต้องพึ่งแพทย์แผนปัจจุบัน

4.4.5 คำรับของหมอคำพ ยี่ซ่าย⁴ แห่งตำบลบ่อยาง ยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาใช้ทุกส่วนของต้นไมยราบ หรือหญ้าใต้ใบ หรือหมากผู้หมากเมีย หรือมะแว้งต้นหรือบานไม่รู้โรยดอกขาวและดอกแดง อย่างใดอย่างหนึ่ง นำไปล้างน้ำให้สะอาด นำมาใส่หม้อต้มใส่น้ำ 3 ส่วน คั้นเอา 1 ส่วน กินวันละ 3 ครั้ง เช้า-กลางวัน-เย็น ก่อนอาหารจากประสบการณ์ที่ตนเองใช้รักษาญาติ ๆ และภรรยา ปรากฏว่าหายทุกคนที่ได้ทำการรักษามา

¹ อี๊ด เพ็ชรจรัส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 117 ถนนเพชรเกษม ตำบลคลองทราย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

² เกษม อยุธยา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 30/2 หมู่ 2 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

³ ประสิทธิ์ อินทรพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 90/2 ม.3 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁴ ใช้ ลั่นศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนเพชรมงคล ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁵ คำพ ยี่ซ่าย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 105/3 ถนนริมทะเล ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

4.4.6 คำรับของหมอบุญทิพย์ มณีคืบ¹ หมอชาวบ้านแห่งตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคือ ใช้น้ำตาลทรายแดงจำนวน 3 ช้อนโต๊ะ นำมาคั้นกับดินหญาคาโดยเอาทั้งรากทั้งโคน คั้นเสร็จแล้วนำเอาน้ำมาคั้นหลังกินข้าววันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า-กลางวัน-เย็น จากประสบการณ์ในการรักษาประมาณ 15 ปี โดยได้รับการบอกเล่าในครอบครัวหลายมาแล้ว ส่วนยาสมุนไพรอีกขนานหนึ่งใช้นมแมวทั้ง 5 นำมาต้บให้ละเอียดแล้ว นำมาคั้นเอาน้ำคั้นครั้งละ 1 ถ้วยกาแฟ วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร เช้า-กลางวัน-เย็น คั้นจนหาย

4.4.7 คำรับของหมอล่อง จันทรปาน² หมอชาวบ้านแห่งตำบลคลองเป็ยะ อำเภอจะนะ สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ พริกขี้หนูสวน วิธีการปรุงยา โดยการนำเอาลูกพริกขี้หนูสวนที่สุกแดงมารับประทานประมาณ 1-2 เม็ด รับประทานเพียงครั้งเดียว หลังจากนั้นประมาณ 1-2 วัน เลือดประจำเดือนก็จะไหลออกมามากขึ้น จากประสบการณ์ตนได้จากคำบอกเล่าที่สืบทอดต่อกันมาและเคยมีคนใช้ได้ผลมาแล้ว

4.4.8 คำรับของหมอถ้อง อิ่มประเสริฐ³ หมอชาวบ้านแห่งตำบลทุ่งลาน อำเภอคลองหอยโข่ง ส่วนสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคือ หญาคา 1 ส่วน หญาครุน 1 ส่วน ไม้เท้ายายม่อม 1 ส่วน นำด้วยยาสมุนไพรทั้งหมดมาคั้นน้ำคั้น จากประสบการณ์ในการรักษาผู้ป่วยมาประมาณ 10 ปี พบว่าผู้ป่วยหายเป็นปกติ

4.4.9 คำรับของหมอเจริญ จิตตะนัง⁴ แห่งบ้านน้ำน้อย อำเภอ สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาเอามาเจือพวงและต้นบานไม่รู้โรย โดยยาทั้งสองอย่างเอาทั้ง 5 นำมาคั้น รวมกันโดยใส่น้ำ 3 ส่วน คั้นจนเหลือน้ำ 1 ส่วน แล้วนำมาคั้น จากประสบการณ์ในการรักษาประมาณ 10 ปี ปรากฏว่าผู้ที่มารักษาหายทุกราย ส่วนยาสมุนไพรอีกขนานหนึ่งคือ ใบบิหมากตัวเมีย บานไม่รู้โรยดอกแดงและดอกขาวเอาทั้ง 5 นำเอาอย่างละ 1 กำมือ ใสลงในหม้อต้มน้ำกิน ซึ่งจากประสบการณ์รักษาหายมาแล้วนับไม่ถ้วน

¹ บุญทิพย์ มณีคืบ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 161 ถนนโพรงจรเข้ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

² ล่อง จันทรปาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 50 ตำบลคลองเป็ยะ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

³ ถ้อง อิ่มประเสริฐ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 54 หมู่ 4 ตำบลทุ่งลาน อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁴ เจริญ จิตตะนัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 108/4 ตำบลน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

4.4.10 คำรับของหมอรฐานันท์ บุญเศษ¹ หมอชาวบ้านแห่งตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา ยาสุมไพฑูริที่ใช้รักษาคือ ดอกคำฝอย 1 รากแฝกหอม 1 รากทุ่งฟ้า 1 รากเพกา 1 รากมะเฟือง 1 รากมะไฟ 1 นำเอาตัวยาทัง 6 อย่าง โดยเอาตัวยาในสัดส่วนที่เสมอภาคกัน นำมาใส่หม้อดินต้มกับน้ำพอสมควร ใช้น้ำยารับประทานครั้งละ ½ แก้ว ส่วนยาอีกขนานหนึ่ง คือ ใ้ผักเป็ดแดง ใบไม้ป่า หัวไหล หัวข่า หัวขิง และพริกไทย ในสัดส่วนที่เท่ากัน นำรากอังกาบเท่าจำนวนตัวยาทังหลายมาผสมบดทำผงใช้ละลายน้ำร้อน น้ำขิง หรือน้ำมะนาวก็ได้ กินได้ทุกเวลา ครั้งละ 1 ช้อนกาแฟ จากประสบการณ์ในการรักษาประมาณ 10 ราย ปรากฏว่าผู้ป่วยหายทุกราย

4.4.11 คำรับของหมอปรารณา ศรีสุวรรณ² หมอชาวบ้านแห่งตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตนภูมิ ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ รากมะลิป่า 1 กำมือ หนุ้าใต้ใบ 1 กำมือ โดยนำมาตำและ คัดส่วนที่เหลือออกต้มรวมกัน ต้มคั้นเอากรไ้จะหายไป

5. โรคโรคสีดวงจมูก

5.1 อาการโรคโรคสีดวงจมูก

หายใจไม่ออก คัดจมูก เยื่อจมูกบวม ปวดระหว่างคิ้ว และ โหนกแก้ม เป็นหวัดบ่อย ๆ หายใจ มีกลิ่นเหม็น น้ำมูกมีเลือดและหนองปน ปวดบริเวณรอบ ๆ จมูก เจ็บในโพรงจมูก ปวดหัวเป็นประจำ และ คัดจมูกประจำ มีอาการแพ้อากาศ แพ้ฝุ่นละอองหรือกลิ่นฉุนของเครื่องปรุงอาหารบางชนิดจะมีอาการจาม น้ำมูกไหล หายใจติดขัด หายใจเหนื่อยและหอบ ในรูจมูกมีเมือกโตขึ้นในรูจมูกเหมือนลูกเกาดำ ทำให้ ปวดมาก หนักศีรษะ คันยุบยิบใจจมูก น้ำมูกสีเหลืองสีเขียวเข้ม น้ำมูกออกเป็นโลหิต เจ็บปวดบั้นเอว ปวดเส้นสันหลัง ตามัว หายใจปวดเสบจมูก มีกลิ่นคาว

5.2 การตรวจวินิจฉัยโรค

หากผู้ป่วยมีอาการเจ็บในโพรงจมูก ปวดหัวเป็นประจำ หายใจมีกลิ่นเหม็น มีน้ำมูกสีเหลืองเข้ม เขียวเข้ม หรือมีโลหิตปนออกมากับน้ำมูก มีกลิ่นคาว วินิจฉัยว่าเป็นโรคโรคสีดวงจมูก

¹ รฐานันท์ บุญเศษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 ถนนสระเกษ ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² ปรารณา ศรีสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 159 ตำบล กำแพงเพชร อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

5.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคริดสีดวงจมูก

หัวขิงแห้ง รากขิงสด เมล็ดคพริกไทย บัวบก ต้นรัก (คอก) ต้นชะพลูทั้ง 5 หัวกระเทียมเล็ก ใบราชพฤกษ์ ใบยอ ต้นกระรณฉีกา ใบฟ้าทะลายโจร ต้นคิมฉ่าย ต้นกระทือ เถาสะค้าน คื่นช่าย หัวข้าวเย็นทั้ง 2 พริกไทย ลูกจันทน์ ต้นหลุมบก ลูกกระวาน เปลือกสมุลแว้ง โกงสุล หัวกระคาคขาว-แดง รากเจตมูลเพลิง เปลือกมะรุ้ม ชะเอมเทศ คอกคิปลี หัวคองคิง หัวบุงรอก หนาดใหญ่ น้ำมันมะพร้าว ใบกล้วยน้ำ หัวขมิ้นอ้อย น้ำมันงา ใบกล้วยทอง ใบสันพร้ามอญ ยาสูบ ต้นกลอย น้ำส้มมะนาว น้ำจืด พิมเสน ใบคอง รากเถาสิงห์โต รากโรคแดง เถาก้ามกุ้ง ตะไคร้ น้ำตาลแว่น ดินประสิว สารส้ม ผักพุ่ม พญารากขาว กำมะถันเหลือง อังกาบ หัวอุคพิค ก้านใบเคื่อยปล้อง ใบไม้เท้ายายหม่อม

5.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

5.4.1 คำรับของหมอมะหะยี คาโวะ สันสาเหละ¹ แห่งตำบลสะกอม อำเภอเทพา สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา หมอมะหะยีคาโวะ ใช้รากแค สิงห์โต รากโรคแดง (เพลาด) เถาก้ามกุ้ง ตะไคร้แดง อย่างละ 3 กำมือโต ๆ พลุกินกับหมากประมาณ 40 ใบ น้ำตาลแว่น (ตาลโตนด) จำนวน 2 แว่น ใช้ดินประสิว และสารส้ม แทรกยา ดมน้ำรับประทานก่อนอาหารวันละ 2 เวลา เข้า-เย็น

5.4.2 คำรับของหมอเฉลิมพร ละอองสุวรรณ² สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ ใบหมากหรอด น้ำมันมะพร้าว ใบกล้วยน้ำไท นำมาเคี้ยวทำน้ำมันหยอดจมูก ซึ่งตนได้เคยใช้รักษาตนเอง หายมาแล้ว

5.4.3 คำรับของหมอสะมะแอ การ์ตัน³ หมอสมุนไพรพื้นบ้านผู้มีชื่อเสียงแห่งบ้านหัวเขาแดง อำเภอสิงหนคร สมุนไพรใช้ในการรักษาใช้หัวคองคิง หัวไพล หัวขมิ้นอ้อย นำเอาด้วยสมุนไพรทั้ง 3 เอาเสมอกากัน เคี้ยวหรือกวนกับน้ำมันงาแท้นขนาดพอประมาณ กวนจนแห้งให้เหลือแต่น้ำมันงานำมาใช้หยอดในรูจมูก วันละ 2 ครั้ง เข้า-เย็น ก็จะหายในเร็ววัน

¹ มะหะยีคาโวะ สันสาเหละ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 77 ถนน หมู่ 4 ตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

² เฉลิมพร ละอองสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 113/2 หมู่ 8 ถนนประสานมิตร ซอย 13 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2547.

³ สะมะแอ การ์ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 211/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

5.4.4 คำรับของหมอหิน ดาวโรสิทธิ์¹ หมอชาวบ้านแห่งตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา สมุนไพรที่ใช้รักษาโรคริดสีดวงจุมก ได้แก่ ลูกกระวาน เปลือกสมุลแว้ง โกงสุอ หัวกระดาศขาวแดง เจตมูลเพลิง เปลือกมะรุ้ม ชะเอมเทศ หัวข้าวฆ่า คอกคิปลิ หัวคองคิง มะแว้งทั้ง 2 หัวบุงรอก เอาด้วยยา ทั้งหมดเสมอภาคกันบดเป็นผงละลายน้ำอุ่นรับประทาน จากประสบการณ์ที่ใช้รักษาผู้ป่วยมาปรากฏว่าได้ผลดี รักษาหายประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์

5.4.5 คำรับของหมอเจิม แทนมณี² หมอชาวบ้านแห่งตำบลเขาปู่ช้าง อำเภอเมืองสงขลา สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ หนาดใหญ่ นำใบสดของหนาดใหญ่มานั่นเป็นฝอยเหมือนยาเส้นแล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้งพอหมาดๆ จากนั้นนำมาบดกับเส้นยาจุนสูบแก้โรคริดสีดวงจุมกได้ดี

5.4.6 คำรับของหมอประคิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐัญญาภิชาติ³ หมอชาวบ้านตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโดยการเอาหัวจุกกระเทียมขนาดพอประมาณนำมาหันให้ละเอียด ตากแดดให้แห้ง ผสมกับยาจุนและพิมเสนสัดส่วนพอสมควร ใช้มวนกับใบตองจุกไฟสูบทางจุมกโดยใส่มวนยาเข้าไปในรูจุมกข้างหนึ่งแล้วอุดจุมกอีกข้างหนึ่งไว้ สูดเอาควันยาเข้าไปรมในจุมกให้นาน ๆ แล้วเปลี่ยนเป็นสูดด้วยจุมกอีกด้านหนึ่งสลับกันไป ซึ่งคนมีประสบการณ์ในการรักษาโรคริดสีดวงจุมกนี้มานานประมาณ 13 ปี

5.4.7 คำรับของหมอรฐานันท์ บุญเศรษฐ⁴ หมอชาวบ้านตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ หัวอุคพิต หัวคองคิง หัวกระดาศทั้งสอง หัวบุงรอก หัวกลอย กระวาน ขิงแห้ง เอาน้ำหนักสิ่งละ 1 บาท พริกไทยหนัก 8 บาท รวมสรรพยา 9 สิ่งเข้าด้วยกัน บดเป็นผงละลายน้ำร้อนรับประทานแก้โรคริดสีดวงจุมก ซึ่งคนมีประสบการณ์ในการรักษาผู้ป่วยมาประมาณ 15 ปี

¹ หิน ดาวโรสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 117 ถนนอมรนิवास 2 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² เจิม แทนมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8/18 หมู่ 5 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลเขาปู่ช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

³ ประคิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐัญญาภิชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1 ถนนราษฎร์อุทิศ 2 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

⁴ รฐานันท์ บุญเศรษฐ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 ถนนสระเกษ ซอย 4 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

5.4.8 คำรับของหมอสุตใจ ลีจ้อน¹ หมอชาวบ้านแห่งตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคริดสีดวงจมูก ประกอบด้วย หัวยาจินหนัก 3 บาท พริกไทยหนัก 1 กรัม กระเทียมจำนวน 3 หัวลูกจันทน์ จำนวน 3 ลูก เฉาก๊วยหนัก 4 บาท ต้นหลุมบกหรือกำแพงเจ็ดชั้นหนัก 4 บาท นำเอาตัวยาทิ้งหมดมาต้มน้ำกินวันละ 3-4 ครั้ง ไม่นานก็จะหายเป็นปกติ จากประสบการณ์ในการรักษา ผู้ป่วยส่วนใหญ่ที่มารักษายะหายทุกราย ซึ่งคนมีประสบการณ์ในการรักษามาประมาณ 10 ปี

5.4.9 คำรับของหมอฉิ้น จิตตะนัง² หมอชาวบ้านตำบลน่าน้อย อำเภอหาดใหญ่ สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคริดสีดวงจมูก หรือไซนัสว่าประกอบด้วย หัวชิงแห้ง รากชิงสด เมล็ดพริกไทย บัวบก เกลือรัก รากชะพลู ต้นชะพลู ใบชะพลู ใบหญ้าแดง โดยเอาสมุนไพรเหล่านี้สิ่งละ 1 ส่วน ลูกชะพลู 2 ส่วน หัวกระเทียมเล็ก ใบราชพฤกษ์ ใบยอ สิ่งละ 5 ส่วน ต้นกรรณิกา ใบฟ้าทะลายโจร ต้นคิมจ่าย ต้นกระทือเถาสะค้าน โดยเอาสมุนไพรเหล่านี้ สิ่งละ 10 ส่วน นำตัวยาสุมไฟทิ้งหมดมาต้มรับประทานวันละ 3 เวลา ครั้งละ 1 แก้วชา เข้า เทียง เย็น

5.4.10 คำรับของหมอเชย แดงนวล³ หมอชาวบ้านผู้มีชื่อเสียงแห่งตำบลท่าบอน อำเภอระโนด ส่วนสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ใช้ใบอัคคีทวารจำนวน 1 กำมือ ใบบัวหลวงแห้งจำนวน 1 กำมือ เปลือกต้นขลุ่ยแห้งจำนวน 1 กำมือ พิมเสน ½ ช้อนชา การบูร ½ ช้อนชาเก็บเอาใบตองอ่อนมาตากแห้งแล้วนำเอามาวนด้วยยาเพื่อสูบ ก่อนที่จะทำ เอาใบอัคคีทวาร ใบบัวหลวง เปลือกต้นขลุ่ยมาตากแห้ง จะต้องหั่นตัวยาให้ละเอียดเสียก่อน แล้วจึงเอามาผสมกับพิมเสนและการบูร แล้วจึงเอาใบตองอ่อนที่ตากแห้งแล้วมาห่อหุ้มมวนด้วยตัวยาทิ้งหมด แล้วจุดสูบเพื่อรักษาอาการริดสีดวงจมูก จากประสบการณ์ในการใช้รักษาคนไข้หลังจากคนไข้สูบบุหรี่ที่มวนด้วยตัวยาคังกล่าว วันละ 2-3 ครั้ง ประมาณ 2-3 มวน แล้วสังเกตอาการของผู้ป่วยก็จะดีขึ้นเรื่อย ๆ แล้วอาการของโรคก็จะหายไปที่สุด

5.4.11 คำรับของหมอใช้ ลั่นศิริ⁴ หมอนวดและหมอสมุนไพรพื้นบ้านผู้มีชื่อเสียงแห่งตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคริดสีดวงจมูกไว้ถึง 7 ชนิดด้วยกัน คือ ขนานที่ 1

¹ สุตใจ ลีจ้อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 160/3 หมู่ที่ 2 ตำบลพะวง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

² ฉิ้น จิตตะนัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 51 หมู่ 7 ตำบลน่าน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

³ เชย แดงนวล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 106/1 หมู่ 1 ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁴ ใช้ ลั่นศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนเพชรมงคล ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ท่านให้เอาหัวจุกกระเทียม จำนวนเล็กน้อยตามต้องการนำมาหั่นให้ละเอียด แล้วนำไปตากแดดให้แห้ง นำมาผสมกับขยาจุนและพิมเสนในขนาดพอสมควร จากนั้นจึงใช้มวนกับใบตองสุบ ขนานที่ 2 ท่านให้เอา ใบหนาด 1 ส่วน หัวตะไคร้ 1 ส่วน ดอกลำโพงกาสลัก 1 ส่วน หญ้าแพรก 1 ส่วน ผิวไม้ไผ่สดขูดเป็นฝอย 1 ส่วน เปลือกผลหมากตากแห้ง 1 ส่วน เขาควยเผือกขูดเป็นฝอย 1 ส่วน นำด้วยทั้ง 7 มาหั่นให้ละเอียด ใช้ใบกล้วยทอรวมเป็นบุหรี่ยูบ ขนานที่ 3 เอาใบต้นสิงหะไมรา จำนวนเล็กน้อยตามต้องการนำมาหั่นเป็น ฝอยให้ละเอียด แล้วนำมาตากแดดให้แห้งผสมกับพิมเสนพอสมควร ใช้มวนเป็นบุหรี่ยูบด้วยสมุคช้อยคำหรือ มวนด้วยใบตองสุบ ขนานที่ 4 เอารากต้นทองเหลือง รากต้นรางจืด รากต้นมะกั่วเครือ รากต้นส้มป่อย รากต้นมะเฟือง หญ้าหนวดแมว หัวยาข้าวเย็นเหนือ เอาด้วยทั้ง 7 สิ่งละเท่า ๆ กัน นำมาใส่หม้อคั้นกับน้ำ พอสมควร รับประทานครั้งละ 1 ถ้วยชา วันละ 3 เวลา เช้า-กลางวัน-เย็น ขนานที่ 5 เอาหัวข้าวเย็นเหนือ หัวข้าวเย็นใต้ หัวจุกหอมแดง หัวจุกกระเทียม ว่านหางช้าง เอาด้วยทั้ง 5 อย่าง เอาน้ำหนักสิ่งละ 4 บาท เท่า ๆ กัน นำมาใส่ลงในหม้อคั้นคั้นกับน้ำท่วมยา นำมารับประทานครั้งละ 3 ถ้วยชา วันละ 3 ครั้ง เช้า-กลางวัน-เย็น ก่อนอาหาร ขนานที่ 6 เอาขนนกตะขาบ มะเขือขื่น ดอกตาล อย่างละเท่า ๆ กัน มาปรุง เป็นยารักษาโรคริดสีดวง วิธีการปรุงยา โดยการนำขนนกตะขาบมาเผาไฟให้ไหม้เกรียมเสียก่อน จากนั้นเอา ลูกมะเขือขื่นมาขูดเอาเฉพาะเนื้อในแล้วนำมาตากแดดให้แห้ง และนำดอกตาลมาตากแดดให้แห้งเช่นเดียวกัน ใช้ใบยาสูบทั้งใบมวนยาทั้ง 3 อย่าง เข้าด้วยกันเป็นมวนบุหรี่ยูบ จุดไฟสูบทางจมูกจนหมดมวน สูบประมาณ 3 ครั้งก็จะหาย ขนานที่ 7 ท่านให้เอาเอารากกระเทียม จำนวนเล็กน้อยตามต้องการนำมาผสมกับใบตองแห้ง สูบแบบบุหรี่ยูบ ให้ควันออกทางจมูกให้มาก ๆ สูบวันละ 2 ครั้ง เช้า-เย็น ดัดต่อกันประมาณเจ็ดวันอาการของ โรคก็จะหาย

6. โรคเกี่ยวกับการถูกงูมีพิษและสัตว์มีพิษกัดต่อย

6.1 อาการของแมลงสัตว์กัดต่อย งูพิษกัด

ปวดบวมบริเวณที่โดนกัด ขาบริเวณแผล งูเห่ากัด ง่วง หวานอนจากการถูกงูมีพิษกัด จะมีอาการ ปวดบวมแดงและรู้สึกร้อน ๆ แสบ ๆ ปวดแสบมาก มีเลือดซึมออกจากแผล (งูกะปะกัด) มีแผลบวมพอง บริเวณที่ถูกงูกัด มีรอยเขียว คนที่ถูกงูพิษกัด มีอาการต่าง ๆ แล้วแต่จำพวกงู เช่น งูเห่าทำให้มีอาการหมดสติ เมื่อถูกงูกัด จำพวกงูจงอางมีอาการทางประสาท ทำให้ประสาทอ่อน จำพวกงูปะทำให้มีอาการทาง กล้ามเนื้อแข็ง

6.2 การตรวจวินิจฉัยโรค

การตรวจวินิจฉัยโรคเกี่ยวกับการถูกงูพิษสัตว์กัดต่อย ทำได้ดีที่สุดคือถามผู้ป่วยว่าถูกสัตว์ชนิดใด จะได้อำนาจของสาเหตุที่ดีที่สุด และหากผู้ป่วยสามารถนำสัตว์ที่กัดมาให้ดูได้ นับว่าเป็นสิ่งที่ดียิ่ง หากไม่ทราบชนิดให้วินิจฉัยจากรอยเขียวของสัตว์มีพิษ เช่น ถ้าเป็นงูพิษจะมีรอยแผลเป็นเขียวรูปรี 2 เขี้ยว ถ้าเป็น รอยเขี้ยวเล็ก ๆ อาจเป็นตะขาบ เป็นต้น

6.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาเกี่ยวกับพิษกักและแมงสัตว์กัดต่อย

รากเล็บครุฑ มะนาว หนุ่ยคา ขี้วัว หัวไม้ขีดไฟ หัวบอนท่า หัวอุตพิศ รากตาเป็ดตาไก่ ดอกขาว ใบเสลดพังพอน สุรา คั้นเถาต้นแดง น้ำชาข้าว ข้าวตอก ข้าวเหนียว น้ำตาลละโหนด ผักบู่เกลือ รากจืด รากทับทิม ฟ้าทะลายโจร ใบต่างดอก ต้นและรากหญ้าเข็มมอญ อ้อยคำ เปลือกต้นมะกอก กากตัวรถไฟ ใบตะขาก หัวไหล ฝ่าหม้อดินเผา สารส้ม ดินประสิว ชินสี น้ำมันมะพร้าวหรือน้ำมันพืช น้ำมันปศุสัตว์ เปลือกต้นสะท้อน หนุ่ยพันงูแดง ยอดต้นหมาก หน่อไม้คอง รากโก่งกาง ใบตำลึงสด เขียดคางคก รากถั่วฝักยาว

6.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

6.4.1 คำรับของหมอประสิทธิ์ อินทรพันธ์¹ หมอชาวบ้านแห่งตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงยาสมุนไพรที่ใช้รักษาพิษงูและสัตว์มีพิษกัดต่อย ว่าด้วยยาสมุนไพรที่ใช้ประกอบด้วย รากตาเป็ดตาไก่ดอกขาว โดยนำด้วยยามาผสมกับใบเสลดพังพอนตัวเมียในอัตราส่วนเท่า ๆ กัน ขนาดพอประมาณ นำมาตำละลายสุราพอกและทา ซึ่งตนเองรักษาหายมาหลายรายแล้ว

6.4.2 คำรับของหมอเจิม แทนมณี² หมอชาวบ้านแห่งตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงยาสมุนไพรที่ใช้รักษาตะขาบกัดว่า สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ นำผักบู่แดงที่ออกอยู่ตามท้องนา นำมาพอประมาณตำผสมกับเกลือจำนวนเล็กน้อย แล้วนำไปพอกที่บาดแผลที่ตะขาบกัดใช้ผ้าพัน แล้วปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 2-3 ชั่วโมง อาการปวดก็จะหาย ซึ่งตนเองมีประสบการณ์ในการรักษาผู้ป่วยมาจำนวนมาก ผู้ป่วยที่ถูกตะขาบกัดสามารถยืนยันได้ว่าหายทุกราย

6.4.3 คำรับของหมอทิน ถาวรประสิทธิ์³ ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคนถูกงูกัด ประกอบด้วย 1. ข้าวตอกซึ่งทำด้วยข้าวเหนียวพอประมาณ 2. น้ำตาลโตนดพอประมาณ นำด้วยทั้งสองมาคลุกเคล้ารวมกันให้คนป่วยรับประทาน ซึ่งตัวหมอเองไม่เคยมีประสบการณ์ด้านการรักษาแต่ได้ช่วยนี้ โดยการจามาจากตำรายาโบราณ

¹ ประสิทธิ์ อินทรพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 90/2 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

² เจิม แทนมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8/18 หมู่ที่ 5 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

³ ทิน ถาวรประสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 56 ตำบลหัวระวะ อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

6.4.4 คำรับของหมอสะมะแอ การ์ตัน¹ หมอชาวบ้านผู้มีชื่อเสียงแห่งตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ประกอบด้วย 1. หญ้าคา 2. มูลของวัว 3. สุรา นำด้วยคังกล่าวเอามาตำให้ละเอียด เอาสุราผสมพอประมาณ เอากากไปแช่แผล ส่วนน้ำให้รับประทาน จากประสบการณ์ในการรักษาผู้ป่วยมาตั้งแต่สมัยปู่ตายาย ได้ใช้รักษากันมาตั้งแต่โบราณและประสบความสำเร็จทุก ๆ ครั้ง

6.4.5 คำรับของหมอเซ่งกิม ดี้วสุข² หมอชาวบ้านตำบลฉาง อำเภอนาทวี ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ เสลดพังพอน นำมาตำให้แหลกละเอียดผสมกับเหล้าขาวประมาณ 1 เป็ก นำน้ำที่ได้มาคั้นกินประมาณ 1 ช้อนโต๊ะ ใช้กากไปะที่บริเวณรอยเขี้ยว วันละ 2 ครั้ง เช้า-เย็น ประมาณ 10-14 วัน ก็หายเป็นปกติ ประสบการณ์ในการรักษาผู้ป่วย ได้ทำการรักษาผู้ป่วยมา 5 ราย ผู้ป่วยหายมีอาการดีขึ้นตามลำดับ

6.4.6 คำรับของหมอลิ่ง สุวรรณะ³ หมอชาวบ้านแห่งตำบลพิจิตร อำเภอนาหม่อม ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ เปลือกต้นมะกอก นำมาต้ม นำเอาน้ำมาแช่บริเวณที่โดนตะขบกัด จะทำให้หายจากอาการปวดบวม จากประสบการณ์ในการรักษาเคยรักษาผู้ป่วยมาประมาณ 20 ปี รับรองได้ผลแน่นอน

6.4.7 คำรับของหมอประสิทธิ์ อินทรพันธ์⁴ หมอชาวบ้านแห่งตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ ใช้รากดาเบ็ดดาไก่ โดยนำเอารากต้นดาเบ็ดดาไก่มาฝนกับฝามือคิน นำส่วนที่ฝนแล้วมาปิดบาดแผลเพียงครั้งเดียว หลังจากที่ถูกตะขบกัดก็จะหายจากอาการปวดบวม โดยมีประสบการณ์ในการรักษาผู้ป่วยที่ถูกตะขบกัดมานานมากกว่า 20 ปี อีกขนานหนึ่งที่ใช้ได้ผลคือใช้ยางขาวบนหนังคากคกป้ายที่แผนก็จะหายทันที

¹ สะมะแอ การ์ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 211/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

² เซ่งกิม ดี้วสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 49 ถนนหมู่ 4 ตำบลฉาง อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

³ ลิ่ง สุวรรณะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 5 ตำบลพิจิตร อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁴ ประสิทธิ์ อินทรพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 90/2 หมู่ที่ 3 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

6.4.8 คำรับของหมอเอี่ยม เสดโร¹ หมอชาวบ้านตำบลคลองแดน อำเภอรโนด ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาได้แก่ ต้นพริกขี้หนูทั้ง 5 นำมาตำให้ละเอียดผสมน้ำเล็กน้อย กรองเอากากที่ได้มาพอกแผลไว้ที่บาดแผล ส่วนน้ำที่กรองได้นำมาดื่ม ขณะพอกแผลจะสังเกตเห็นว่ายาจะซึมเข้าไปในแผลตลอดเวลา เมื่อไรที่ตัวยานี้ซึมเข้าบาดแผลแล้วจึงหยุดพอกยา

6.4.9 คำรับของหมอลิม รัชทอง² หมอชาวบ้านชื่อดังแห่งตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาใช้เสลดพังพอนตัวผู้หรือตัวเมียก็ได้ จำนวน 1 กำมือ นำมาตำให้ละเอียดผสมกับเหล้าโรง พอกบริเวณที่ถูกสัตว์มีพิษกัดต่อย หรืออาจใช้หน่อไม้ไผ่สดตำพอกก็ได้ จากประสบการณ์ในการรักษามาประมาณ 20 ปี

6.4.10 คำรับของหมอเขื่อน ศรีสุวรรณ³ หมอชาวบ้านแห่งตำบลเขาปู่ อำเภอเมืองสงขลา เป็นผู้หนึ่ง ได้กล่าวถึงการรักษาโรคตะขาบที่พิษร้ายกว่าคนอื่น ๆ คือ เขานำเอากากตัวรถไฟ มาฝนให้เป็นผงผสมกับน้ำทาบริเวณที่ถูกตะขาบกัดจะหายทันที

6.4.11 คำรับของหมอสกุล रामรังสฤษฎ์⁴ หมอชาวบ้านผู้มีชื่อเสียงแห่งตำบลบ่อหยง อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงการใช้ยาสมุนไพรแก้พิษกัดควา ให้ใช้ของมีคมขูดเอาเขี้ยวพิษออกเสียก่อน แล้วเอาแอลกอฮอล์เช็ดบริเวณแผลแล้วนำผ้ามามัดเหนือแผลไว้ให้แน่นก่อน จากนั้นจึงเอาใบเสลดพังพอนมาตำให้ละเอียดแล้วผสมกับเหล้าขาว 28 คีกรี้ ประมาณครึ่งกึ่ง จากนั้นคั้นเอาน้ำดื่มแล้วนำเอากากยาสมุนไพรมาพอกบาดแผลจะสามารถดับพิษได้หมดสิ้นหรืออาจใช้ดินเผาอันแดงตำผสมน้ำข้าวข้าวกรอกให้คนที่ถูกงูกัดกินแล้วใช้กากสำหรับพอกแผล สังเกตหรือสัมผัสยาคุพอร้อนให้เปลี่ยนยาพอกใหม่ เปลี่ยนยาพอกประมาณ 2-3 ครั้ง ก็จะหาย สำหรับสิ่งที่จะนำมาผสมกับใบเสลดพังพอนนั้น จะใช้น้ำข้าวข้าวแทนน้ำเหล้าขาวก็ได้

¹ เอี่ยม เสดโร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 5 ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

² ลิม รัชทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 655/33 ถนนกาญจนวนิช ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

³ เขื่อน ศรีสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 157 ซอย 2 หมู่บ้านเปรมสุข ตำบลเขาปู่ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2547.

⁴ สกุล रामรังสฤษฎ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 15 ถนนสะเดา ตำบลสะเดา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

6.4.12 คำรับของหมอประคิษฐ์ศักดิ์ เศษบุญญาภิชาติ¹ หมอชาวบ้านแห่งตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาให้เอาหัวไม้ขีดไฟจำนวน 2 กล่อง ใบบอนท่า 1 ใบ ใบอุตพิษ 1 ใบ นำด้วยทั้ง 3 มาตำโปะที่แผลและที่กระหม่อม ไม่ซ้าก็จะหายเป็นปกติ

6.4.13 คำรับของหมอสूरिया นิลละเอสงฆ์² หมอชาวบ้านแห่งตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ ให้เอารากต้นเล็บครุฑจำนวน 1 แง่ง นำมาตำให้ละเอียด แล้วเอามะนาวจำนวน 2 ลูก นำมาผสมกันคั้นเอาน้ำ โดยกรองกับผ้าขาวบางแล้วเอาน้ำยาให้คนไข้กิน ส่วนกากที่เหลือจากการกรองให้นำเอามาปิดบาดแผลซึ่งจะช่วยลดอาการปวดและสามารถถอนพิษงูได้ คนเคยใช้ยาขนานนี้รักษาญาติที่ถูกงูกัดแล้ว ปรากฏว่าอาการบวมลดลงและบริเวณแผลที่บวมก็จะยุบลงเช่นเดียวกัน

6.4.14 คำรับของหมอพันธ์ บัวแก้ว³ หมอชาวบ้านที่มีชื่อเสียงด้านการรักษาคันถูกพิษสัตว์กัดต่อย ผู้หนึ่งได้กล่าวถึงคนที่ถูกสัตว์ที่มีพิษกัดต่อย เช่น งู ตะขาบ แมลงป่อง เป็นต้น สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ ใช้รากต้นโกงกางนำมาฝนกับน้ำทาบริเวณที่เป็นแผล จากประสบการณ์ซึ่งได้ทำการรักษามาแล้วประมาณ 20 คน ได้ผลดี

6.4.15 คำรับของหมอเจริญ จิตตะนัง⁴ หมอชาวบ้านแห่งตำบลน่าน้อย อำเภอหาดใหญ่ ได้กล่าวถึงตะขาบกัดว่า ด้วยยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ให้กินอ้อยดำประมาณ 2-3 ปล้อง หลังจากที่ถูกตะขาบกัดแล้วอาการปวดก็จะค่อย ๆ คืบขึ้นเรื่อย ๆ ยาสมุนไพรอีกขนานหนึ่ง สำหรับผู้ที่ถูกงูกะปะกัด ซึ่งโดยทั่วไปจะสังเกตเห็นแผลงูกัดบริเวณหลังเท้ามีเลือดไหลออกมา มีลักษณะอาการปวดบวม ยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ รากไมยราบ ใบรางจืด ฟ้าทะเลลายโจร ใบค่างคอก ต้น และรากหญ้า เข็มมอญ นำเอาด้วยทั้งหมดเอามาฝนกับน้ำขาวข้าวหรือสุรา คั้นเอาน้ำดื่ม เอากากโปะตรงรอยแผล จะทำให้พิษและอาการเจ็บปวดหายไปโดยเร็วพลัน

¹ ประคิษฐ์ศักดิ์ เศษบุญญาภิชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1 ถนนราษฎร์อุทิศ 2 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² สุूरिया นิลละเอสงฆ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 10/22 ถนนชลเจริญ ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

³ พันธุ์ บัวแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 10/1 ถนนหมู่ที่ 7 ตำบลบ้านโหนด อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

⁴ เจริญ จิตตะนัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 107/4 ตำบลน่าน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

6.4.16 คำรับของหมอบประกอบ อุบลขาว¹ หมอชาวบ้านแห่งอำเภอจะนะ ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาใช้ดินกด้วยน้ำไท ขนาดเท่าต้นขา หั่นเป็นแวน คำคั้นเอาน้ำให้ได้ประมาณ 1 ชัน ใช้น้ำคั้นเอากากพอกแผลคีนึก ขนานที่ 2 หากงูห้ำกัดใช้คางคกที่ยังไม่ตายผ่าซีกตามความยาวตัว ปะแผลงูห้ำกัด พันผ้าไว้ ขนานที่ 3 หากถูกงูกะปะกัดใช้เขี้ยวคอกด้วยาวที่ยังไม่ตายผ่าซีกตามความยาวของตัวเขี้ยวคอก ปะแผลที่ถูกงูกะปะกัด หรือใช้รากถั่วฝักยาวจำนวน 1 กำมือ คำให้แผลกผสมเหล้าคั้นเอาน้ำกิน กากพอกบาดแผล

7. โรคปวดเมื่อย เหน็บชา

7.1 อาการของโรคปวดเมื่อย เหน็บชา

มีอาการขาตามมือ ตามเท้า (เหน็บชา) ปวดเมื่อยตามน่องเวลาเดิน แขนขา ปวดสั้นเวลาเดิน เป็นเหน็บชาที่แขนขา อ่อนเพลีย จะมีอาการเหน็บชา ตีนตาย มือตาย ปลายมือ ปลายเท้าเย็น โลหิตน้อย หยิดไม่เจ็บ ท้องผูกไม่ค่อยถ่าย ร่างกายอ่อนเพลียเข็ดหัวเข่า ปวดเมื่อยตามร่างกายต่าง ๆ ปวดเมื่อยตามตัว สวิงสวาย หนาว ๆ ร้อน ๆ เหมือนจะเป็นไข้ หัวใจอ่อนคล้าย ๆ จะเป็นลม อักเสบในกล้ามเนื้อ กระดูกทับเส้น ปวดเมื่อย ตึงหนักที่กล้ามเนื้อ ใช้ทำงานในการขึ้นนั่งไม่ถูกต้อง อุบัติเหตุ เคล็ด ข้อเสื่อม ทำงานหนักเกินไป เจ็บข้อมือ ข้อเท้า เคลื่อนไหวได้น้อย ปวดเวลาจับจะเจ็บมากขึ้น ฟกช้ำดำเขียวและปวดเมื่อยตามกล้ามเนื้อ ปวดเมื่อยบริเวณลำตัวจากการทำงานหนัก ปวดเมื่อยตามตัวและเข็ดขา แขน ปวดหลัง และเส้นแข็ง ตึงที่สะโพก ปวดร้าวลงมาถึงขา ตึงตามร่างกาย ท้องแข็ง ปวดตามข้อ ตามกล้ามเนื้อกินไม่ได้นอนไม่หลับ ให้เมื่อยเข็ดไปทุกข้อทุกลำ ให้กระสับกระส่าย ให้เมื่อยไปเสียวไปตามเส้นเอ็นทุกเส้น

7.2 การตรวจวินิจฉัยโรค

หากผู้ป่วยมีอาการปวดเมื่อยตามข้อมือ แขน ขา และมีอาการเช่นนี้เกิดขึ้นเป็นประจำ คลอดจนมือชา เท้าชา วินิจฉัยว่าผู้ป่วยเป็นโรคปวดเมื่อยเหน็บชา เนื่องจากการไหลหมุนเวียนของโลหิตไม่ปกติจึงเกิดอาการดังกล่าว

7.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคปวดเมื่อย, เหน็บชา

เถาบัวบก เถาสะค้าน เถาชะพลู คีปาลี เจตมูลเพลิง ขิง เหง้าหมู หนุ้าเข้คมอญ ขมิ้นอ้อย ลูกจันทน์คอกจันทน์ ลูกกระวาน กานพลู พริกไทย สักขี ใบมะกา แก่นแสม แก่นขี้เหล็ก แก่นไม้สัก แก่นขนุน ฝักคูน มะตูมอ่อน ใบมะคำไก่ ลูกมะนาว น้ำตาลทราย เกลือ หัวข่าแดง หัวไพล เหล้า เถาวัลย์เปรียง เถาโคคลาน เถาไม้กระต๊อบโรง ลูกข่อย ปลาไหลเผือก กรุงเขมา น้ำผึ้ง ราชพฤกษ์

¹ ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 75 ตำบลบ้านนา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2548.

คันกระดุกไก่อ่ แก่นไม้คำเสา เปลือกเทียม ชุมเห็ดใหญ่ การบูร แอลกอฮอล์ ข้าวเย็นทั้ง 2 ของแมว ใบพลับพลึง ยาคำ หัวคองคิง ปูนผง มิวมะกรูด สมอร่องแร้ง มิวส้มซ่า ข่าคาแดง ผลพิลังกาสา เปลือกหอยขมสด เปลือกหอยแครงสด พริกไทยล่อน เปลือกหอยสังข์สด เปราะหอม เปลือกมะรุ้ม เปลือกทองหลางใบมน ผักแมงแดง เบญจกูล น้ำมันยูคาลิปตัส เกล็ดสระแทน น้ำมันหัวไพล น้ำมันตะไคร้ วาสลิน น้ำมันกานพลู เกล็ดเหี่ยว พญามือเหล็ก สิวาลพระอินทร์ รากโคคลาน ยาหนูตัน หัวเปาะ หัวกระชาย ใบมะกา ผักราชพฤกษ์ แก่นจันทน์เทศ เถาวัลย์เปรียงแดง กระเทียม เถาเอ็นอ่อน มหาหิงค์ รากทองแตก โกงูน้ำค้ำ ลูกสมอทั้ง 3 เทียนทั้ง 5 เหยือกปลาหมอแดง

7.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

7.4.1 คำรับของหมอกิน ถาวรวิสิทธิ์¹ หมอชาวบ้านแห่งตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาได้แก่ เกล็ดทะเลหนัก 10 บาท หัวข่าคาแดงหนัก 10 บาท ใบมะกาหนัก 10 บาท นำด้วยยาสมุนไพรทั้งหมดมาต้มกินเช้าเย็น ครั้งละ 1 ถ้วยชา ไม่ช้าก็จะหายเป็นปกติ

7.4.2 คำรับของหมอฐานันท์ บุญเดช² หมอชาวบ้านแห่งตำบลบ่อทราย สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาได้แก่ ลูกข่อยจำนวน 1 ทะนาน หัวแห้วหมู 1 ทะนาน รากปลาไหล หัวเผือกหนักอย่างละ 20 บาท กรุงเขมาหนัก 20 บาท นำเอาด้วยทั้ง 4 อย่างนี้ นำมาตากแดดให้แห้งแล้วตำเป็นผงผสมกับน้ำผึ้งแท้ จากนั้นปั้นเป็นลูกกลอนขนาดเท่าเม็ดพุทรา ใช้กินครั้งละ 2-3 เม็ด ก่อนนอน ไม่นานก็จะหาย

7.4.3 คำรับของหมอวาด กลิ่นหนู³ หมอสมุนไพรพื้นบ้านแห่งตำบลพังยาง อำเภอระโนด ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคือ ใช้คัสเกิล 5 ส่วน เถาคันแดง 1 ส่วน เถาวัลย์เปรียง 1 ส่วน เทียนทั้ง 5 สิ่งละ ½ ส่วน และการบูร 1 ส่วน นำสมุนไพรทั้งหมดมาผสมแล้วนำมาต้มรับประทานครั้งละ 1-2 ช้อนโต๊ะ ก่อนนอนทุกวัน ยานี้มีสรรพคุณรับประทานเพื่อถ่ายเส้น ทานแล้วจะระบายท้อง ทำให้ท้องไม่ผูก สามารถแก้ปวดเมื่อยได้ผลเป็นอย่างดี

¹ ทิน ถาวรประสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 117 ถนนอมรนิवास 2 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

² ฐานันท์ บุญเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 ถนนสระเกษ ซอย 4 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

³ วาด หนูกลิ่น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 22/1 ตำบลพังยาง อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2547.

7.4.4 คำรับของหมอไล่ วัชฤทธิ⁴ หมอชาวบ้านแห่งตำบลตึงหม้อ อำเภอสิงหนคร ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ ยาตำหนัก 2 บาท มหาหิงค์หนัก 2 บาท การบูรหนัก 2 บาท ดอกจันทร์หนัก 8 บาท พริกไทยหนัก 5 บาท นำตัวยาทั้งหมดมาบดเป็นผงละเอียดใช้แล้วน้ำผึ้งเป็นกระสายยาปั้นทำเป็นลูกกลอนรับประทานวันละ 3 ครั้ง ๆ ละ 2-3 เม็ด ก่อนอาหาร เข้า-เย็น และก่อนนอน ไม่นานก็จะหายเป็นปกติ

7.4.5 คำรับของหมอบุคร ปานประคิษฐ์¹ ซึ่งเป็นหมอชาวบ้านที่มีชื่อเสียงแห่งตำบลตึงหม้อ อำเภอสิงหนคร ที่มีชื่อเสียงอีกผู้หนึ่งได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคปวดเมื่อย ได้แก่ ลูกมะขามป้อม ใบมะกา หัวแห้วหมู รากทองแดง บอระเพ็ด ขมิ้นอ้อย โกฎุน้ำเต้า เอาตัวยาทั้งหมดหนักถึงละ 1 บาท ยาตำหนัก 2 บาท เนื้อในฝักราชพฤกษ์จำนวน 3 ฝัก ขี้เหล็กทั้ง 5 ลูกสมอทั้ง 2 เทียนทั้ง 5 เถาวัลย์เปรียงหนักถึงละ 1 บาท นำตัวยาทั้งหมดนำมาต้ม โดยคั้นน้ำ 3 ส่วน เอาน้ำ 1 ส่วน ให้ผู้ป่วยรับประทานตามธาตุหนักเบา จากประสบการณ์ซึ่งคนเคยรักษาผู้ป่วยหายมาแล้วจำนวนหลายคน

7.4.6 คำรับของหมอประคิษฐ์ศักดิ์ เชนบุญญาภิชาติ² หมอสมุนไพรพื้นบ้านได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ แก่นตำเสา แก่นขี้เหล็ก เถาเอ็น สังกวาลย์พระอินทร์ รากโคคลาน ยาหนูต้นตัวยาทั้งหมดเอาสิ่งละเสมอภาคมาต้มกินวันละ 2 เวลา เข้า-เย็น ก่อนอาหาร ไม่นานอาการปวดเมื่อยที่เกิดขึ้นก็จะหายเป็นปกติ

7.4.7 คำรับของหมอแห้ว เ้าะ บาวัสสาเระ³ หมอสมุนไพรพื้นบ้านมุสลิม อันเป็นที่เชื่อถือของชาวบ้านแห่งตำบลเทพา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ แก่นสักชี 1 ใบมะกา 1 แก่นแสมทั้งสอง 1 หัวแห้วหมู 1 แก่นขี้เหล็ก 1 แก่นไม้สัก 1 แก่นขนุน 1 ฝักคูน 1 เถาสะค้าน 1 รากข้าวลู่ 1 มะคুমอ่อน 1 ใบมะค่าไก่ 1 รวมตัวยาทั้งสิ้น 13 อย่าง นำมาต้มรับประทานแก้โรคเหน็บชา จากประสบการณ์ของคนเคยใช้รักษาตนเองและญาติพี่น้อง ปรากฏว่าญาติไม่เคยไปหาหมอที่โรงพยาบาลเลย

⁴ ไล่ วัชฤทธิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 176/13 ถนนสิงหนคร ตำบลตึงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

¹ บุคร ปานประคิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 165/4 หมู่ที่ 3 ตำบลตึงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² ประคิษฐ์ศักดิ์ เชนบุญญาภิชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1 ถนนราษฎร์อุทิศ 2 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

³ แห้วเ้าะ บาวัสสาเระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 85 ตำบลเทพา อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

7.4.8 คำรับของหมอใช้ ลันศิริ⁴ หมอชาวบ้านตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คนไข้การบูรผสมแอลกอฮอล์แล้วนำมาห่อด้วยผ้าประคบบริเวณที่ปวด ไม่นานก็จะหาย ยาสมุนไพรอีกขนานหนึ่งที่คนไข้ได้ผลคือ ใช้ใบต้นเล็บครุฑนำมาตำผสมกับเหล้าขาวห่อผ้าแล้วประคบบริเวณที่ปวดเมื่อย

7.4.9 คำรับของหมอทิน ถาวรวิสิทธิ์¹ หมอสมุนไพรพื้นบ้านแห่งตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคือ ใช้ใบมะกอกจำนวน 3 กำมือ สมอทั้ง 3 หนักอย่างละ 1 บาท มะขามป้อมหนัก 1 บาท เห้วหนูหนัก 3 บาท บรเพ็ดหนัก 7 บาท เทียนทั้ง 5 อย่างละ 1 สลึง โกงูน้ำเต้าหนัก 1 บาท ขี้เหล็กทั้ง 5 พอประมาณ นำด้วยทั้งหมดมาต้มรับประทานใช้รักษาผู้ป่วยโรคปวดเมื่อยได้ผลดีมากแล้ว

7.4.10 คำรับของหมอวสุ ไรศิริคน² หมอชาวบ้านแห่งแหลมสนอ่อน ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาคือ ใช้เถาวัลย์เปรียง กำแพง 7 ชั้น เถาเอ็นอ่อน ตะไคร้บ้านทั้งต้น ใบ และเหง้า ขิงแก่ นำหนักด้วยทั้งหมดเอาสมอภาคกันนำมาต้มน้ำ 3 เอ 1 แล้วใช้ดื่มกินก่อนอาหารครั้งละ 1 แก้ว และในการบีบนิ้วช่วย ในการคลายกล้ามเนื้อ ก็จะทำให้หายอาการปวดเมื่อย

7.4.11 คำรับของหมอสว่าง จวนอ่อน³ กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ ต้นไหลเผือก เอาทั้ง 5 คือ ราก ใบ ดอก ผล และลำต้น เอามาต้มรวมกันกินแทนน้ำ ขนาดรับประทานประมาณครั้งละ ½ - 1 แก้ว จนกว่าอาการของโรคจะหายเป็นปกติ ซึ่งคนเคยใช้ในการรักษาตนเองและเพื่อนบ้านมาแล้ว ส่วนยาสมุนไพรอีกขนานหนึ่งที่ไข้ได้ผลคือใช้คัสปี้เจือก ซ้าพลู สะค้าน เจ็ดมูลเพลิง ขิง เห้วหนู หญ้าขี้ควมอญ ขมิ้นอ้อย ลูกจันทน์ดอกจันทน์ ลูกกระวาน กานพลู พริกไทย เอาด้วยทั้งหมดน้ำหนักสมอภาคกันมาต้มน้ำรับประทาน ไม่นานก็จะหาย

⁴ ใช้ ลันศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนเพชรมงคล ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

¹ ทิน ถาวรประสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 117 ถนนอมรนิवास ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² วสุ ไรศิริคน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 23 ถนนแหลมสนอ่อน ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

³ สว่าง จวนอ่อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 64/102 ถนนนิพัทธ์สงเคราะห์ 2 ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

7.4.12 คำรับของหอมสะมะแอ การ์ตัน¹ หมอชาวบ้านแห่งตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ เตียนทั้ง 5 โคลลาน เถาวัลย์เปรียง เหงือกปลาหมอแดง ข้าวเย็นเหนือ ข้าวเย็นใต้ เอาสิ่งละเสมอภาคหนักสิ่งละ 3 บาท นำมาต้มรับประทานครั้งละ ½ แก้ว วันละ 3 ครั้ง เช้า-กลางวัน-เย็น ก่อนอาหาร จากประสบการณ์เคยใช้รักษามาเป็นเวลานานและปรากฏว่าสามารถรักษาได้ผลดี

7.4.13 คำรับของหอมสีเนี้ยว ศรีโยม² หมอชาวบ้านแห่งตำบลทุ่งใหญ่ ได้กล่าวถึง สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ให้นำหัวไหลขนาดพอประมาณมาตำให้ละเอียดแล้วนำมาผสมกับเหล้าโรงหรือเหล้าขาว ที่ผลิตจากโรงงานนำมาพอกบริเวณที่เคล็ดขัดยอก ปวดเมื่อย แล้วใช้ผ้าพันไว้โดยให้เปลี่ยนยาทุกวัน ซึ่งจากประสบการณ์ในการรักษาสมัยก่อนแม่ของคนมีอาการปวดเมื่อยบริเวณหัวเข่าแล้วไปหาหมอชาวบ้าน เขาได้บอกตัวยามา จากนั้นแม่ลองนำมาใช้ปรากฏว่าได้ผลดี มีอาการดีขึ้น ค่อย ๆ หายจากอาการปวดเมื่อย จึงบอกลูกหลานต่อกันมาจนถึงสมัยปัจจุบัน เมื่อมีคนสอบถามเกี่ยวกับตัวยาก็จะบอกเผยแพร่อย่างไม่ปิดบัง เมื่อเขานำไปใช้ปรากฏว่าอาการก็ดีขึ้นทุกราย

7.4.14 คำรับของหอมสมสุข แก้วยก³ ใช้เถาวัลย์เปรียง แก่นขี้เหล็ก แก่นตำเสา โคลลาน เอ็นแดง เอ็นขาว เอาสมุนไพรอย่างละเท่า ๆ กัน นำมาต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย

7.4.15 คำรับของหอมสมพิศ บุญส่ง⁴ ใช้ผักเสี้ยนผี ใบหนาด หัวแห้วหมู รากข้าวปลู ใบมะตูม ใบคนทีสอ ใบสะเดา ใบขุมเห็ดใหญ่ ใบมะกา ว่านหางจิ้งหิว หัวไพร ขมิ้นอ้อย พริกไทย รากเจตมูลเพลิง ลูกสะค้าน ลูกจันทน์ ว่านน้ำ ดิปลี จิงแห้ง งูเห่าตากแห้ง นำมาบดผงละลายน้ำผึ้งหรือมะนาว ปั้นเป็นกลอนไว้รับประทาน

¹ สะมะแอ การ์ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 211/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

² สีเนี้ยว ศรีโยม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 89 หมู่ 3 ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

³ สมสุข แก้วยก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 15 ถนนเพชรเกษม ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

⁴ สมพิศ บุญส่ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

7.4.16 คำรับของหมอเสวียน จันทรหนู¹ ใช้ลูกจันทน์ คอกจันทน์ กานพลู เกลือสินเธาว์ว เทียนคำ เทียนตาตักแคน เทียนแกลบ เทียนยางพानी การบูร สมอพิเภก โกงสุอ โกงสุงปลา โกงสุเมะ โกงสุชี้เมง โกงสุหัวบัว จิง พริกไทยล่อน เจตมูลเพลิง หัวคุณเทศ หัวบุกรอ อย่างละเสมอภาคคัมคัมแก้ ปวดเมื่อย เหน็บชา

8. โรคเบาหวาน

8.1 อาการของโรคเบาหวาน

ผู้ป่วยปัสสาวะบ่อย กินจุ น้ำหนักลด ผอม อ่อนเพลียไม่มีแรง กินมาก แต่น้ำหนักลด มีแผลหายช้า มีอาการคันตามตัวคล้ายลมพิษ ตรวจกับเทศแท้ป มีน้ำตาลขึ้นผิดปกติ มีอาการหิวบ่อย ๆ อ้วนมาก ๆ โรคที่แทรกเบาหวานคือโรคไต และความดันโลหิตสูง ปวดเมื่อยตามร่างกาย รับประทานอาหารได้คิ คิมน้ำ มาก ปัสสาวะมีมดขึ้น เป็นแผลแล้วรักษายาก กระหายน้ำ เกิดอาการปวดแสบ ปวดร้อน ที่ปลายนิ้วเท้า มือ เวียนศีรษะ ปัสสาวะกระปริบกระปรอย ผิวหนังแห้ง อารมณ์แปรปรวน กระจกตาขุ่น เหนือออกมา มีความดันโลหิตสูง ตามัวมองไม่เห็น คันตามผิวหนังเหมือนแมลงไต่ ตกขาวในผู้หญิง

8.2 การตรวจวินิจฉัยโรค

หากผู้ป่วยมีอาการปัสสาวะบ่อย ปัสสาวะมีรสหวาน มีมดขึ้น กินจุ น้ำหนักลด อ่อนเพลีย เป็นแผลหายช้า วินิจฉัยว่าเป็นโรคเบาหวาน

8.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคเบาหวาน

ฟ้าทะลายโจร ใบขี้เหล็ก พริกไทยดำ ถั่วเขียวคั่ว บอระเพ็ด กำแพงเจ็ดชั้น ชะเอมไทย มะแว้งเครือทั้ง 5 เถาหมวกแดง รากคนทา แซ่ม้าทะเลยา หญ้าไต้ใบ ใบอินทนิลน้ำ หญ้าหนวดแมว หัวข้าวเย็นทั้ง 2 รากลำเจียก โมกขาว รากรางจืดต้น ใบสะเดา ใบทองพันชั่ง ใบชุมเห็ดไทย ต้นเหงือกปลาหมอทั้ง 5 อย่าง น้ำผึ้งแท้ รากกลด 3 เหลี่ยม เถาแก่ของตำลึง ต้นขลุ้ ต้นหูปลาช่อน เหง้าเคยหอม ขมิ้นเครือ ใบกระท่อม เถา, ราก, ใบเส้มา ชะเอมไทย พญารากคำ ต้นอ้อยแดง หญ้าปล้อง คอกกูดหิอิน เถาสิงห์โต

¹เสวียน จันทรหนู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 17/1 ตำบล สะพานไม้แก่น อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

8.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

8.4.1 คำรับของหมอบุตร ปานประคิษฐ์¹ หมอชาวบ้านแห่งตำบลสิงห์หม้อ อำเภอสิงหนคร ได้กล่าวถึงยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ เนื้อไม้คนทา โมกขาว แสม้าทะเลลาย ชะเอมไทย กำแพง 7 ชั้น รากลำเจียก มะแว้งเครือ พญารากคำ เกาหมวกทั้ง 2 เหงือกปลาหมอ ด้วยทั้งหมดคนหนักสิ่งละ 2 บาท นำมาต้มโดยต้มตามหลักการต้มยา คือ ต้ม 3 เอา 1 นำมารับประทานวันละ 3 เวลา ก่อนอาหาร เช้า-กลางวัน-เย็น คนเคยใช้ยาดังกล่าวนานนี้บำบัดรักษาโรคนี้มาประมาณ 10 ปี

8.4.2 คำรับของหมอทั้น ถาวรวิสิทธิ์² ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ใช้ใบอินทนิล น้ำขนาดพอประมาณนำมาตากแดดให้แห้งสนิท แล้วนำมาต้มน้ำรับประทานต่างน้ำชาทุกวัน โดยใช้ใบอินทนิลน้ำ ให้มีสัดส่วนสัมพันธ์กับปริมาณน้ำตาลในโลหิตของคนไข้ เช่น น้ำตาลในเลือด 300 มิลลิกรัม ใช้ใบอินทนิลน้ำ 30 ใบต่อครั้ง ซึ่งจากประสบการณ์ในการรักษา ปรากฏว่าสมุนไพรชนิดนี้สามารถรักษาโรคเบาหวานได้ผลดี

8.4.3 คำรับของหมอสมบุรณ์ ทองศรี³ หมอชาวบ้านแห่งตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา ใช้ฟ้าทะลายโจรจำนวน ½ กก. ใบขี้เหล็กจำนวน ½ กก. พริกไทยดำจำนวน 2 ½ ชิค เมล็ดถั่วเขียวคั่วจำนวน 2 ½ ชิค นำมาคั่วแล้วบดให้ละเอียด จากนั้นนำมาอัดเม็ดรับประทานวันละ 2 ครั้ง เช้า-เย็น ครั้งละ 8 เม็ด จากประสบการณ์เคยใช้ในการรักษาตนเอง และผู้ที่ใกล้ชิดมาแล้วประมาณ 20 คน ผลปรากฏว่าผู้ป่วยสามารถควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด ให้อยู่ในระดับเกณฑ์ปกติได้ และยาสมุนไพรอีกขนานหนึ่งคนไข้ฟ้าทะลายโจรและบอระเพ็ดเก็บเอาด้วยยาสมุนไพรทั้งสองนำไปตากแดดแล้วนำมาบดรวมกัน รับประทานโดยตรง หรือบรรจุแคปซูลรับประทานก็ได้ ตั้งไว้ให้เย็น นำมาคัมน้ำ ครั้งละ 1 แก้ว วันละ 3 เวลา เช้า กลางวัน เย็น จากประสบการณ์คนเคยใช้ต้มคัมน้ำเองมาเป็นเวลา 5 ปี ผลปรากฏว่าทำให้สามารถควบคุมปริมาณระดับน้ำตาลในเลือดได้ และได้แนะนำบุคคลใกล้ชิด ตลอดจนญาติสนิทที่ป่วยเป็นโรค เบาหวาน ให้ทดลองคัมน้ำเพื่อควบคุมระดับน้ำตาลในเลือด ปรากฏว่าได้ผลดีเป็นที่น่าพอใจ

¹ บุตร ปานประคิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 165 หมู่ที่ 3 ตำบลสิงห์หม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² ทั้น ถาวรวิสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 117 ถนนอมรนิवास 2 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

³ สมบุรณ์ ทองศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 101 ถนนแก้วแสน ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

8.4.4 คำรับของหมอนุ่น คงได้บุญ¹ หมอชาวบ้านผู้มีชื่อเสียงแห่งตำบลคูหา อำเภอสะบ้าย้อย ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ เถาแก่ของต้นฝักคำถึงจำนวน 100 กรัม น้ำสะอาดจำนวน 1 ลิตร โดยนำเถาแก่ของฝักคำลงมาล้างให้สะอาด แล้วตัดเป็นท่อนใส่หม้อต้มให้เดือดไปจนงวดเล็กน้อย

8.4.5 คำรับของหมอตะไบเต๊ะ ไสหวัง² หมอชาวบ้านแห่งตำบลนาทวิ อำเภอนาทวิ ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ ดอกกุศหยีดิน โดยนำดอกกุศหยีดินทั้งต้นมาล้างให้สะอาด นำไปต้มน้ำพอท่วมยานำมาต้มให้น้ำแห้งลงเล็กน้อย เสร็จแล้วตั้งไว้ให้เย็น นำน้ำนั้นมาดื่มวันละ 1 แก้ว อาการเบาหวานก็จะหายไป จากประสบการณ์เคยใช้ในการรักษาตัวหมอเองและแนะนำให้เพื่อนบ้านที่เป็นโรคเบาหวานรักษาด้วย มีอาการดีขึ้นประมาณ 2-3 คน

8.4.6 คำรับของหมอรุณันท์ บุญเดช³ หมอสมุนไพรพื้นบ้านแห่งตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ ใบทองพันชั่ง ใบชุมเห็ดไทย-พริกไทยอ่อน ต้นเหงือกปลาหมอ ด้วงยาสมุนไพรทั้ง 4 อย่างนี้ นำเอาหนักสิ่งละ 2 บาท นำมาตากแดดให้แห้งแล้วนำมาบดเป็นผงละเอียด จากนั้นนำมาผสมกับน้ำผึ้งแท้แล้วปั้นเป็นลูกกลอน รับประทานวันละ 2 เวลา เช้า-เย็น ไม่นานอาการก็จะทุเลาลง

8.4.7 คำรับของหมอสุคใจ ลีจ้อน⁴ หมอชาวบ้านแห่งตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ รากกกสามเหลี่ยม แก้มหมอบ หรือเหงือกปลาหมอ เอาอย่างละเสมอกานำมาต้มกินจำนวน 22 หม้อ โรคเบาหวานก็จะหาย โดยเมื่อกินยาขนาดนี้แล้วห้ามกินของแสลงเป็นอันขาด ให้คนไข้งดของมัน ๆ และเค็มจัดหรืออาหารที่มีรสจัดห้ามอย่างเด็ดขาด อีกขนานหนึ่งใช้เถาสิงโตทั้ง 5 ต้มกินแทนน้ำ

¹ นุ่น คงได้บุญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่ที่ 4 ตำบลคูหา อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

² ตะไบเต๊ะ ไสหวัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 63 ตำบลนาทวิ อำเภอนาทวิ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

³ รุณันท์ บุญเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 ถนนสระเกษ ซอย 14 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

⁴ สุคใจ ลีจ้อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 160/3 หมู่ที่ 2 ตำบลพะวง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

8.4.8 คำรับของหมอสรรรค์ อัสโคคร¹ ได้กล่าวถึงสมุนไพรคำรับที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ กำแพงเจ็ดชั้น ชะเอมไทย มะแว้งเครือทั้ง 5 โมกขาว เถาเมวแดง รากคนทา หนักถึงละ 4 บาท นำมาคัมรับประทาน ไม่นานอาการโรคเบาหวานก็จะดีขึ้น

8.4.5 คำรับของหมอประสิทธิ์ อินทรพันธ์² หมอชาวบ้านผู้มีชื่อเสียงแห่งตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคเบาหวานว่า ด้วยสมุนไพรในสูตรยาของตน ประกอบด้วย กำแพงเจ็ดชั้น หนัก 10 บาท คั้นรางจืดหนัก 5 บาท ฟ้าทะลายโจรหนัก 5 บาท นำด้วยทั้งหมดมาคัมรับประทานครั้งละ 3 ช้อนโต๊ะ วันละ 3 เวลาเช้า-กลางวัน-เย็น ก่อนอาหาร

8.4.6 คำรับของหมอปรารณา ศรีสุวรรณ³ หมอชาวบ้านแห่งตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ ไบกระท่อม วิธีการนำไบกระท่อมมาตากแห้งแล้วนำมาคัมรับคัมทุกวัน จะทำให้อาการของโรคเบาหวานค่อยๆ ทุเลาลง จากประสบการณ์ตน เคยแนะนำให้ผู้ป่วยทำการรักษาหายมาแล้วจำนวน 8 คน

8.4.7 คำรับของหมอเอี่ยม เสดโร⁴ ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ บอระเพ็ดนำมาบดอัดแคปซูล รับประทานครั้งละ 2 เม็ด วันละ 3 ครั้ง ซึ่งตนเคยมีประสบการณ์ในการรักษาผู้ป่วยมาแล้วหลายราย ปรากฏว่า ได้ผลดี

8.4.9 คำรับของหมอประคิษฐศักดิ์ เชนบุญญาภิชาติ⁵ หมอชาวบ้านแห่งตำบลบ่อหยาง อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา คือ ฟ้าทะลายโจร รากรางจืดคั้น หน้ำไต้ใบ นำด้วยทั้งหมดมาคัมกิน

¹ สรรรค์ อัสโคคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1/4 ถนนรามวิถี ตำบลบ่อหยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² ประสิทธิ์ อินทรพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 90/2 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2547.

³ ปรารณา ศรีสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 159 หมู่ที่ 2 ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁴ เอี่ยม เสดโร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 121 ถนนทะเลหลวง ตำบลบ่อหยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁵ ประคิษฐศักดิ์ เชนบุญญาภิชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1 ถนนราษฎร์อุทิศ ตำบลบ่อหยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

8.4.10 คำรับของหมอเจิม แทนมณี¹ หมอชาวบ้านแห่งตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ 1. เถามวกแดง 2. กำแพงเจ็ดชั้น 3. มะแว้งเครือ 4. เถารากใบเส้า 5. เปลือกรากโมกขาว 6. รากลำเจียก 7. รากคนทา 8. ชะเอมไทย เอาตัวยาทั้ง 8 นี้เอาน้ำหนักเสมอภาคกันนำมาล้างน้ำให้สะอาดแล้วแช่น้ำทิ้งไว้ประมาณ 10 นาที ก่อนนำมาต้มใส่น้ำให้พอท่วมยา แล้วนำไปต้ม โดยน้ำ 3 ส่วน ต้มเอา 1 ส่วน รับประทานวันละ 3 เวลา เข้า-กลางวัน-เย็น ก่อนอาหาร

8.4.13 คำรับของหมอวสุ โชติรัตน์² หมอสมุนไพรพื้นบ้านตำบลบ่อหยาง อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ ต้นขลุ้ ผักหูปลาช่อน เหง้าเคยหอม ต้นเหงือกปลาหมอ เถาขมิ้นเครือ เอาตัวยาทั้งหมด น้ำหนักเสมอภาคต้มกินทุก 2 ชั่วโมง ถ้าผลการตรวจน้ำตาลในเลือดลดลง ให้ลดจำนวนการใช้ยาลง

8.4.14 คำรับของหมอสะมะแอ การ์ตัน³ หมอชาวบ้านแห่งตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ใช้ต้นฮ้อยแดงจำนวน 2 ต้น เอาแค้โคนฮ้อยขนาด 2 ลิบ เอามาผ่าเป็น 4 ส่วน ต้มกิน จำนวน 15 ลิบ โดยตัดปลายทิ้งเอาแค้โคนต้น ขนาดความยาวประมาณ 1 ลิบ หย้าปล้อง จำนวน 1 กำมือ เอาตัวยาทั้งหมดมาห่อด้วยผ้าขาวบาง แล้วมัดใส่หม้อ ใส่น้ำต้มรับประทานวันละ 3 เวลา เข้า-กลางวัน-เย็น ก่อนอาหาร

8.4.15 คำรับของหมอยกแห่ง คิสสระ⁴ หมอชาวบ้านแห่งตำบลท่าบ่อ อำเภอสิงหนคร ใช้ฟ้าทะลายโจร ช้าพลู นำสมุนไพรทั้งสองชนิดมาต้มรวมกันแล้วใช้น้ำดื่ม

8.4.16 คำรับของหมอเฟื่อง ไฟจันทร์ทอง⁵ หมอชาวบ้านแห่งตำบลคูหา อำเภอสะบ้าย้อย ใช้ส่วนต่าง ๆ ของกระท้อน คือ กิ่ง ก้าน ใบ ราก ต้มรวมกัน กรองด้วยผ้าขาว เอาน้ำดื่มดื่มเป็นประจำ

¹ เจิม แทนมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8/18 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² วสุ โชติรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 23 ถนนแหลมสนอ่อน ตำบลบ่อหยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

³ สะมะแอ การ์ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 211/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

⁴ ยกแห่ง คิสสระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 48 ตำบลท่าบ่อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

⁵ เฟื่อง ไฟจันทร์ทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 14 ตำบลคูหา อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

8.4.17 คำรับของหอมเสี้ยน สมาน¹ หอมชาวบ้านแห่งตำบลสะกอม อำเภอจะนะ ใช้ดินหญ้าหนวดแมว รากลำเจียก หรือรากโอบเคย ต้นหางนกยูง หัวยาจีน เครื่องมะแว้ง แก่นเนื้อไม้สัก นำมาคั้นน้ำคั้น

9. โรคหอบหืด

9.1 อาการของโรคหอบหืด

ผู้ป่วยมีอาการหายใจแรง เหนื่อยหอบ และไอ หายใจแน่นหน้าอก หายใจขัด ๆ ไม่คล่อง รู้สึกขัดในทรวงอก แสดงอาการมากในช่วงฤดูหนาวหรือฤดูฝน มีเสมหะในลำคอ เป็นโรคเรื้อรัง

9.2 การตรวจวินิจฉัยโรค

การตรวจวินิจฉัยโรคทำได้โดยการซักถามประวัติการเป็นโรคของผู้ป่วยว่าเป็นมายาวนานเพียงใด อาการที่กำเริบแรงในช่วงเวลาใดและชอบรับประทานอาหารประเภทใดมาก ส่วนอาการที่วินิจฉัยว่าเป็นโรคหอบหืด คือ ผู้ป่วยมีอาการเหนื่อย หอบ ไอ หายใจแรง มีเสมหะฝ่น และเป็น ๆ หาย ๆ อยู่เป็นประจำ

9.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคหอบหืด

ดอกลำไพล มหาหิงคุ์ แก่นจันทน์ทั้ง 2 ใบหนาด รากจิงจ้อ ผักเสี้ยนผี พริกไทย ลูกเบญจกานี กุ่มทั้ง 2 บอระเพ็ด เปลือกมะขาม เกล็ดสินเธาว์ รากมะแว้งต้น รากมะแว้งเครือ รากมะเขือขื่น รากราชพฤกษ์ รากหวายขม รากไม้รวก รากหวายลิง เทียนทั้ง 5 หญ้าวงช้าง ปูนกินกับหมาก คราบแมงมุม คีปติ ดินประสิว สารส้ม รากส้มกุ้ง ผักส้มป่อย กระเทียมโทน น้ำมันาว เปลือกหอยนางรม ใบสาปแแรงสาปกา ใบหนุมานประสานกาช น้ำผึ้งรวง หนั่งแรด ใบข่อย ใบมะคำไก่ เถาวัลย์เปรียง เห้าหมู แสมสาร

9.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

9.4.1 คำรับของหอมใช้ ลันศิริ² หอมสมุนไพรพื้นบ้านแห่งตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาใช้ดอกลำไพล วิธีการปรุงยาโดยนำเอาดอกลำไพลมาตากแดดให้แห้ง แล้วฉีกออกเป็นชิ้นเล็ก ๆ นำไปหมกกับใบจากทำเป็นมวนนุหรือสูบ วันละ 3 ครั้ง จากประสบการณ์ที่เคยรักษาสามารถรักษาได้แน่นอน แต่ให้หลีกเลี่ยงอากาศที่เป็นพิษ เช่น ควันนุหรือ และฝุ่นละออง

¹ เสี้ยน สมาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 65/1 ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

² ใช้ ลันศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนเพชรมงคล ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

9.4.2 คำรับของหมอบุตร ปานประคิษฐ์¹ หมอชาวบ้านแห่งตำบลทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ มหาหิงคุ์ จิง แก่นจันทน์ทั้ง 2 ใบหนาด รากจิงจ้อ ผักเสี้ยน ผี พริกไทย ลูกเบญจกานี กุ่มทั้ง 2 บอระเพ็ด เปลือกมะรุ้ม เกลือสินเธาว์ เอายาทั้งหมด น้ำหนักเสมอภาค มาบดละเอียดละลายน้ำสุก รับประทานวันละ 3 ครั้ง เช้า-กลางวัน-เย็น ก่อนอาหาร ครั้งละ 1 ช้อนชา

9.4.3 คำรับของหมอทั้น ถาวรวิสิทธิ์² หมอชาวบ้านแห่งตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ รากมะแว้งต้น รากมะแว้งเครือ รากมะเขือขื่น รากราชพฤกษ์ รากหวายขม รากไม้รวก รากหวายลิง เทียนดำ เอาน้ำหนักสิ่งละ 1 ส่วน มาบดผงแล้วปั้นเป็นลูกกลอนเท่าเม็ดพุทรา รับประทานวันละ 2 ครั้ง ๆ ละ 3 เม็ด ก่อนอาหาร จากประสบการณ์ในการรักษา ยานานานี้ได้ผลพอสมควร มีผู้ป่วยที่หายมาจำนวนหลายคน

9.4.4 คำรับของหมออินทร์แก้ว ศรีปาน³ หมอสมุนไพรพื้นบ้านแห่งตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาใช้ใบหญ้าวงช้างชื้อกับปูนขาวซึ่งใช้กินกับหมาก และคราบแมงมุม ใช้น้ำหยอดผสมให้เข้ากัน นำมาทาบริเวณหน้าตา คอ และหลัง ซึ่งยานานานี้ใช้กันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย คนที่มาปรึกษาทุกคนบอกว่า มีอาการคิขื่น ส่วนยาอีกขนานหนึ่ง ได้แก่ จิงแห้ง พริกไทยดำ คอกคิปลี ดินประสิว สารส้ม รากส้มกุ้ง ผักส้มป่อย กระท่อมไทย นำด้วยทั้งหมดมาบดผสม น้ามะนาว ปั้นเป็นลูกกลอนรับประทาน โดยผู้ใหญ่รับประทานครั้งละ 4 เม็ด วันละ 3 ครั้ง เช้า-กลางวัน-เย็น หลังอาหาร ส่วนเด็กรับประทานครั้งละ 2 เม็ด วันละ 3 ครั้ง เช้า-กลางวัน-เย็น หลังอาหารเช่นเดียวกัน

9.4.5 คำรับของหมอประสิทธิ์ อินทรพันธ์⁴ หมอชาวบ้านแห่งตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงตำรับยาสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคหอบหืดว่า คำรับยาของคนประกอบด้วย ลูกมะเขือขื่นหนัก 10 บาท ตะไคร้หนัก 5 บาท หัวข่าทั้ง 2 หนักสิ่งละ 5 บาท ใบหนุमानประสานกายหนัก 5 บาท นำด้วยทั้งหมดนี้มาตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งรวงประมาณเท่าปลายนิ้วก้อย รับประทานวันละ 3 เวลา เช้า-กลางวัน-เย็น หลังอาหาร

¹ บุตร ปานประคิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 165/4 หมู่ที่ 3 ตำบลทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² ทั้น ถาวรวิสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 117 ถนนอมรนิवास 2 ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

³ อินทร์แก้ว ศรีปาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจำง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 88 หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

⁴ ประสิทธิ์ อินทรพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 90/2 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

9.4.6 คำรับของหมอประคิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐบุญญาภิชาติ¹ หมอชาวบ้านแห่งตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ใช้เนื้อสับปะรดเขียวจำนวน 1 ลูก นำมาผสมกับน้ำผึ้งรวงคองไว้ประมาณ 7-15 วัน แล้วให้ผู้ป่วยกินวันละ 2 เวลา เช้า-เย็น ส่วนยาสมุนไพรอีกขนานหนึ่งที่ใช้รักษามาแล้วได้ผลคือ ใช้เทียนทั้ง 5 ได้แก่ เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาวเปลือก เทียนดาตักแตน เอาด้วยยาทั้งหมดมาบดรวมกัน ให้ละเอียดใช้ละลายกับน้ำผึ้งรวงปั่นเป็นลูกกลอน ขนาดประมาณเท่าเม็ดพุทรา นำมารับประทานครั้งละ 1 เม็ด วันละ 2 ครั้ง เช้า-เย็น จนกว่าอาการจะหายเป็นปกติ

9.4.7 คำรับของหมอแห้วเจ้าชะเอว บาวัสสระ² หมอชาวบ้านแห่งตำบลเทพา อำเภอเทพา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ เปลือกหอยนางรมกับน้ำปูนใส วิธีการปรุงยา โดยนำเอาเปลือกหอยนางรม ผ่นกับน้ำปูนใสรับประทาน จากประสบการณ์เคยรักษาตนเองและพี่น้องหายมาแล้ว นอกจากนั้นหมอแห้วเจ้าชะเอว ยังได้กล่าวถึงยาแก้ไอว่า สามารถปรุงได้โดยใช้ตัวอย่างง่าย ๆ คือ ใบสาปแรังสาปกา เอาทั้ง 5 คือ ราก ต้น ใบ ดอก และผล นำมาตำรวมกันคั้นเอาน้ำผสมกับน้ำผึ้งรวงรับประทานได้ตลอดเวลา เมื่อมีอาการไอ

9.4.8 คำรับของหมอเจิม แทนมณี³ หมอชาวบ้านแห่งตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคหอบหืด คือ ใช้ใบหนุมานประสานกาย ซึ่งวิธีการทำได้โดยนำใบหนุมานประสานกายประมาณ 10 ช่อ ล้างน้ำให้สะอาด แล้วนำมาต้ม ใส่น้ำ 3 ส่วน ต้มเคี่ยวให้เหลือ 1 ส่วน รับประทานวันละ 2 ครั้ง หลังอาหาร เช้า-เย็น แก้อาการหอบหืดในระยะแรกได้ผลดี

9.4.9 คำรับของหมอรุณันท์ บุญเดช⁴ หมอชาวบ้านแห่งตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ หัวไพล พริกไทย น้ำผึ้งรวง วิธีการปรุงยาสมุนไพร ทำได้โดยนำหัวไพลมาตากแดดให้แห้ง แล้วนำมาโขลกตำรวมกับพริกไทยให้ละเอียด โดยเอาด้วยยาทั้งสองในจำนวนที่เท่าๆ กัน นำมาละลายกับน้ำผึ้งรวง รับประทานเป็นประจำไม้นานก็จะหาย และให้พยายามสังเกตดูว่าผู้ป่วยมีอาการแพ้อะไรก็พยายามหลีกเลี่ยงสิ่งที่ตนแพ้

¹ ประคิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐบุญญาภิชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1 ถนนราษฎร์อุทิศ 2 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² แห้วเจ้าชะเอว บาวัสสระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 85 ตำบลเทพา อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

³ ประสิทธิ์ อินทรพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8/18 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁴ รุณันท์ บุญเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 ถนนสระเกษ ซอย 4 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

9.4.10 คำรับของหมอสะมะแอ การ์ตัน¹ หมอชาวบ้านแห่งตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาให้เอาหนั่งแรด ใบข่อย พริกไทย หัวกระเทียม โดยเอาตัวยาทั้งหมดหนักสี่ตะแสมภาค นำมาคัมรับประทานวันละ 3 ครั้ง เข้า-กลางวัน-เย็น ก่อนอาหาร

9.4.11 คำรับของหมอสรรรค์ อิศโคคร² นายกษมาพันธ์แพทย์แผนไทยภาคใต้ ได้กล่าวถึงสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ได้แก่ ใช้ยาธาตุดำสำหรับบำรุงธาตุ และยาปลูกไฟธาตุ จากนั้นจึงใช้ยาแก้หอบ ซึ่งประกอบด้วยแก่นฝางหนัก 3 บาท เถาวัลย์เปรียงหนัก 3 บาท ใบมะค่าไก่หนัก 3 บาท หัวหมูหนัก 3 บาท แสมสารหนัก 6 บาท ใบหนาดหนัก 2 บาท รากข้าวฟ่างหนัก 2 บาท ใบหนุมานประสานกายหนัก 1 บาท นำตัวยาทั้งหมดมาคัมรับประทาน และหากผู้ป่วยสามารถลดคของแสลงได้เช่นของเย็นจัดหรือน้ำแข็ง อาหารรสจัด อากาศดี จะบรรเทาหลงได้ค้มาก

10. โรคริดสีดวงทวารหนัก

โรคริดสีดวงทวารหนักเป็นโรคซึ่งเกิดขึ้นบริเวณปากทวารหนัก อันเนื่องมาจากอาการท้องผูก กลั้นอุจจาระ ทำให้อุจจาระเป็นก้อนแข็ง ปวดทวารหนัก ทำให้เกิดการติดเชื้อจนกลายเป็นริดสีดวง ซึ่งผู้ป่วยจะได้รับความทรมานเวลาถ่ายอุจจาระและเป็นโรคที่พบบันมากสำหรับประชาชนโดยทั่ว ๆ ไป จากการศึกษาภูมิปัญญาของหมอชาวบ้านเกี่ยวกับโรคริดสีดวงทวารหนัก มีคังนี้

10.1 อาการของโรค

อาการของโรคริดสีดวงทวารหนักมีหลายชนิดค้วกัน เนื่องออกนอกปากทวารหนัก เรียกว่า บานทะโรค ถ่ายอุจจาระออกมาเป็นเลือด เนื่องอกปากทวารหนัก เป็นกลีบมะไฟ เป็นเค็ยไก่ เจ็บปวดบริเวณปากทวารหนัก ขับถ่ายลำบาก อุจจาระแข็งเหมือนมูลแพะ เจ็บปวดเวลาถ่าย มีก้อนเนื้อ บริเวณปากทวารหนัก เส้นเลือดค้ำโป่งพองในทวารหนัก ท้องผูก วิงเวียน ศีรษะบ่อย ๆ ปวดเมื่อยสันหลัง มือเท้าหมคค้ำลัง ทำให้ผอมแห้งแรงน้อย อ่อนเพลีย บางรายเป็น ๆ หาย ๆ เรียกว่าเป็นเรื้อรัง ประเภทมี อาการตัวบวม เหนื่อยหอบ ท้องผูก

¹ สะมะแอ การ์ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 211/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

² สรรค์ อิศโคคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1/4 ถนนรามวิถี ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

10.2 การตรวจวินิจฉัยโรค

การตรวจวินิจฉัยโดยการสอบถามผู้ป่วยและสังเกตอาการ หากมีอาการท้องผูก อุจจาระแข็ง มีก้อนเนื้อบริเวณปากทวารหนัก เวลาถ่ายมีเลือดไหลออกมา หรือมีหัวริดสีดวงออกมา เจ็บปวดปากทวารหนักเวลาถ่าย ปวดเมื่อยสันหลัง มีอาการอ่อนเพลีย ผอมแห้ง แรงน้อย จากอาการต่าง ๆ เหล่านี้ที่ปรากฏ สันนิษฐานได้ว่าเป็นโรคริดสีดวงทวารหนัก

10.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคริดสีดวงทวารหนัก ได้แก่ หัวข้าวเย็นเหนือ หัวข้าวเย็นใต้ รากมะขามป้อม เทียนดำ ลูกกระวาน ดอกกานพลู ขลุ่ทั้ง 5 ยาค่า ฝักราชพฤกษ์ ใบมะกาแห้ง ขมิ้นอ้อย หัวไพล อคคีทวาร โคลหาย ขลู่ณา เพชรสังฆาต ช่องนางคลี่ กำแพงเจ็ดชั้น หัวกระเทียมแห้ง พริกไทย ว่านน้ำ รงทอง ส้มมะขามเปียก น้ำผึ้งรวง โกงน้ำเต้า คีเกลือ ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ คีปลี เลือดแรด เลือดเถียงผา เกลือสินเธาว์ กระจाय กระจาทั้ง 2 เจตมูลเพลิง บอระเพ็ด กระจ่างไหม รากข้าวพุด แกลบกลิ้ง เหมิงพรา ดินประสีว เกลือทะเล หมากหมก ขอบชะนางทั้ง 2 เหงือกปลาหมอ สมุลแว้ง อบเชยเทศ ข่า แก่นมะทราง แก่นลันทม แก่นขนุน ใบชุมเห็ดเทศ และเถาวัลย์เปรียง ลูกมะกรูด ใบส้มป่อย มหาหิงค์

10.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษามีดังนี้

10.4.1 คำรับของหอมสะมะแอ การ์ตัน¹ ประกอบด้วย เอาแก่นมะทราง แก่นลันทม แก่นขนุน หัวไพล ขมิ้นอ้อย ใบชุมเห็ดเทศ เถาวัลย์เปรียง นำตัวยาทั้งหมดอย่างละเสมอกภาค นำมาตำรับประทาน

10.4.2 คำรับของหอมสรรพ อัสโคคร² ประกอบด้วย ดอกคีปลีหนัก 10 บาท รากข้าวพุด เหง้าชิงแห้ง หนักถึงละ 5 บาท อคคีทวาร โคลหาย หัวเย็นทั้ง 2 ขลุ่ เถาสะค้าน ไพล หมากหมก ขอบนางทั้ง 2 หนักถึงละ 5 บาท เพ็คสังฆาตหนัก 4 บาท เหงือกปลาหมอหนัก 3 บาท ยาค่าหนัก 7 บาท ใบมะกาหนัก 3 บาท กำแพงเจ็ดชั้นหนัก 4 บาท รากเจตมูลเพลิงหนัก 3 บาท ดอกจันทน์หนัก 2 บาท สมุลแว้งหนัก 2 บาท อบเชยเทศหนัก 2 บาท ข่าหนัก 5 บาท นำตัวยาทั้งหมดมาบดผงละลายน้ำผึ้งรวงรับประทานวันละ 3 ครั้ง เช้า-กลางวัน-เย็น ก่อนอาหาร

¹ สะมะแอ การ์ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 211/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

² สรรพ์ อัสโคคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1/4 ถนนรามวิถี ตำบลบ่อ่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

10.4.3 คำรับของหมอลือขี้ง หนุฤทธิ์¹ ประกอบด้วย กระเพราทั้ง 2 เจตมูลเพลิง บอระเพ็ด กระพังโหม รากข้าวปลู แกลบกลิ้ง ปูนหิน เหม็งพรา คินประสิ่ว เกลือ อย่างละ 1 ส่วน นำมาต้มรับประทาน

10.4.4 คำรับของหมอสุทัย ไชย² ประกอบด้วย เพ็ดสังฆาต หันเป็นแวน นำมาห่อกล้วยรับประทาน

10.4.5 คำรับของหมอนุ่น คงไต้บุญ³ ประกอบด้วย กระจायหนัก 100 กรัม น้ำสะอาด จำนวน 1 ลิตร นำเอาเหง้ากระจायและรากกระจायมาทุบแล้วต้มกับน้ำ เคี่ยวไปพอสมควร เอาน้ำมาดื่มครั้งละครึ่งแก้ว ก่อนนอนเป็นประจำ อาการของโรคจะทุเลาลงเรื่อย ๆ

10.4.6 คำรับของหมอเสี้ยน วงศ์นิรัตน์⁴ ประกอบด้วย เอาลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู ตีป्ली เลือดแรด เลือดเลียงผา เกลือสินเธาว์ เอาน้ำหนักอย่างละเสมอภาค นำมาบดผง เก็บไว้ใช้รับประทานผสมกับน้ำสุก ครั้งละ 1 ถ้วยชา วันละ 2 เวลา ก่อนอาหารเช้า-เย็น

10.4.7 คำรับของหมอทั้น ถาวรวิสิทธิ์⁵ ประกอบด้วย โคลหาย อคติทวาร เพ็ดสังฆาต ต้นขลุ่ยนาง หัวกระเทียม โกงูน้ำเค้า คีเกลือ ไบมะกา ยาคำ รงทอง กำแพงเจ็ดชั้น หัวข้าวเย็นเหนือ หัวข้าวเย็นใต้ นำด้วยทั้งหมดหนักเสมอภาคมาบดผงรับประทาน

10.4.8 คำรับของหมอใช้ ลั่นศิริ⁶ ประกอบด้วย ยาคำ ส้มมะขามเปียก หัวไพล หนักอย่างละ 1 บาท น้ำผึ้งรวงปริมาณ 1 ขวดกลม โดยนำหัวไพลมาค้ำให้แหลกแล้วเคี่ยวรวมกับยาคำ มะขามเปียก และ

¹ ลือขี้ง หนุฤทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 39 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

² สุทัย ไชย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 49/2 ตำบลคลองหรีง อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

³ นุ่น คงไต้บุญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 16 ถนนหมู่ที่ 4 ตำบลคูหา อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

⁴ เสี้ยน วงศ์นิรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 23/5 หมู่ที่ 1 ตำบลหัวเขา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁵ ทั้น ถาวรวิสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 56 ตำบลหัวระวะ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁶ ใช้ ลั่นศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนเพชรศิริ ตำบลบ่อหยง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

น้ำผึ้งรวง ผสมน้ำตาลไปเล็กน้อย เคี้ยวจนแห้งสามารถปั้นเป็นลูกกลอนได้ ปั้นขนาดเท่านิ้วก้อย ใ้รับประทานครั้งละ 2 เม็ด เช้า-เย็น แล้วคั้นน้ำตาม จำนวน 1 แก้ว จะทำให้ถ่ายอุจจาระได้สะดวก

10.4.9 ตำรับของหมอบุตร ปานประคิษฐ์¹ ประกอบด้วย หัวข้าวเย็นเหนียว หัวข้าวเย็นได้ รากมะขามป้อม เทียนดำ ลูกกระวาน คอกกานพลู ขลุ้ทั้ง 5 หนักสิ่งละ 2 บาท ยาคำหนัก 1 บาท ฝักราช พฤษ์ จำนวน 3 ฝัก ใบมะกาแห้ง 1 บาท คัมรับประทานตามกำลังธาตุ

10.4.10 ตำรับของหมอประกอบ อุบลขาว² ประกอบด้วย หัวไพล ยาคำ เกลือทะเล เนื้อมะขามเปียก ลูกมะกรูด ใบส้มป่อย มหาหิงคุ์ คินประสิ่ว เกลือสินไชว คีเกลือ สัตส่วนเสมอภาค คัมรับประทานก่อนอาหาร เช้า-เย็น ตามธาตุหนักเบา

11. โรคท้องเสีย

โรคท้องเสียคือโรคที่เกิดจากการรับประทานอาหารที่มีเชื้อโรค อาหารที่ทำให้ผิสดำแดง อาหารเสีย อาหารที่ไม่ถูกกับธาตุ ทำให้ธาตุพิการ และร่างกายไม่สามารถใช้ภูมิคุ้มกันต้านทานอาการของโรคไว้ได้ ทำให้เกิดการถ่ายอุจจาระเหลวเป็นน้ำและถ่ายเป็นจำนวนมาก บ่อยครั้ง บางรายอาจมีทั้งถ่ายอุจจาระเป็นน้ำและ อาเจียนด้วย หากปล่อยไว้ร่างกายขาดน้ำ ทำให้เกิดการอ่อนเพลียและอาจช็อคเป็นอันตรายถึงชีวิตได้ ซึ่งหมอชาวบ้านได้ใช้ภูมิปัญญาในการรักษาโรคดังนี้

11.1 อาการของโรค

อาการของโรคท้องเสีย หมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลามีความเห็นว่างการของโรคท้องเสีย โดยทั่วไปจะมีอาการ ปวดควมในท้อง ถ่ายอุจจาระเหลวเป็นน้ำ อ่อนเพลีย ถ่ายบ่อยไม่น้อยกว่า 3 ครั้ง การถ่ายไม่มีมูกเลือดเจือปน บางรายอาจมีอาการอาเจียนร่วมด้วย

11.2 การตรวจวินิจฉัยโรค

การตรวจวินิจฉัยโรค หมอชาวบ้านกล่าวว่า หากผู้ป่วยมีอาการถ่ายเหลวเป็นน้ำ ถ่ายบ่อยไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง มีอาการปวดท้อง บางรายมีอาการอาเจียนร่วมด้วย จะวินิจฉัยว่าเป็นโรคท้องเสีย

¹ บุตร ปานประคิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 165 หมู่ที่ 3 ตำบลตึงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 75 ตำบลบ้านนา อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2548.

11.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรค

สมุนไพรที่หมอชาวบ้านใช้ในการรักษาโรคท้องเสีย ได้แก่ ยอดฝรั่ง ใบกระท่อม น้ำตาลแว่น กล้วยน้ำว่าคิบ ผลละมุด รากคันทะไคร้ รากหญ้านาง รากคันทาน้ำ สุรา เกลือ เปลือกมังคุด เปลือกลูกทับทิม หัวหญ้าแห้วหมู ผลมะตูมอ่อน เหง้าขมิ้นชัน เทียนทั้ง 5 เบญจกูล ชิง ข่าใหญ่ ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กระวาน กานพลู สมุลแว้ง ขมิ้นอ้อย เปลือกเพกา กระเทียม ถั่ว ดีปลี ชันอ้อย สีเสียดเทศ ใบเทียน ใบทับทิม ฝรั่ง น้ำปูนใส สีเสียดไทย ยางตะเคียน เปลือกมะเคื่อชุมพร เปลือกแค จันทน์แดง จันทน์ขาว

11.4 ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

ตำรับยาสมุนไพรที่หมอชาวบ้านใช้ในการรักษาโรคท้องเสีย ได้แก่

11.4.1 ตำรับของหมอจืด ศรีสุวรรณ¹ หมอเจิม แท่นมณี² หมอซารีพีะ สีสมาน³ หมอจืด เกตุรินทร์⁴ ใช้ใบฝรั่งสด โดยใช้ยอดอ่อน ๆ เดี่ยวแล้วกลืน สามารถระงับอาการท้องเสียได้

11.4.2 ตำรับของหมอทั่น ถาวรวิสิทธิ์⁵ ใช้สีเสียดเทศ สีเสียดไทย ยางตะเคียน เปลือกลูกทับทิม เปลือกลูกมังคุด เปลือกเพกา เปลือกมะเคื่อชุมพร เปลือกแค จันทน์แดง จันทน์ขาว คำเป็นผง ชงละลายกับน้ำร้อนรับประทาน

11.4.3 ตำรับของหมอบุศร ปานประคิษฐ์⁶ ใช้รากฝรั่ง เปลือกลูกทับทิม เปลือกลูกมังคุด นำมาคั้นกับน้ำปูนใสรับประทาน

¹ จืด ศรีสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 34/1 หมู่ที่ 1 ซอยบ่อรัก ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2547.

² เจิม แท่นมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8/18 หมู่ที่ 5 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

³ ซารีพีะ สีสมาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 ตำบลท่าประคู้ อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁴ จืด เกตุรินทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 34/1 ถนนกาญจนวนิช ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁵ ทั่น ถาวรวิสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 56 ตำบลหัวระวะ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁶ บุศร ปานประคิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 165 หมู่ที่ 3 ตำบลตึงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

11.4.4 คำรับของหมอสระมะแอ การ์ตัน¹ ใช้เทียนทั้ง 5 เบญจกฤต จึง ข่าใหญ่ ลูกจันทร์ ดอกจันทร์ กระวาน กานพลู สมุลแว้ง คัมน์ำรับประทาน หรือบดเป็นผงละลายน้ำร้อนก็ได้

11.4.5 คำรับของหมอวสุ โชติรัตน์² ใช้ใบกระเพราสด ประมาณ 100 กรัม ตำคั้นน้ำคั้นหรือรับประทานกากด้วยยิ่งดี แล้วนำเปลือกมังคุด เปลือกทับทิม หัวหญ้าแห้วหมู มะตูมอ่อน เหง้าขมิ้นชัน นำด้วยทั้งหมดคั้นน้ำหนักเสมอภาค น้ำ 3 แก้ว ให้เหลือ 1 แก้ว รับประทานหรืออาจใช้ลูกเบญจกานี่ฝนกับน้ำปูนใสรับประทาน

11.4.6 คำรับของหมอประสิทธิ์ อินทรพันธ์³ ใช้ลูกจันทร์หนัก 1 บาท ดอกจันทร์หนัก 1 บาท กระวานหนัก 1 บาท เบญจกฤตหนักสิ่งละ 1 บาท นมแมวทั้ง 5หนัก 10 บาท นำด้วยทั้งหมดมาคั้นน้ำรับประทานครั้งละ 3 ช้อนโต๊ะ วันละ 3 เวลา หลังอาหาร

11.4.7 คำรับของหมอประคิษฐ์ศักดิ์ เศษบุญญาภิชาติ⁴ ใช้สุรราชู 28คิกรี ประมาณครึ่งแก้ว ใส่เกลือป่นลงไปเล็กน้อย คนให้เข้ากัน คิมครึ่งเดียวให้หมด

11.4.8 คำรับของหมอม่อง เลียงชู⁵ ใช้ยอดฝรั่ง จำนวน 7 ยอด ตำคั้นเอาน้ำผสมกับน้ำผึ้งหรือน้ำตาลแว่น รับประทาน อากการท้องเดินก็จะหาย

11.4.9 คำรับของหมอเนตร มีชัยชนะ⁶ ใช้ลูกมะตุคแก่ (สวา) นำมาฝนกับน้ำ เอาน้ำคิม

¹ สระมะแอ การ์ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 211/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

² วสุ โชติรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 23 ถนนแหลมสนอ่อน ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

³ ประสิทธิ์ อินทรพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 90/2 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2547.

⁴ ประคิษฐ์ศักดิ์ เศษบุญญาภิชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1 ถนนราษฎร์อุทิศ 2 ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁵ ม่อง เลียงชู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 5 ตำบลฉาง อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁶ เนตร มีชัยชนะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 30/1 หมู่ที่ 7 ตำบลม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

11.4.10 คำรับของหมอคล้อย สำเภาทอง¹ ใช้หัวคันตะไคร้ 1 ส่วน รากหญ้านาง 1 ส่วน หัวว่านน้ำ 1 ส่วน นำมาฝนกับฝ่าหม้อดิน ผสมน้ำคั้นสุกรับประทานครั้งละ 1 ถ้วยชา

11.4.11 คำรับของหมอลี้เล็ก มีชัยชนะ² ใช้ผลลูกตะมุค (สวา) แก่ จำนวน 1 ลูก ฝนผสมกับน้ำปูนใส ผู้ใหญ่รับประทานครั้งละ 2 ช้อนโต๊ะ เด็ก 1 ช้อนโต๊ะ วันละ 3 ครั้ง

11.4.12 คำรับของหมอประคอง ปักขนิศิริ³ ใช้กล้วยน้ำว้าดิบหรือห่าม รับประทานครั้งละ ½ - 1 ผล

11.4.13 คำรับของหมอแปลก แก้วเพชร⁴ ใช้ใบกระท่อม 1 ใบ น้ำตาลแว่น แบ่ง 4 ส่วน เอา 1 ส่วน นำน้ำตาลแว่นมาห่อกับใบกระท่อมรับประทาน 2 ครั้ง อาการท้องเสียก็จะหายไป

11.4.14 คำรับของหมอหยาบ ไต่เต็ง⁵ ใช้ดินเหนียว ยอดใบนมแมว ยอดเหมย คำปั้นเป็นลูกกลอนรับประทาน

11.4.15 คำรับของหมอเฟื่อง ไฟจันทร์ทอง⁶ ใช้ใบตะมุค 3-4 ใบ คำให้ละเอียดรับประทาน

11.4.16 คำรับของหมอบุญเที่ยง สงมี⁷ ใช้ยอดดินฝรั่ง 7 ยอด นำมาใส่หม้อดินกับน้ำพอสมควร เมื่อสุกแล้วรินน้ำใส่ถ้วยชา ใส่ น้ำปูนใสพอสมควรผสมกัน ใช้รับประทาน

¹ คล้อย สำเภาทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 119/2 ถนนริมทางรถไฟนอก ตำบลบ่อข่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

² เล็ก มีชัยชนะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 42 หมู่ที่ 7 ตำบลม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

³ ประคอง ปักขนิศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประคอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 22 ถนนเพชรเกษม ตำบลจะโหนด อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁴ แปลก แก้วเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประคอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 10 ตำบลนาทิว อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁵ หยาบ ไต่เต็ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประคอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 191 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

⁶ เฟื่อง ไฟจันทร์ทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประคอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 14 ตำบลคูหาอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

⁷ เที่ยง สงมี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประคอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 90 ตำบลคลองทราย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

12. โรคท้องผูก ท้องอืด ท้องเฟ้อ

โรคท้องผูก ท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นโรคที่เกิดจากการรับประทานอาหารแล้วไม่ขับถ่ายเป็นปกติ ซึ่งจะก่อให้เกิดโรคอื่น ๆ ตามมา ซึ่งหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลาได้ใช้ภูมิปัญญาในการรักษาโรค ดังนี้

12.1 อาการของโรคท้องผูก ท้องอืด ท้องเฟ้อ

อาการของโรคท้องผูก ท้องอืด ท้องเฟ้อ ผู้ป่วยจะมีอาการ แน่นท้อง อึดอัดในท้อง ถ่ายอุจจาระไม่ออก ถ่ายอุจจาระ 3-4 วันต่อครั้ง ลักษณะอุจจาระเป็นก้อนแข็ง เบื่ออาหาร รับประทานอาหารไม่ได้ มีแก๊สในกระเพาะอาหาร เมื่อเคาะด้วยมือจะมีเสียงคังแน่น ๆ ท้วท้อง ผายลมบ่อย มีกลิ่นเหม็น

12.2 การตรวจวินิจฉัยโรค

การตรวจวินิจฉัยโรคทำได้โดยการสอบถามอาการจากผู้ป่วยและหากผู้ป่วยมีอาการไม่ถ่ายท้องถ่ายท้อง 3-4 วันต่อครั้ง มีแก๊สในกระเพาะ ผายลมบ่อย มีกลิ่นเหม็น บางครั้งมีอาการปวดศีรษะตามมา วินิจฉัยได้ว่าเป็นโรคท้องผูก ท้องอืด ท้องเฟ้อ

12.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคท้องผูก ท้องอืด ท้องเฟ้อ ได้แก่ ยาคำ มะขามเปียก หัวโพลสด เกลือ ขอคราชพฤกษ์ เมล็ดแมงลัก เมล็ดชุมเห็ดไทย ใบชุมเห็ดเทศ เนื้อมะขามเปียก ใบชะมวง ผลชะมวง ดอกชุมเห็ดเทศ กระเพราแดง พริกขี้หนู ตะไคร้ผัด ใบข่อย น้ำตาลทราย ผลมะตูม จิง ข่า คีปรี วานน้ำ จันทน์ทั้งสอง กฤษณา กระดำพิก อบเชยเทศ ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู ขี้เหล็ก ตะไคร้ รากชะอม มหาหิงคุ์ การบูร พริกไทย น้ำมันาว น้ำมันงา ตะไคร้หอม น้ำคั้นรวง ขมิ้นชัน ใบมะกา ใบมะขาม ใบส้มป่อย หญ้าไซ ใบไม้ป่า ฝักราชพฤกษ์ รากขี้กาแดง รากขี้กาขาว รากทองแดง เถาวัลย์เปรียง คีเกลือ ลูกสมอไทย บอระเพ็ด น้ำตาลแว่น หัวกระทือ น้ำมันไผ่ ผักบั้งดิบ

12.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

คำรับยาสมุนไพรที่หมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา ใช้รักษาโรคท้องผูก ท้องอืด ท้องเฟ้อ มีดังนี้

12.4.1 คำรับของหมอแปลก แก้วเพชร¹ ใช้ลูกข่อยใหญ่ผลแก่ ๆ จำนวน 3 ผล หั่นเป็นชิ้น คั้นกับน้ำตาลแว่นหรือน้ำตาลทรายแดงในอัตราส่วนพอสมควร ใช้รับประทานครั้งละ 1 ถ้วยกาแฟ วันละ 3 เวลา

12.4.2 คำรับของหมอจัด เกตุรินทร์² ใช้ตะไคร้ทั้งต้น ทูบให้พอจ้ำ คั้นให้เดือด ใช้น้ำคั้นจะระบายลมได้ดี ทางเดินหายใจสะดวก ลมหายใจสะอาด แก้อืด

¹ แปลก แก้วเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 10 ตำบลนาทิว อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

² จัด ศรีสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 34/1 หมู่ที่ 1 ซอยบ่อรัก ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2547.

12.4.3 คำรับของหมอสรรค์ อัครโคตร¹ ใช้คอกจันทน์หรือลูกจันทน์ มหาหิงค์ ยาค้า การบูร พริกไทย สิ่งละ 1 ส่วน บดผงเก็บไว้ ใช้รับประทานแก้ท้องผูกตามธาตุหนักเบา

12.4.4 คำรับของหมอประคอง ปักขนิศิริ² ใช้หัวกระทือ โดยใช้หัวหรือเหง้าสดขนาดเท่าหัวแม่มือ 2 หัว นำมาย่างไฟพอสุก ฝนบดน้ำปูนใส เอน้ำดื่มเวลามีอาการ บรรเทาอาการท้องอืด สามารถขับลมในกระเพาะได้ดี

12.4.5 คำรับของหมอบุตร ปานประคิษฐ์³ ใช้ใบมะกา ฝักราชพฤกษ์ ลูกสมอไทย บอระเพ็ด ใบส้มป่อยสด ลูกมะกรูดสด ลูกมะนาวสด ใบมะขามสด เหง้าไพล เกลือสมุทร คั้นน้ำดื่ม

12.4.6 คำรับของหมอทั้น ถาวรวิสิทธิ์⁴ ใช้ใบมะกา ใบมะขาม ใบส้มป่อย หญ้าไซ ใบไผ่ป่า ฝักราชพฤกษ์ รากขี้กาแดง รากขี้กาขาว รากทองแตก เถาวัลย์เปรียง ยาค้า คีเกลือ เอน้ำหนักเสมอภาค บดผง ปั้นเป็นเม็ดลูกกลอนรับประทานก่อนนอน แก้อาการท้องผูกได้ผลดี

12.4.7 คำรับของหมอซอปีเยาะ อีแอ⁵ ใช้เหง้าขมิ้นชันตากแดดให้แห้ง นำมาบดให้ละเอียด ปั้นเป็นลูกกลอนขนาดเท่าเม็ดถั่วลิสง รับประทานครั้งละ 2-3 เม็ดหลังอาหาร และก่อนนอน อาการท้องอืด แน่นท้อง ก็จะหายไป

12.4.8 คำรับของหมอสะมะแอ การ์ตัน⁶ ใช้ใบมะกา 1 กำมือ น้ำตาลแว่น 1 แว่น นำตัวยาทั้ง 2 มาคั้นรับประทาน 1 ครั้ง ก่อนเข้านอนทุกคืน จะบรรเทาอาการท้องผูกได้ดี

¹ สรรค์ อัครโคตร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1/4 ถนนรามวิถี ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² ประคอง ปักขนิศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 22 ถนนเพชรเกษม ตำบลจะโหนด อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

³ บุตร ปานประคิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 165 หมู่ที่ 3 ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁴ ทั้น ถาวรวิสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 56 ตำบลหัวระวะ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁵ ซอปีเยาะ อีแอ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 40 ตำบลท่าประคู้ อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁶ สะมะแอ การ์ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 211/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

12.4.9 คำรับของหมอมจจัด พันภัย¹ ใช้ยาตำ หัวไพล เนื้อมะขามเปียก เกลือทะเล อัตราส่วนเท่ากัน ทำให้เหล็กป็นเป็นลูกกลอนรับประทานตามธาตุหนักเบา ก่อนนอน บรรเทาอาการท้องผูกได้ดี

12.4.10 คำรับของหมอใช้ ลันศิริ² ใช้ชุมเห็ดเทศ โดยเอาดอกชุมเห็ดเทศมาประมาณ 2-3 ช่อ ต้มและนำมารับประทานเป็นผักจิ้มน้ำพริก หรือนำใบสดมาล้างให้สะอาดหั่นตากแดดให้แห้ง นำมาต้มน้ำดื่มหรือบดทำเป็นยาลูกกลอนเท่าปลายนิ้วก้อย รับประทานครั้งละ 3 เม็ด ก่อนนอน บรรเทาอาการท้องผูกได้ดี

12.4.11 คำรับของหมอฉรงค์ มณีรัตน์³ ใช้รากชะอมยาวประมาณ 3 นิ้ว ล้างน้ำให้สะอาดนำมาตากแดดให้แห้งแล้วนำมาฝนกับน้ำสะอาดรับประทานแก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ

12.4.12 คำรับของหมอประคิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐัญญาภิชาติ⁴ ใช้ขี้เหล็กทั้งห้าหรือเฉพาะแก่นขี้เหล็กก็ได้ประมาณ 20-25 กรัม นำมาต้มน้ำรับประทานก่อนอาหารเช้าและก่อนนอน หรือใช้เมล็ดชุมเห็ดเทศตากแดดให้แห้ง นำมาคั่วขงน้ำดื่ม แก้อาการท้องผูกได้ดี

12.4.13 คำรับของหมอลอง บุญเมือง⁵ ใช้ตะไคร้เอาเปลือกแข็ง ๆ ออกให้เหลือแต่ไคร้อ่อน นำมาต้มน้ำรับประทานเป็นอาหารแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ได้ดี

12.4.14 คำรับของหมอปาน อวะภาค⁶ ใช้ขิงแห้ง ข่า สีป्ली ไพล ว่านน้ำ จันทน์ทั้งสอง กฤษณา กระลำพัก อบเชยเทศ ลูกจันทน์ ดอกจันทน์ กานพลู เอาด้วยทั้งสิ้นหนักสิ่งละ 1 บาท นำมาต้มน้ำรวมกันรับประทานก่อนอาหารเช้า-เย็น ครั้งละ 3 ช้อนโต๊ะ บรรเทาอาการท้องอืดได้ดี

¹ มจจัด พันภัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 118/7 ถนนรัชการ ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

² ใช้ ลันศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนเพชรมงคล ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

³ ฉรงค์ มณีรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 11 ถนนวิเชียรชม ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

⁴ ประคิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐัญญาภิชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1 ถนนราษฎร์อุทิศ 2 ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁵ ลอง บุญเมือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 58 หมู่ที่ 3 ตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

⁶ ปาน อวะภาค เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 95 หมู่ที่ 7 ตำบลน่าน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

12.4.15 คำรับของหมอเป้า ชูคง¹ ใช้กระเพราแดง นำใบและยอดกระเพรา 1 กำมือ นำมาคั้นน้ำคั้น หรือนำใบกระเพรามาปรุงเป็นอาหาร แก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ แน่นจุกเสียด และปวดท้อง รับประทาน ครั้งละ 1 ถ้วยชา วันละ 2 เวลา เช้า-เย็น

12.4.16 คำรับของหมอล่อง จันทรปาน² ใช้น้ำมะตูม โดยนำผลมะตูมสดมาหั่นตากแดดให้แห้ง แล้วคั้นเอาน้ำคั้น วันละ 1-2 แก้วกาแฟ จะรู้สึกสดชื่น ระบายท้องได้ดี

12.4.17 คำรับของหมอสมนึก หงสาวดี³ ใช้ใบข่อยนำมาคั้นน้ำผสมน้ำตาลทราย ให้ดื่มก่อนอาหาร วันละ 3 ครั้ง จะช่วยระบายท้องได้ดี ทำให้อุจจาระอ่อนนุ่ม

12.4.18 คำรับของหมอร่อหมาน หมานจะ⁴ ใช้พริกขี้หนู จำนวน 7 เม็ด เกลือ จำนวน 7 เม็ด คาไม้ไผ่ที่เพิ่งแตกตา จำนวน 7 ตา นำมาตำให้ละเอียด นำมาคั้นกับน้ำร้อน เอาน้ำคั้น เอากากทาบบริเวณท้อง บรรเทาอาการปวดท้อง ท้องอืด

12.4.19 คำรับของหมอนุ่น คงไต้บุญ⁵ ใช้เมล็ดแมงลัก 2 ช้อนชา ผสมกับน้ำประมาณ 1 แก้ว รับประทานก่อนนอน แก้อาการท้องผูกได้ดี

12.4.20 คำรับของหมอคำรพ ยี่ซ่าย⁶ ใช้ยอดราชพฤกษ์ นำมาคั้นน้ำคั้นแทนน้ำคั้นปกติ โดยนำ ยอดราชพฤกษ์ จำนวน 5 ยอด คั้นคั้นวันละ 5 แก้ว รักษาอาการท้องผูกได้ดี

¹ เป้า ชูคง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 23/1 ตำบลสตึงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

² ล่อง จันทรปาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 50 ถนนหมู่ที่ 3 ตำบลคลองเปือย อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

³ สมนึก หงสาวดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 2/3 หมู่ที่ 1 ตำบลบ่อแดง อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

⁴ ร่อหมาน หมานจะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 87/4 หมู่ที่ 9 ตำบลป่าคังเขวฮาร์ อำเภอสะเคา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

⁵ นุ่น คงไต้บุญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 16 ถนนหมู่ที่ 4 ตำบลคูหา อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

⁶ คำรพ ยี่ซ่าย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 105/3 ถนนริมทะเล ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

12.4.21 คำรับของหมอบแอ คำหลีหมัด¹ ใช้รากต้นมะปริง รากมะปราง รากมะกรูด รากมะนาว ไม้เท้าขายม่อม เถาวัลย์เปรียง ชิงชี เพ็ชรสังข์ หัวปรง หัวว่าว แก่นขี้เหล็ก ก้านสะเคา เครื่องมะแว้ง คอกบัวหลวง คอกพิกุล คอกนูนนาค คอกคำฝอย มะตูม ชิงแห้ง ตีเกลื้อ ใบมะกา คัมน์น้ำคัมแก้ท้องผูก

12.4.22 คำรับของหมอบเพลินสุขใจ ไชยขวัญ² ใช้ใบอ่อนชุมเห็ดเทศรับประทานเป็นผักจิ้ม รับประทาน 2-3 ใบ หรือคัมน์น้ำคัมก็ได้ แก้โรคท้องผูก

13. โรคปวดฟัน

โรคปวดฟันเป็นโรคที่ผู้ป่วยมีความเจ็บปวดทุกทรมานโรคหนึ่ง เพราะเกี่ยวข้องกับระบบประสาทด้วย โรคนี้โดยทั่วไปแล้วเกิดจากฟันผุเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลาได้ใช้ภูมิปัญญาในการ ตรวจรักษาโรคปวดฟันดังนี้

13.1 อาการของโรค

อาการปวดของโรคปวดฟัน ได้แก่ มีอาการปวดเสียวขึ้นสมอง เหงือกบวมแดง ฟันเป็นรู ปวด บริเวณรากฟันเนื่องมาจากฟันผุ นอนไม่หลับ เจ็บปวดไปทั้งศีรษะ มีกลิ่นปาก ปวดเสียวเวลารับประทาน ของหวานและของเย็นจัดหรือร้อนจัด

13.2 การตรวจวินิจฉัยโรค

การตรวจวินิจฉัยโรค โดยสอบถามและสังเกตอาการของผู้ป่วย ผู้ป่วยจะมีอาการเจ็บปวดบริเวณฟัน และเหงือกบวมแดง และปวดเจ็บร้าวไปถึงศีรษะ

13.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคปวดฟัน ได้แก่ เปลือกมะขามเทศ เกลือ พิมเสน กระเทียม พริกไทย คีปลี เปลือกข่อย รากมะระ กานพลู เหล้าขาว ข้าวเย็น ขอมมะขาม คอกคุ่มหู ใบตำลึง ดินสอพอง สารส้ม ใบชุมเห็ดใหญ่ เกลือสะอาด สารส้มสะอาด กระจกปลาหมีก การบูร โพล ผักคราดหัวแหวน น้ำมัน กานพลู เกร็ดสระแหม่น ข่า เมล็ดทอล เปลือกพิกุล จุนลี ดันหยินน้ำ ดันขาระ

¹ แอ คำหลีหมัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 11/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

² เพลินสุขใจ ไชยขวัญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 108 ถนนรามวิถี ตำบลบ่อทราย อำเภอสมเด็จ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

13.4 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

หมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา ได้ใช้ตำรับยาสมุนไพรในการรักษาโรคปวดฟัน ดังนี้

13.4.1 ตำรับของหมอร่อหมาน หมานจะ¹ ใช้คันทียน้ำกับคันทมะระ และเกลือ โดยนำเปลือกของคันทียน้ำและคันทมะระ นำมารวมกับเกลือ คั้นน้ำให้เดือด นานพอสมควร จากนั้นตั้งไว้ให้อุ่น แล้วนำมาอมประมาณ 3 นาที อดได้ตลอดเวลา จนกว่าอาการจะทุเลา

13.4.2 ตำรับของหมอสะมะแอ การ์ตัน² ใช้สารส้มสดหนัก 1 บาท เกลือหนัก 1 บาท พิมเสนหนัก 1 บาท การบูรหนัก 1 บาท บดเป็นผง ใช้ดูฟันเป็นประจำรักษาโรคฟัน

13.4.3 ตำรับของหมอทิน ถาวรวิสิทธิ์³ ใช้เปลือกข่อย เปลือกคันทมะขามเทศ เปลือกคันทพิกุล จุนดี สารส้มสะอาด ลินทะเล พิมเสน เอาส่วนเสมอภาคบดผงใช้ป้ายที่เหงือก หรือที่ฟันเป็นรู ไม่นานก็หายปวด

13.4.4 ตำรับของหมอสรรรค์ อัสโคคร⁴ ใช้ยอดผักคราดหัวแหวน ขยี้แล้วอุดในรูฟันที่ปวด หรือใช้น้ำมันกานพลูผสมกับเกร็ดสระระแห่น ใช้ตำลิจุ่มอุดในรูฟันที่ปวด หรือใช้เปลือกคันทมะขามเทศ หัวข่า เกลือ คั้นอมน้ำเวลาปวด

13.4.5 ตำรับของหมอรฐานันท์ บุญเดช⁵ ใช้การบูรกับเกลือบดผสมเข้าด้วยกัน ใช้แปรงฟันแล้วอมไว้สักครู่เป็นยาแก้ปวดฟัน แก้ร่ามระนาด ทำให้ฟันทน

13.4.6 ตำรับของหมอคอเต๊ะ บุญเอียด⁶ ใช้เกลือป่นผสมกับสุราขาวอมจะหายปวด และถ้ามีอาการเหงือกบวม คางบวม ให้ใช้หัวไพลฝนกับสุราทาบริเวณที่บวม

¹ ร่อหมาน หมานจะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 87/4 หมู่ที่ 9 ตำบลปาดังเบซาร์ อำเภอสะเคา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

² สะมะแอ การ์ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 211/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547

³ ทิน ถาวรวิสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 117 ถนนอมรนิवास 2 ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁴ สรรรค์ อัสโคคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ ¼ ถนนรามวิถี ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁵ รฐานันท์ บุญเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 สระเกษ ซอย 4 ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

⁶ คอเต๊ะ บุญเอียด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 4 ตำบลเทพา อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

13.4.7 คำรับของหมอสกุล รามรังสฤ¹ ใช้เกลือสะอาด 1 ส่วน สารส้มสะอาด 1 ส่วน กระจกปลาหมึก 1 ส่วน การบูร 1 ส่วน พิมเสน 1 ส่วน นำด้วยยาทั้งหมดมาบดละเอียดผสมเข้าด้วยกัน ใช้ประคบพันทำให้พินทน ไม่คัน ไม่ปวด

13.4.8 คำรับของหมอประคิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐัญญาภิชาติ² ใช้ใบชุมเห็ดใหญ่ 1 กำมือ นำมาตำให้ละเอียด ปั่นเอาน้ำแล้วเติมเกลือลงไปให้เต็มจัก คากน้ำค้างไว้ 1 คืน แล้วนำมาอมแก้ปวดพิน

13.4.9 คำรับของหมอเนียม ช่างเอียง³ ใช้เปลือกคันท้องย้อย เปลือกเม็ค สารส้ม นำมาบดละเอียด ใช้ประคบพัน ทำให้พินทน แก้ปวดพิน

13.4.10 คำรับของหมอจำ เรื่องสวัสดิ์⁴ ใช้ใบคำลึงประมาณ 1 กำมือ คินสอพอง จำนวน 2 ก้อน นำมาบดละเอียดผสมน้ำเล็กน้อย ใช้พอกบริเวณแก้มที่ปวด พอกยาแห้งให้เปลี่ยนใหม่ พอกประมาณ 2-3 ครั้ง ก็จะหายปวด

13.4.11 คำรับของหมอเจิม แทนมณี⁵ ใช้เปลือกข่อยและเกลือ โดยเก็บเปลือกข่อยหนักประมาณ 2 บาท เกลือหนัก 2 สลึง นำมาต้มเคี่ยวประมาณ 30 นาที อดน้ำที่เคี่ยวไว้ในปากนาน ๆ บ้วนทิ้งแล้วอมใหม่ อาการจะค่อย ๆ หายไป

13.4.12 คำรับของหมอใช้ ถันศิริ⁶ ใช้ข้าวสุกก้นหม้อ เกลือ ขอคมะขาม ดอกคุ่มหนู นำมาตำผสมกันแล้วไว้ประคบบริเวณพินที่ปวด

¹ สฤท รามรังสฤฤ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 15 ถนนสะเดา ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

² ประคิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐัญญาภิชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1 ถนนราษฎร์อุทิศ 2 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

³ นียม ช่างเอียง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำริญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 17 ถนนราษฎร์อุทิศ 1 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2547.

⁴ จำ เรื่องสวัสดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำริญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 65 ตำบลบ่อควน อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁵ เจิม แทนมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8/18 หมู่ที่ 5 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁶ ใช้ ถันศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำริญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนเพชรมงคล ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

13.4.13 คำรับของหมอมสนึก ก้านคง¹ ใช้گانพลุดำพอเหล็กผสมกับเหล้าขาวเพียงเล็กน้อย ใช้อุคฟันบริเวณที่ปวด

13.4.14 คำรับของหมอมอินแก้ว ศรีปาน² ใช้กิ่งข่อยอ่อนๆ นำมาตำแล้วคั้นเอาน้ำผสมกับเกลือ วมไว้เรื่อย ๆ หรือเอารากสดของมะระมาตำพอกฟันซี่ที่ปวด โดยใช้ลิ้นกดไว้สักพัก อาการปวดก็จะลดลง

13.4.15 คำรับของหมอปรารณา ศรีสุวรรณ³ ใช้กระเทียม 7 กลีบ พริกไทย 7 เม็ด คีปลี 7 ดอก พิมเสน 7 เม็ด เกลือ 7 เม็ด นำมาตำหรือบดให้ละเอียด วมหรือผสมน้ำมันมะพร้าว จุ่มสำลี อุคฟันก็ได้

13.4.16 คำรับของหมอไล่ วัชฤทธิ์⁴ ใช้เปลือกคั้นมะขามเทศ 1 ส่วน เกลือทะเล 1 ส่วน พิมเสน 1 ส่วน นำคั่วยาทั้งสามคั้นรวมกันเอาน้ำอมแก้ปวดฟัน

13.4.17 คำรับของหมอพิณ ทองสุวรรณ⁵ ใช้ใบชะมวงคั้นกับเกลือพอสสมควร แล้วใช้น้ำอม ประมาณ 2 วัน ก็จะหาย

13.4.18 คำรับของหมอสมบุรณ์ รำจวนจร⁶ ใช้เกลือละลายกับเหล้าขาวจนเกลืออิมตัว ใช้หลังจาก แปร่งฟันเสร็จเอาน้ำเหล้าละลายเกลือมาอมประมาณ 2-5 นาที แล้วบ้วนทิ้ง ไม่ต้องแปร่งฟัน ทำ 4-5 ครั้งก็ จะหาย หรือใช้รากคั้นข่อยคั้นกับเกลือใช้อมเวลาปวดฟัน สามารถบรรเทาอาการปวดฟันได้

13.4.19 คำรับของหมอมสนึก หงสาวดี⁷ ใช้พริกขี้หนู โดยเอาเปลือกของพริกขี้หนู ขนาด พอประมาณนำมาอุคในรูปฟันซี่ปวด

¹ มสนึก ก้านคง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 9/11 ถนนชนนตรีการ ตำบลเขาพระ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

² อินทร์แก้ว ศรีปาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 88 หมู่ที่ 3 ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

³ ปรารณา ศรีสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 159 ตำบล กำแพงเพชร อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁴ ไล่ วัชฤทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 176/13 ถนนสิงหนคร-ระโนด ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

⁵ พิน ทองสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 4 ตำบลวัดจันทร์ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

⁶ สมบุรณ์ รำจวนจร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 70/7 ถนน รัตการ ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

⁷ มสนึก หงสาวดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 2/3 หมู่ที่ 1 ตำบล บ่อแดง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

13.4.20 คำรับของหมอเศรษฐกร อุบลขาว¹ ใช้อุกพิฏล ใบพิฏล ส่วนละเท่า ๆ กัน คัมกับเกลือทะเลพอเต็ม เอามาอมวันละ 2-3 ครั้ง อาการปวดฟันก็จะหายไป ควรงดกินอาหารประเภทปลาหมึกเกลือและบูด

13.4.20 คำรับของหมอเจือ เกื้อหนูน² ใช้ใบมะนาวตำผสมเกลืออุดฟันที่ปวดไม่นานก็จะหาย

14. โรคผิวหนัง

โรคผิวหนังคือโรคที่เกิดขึ้นบริเวณผิวหนังทั่วลำตัว เกิดอาการเป็นเม็ดผดผื่นคัน ปวดแสบ ปวดร้อน เป็นต้น ซึ่งหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลาได้ใช้ภูมิปัญญาในการตรวจวินิจฉัยโรค ดังนี้

14.1 อาการของโรค

อาการของโรคผิวหนังผดผื่นแตกต่างกันออกไปตามชนิดของโรค เช่น โรคกลากเกลื้อนจะมีลักษณะเป็นผื่นคัน ถ้าขึ้นตามในร่มผ้าโดยเฉพาะบริเวณขาหนีบจะเรียกว่า กลาก หรือสังคัง ถ้าขึ้นตามผิวหนังทั่วไป เป็นรอยสีขาวเรียกว่าเกลื้อน ถ้าขึ้นเป็นปุ่มแดงทั่วลำตัวหรือบริเวณแขน ขา ปวดแสบปวดร้อน เรียกว่า ลมพิษ ถ้าเริ่มขึ้นเป็นกลุ่มเม็ดเล็ก ๆ แล้วค่อย ๆ ข้นบริเวณผิวหนังศีรษะ เรียกว่าชันตุ หากเป็นแผลเล็ก ๆ น้อย ๆ เกิดการพุพองเป็นแผลเปื่อย เรียกว่าโรคน้ำเหลืองเสีย เป็นต้น

14.2 การตรวจวินิจฉัยโรค

- 14.2.1 โรคเริ่มหรือลุสวัด จะมีอาการเริ่มแรกเป็นผื่นแดง ๆ เล็ก ๆ มีอาการคันปวดแสบปวดร้อน แล้วค่อย ๆ ขยายวงกว้างขึ้น
- 14.2.2 โรคเกลื้อน จะมีรอยเป็นวงขาวบริเวณผิวหนัง
- 14.2.3 เป็นผื่นขึ้นคันทั่วทั้งแขนขาหรือลำตัวเรียกว่าลมพิษ
- 14.2.4 เป็นผื่นคันบริเวณขาซอกหนีบ หรือบริเวณในร่มผ้า เรียกว่ากลากหรือสังคัง
- 14.2.5 เป็นแผลคันบริเวณผิวหนังศีรษะเรียกว่าชันตุ
- 14.2.6 เป็นแผลเพียงเล็กน้อยกลับกลายเป็นแผลพุพองเป็นหนองได้ง่าย เรียกว่า โรคน้ำเหลืองเสีย
- 14.2.7 เป็นเม็ด ๆ เล็ก ๆ เป็นตุ่มใส ๆ บริเวณผิวหนัง มีอาการคันเรียกว่าหิด
- 14.2.8 เป็นบริเวณซอกนิ้วเท้า เปื่อยคัน เกิดจากการขำน้ำเรียกว่าน้ำกัดเท้า

¹เศรษฐกร อุบลขาว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 75 ตำบลบ้านนา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

²เจือ เกื้อหนูน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 101 ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกะแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

14.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคผิวหนัง ได้แก่ ใบพลู เหล้าขาว หัวกระเทียมสด น้ำมันาว คั้นหนามหมอแดง ข้าวเย็นเหนือ ข้าวเย็นใต้ ตะไคร้ ใบพิทูล กำมะถัน ลูกมะเกลือ หัวข่า หนาก หัวสาธู วิลาส ว่านน้ำ ปลายข้าวสาร รากหญ้าคา น้ำตาลกรวด ถั่วเขียว น้ำข้าวข้าว จันทน์แดง จันทน์ขาว น้ำปูนใส ลูกกระเบียด ลูกกระเบา ลูกสะบ้า เมล็ดลำโพงกลาสลัก ลูกหัน ยาจุน น้ำมันงา กำมะถันแดง ตาลโตนด ตาลคำ ตาลขมิบ ตาลหม่อน ตาลเสี้ยน กระเพราแดง ลูกหัน น้ำมันมะพร้าว ใบสำมะงา รากปด ต้นขี้แรด ไม้เท้าข่อยม่อม รุ่มนาก ขมิ้นชัน เจตมูลเพลิงขาว รากหมาก รากมะพร้าว รากหญ้าคา รากไม้รวก รากฝรั่ง รากลำโพง ชะลูด ชะเอมเทศ แผลหอม แก่นมะเฟือง บานไม่รู้โรย เหง้าสับปะรด ใบส้มป่อย ทองพันชั่ง ใบเสลดพังพอน ใบชุมเห็ดเทศ ใบขวบ ปูนกินกับหมาก เปลือกหอยโข่ง หัวกระดาดแดง หัวกระดาดขาว รากนมสวรรค์ดอกขาว แป้งหมี น้ำคั้น กลางเทียน รากขี้พริ้วไฟ รากน้ำคืบไฟ รากผักหวาน ไม้สังแก เปลือกท่อมขี้หนู ใบสวาด หัวคร้า หัวถั่วพลู หัวฟักข้าว หัวย่านาง หญ้าตีนกา หัวมันเทศ เปลือกต้นเหียง เมล็ดรางสาด รากคนทา รากชิงชี รากย่านาง รากมะเคี้ยวชุมพร ชาค้อน ต้นอุคพิษ ใบพริกไทย หัวว่านมหากาฬ ใบกระท้อน หัวไพล หัวกล้วยป่า หัวว่านร้อนทอง หัวว่านนางคำ ยางมะละกอ

14.4 ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

ตำรับยาสมุนไพรที่หมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลาใช้รักษาโรคผิวหนังชนิดต่าง ๆ มีหลายตำรับด้วยกัน ดังนี้

14.4.1 ตำรับของหมอใช้ ลันศิริ¹ ใช้หมากสุก เคี้ยวให้ละเอียดเสกคาถาแล้วพ่นไปที่แผลวันละหลาย ๆ ครั้ง หรือใช้หัวมันสำปะหลังฝนกับก้นโองคิน นำมาผสมกับน้ำข้าวข้าวเล็กน้อย แล้วเอามาทา ที่แผล ทาวันละหลาย ๆ ครั้ง พอแผลแห้งแล้วทาใหม่ ใส่แผลเริ่มงูสวัดได้ดี

14.4.2 ตำรับของหมอแดง หนูมาก² ใช้ใบชุมเห็ดเทศสด นำมาตำให้ละเอียดผสมกับน้ำมันก๊าด ใช้ทาบริเวณที่เป็นทุก วันละ 3 ครั้ง ก่อนทาควรขูดกลากเสียก่อน

¹ ใช้ ลันศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนเพชรมงคล ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

² แดง หนูมาก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 17 ถนนทะเลหลวง ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

14.4.3 คำรับของนำ ลิทฤทธิ¹ ใช้ยางมะละกอทาบบริเวณที่เป็นกลาก วันละ 2 ครั้ง เข้า-เย็น ไม่นานก็จะหาย

14.4.4 คำรับของหมอพรหม เพ็ชรจำรัส² ใช้สมุนไพรรักษาโรคเรื้อรังนี้ เบญจโลกวิเชียร หรือยา 5 ราก ได้แก่ รากหญ้านาง รากคนทา รากไม้เท้ายายม่อม รากมะเคื่อชุมพร รากชิงชี นำมาต้ม รวมกันคั้นน้ำวันละ 3 ครั้ง จนกว่าจะหาย

14.4.5 คำรับของหมอสุคติ ล้วนแก้ว³ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเรื้อรังหรืองูสวัดคันนี้ ต้นเสลดพังพอน หัวว่านร้อนทอง หัวว่านนางคำ นำมาตากแห้งบดผสมกันให้ละเอียดผสมกับน้ำ แล้วนำมาทาบบริเวณที่เป็นแผลทาไปเรื่อย ๆ จนหาย

14.4.6 คำรับของหมอเอี่ยม เคนโร⁴ ใช้สมุนไพรรักษาโรคเรื้อรังนี้ ใช้หญ้าตีนกานำมาตำให้แหลกกับเหล้าขาวแล้วนำไปโปะบริเวณที่เป็นเรื้อรัง

14.4.7 คำรับของหมอชุ่ม คำมณี⁵ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเรื้อรังงูสวัด คันนี้ หมากพลู 3 คำ เคี้ยวพ่นหรือใช้หัวมันสำปะหลังสับกับน้ำข้าวสารให้เข้มข้นใส่แผลเรื้อรังงูสวัด

14.4.8 คำรับของหมอคลิ่ง สุวรรณะ⁶ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเรื้อรังนี้ รากว่านน้ำ รากนมหวา รากผักหวาน หัวว่าว รากโมยราพ นำมาผสมรวมกันทาบบริเวณที่เป็นแผลวันละ 3 ครั้ง

14.4.9 คำรับของหมอเจริญ จิตตะนัง⁶ ใช้สมุนไพรรักษาโรคเรื้อรังนี้ รากปด ลูกหมากที่ ย่างไฟแล้ว ต้นจี่แรด ไม้เท้ายายม่อม ถ่มนกก เอาสมุนไพรทุกชนิดมาผสมรวมกัน นำยาที่ได้มาทาแผลที่เป็น คุ่มน้ำใส ๆ ทาประมาณ 7 วันหาย

¹ นำ ลิทฤทธิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 155 หมู่ที่ 1 ถนนเขาแดง-ระโนด ตำบลวัดขนุน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

² พรหม เพชรจำรัส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1 หมู่ที่ 1 ตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

³ สุคติ ล้วนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 18 ถนนปละท่า ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁴ เอี่ยม เคนโร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 121/1 ถนนทะเลหลวง ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁵ ชุ่ม คำมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 99/1 ถนนทะเลหลวง ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁶ เจริญ จิตตะนัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 107/4 ตำบลน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

14.4.10 คำรับของหมอประสิทธิ์ อินทรพันธ์¹ ใช้สมุนไพรรักษาโรคเรื้อรังवालพระอินทร์ คั้งนี้ รากขี้แรด รากกำขำ (สีหวด) ผ่นกับน้ำข้าวที่กำล้งเคือดแล้วนำไปพาดเริม แล้วกินยาหม้อซึ่ง ประกอบด้วย พิศนาค ระย้อม นิลฤศรี ว่านกลีบแรด ไครเครือ รากเท้าชายม่อม ลิเกาทัง 2 อย่างละ 1 ส่วน และรากพุมเรียง 5 ส่วน นำมาต้มรวมกัน

14.4.11 คำรับของหมอทิน ถาวรวิสิทธิ์² ใช้สมุนไพรรักษาโรคงูสวัดคั้งนี้ ใช้เปลือกหอยโข่ง จำนวน 3 ฝา นำมาเผาไฟให้สุกไหม้เกรียมแล้วตำให้ละเอียดจนเป็นแป้ง ผสมกับน้ำส้มสายชูอย่างแท้ ไม่ให้ข้นและใสจนเกินไป ทาบริเวณที่เป็นบ่อย ๆ ไม่ซ้ำก็หาย

14.4.12 คำรับของหมอสะไบเคาะ ไสหวัง³ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเรื้อรังคั้งนี้ ใช้ใบบวบ เหลี่ยมที่ไม่อ่อนไม่แก่มากเกินไปมาขยี้กับปูนกินหมากให้ละเอียด แล้วนำเอาฟองที่ได้มาใส่ที่เป็นเริมหรือแผลเริม ทำวันละ 2 ครั้ง เช้า-เย็น จะทำให้ไม่เจ็บแผลและทำให้แผลเริมแห้งและหาย

14.4.13 คำรับของหมอลิ่ม รัชทอง⁴ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเรื้อรังคั้งนี้ ใช้หมากพลู ปูน ใบกระท้อนหงายที่หล่นได้คั้งมีสีเหลือง ๆ นำมาเคี้ยวพ่นเริมประมาณ 2-3 ครั้ง หรือให้กินยากระทุ้งพิษ ภายใน ซึ่งประกอบด้วย รากเท้าชายม่อม รากย่านาง รากคนทา รากชิงชี รากมะเคือชุมพร ใช้ส่วนผสมพอ สมส่วนค้มกินจนหมดหม้อ

14.4.14 คำรับของหมอเปรม รัตนมณี⁵ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเรื้อรังคั้งนี้ หัวมันเทศ 1 หัว เหล้าขาว 1 ช้อนโต๊ะ นำมาผ่นรวมกันแล้วทาบริเวณที่เป็นค้มน้ำใส ๆ วันละ 4-5 ครั้ง ค้มน้ำก็จะยุบลงและมีอาการดีขึ้น ควรใช้รากหญ้าตีนกาชุบน้ำยาพาดทาแผล

¹ ประสิทธิ์ อินทรพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 90/2 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

² ทิน ถาวรวิสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 117 ถนนอมรนิวาส 2 ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

³ สะไบเคาะ ไสหวัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 63 ตำบลนาทิว อำเภอนาทิว จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁴ ลิ่ม รัชทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จารูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 655/33 ถนนกาญจนวนิช ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁵ เปรม รัตนมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จารูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 82/1 ตำบลชิงโค อำเภอลำสนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

14.4.15 คำรับของหมอคล้อย สำเภาทอง¹ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเริม ภูสวัด ขุ่มดินหมา คังนี้ ใช้หญ้าแพรก 1 ส่วน หญ้าปากควาย 1 ส่วน ใบขมิ้น 1 ส่วน ใบน้ำเต้า 1 ส่วน นำมา ล้างให้สะอาด คำให้ละเอียด คั้นเอาเฉพาะน้ำผสมกับน้ำชาข้าว ใช้ตำลิจูบน้ำยาพอกบริเวณที่เป็นโรค คอยหยอดน้ำยาอยู่เสมอ

14.4.16 คำรับของหมอประคิษฐ์ศักดิ์ เศษบุญญาภิชาติ² ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคกลาก เกื้อน และขี้เรื้อน คังนี้ ใช้ใบทองพันชั่ง จุมเห็ดใหญ่ทั้ง 5 ยาหนูคั้น ซากก้อน กำมะถันเหลือง เอาสิ่งละ เสมอภาค คำเป็นผงใส่ในน้ำมันถั่วทา

14.4.17 คำรับของหมอนัฐพงศ์ สังขกุล³ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคคันตามผิวหนังคังนี้ ใช้ต้นหนามหม้อ ต้นทองพันชั่ง ต้นตำมะลิงา หนังก้อยละครึ่งกิโลกรัม นำมาต้มน้ำอาบ ทำอย่างนี้ 7-8 ครั้ง อาการคันก็จะหาย

14.4.18 คำรับของทึน ถาวรวิสิทธิ์⁴ ใช้สมุนไพรรักษาโรคผิวหนังคังนี้ ใช้ลูกกระเบียด ลูก กระเบา ลูกสะบ้า เมล็ดลำโพงกลัก ลูกหนัน ยาเส้น หัวกระเทียม น้ำมันงา กำมะถันแดง บดผงหุงเป็น น้ำมัน ใช้ตำลิจูบทาบริเวณที่คัน

14.4.19 คำรับของหมอดำ ปานศรี⁵ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคน้ำกัดเท้าคังนี้ ใช้ลูกมะกรูด แก่จัดเผาไฟพอสุก ผ่าซีกบีบน้ำใส่แผล แรก ๆ จะมีอาการแสบ ๆ คัน ๆ แล้วจะทุเลาลง รักษาแผลให้ สะอาด ใช้น้ำมะกรูดเผาไฟ ทุกวันหายได้

¹ คล้อย สำเภาทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 119/2 ถนนริมทางรถไฟนอก ตำบลบ่อข่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

² ประคิษฐ์ศักดิ์ เศษบุญญาภิชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1 ถนนราษฎร์อุทิศ 2 ตำบลบ่อข่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

³ ณัฐพงศ์ สังขกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 13 ถนนสัมพันธพัฒนา ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁴ ทึน ถาวรวิสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 117 ถนนอมรนิवास 2 ตำบลบ่อข่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁵ ดำ ปานศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 112 ถนน นครการกำธร ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

14.4.20 คำรับของหมอเจิม แทนมณี¹ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเกลื้อนดังนี้ นำหัวข่าแก่ ๆ ล้างน้ำให้สะอาดประมาณ 1 หัว ตำให้ละเอียด แช่วัสดุขาวทิ้งไว้ 1 คืน ใช้สำลีจุ่มยาทาบริเวณผิวหนังที่เป็นเกลื้อน หลังอาบน้ำทาบ่อย ๆ เกลื้อนก็จะจางหายไป

14.4.21 คำรับของหมอขำ เรืองสวัสดิ์² ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคสังคังคังนี้ ใช้หัวกระเทียมผ่าเป็นแว่นบาง ๆ ทาเบา ๆ วันละ 2-3 ครั้ง จนหาย

14.4.22 คำรับของหมอสะมะแอ การ์คน³ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคผิวหนังดังนี้ ใช้ต้นหนามหมอแดงชนิดหนาม หัวข้าวเย็นเหนือ หัวข้าวเย็นใต้ เอาน้ำหนักเสมอกากันคัมรับประทานและเอากิ่งสนเทศ ตะไคร้แดง คัมอาบ วันละ 1 ครั้ง

14.4.23 คำรับของหมอผ่อง เลี้ยงชู⁴ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเชื้อราที่เล็บเท้าดังนี้ ใช้น้ำมันยาง นำมาทาบริเวณที่เป็นโรคเชื้อราไม่นานก็จะหาย หรือหากเป็นโรคน้ำกัดเท้า ให้เอามะนาวสดผ่าซีก แล้วบีบน้ำมะนาวให้หยดลงบริเวณที่เป็นแผล เพียง 2-3 ครั้งเท่านั้น อาการคันและบาดแผลก็จะหาย

14.4.24 คำรับของหมอจ็ค เกตุรินทร์⁵ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเกลื้อนดังนี้ ใช้กระเทียมสด ปอกเปลือกให้หมด ล้างให้สะอาด เอากำมะถันเหลืองตำผสมน้ำมันมะนาวทา หรือใช้ใบชุมเห็ดเทศกระเทียมอย่างละเท่า ๆ กัน แล้วใส่ปูนแดงเล็กน้อย ตำให้เข้ากันดี ทาจนหาย ส่วนใหญ่จะหายภายใน 7-10 วัน

14.4.25 คำรับของหมอซอฝ้ายเ้าะ อีแอ⁶ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคหิดดังนี้ ใช้ใบต้นเจตมูลเพลิงขาว ตำให้ละเอียด คั้นเอาเฉพาะน้ำทาใส่แผลหิด วันละ 3-4 ครั้ง ทุกวันจนกว่าจะหาย

¹ เจิม แทนมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8/18 หมู่ที่ 5 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² ขำ เรืองสวัสดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 65 ตำบลบ่อคาน อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

³ สะมะแอ การ์คน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 211/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

⁴ ผ่อง เลี้ยงชู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 4 หมู่ 5 ตำบลฉางอำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁵ จ็ค เกตุรินทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 34/1 ถนนกาญจนวนิช ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁶ ซอฝ้ายเ้าะ อีแอ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 40 ตำบลท่าประคู้ อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

14.4.26 ตำรับของหมอนำ ลิขฤทธิ์¹ ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคกลากคันนี้ ใช้ยางมะละกอสดทาบริเวณที่เป็นวันละ 2 ครั้ง เช้า-เย็น จนกว่าจะหาย

14.4.27 ตำรับของหมอแดง หนุมาน² ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคกลากคันนี้ ใช้ใบชุมเห็ดเทศสดตำให้ละเอียดผสมกับน้ำมันก๊าด ใช้ทาบริเวณที่เป็นวันละ 3 ครั้ง ก่อนทาควรขูดบริเวณที่เป็นกลากเสียก่อน

15. โรคอีสุกอีใส หัด

15.1 อาการไข่อีสุกอีใส หัด

มีผื่นขึ้นตามใบหน้า ลำตัว แขน และขา มีอาการคันตามบริเวณผิวหนัง มีไข้ ปวดเมื่อยตามตัว มีตุ่มน้ำตามตัว มีอาการไข้เหมือนไข้ทั่วไป ไข้ก่อน 3-4 วัน มีเม็ดขึ้นตามตัวเวลาไข้เมื่อหายจะคันตามเม็ดอ่อนเพลีย ตัวร้อนมาก ๆ ปากเกรียม มีตุ่มน้ำใส ๆ ตามผิวหนังทั่วร่างกาย หลังมีไข้และตุ่มน้ำนี้จะแตกทำให้มีอาการแสบร้อน เด็กจะร้องงอแง เชื้องซึม เบื่ออาหาร ไม่สู้แสงแดด (อาจจะซักได้) จะมีอาการทำให้ร้อนตามเนื้อ ตามตัว เป็นเม็ดเท่าเมล็ดถั่วเขียว เม็ดขุ่นบ้าง ใสบ้าง ปวด ๆ ร้อน ลักษณะผุดขึ้นมาเป็นเม็ดขนาดเม็ดทราย มียอดแหลม ทำให้หนาวสะท้าน ปวดหัว ตัวร้อน มีตุ่มเล็ก ๆ กระจายตามหน้า ตามตัว แขนขา เป็นตุ่มใส ๆ และไม่สุกพร้อมกัน พอสุกจะเป็นสีดำ

15.2 การตรวจวินิจฉัยโรค

การตรวจวินิจฉัยโรคไข่อีสุกอีใส ทำได้โดยการสังเกตอาการของผู้ป่วย ถ้าผู้ป่วยมีอาการไข้ร้อนในสูง หนาวสะท้าน ปวดหัว ตัวร้อน มีตุ่มเล็ก ๆ กระจายตามหน้า ตามตัว แขน ขา เป็นตุ่มใส ๆ และไม่สุกพร้อมกัน เมื่อสุกแล้วจะมีสีดำ มีอาการคัน วินิจฉัยว่าเป็นโรคไข่อีสุกอีใส

15.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาไข่อีสุกอีใส หัด

หญ้าแพรก หญ้าปากควาย ใบมหาสุ่ ใบหมากเม็ช ใบมะขม ใบมะเฟือง ใบผักไหมหัด ใบผักไหมหิน ขมิ้นอ้อย จิงจี้ คนทา ไม้เท้ายายหม่อม มะเคื่อชุมพร หญ้านาง แพ็กหอม เตยหอม เข็มแดง เข็มขาว ขอบนางแดง แก่นขี้เหล็ก แก่นตำเสา แก่นขนุนทอง ก้านสะเคา เทียนดำ แดงขาว เทียนข้าวเปลือก เทียนคาคู้กแตน ดอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกบุนนาค ดอกสารภี ดอกจำปา

¹ นำ ลิขฤทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 155 หมู่ที่ 1 ถนนเขาแดง-ระโนด ตำบลวัดขนุน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

² แดง หนุมาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 17 ถนนทะเลหลวง ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ยาประสะจันทน์แดง ยานารายณ์ถอนจักร ยาเขียว หัวไพล น้ำปูนใส สุรา คนทา น้ำมันง หัวย่านาง
 หัว้าตีนกา ผักเป็ด เบลูจโลกวิเชียร เหงือกปลาหมอ ทองพันชั่ง ข้าวเย็น กระเพรา ผักเป็ดแดง
 ดั้นเจ้าประสะเลือด เหง้าขมิ้นชัน ดินสอพอง การบูร ใบทองกลาง ใบพรหมมิ ใบมะระ ใบน้ำเต้า
 ใบพิมเสน เถาหวมก ใบสันพร้ามอญ ใบฝ้ายแดง ไม้สัก เมล็ดมะขาม จันทน์แดง จันทน์ขาว เปลือก
 มังคุด รากสลอคน้ำ เปลือกมะกอก ข่า รากก้างปลา พิศนาศ ระย้อม ไคร้เครือ รากลิเกา พุมเรียง

15.4 ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคหัด, อีสุกอีใส

15.4.1 ตำรับของหมอใช้ 'ถันศิริ'¹ ใช้ จึงชี้ คนทา ไม้เท้ายายหม่อม มะเคือชุมพร หัว้านาง
 แผลกหอม เตยหอม เข้มแดง เข้มขาว ขอบนางแดง แกนขี้เหล็ก แกนคำเสา แกนขนุนทอง ก้านสะเคา
 33 ก้าน เทียนดำ แดง ขาว เขียน ข้าวเปลือก เทียนคาคักแคน คอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกมูลนาค
 ดอกสารภี ดอกจำปา ยาทั้งหมคชั่งน้ำหนักเท่ากัน ต้มให้เดือดประมาณ 5 นาที รินน้ำกินก่อนอาหาร

15.4.2 ตำรับของหมอสมนึก หงสาวดี² ใช้ผักเป็ด แขน้ำอาบ เมื่อมีเม็ดตุ่มสุกใส ขณะมีไข้สูง
 ให้นำมาตำให้แหลก ห่อผ้าและประคบตามตัว หรือในเด็กเล็กจะนำมาโปะไว้ที่ระหม่อม วันละ 3-4 ครั้ง
 อาการจะหาย

15.4.3 ตำรับของหมอสรรรค์ อัครโคคร³ ใช้ยาสามัญประจำบ้าน คือ ยาประสะจันทน์แดง สลับกับ
 ยานารายณ์ถอนจักร ใช้ยาเขียวละลายน้ำขาวข้าวทาตามตัว เวลาจะหายจะคันตามเม็ดที่ขึ้นที่ตัว ใช้หัวไพล
 ฝนกับน้ำปูนใสหรือสุราทา

15.4.4 ตำรับของหมอลอย ภัทรวงศ์⁴ ใช้หญ้าแพรก หัว้าปากควาย ใบหมากผู้ ใบหมากเมีย
 ใบมะขม ใบมะเฟือง ใบผักไหมหัด ใบผักไหมหิน ยาทั้ง 8 ชนิด เอาอย่างละ 3 กำมือ ขมิ้นอ้อย 1 หัว
 นำทั้งหมดมาต้มรวมกัน

¹ ใช้ ถันศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนเพชรมงคล
 ตำบลบ่อ่าง อำเภอมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

² สมนึก หงสาวดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 2/3 หมู่ที่ 1
 ตำบลบ่อ่าง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

³ สรรค์ อัครโคคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1/4 ถนนรามวิถี
 ตำบลบ่อ่าง อำเภอมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁴ ลอย ภัทรวงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 28 หมู่ 3 ตำบล
 ควนไส อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

15.4.5 คำรับของหมอประสิทธิ์ อินทรพันธ์¹ ใช้พิศนาศ 1 ส่วน ระย้อม 1 ส่วน ไคร์เครือ 1 ส่วน ว่านคันทกิบแรด 1 ส่วน เนระพูสี 1 ส่วน รากลิเกาทัง 2 สิ่งละ 1 ส่วน พุมเรียง 5 ส่วน กินครั้งละ 3 ช้อน ใ้ตะ วันละ 3 เวลา หลังอาหาร

15.4.6 คำรับของหมอธรรณันท์ บุญเดช² ใช้เปลือกต้นสะเดา เปลือกลูกมังคุด รากสลอคน้ำ เปลือกต้นมะกอก ข่า รากก้างปลาทั้ง 2 เอาเสมอภาค ต้มรับประทานครั้งละ 2-3 ช้อน ใ้ตะ วันละ 3-4 ครั้ง ระวังของแสลง เช่น ของทะเล ของหมักคอง ของเย็น เช่น น้ำแข็ง

15.4.7 คำรับของหมอสะมะแอ การ์ดน์³ ใช้คนทา มะเคือชุมพร หญ้านาง ไม้เท้ายายหม่อม จึงชี้ จันทน์แดง จันทน์ขาว ต้มรับประทานวันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร

15.4.8 คำรับของหมอเจิม แทนมณี⁴ ใช้รากชิงชี รากหญ้านาง รากเท้ายายหม่อม รากมะเคือชุมพร รากคนทา ยาทั้งหมคน้เอาเสมอภาค ต้มให้กินเพื่อกระทุ้งพิษใ้ช้ออก รับประทานครั้งละ 3 ช้อน ใ้ตะ 3 ชั่วโมง ต่อ/ครั้ง เมื่อแผลขุบจะมีอาการคันตามตัว ห้ามแกะให้ใ้แข็งทาตัว ทาบริเวณแผล

15.4.9 คำรับของหมอทั้น ถาวรวิสิทธิ์⁵ ใช้ไม้สัก 1 กำมือ กีบเมลิคมะขามทุบพอแตก 1 กำมือ คั่วยาทั้ง 2 อย่างนี้ ใ้หม้อดินต้มกับน้ำพอสมควร นำยารับประทานครั้งละ 1 ถ้วยชา ก่อนอาหาร

15.4.10 คำรับของหมอไต้ วัชฤทธิ์⁶ ใช้เบญจโลกวิเชียร ใบทองกลาง ใบมน ใบพรหมมิ ใบมะระ จันทน์ทั้ง 2 ใบน้ำเต้า ใบมะยม ใบพิมเสน เตาหมวกทั้ง 2 ใบสันพร้าวอยู่ ใบฝ้ายแดง น้ำหนัก เสมอภาค ต้มหรือบดคองก็ได้ ละลายน้ำรากผักชี ต้ม รับประทานและชะโลม

¹ ประสิทธิ์ อินทรพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

² ธรรณันท์ บุญเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 ทรายเกษ ซอย 4 ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

³ สะมะแอ การ์ดน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 211/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

⁴ เจิม แทนมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8/18 หมู่ที่ 5 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁵ ทั้น ถาวรวิสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 117 ถนนอมรนิवास 2 ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁶ ไต้ วัชฤทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 176/13 ถนนสิงหนคร-ระโนด ตำบลตงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

15.4.11 คำรับของหมอวสุ โขศิริคณ์¹ ใช้ยากระทุ้งพิษไข้ เบญจโลกวิเชียร เหยือกปลาหมอ ทองพันชั่ง ข้าวเย็นทั้ง 2 กระเพราะทั้ง 2 ผักเป็ดแดง เถาโศกพวย เสมอภาค คัมภีร์วิธีใช้รับประทานก่อน อาหารครั้งละ 3 ช้อนแกง วันละ 3 เวลา ยาทา ใช้เหง้าขมิ้นชัน คินสอพอง การบูรเล็กน้อย ใช้ทาเม็ดที่ขึ้น

16. โรคไฟไหม้ น้ำร้อนลวก

16.1 อาการแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก

เป็นแผลพุพองตามร่างกายและรื้อน ปวดแสบ ปวดรื้อน มีรอยแดงตามผิวหนัง เป็นตุ่มน้ำ พองใส ตึง แดกเป็นแผล บริเวณแผลจะเป็นแบบหนังถลอกสีแดง เป็นตุ่มหนองมีน้ำเหลืองเหนียว ๆ ติดเย็บเป็นสะเก็ดมักเป็นตามบริเวณแขน ขา มีอาการปวดรื้อนตามเนื้อ ตามผิวหนัง ทำให้ผิวหนังบวมพองเป็นเม็ดพุพอง ปวดแสบ ปวดรื้อน บริเวณแขนที่ถูกน้ำร้อนลวกเป็นผื่นแดงที่แขนยังไม่มีตุ่มน้ำใส แผลพุพองเปื่อย ตามแขน ขา เป็นมาก ๆ จะมีแผลทั่วตัว ลักษณะแผลอักเสบ มีหนอง น้ำเหลืองไหลซึม เมื่อแผลหายจะมีรอยแผลเป็นลาย

16.2 การตรวจวินิจฉัยโรค

หมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา มีความเห็นตรงกันว่า การตรวจวินิจฉัยโรคแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก นั้น ง่ายมาก เพียงสอบถามจากผู้ป่วยว่าโดนไฟไหม้ น้ำร้อนลวกมาหรือไม่ ลักษณะแผลจะเป็นผื่นแดง บริเวณถูกน้ำร้อนลวก หรือแดงและไหม้ในกรณีที่ถูกไฟไหม้ ผู้ป่วยจะมีอาการปวดแสบปวดรื้อน

16.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก

น้ำมันงา น้ำมันมะพร้าว น้ำปูนใส ว่านหางจระเข้ เหล้าขาว บัวบก ขมิ้นชัน น้ำผึ้ง ใบว่าน หอยแครง ดินประสิว ลูกเบญจกานี ขมิ้นอ้อย จันทน์ขาว ไม้กาฝาก เปลือกลูกส้มเป็น กำมะถันแดง ใบพลู น้ำมันหมู หัวข้าวเย็น รากเท้ายายหม่อม ต้นเหยือกปลาหมอ เถาอะระเห็ด

16.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก

16.4.1 คำรับของหมอจันทรา สันหมาค² ใช้บัวบกโดยใช้บัวบกทั้งต้น จำนวน 1 กำมือ ล้างให้สะอาด แล้วโขลกให้ละเอียด คั้นเอาน้ำทาบริเวณที่มีอาการหรืออาจใช้กากพอกด้วย บริเวณที่โดนน้ำร้อน แผลจะหายไว

¹ วสุ โขศิริคณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 23 ถนนแหลมสนอ่อน ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² จันทรา สันหมาค เป็นผู้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 171/7 ตำบลปรัก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547

16.4.2 คำรับของหมอบุรณ ขวัญจันทร์¹ น้ำมันมะพร้าว ½ ขวด น้ำมันใส ½ ขวด เหล้าขาว 1 เป็ด
เขย่าให้เข้ากัน จนเป็นวัน เอามาทาแผล ทาบ่อยๆ

16.4.3 คำรับของหมอประคิษฐศักดิ์ เชนบุญญาภิชาติ² น้ำมันงาหรือน้ำมันมะพร้าว 10 ซิซี
น้ำมันใส 10 ซิซี ไข่ไก่แดงต้มสุกแล้ว 1 ลูก น้ำประสานทอง 0.4 กรัม หรือใช้ว่านหางจระเข้ทาบริเวณ
ไฟไหม้ ใช้วันใสทา

16.4.4 คำรับของหมอดิน ศรีรักษ์³ หัวข้าวเย็นเหนื่อได้ รากเท้าชายหม่อม ต้นเหืองปลาหมอ
ทั้ง 5 เถาบรรพืดทั้ง 5 อย่าง หนักอย่างละ 30 กรัม ใส่หม้อดินเติมน้ำให้ท่วมยาเอาใบประทานครึ่งละครึ่งด้วย
กาแฟ กินเช้าเย็น ก่อนอาหาร จนกระทั่งรสาจิด

16.4.5 คำรับของหมอสรรรค์ อิศโคคร⁴ น้ำมันมะพร้าวผสมกับน้ำมันใส แทรกสุราขาว ใช้ทา
แผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก

16.4.6 คำรับของหมอประสิทธิ์ อินทรพันธ์⁵ น้ำมันใส 1 ส่วน น้ำมันหมู 1 ส่วน เขย่าให้เข้ากัน
ทาไฟไหม้ น้ำร้อนลวก

16.4.7 คำรับของหมอเซ่งหั่ว หอมจันทร์⁶ ใบพลูพอประมาณ นำมาตำให้แหลก เอามาผสมเหล้า
ขาว พอกไว้จะทำให้ไม่เปื้อนแผลเป็น แผลจะหายเป็นปกติ

¹บุรณ ขวัญจันทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 35/1 ตำบล ท่า
หมอไทร อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547

²ประคิษฐศักดิ์ เชนบุญญาภิชาติ เป็นผู้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1
ถนนราษฎร์อุทิศ 2 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547

³ดิน ศรีรักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 ถนนเพชรเกษม
ตำบลควนลัง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547

⁴สรรรค์ อิศโคคร เป็นผู้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1/4 ถนนรามวิถี
ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547

⁵ประสิทธิ์ อินทรพันธ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ 4 ตำบล
ทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2547

⁶เซ่งหั่ว หอมจันทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 84 หมู่ 3
ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2547

16.4.8 คำรับของหมอสะมะแอ การ์ตัน¹ ว่านหางจระเข้ มาตัดเป็นท่อน ๆ แล้วเอาปูนข้างใน มาผสมกับดินประสิว พอประมาณ คำให้ละเอียด พอกหรือทาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก คับพิษ

16.4.9 คำรับของหมอบุตร ปานประดิษฐ์² ใบว่านหอยแครง หรือ รูนของใบว่านหางจระเข้คำพอก แผล

16.4.10 คำรับของหมอใช้ ลั่นศิริ³ นำผึ้งแท้ทาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ให้เปียกชุ่มอยู่เสมอ

16.4.11 คำรับของหมอน้อย รัตนวงศ์⁴ ขมิ้นชัน โดยเอาเหง้าขมิ้นชันยาวประมาณ 2 นิ้ว ผ่นกับน้ำ ต้มสุกทาบริเวณแผลพุพอง วันละ 3 ครั้ง หรือใช้ผงขมิ้นโดยทาบริเวณที่มีอาการคันคัน เพื่อบรรเทาอาการ เจ็บ

17. โรคไข้หวัด, ไข้หวัดในเด็กอ่อน

17.1 อาการโรคไข้หวัด, ไข้หวัดในเด็กอ่อน

มีไข้ตัวร้อน หนาวสั่น คัดจมูก หายใจไม่ออก น้ำมูกไหล น้ำมูกใส หายใจไม่สะดวก และ ร้องไห้ไม่ยอมคืบนม (เด็กอ่อน) ปวดศีรษะ ปวดร้อนในเบ้าตา ไอ เจ็บคอ ร้อน ๆ หนาว ๆ ปวดเมื่อยตาม ตัว อ่อนเพลีย กินข้าวไม่ได้ หายแน่นอึดอัด จาม คอแห้ง ตาแดง ปากแดง ไอมีเสมหะ มีเสลดเป็นไข ต่ำ ๆ ครั่นเนื้อ ครั่นตัว ปวดศีรษะ ทำให้เจ็บแหว่ลิ้นปีเวลาไอ หน้าแดง มือเท้าเย็น หรือเย็นเป็นตอน บางครั้ง สบค้อน สบค่อนาว มีนสิริระ ขมปาก อ่อนเพลีย ร่างกายจะมีอุณหภูมิสูงกว่าปกติ ตัวร้อน กระสับกระส่าย มีอาการไข้ เพื่อคลุ้มคลั่ง พูดยาไม่รู้เรื่อง หนาวสั่น ร้อน ปากแห้ง น้ำลายแห้ง

17.2 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษาไข้หวัด ไข้หวัดในเด็กอ่อน

ใบมะขามสด ใบมะขยม ใบมะเฟือง หอมแดง ใบส้มป่อย ขมิ้นผง ดินสอพอง พิมเสน ใบขี้กาขาว สะค้าน ช้าพลู เจตมูลเพลิง จิงแห้ง มะตูมอ่อน แผลกหอม สมอไทย สมอเทศ ลูกผักชี ฤชณา จันทน์หอม ปรากฏหอม มะขามป้อม ว่านน้ำ เกสรบัวหลวง ดอกบุญนาค รากข่านาง รากคนทา

¹ สะมะแอ การ์ตัน เป็นผู้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 211/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547

² บุตร ปานประดิษฐ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 165 หมู่ 3 ตำบล สทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547

³ ใช้ ลั่นศิริ เป็นผู้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนเพชรมงคล ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2547

⁴ น้อย รัตนวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 15/3 ตำบลเขาใบ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547

รากมะเดื่อชุมพร รากชิงช้า รากเท้าชายหม่อม หนุ่ยน้ำดับไฟ ใบฟ้าทะลายโจร หนุ่ยไต้ใบ เบลูจโลกวิเชียร รากหนุ่ย รากหนุ่ยชันกาด รากลำเท็ง รากหวายลิง หัวคู้ม หัวคู้ล่า รากหนุ่ยคอบาง เนระพูสี หัวปรง หัวว่าว ตะไคร้ทั้งต้น ใบราก ใบมะกรูด ใบมะนาว โกงสุอ โกงสุมา จันทน์แดง จันทน์ขาว ลูกกระคอบ บอระเพ็ด ต้นปลาไหลเผือก รากรางจืด รากมะกรูด รากมะนาว รากมะปรางหวาน กระลำพัก ชะลูด ดอกพิทูด ดอกบุนนาค ดอกสารภี ดอกมะลิ ขอนดอก ก้านสะเคา หนุ่ยตีนนก สมอพิเภก ใบระงับพิษ ใบหนาด ใบผักขวง ใบผักอีไร ใบผักหวานบ้าน ขมิ้นอ้อย หนุ่ยวงช้าง ระงับคัน สายเหล็ก สายหยุด หนุ่ยดอกขาว รากหนุ่ยชันกาด

17.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคไข้หวัด

17.4.1 คำรับของหมอรฐานันท์ บุญเดช¹ ใช้ตะค้ำน ชาพลู เจตมูลเพลิง ชิงแห้ง มะคูดอ่อน แผลหอม สมอไทย สมอเทศ ลูกผักชี กฤษณา จันทน์หอม ปรางหวาน ลูกมะขามป้อม ว่านน้ำ เกสรบัวหลวง ดอกบุญนาถ รวมน้ำ 16 สิ่งเสมอภาค ทำเป็นยาต้ม 3 เอา 1 รับประทานแก้หวัด เกิดจากน้ำมูกพิการ ปวดในสมอง ให้น้ำมูกไหลตามมา

17.4.2 คำรับของหมอสมหวัง แก้วบุญแก้ว² ใบจี่กาขาว คำให้เนียน ใ้เ้ที่หัวเด็กตรงกระหม่อม ในตอนเย็นใ้เ้ไว้ 1 ชั่วโมง จึงเอาออก

17.4.3 คำรับของหมอประคิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐบุญญาภิชาติ³ หัวหอมแดง ใบมะขาม ใบส้มป่อย ขมิ้นผง ดินสอพอง พิมเสน ด้วยทั้ง 6 อย่างนี้เอาอย่างละพอสมควร นำมาคำให้ละเอียด ใช้ชุบศีรษะเด็กอ่อนที่เป็นหวัด

17.4.4 คำรับของหมอดำ ปานศรี⁴ ใช้บอระเพ็ด น้ำคั้นและเถา ใบและผล และราก รางจืด จะต้องมากกว่า 2 ปี ถึงใช้ได้ นำมาตากแห้งบดเป็นผงแล้วผสมกับน้ำผึ้ง ปั้นเป็นลูกกลอน ถ้ากินนาน ๆ ติดต่อกันเกิน 6 เดือน อาจมีอาการหนาวเย็นได้

¹ รฐานันท์ บุญเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 ถนนสระเกษ ซอย 4 ตำบลบ่อ่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

² สมหวัง แก้วบุญแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 99 หมู่ 3 ตำบลคลองหอยโข่ง อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

³ ประคิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐบุญญาภิชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1 ถนนราษฎร์อุทิศ 2 ตำบลบ่อ่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁴ คำ ปานศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 112 ถนนกำธร ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

17.4.5 คำรับของหมอทั้น ดาวรววิสิทธิ์¹ ใช้โกฐสอ โกฐเขมา จันทน์แดง จันทน์ขาว ลูกกระดอม บอระเพ็ด ต้นปลาไหลเข็ง ไพลเผือก บดเป็นผง ละลายกับน้ำอุ่นหรือน้ำข้าวสาร รับประทานเวลาไข้-เจ็บคอ

17.4.6 คำรับของหมอไล่ วัชฤทธิ์² ใช้เบญจโลกวิเชียร รากหญ้าคา รากหญ้าชันกาด รากลำเพ็ง รากหวายลิง หัวคุดม หัวคุด้า รากหญ้าคุมบางทั้ง 2 ลิเกาทั้ง 2 นิลภูษี หัวปรัง หัวว่าว เอาเสมอภาค คัมรับประทานเช้า-เย็น-ก่อนอาหาร

17.4.7 คำรับของหมอสว่าง จวนอ่อน³ ใช้หัวหอมแดง คัมกับใบมะขาม เอามาโปะกระท่อม และอาบ ทำให้น้ำมูกแห้ง หายใจโล่ง อาการหวัดก็จะหาย

17.4.8 คำรับของหมอประสิทธิ์ อิศการพินาญ⁴ ใช้หญ้าไต้ใบ 1 ส่วน ฟ้าทะเลลายใจ 1 ส่วน มหาพิกัด ครีผลา ตามพิกัด เสมหะ สมุฏฐาน คัมกินแก้ไข้หวัด รับประทานครั้งละ 3 ช้อนโต๊ะ วันละ 3 เวลา หลังอาหาร

17.4.9 คำรับของหมอจบ อุไรรัตน์⁵ ใช้ต้นฟ้าทะเลลายใจ 1 กำมือ คัมกับน้ำสั๊ก 3 แก้ว ให้เคือด นาน 10 นาที กินครั้งละ 1 แก้ว วันละ 3-4 ครั้ง ก่อนอาหารและก่อนนอน

17.4.10 คำรับของหมออินทร์แก้ว ศรีปาน⁶ ใช้หญ้าน้ำดับไฟ ตำละเอียดผสมกับน้ำนำมาพอก บริเวณกระท่อมหน้าาน 1 ชั่วโมง เพื่อลดไข้ และแก้อาการตัวร้อน

¹ ทั้น ดาวรววิสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 56 ตำบลหัวระวะ อำเภอรอนโคก จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

² ไล่ วัชฤทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 176/13 ถนนสิงหนคร-ระโนด ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

³ สว่าง จวนอ่อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 64/102 ถนนนิพัทธ์สงเคราะห์ 2 ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁴ ประสิทธิ์ อิศการพินาญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 2 หมู่ 4 ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

⁵ จบ อุไรรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 56 หมู่ 4 ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

⁶ อินทร์แก้ว ศรีปาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 76 หมู่ 1 ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

17.4.17 คำรับของหอมสะมะแอ การ์ตัน¹ ใช้ฉันทา น้ำนอง หนุ๋นาง ไม้เท้าขม่อม จึงจี จันทน์แดง จันทน์ขาว ก้านสะเคา หนุ๋ตินิก สมอไทย สมอภิเภก มะขามป้อม เอาเสมอภาค ต้มสาม เอา! รับประทานวันละ 3 เวลา ก่อนอาหาร ครั้งละ 3 ช้อน หรือ 4 ช้อนได้ะ

17.4.18 คำรับของหอมบุตร ปานประคิษฐ์² ใช้รากคนทา รากหนุ๋นาง รากชิงชี รากไม้เท้าขม่อม รากมะเคือชุมพร ใบส้มป่อย ใบส้มมะขาม ต้มรับประทานก่อนอาหาร เข้าเย็น ครั้งละ ครั้งถ้วยกาแฟ

17.4.19 คำรับของหอมเจิม แทนมณี³ ใช้เบญจโลกวิเชียร เอาเสมอภาค รากมะกรูด รากมะนาว กฤษณา รากมะปรางหวาน กระดำพัก ชะลูด ดอกพิฤด ดอกบุญนาค ดอกสารภี ดอกมะลิ ขอนดอก เอาเสมอภาค ต้มรับประทาน

17.4.20 คำรับของหอมเส้น สมาน⁴ ใช้ข้าวใหญ่ 3 ท่อน ใบตะไคร้ 1 กำมือ เพ็ชรสังข์ หัวปรง หัววาว รากขนุนเปียก ย่านดินคาย ปลายเป็น สิ่งละ 1 ส่วน นำมาต้มน้ำดื่ม

17.4.21 คำรับของหอมฝื่อ โอล่าผล⁵ ใช้พริกไทยดำ บอระเพ็ด ฟ้าทะลายโจร ใบชุมเห็ด อย่างละ 2 ชิด บดผสมน้ำผึ้งแก้รับประทาน

17.4.22 คำรับของหอมจวน สุวรรณมณี⁶ ใช้หัวย่านาง กิ่งเคือย กิ่งน้ำนอง กิ่งหรือรากของ ไม้เท้าขม่อม กิ่งหรือรากของคณฑา นำสมุนไพรทั้งหมด มาต้มรวมกัน

¹ สะมะแอ การ์ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 211/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

² บุตร ปานประคิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 165 หมู่ 3 ตำบล สทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

³ เจิม แทนมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8/18 หมู่ 5 ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

⁴ เส้น สมาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 95/1 ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

⁵ ฝื่อ โอล่าผล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ 5 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

⁶ จวน สุวรรณมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 75 ตำบลท่ายบ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

17.4.23 คำรับของหมอเพลินสุขใจ ไชยขวัญ¹ ใช้ฟ้าทะลายโจรนำมาตากแห้งแล้ว บดเป็นผงหรือคั้นน้ำคั้น

17.4.24 คำรับของหมอสมพิษ บุญส่ง² ใช้คนชา น้ำนอง ไม้เท้าขาม่อม มะเดื่อชุมพร หัวย่านนาง นำทั้ง 3 อย่างมาเท่า ๆ กัน ใส่หม้อคั้นน้ำคั้น วันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร

¹ เพลินสุขใจ ไชยขวัญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 108 ถนนรามวิถี ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

² สมพิษ บุญส่ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 95/1 ตำบลสะกอม อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

บทที่ 4

ประสบการณ์การเรียนรู้และการรักษาของหมอสุมไพร์พื้นบ้านในจังหวัดสงขลา

จังหวัดสงขลา เป็นจังหวัดที่มีหมอสุมไพร์พื้นบ้านเป็นจำนวนมาก เพราะได้รับการปลูกฝังถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านการแพทย์แผนไทย จากบรรพบุรุษมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานจังหวัดหนึ่งซึ่งหมอสุมไพร์พื้นบ้านหรือหมอชาวบ้านที่มีอยู่ในปัจจุบันนั้น นับได้ว่าเป็นหมอสุมไพร์พื้นบ้านที่เป็นด้วยชีวิตจิตใจคือ มีความรักและความศรัทธาในอาชีพอย่างแท้จริง และมีจิตเมตตาเมตตาหวังที่จะช่วยเหลือให้ผู้ป่วยได้พ้นทุกข์คือหายจากอาการเจ็บป่วย หรือทุเลาจากอาการเจ็บป่วย จึงมีความจำเป็นที่ต้องศึกษาหาความรู้จากตำรับตำรา ครู-อาจารย์และผู้รู้ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ความรู้ ความชำนาญให้กับตนเองมากยิ่งขึ้น จนเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือของผู้ป่วย นอกจากนี้หมอสุมไพร์พื้นบ้านในจังหวัดสงขลา ยังเป็นผู้ที่ไม่หวงวิชาความรู้โดยได้มีการถ่ายทอดประสบการณ์วิชาความรู้ที่ตนมีอยู่ให้กับผู้ที่สนใจเข้ามาเป็นศิษย์อย่างไม่ปิดบัง ซึ่งพอจะหยิบยกตัวอย่างของประสบการณ์การเรียนรู้และการรักษาของหมอสุมไพร์พื้นบ้านในจังหวัดสงขลา มาพอสังเขปดังนี้

หมอประคิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐญาณิชาติ¹ เป็นหมอพื้นบ้านผู้หนึ่งที่มีพื้นฐานการศึกษาในระดับสูงคือ จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี สาขาวิทยาศาสตร์ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการแพทย์แผนไทยในทุกด้าน เพราะสามารถสอบผ่านรับใบประกอบโรคศิลปะของกระทรวงสาธารณสุขได้ครบทุกสาขา ได้แก่ เกษตรกรรมแผนไทย (บ.ก.) เวชกรรมแผนไทย (บ.ว.) ผดุงครรภ์แผนไทย (บ.ผ.) และนวดแผนไทย (น.ท.) นอกจากนี้ยังได้ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรการนวด 300 ชั่วโมง และ 800 ชั่วโมงของสถาบันการแพทย์แผนไทยกระทรวงสาธารณสุข นับได้ว่าหมอประคิษฐ์ศักดิ์เป็นหมอที่มีพื้นฐานทางด้านการสูงและมีความรอบรู้ด้านการแพทย์แผนไทยอย่างแท้จริง ซึ่งสาเหตุที่ทำให้คนมีแรงบันดาลใจเข้าสู่วงการแพทย์แผนไทยเป็น เพราะว่าเป็นอดีตมารดาของตนได้ล้มป่วยเป็นโรคมะเร็งในลำคอ ซึ่งตนก็ได้พยายามที่จะพามารดาไปรักษาในโรงพยาบาลแพทย์แผนปัจจุบันที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไปว่ามีความเชี่ยวชาญด้านการรักษาโรคด้วยแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ก็ไม่สามารถที่จะทำให้อายุของมารดาของตนยืนยาวได้ ด้วยความรักและกตัญญูต่อแม่ที่ตนเองมีจึงเกิดความเสียใจมาก จากนั้นจึงได้ตั้งปณิธานไว้ว่าจะตั้งใจศึกษาเล่าเรียนเพื่อเป็นหมอรักษาคณให้พ้นทุกข์จากโรคภัยไข้เจ็บให้ได้ ไม่อยากเห็นใครต้องทนทุกข์เวทนาเหมือนมารดาของตน เมื่อศึกษาจบแล้วก็ได้ทำการเปิดคลินิกเพื่อรักษาผู้ป่วยด้วยการแพทย์แผนไทย โดยขออนุญาตเปิดคลินิกโดยถูกต้องตามกฎหมาย ชื่อว่า คลินิกพุทธรักษา เวชกรรมแผนไทย ซึ่งหลักที่ตนใช้ในการตรวจวินิจฉัยโรคคือ ใช้หลักของการปรับธาตุทั้ง 4 ให้เกิดความสมดุลย์และใช้หลักการรักษาที่ว่า การจะรักษาโรคใดให้หายนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดจะต้องค้นหาสาเหตุของ

¹ ประคิษฐ์ศักดิ์ เศรษฐญาณิชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1 ถนนราษฎร์อุทิศ 2 ซอย 5 ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2548.

การเกิดโรคให้ได้เสียก่อน กรณีเช่นเมื่อผู้ป่วยมีอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ เพราะฉะนั้นในการรักษาเราจะต้องทำการเพิ่มไฟธาตุเข้าไป จึงจะทำให้มีไฟธาตุเพียงพอต่อการย่อยอาหาร ทำให้สามารถแก้อาการโรคท้องผูกได้ หมอประดิษฐ์ศักดิ์ ได้แสดงออกถึงความรู้ความสามารถความเชี่ยวชาญด้านการแพทย์แผนไทย จนได้รับการยอมรับจากหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ได้รับเชิญให้เป็นอาจารย์สอนในสาขาการนวดแผนไทยของโรงเรียนเวชศาสตร์แผนไทยจังหวัดสงขลา เป็นที่ปรึกษาด้านเวชกรรมแผนไทยทั่วไปของโรงพยาบาลสงขลา เป็นอนุกรรมการทดสอบมาตรฐานฝีมือแรงงานแห่งชาติ สาขาการนวดแผนไทย เป็นคณะกรรมการร่างหลักสูตรเวชกรรมแผนไทยของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ หาดใหญ่ นอกจากนี้ได้รับเชิญจากหน่วยงานต่าง ๆ ให้ไปเป็นวิทยากรด้านการนวดราชสำนักของกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือกของกระทรวงสาธารณสุขอีกด้วย

หมอฉัฐวัตร อ่องไพบุลย์ เป็นหมอพื้นบ้านของจังหวัดสงขลาที่มีพื้นฐานความรู้ที่อยู่ในระดับสูงผู้หนึ่ง คือจบการศึกษาในระดับปริญญาตรี สาขาศิลปศึกษาจากสถาบันราชภัฏสงขลา เป็นผู้ที่มีความสนใจและมุ่งมั่นในการศึกษาด้านการนวดแผนไทย และเภสัชกรรมแผนไทยได้เข้าศึกษาด้านการแพทย์แผนไทยและจบการศึกษาจากโรงเรียนเวชศาสตร์แผนไทยสงขลา ทั้งนี้สิ่งที่จูงใจให้ตนหันมาสนใจด้านการแพทย์แผนไทย เนื่องจากเมื่อได้พบเห็นอาชีพนี้แล้วเกิดความรัก ความศรัทธา ต้องการเรียนรู้ เพื่อประกอบอาชีพให้ได้ นอกจากนั้นได้เห็นความสำคัญของการแพทย์แผนไทยที่สามารถนำความรู้มาใช้ในการช่วยเหลือผู้ป่วยได้จริง โดยหวังที่จะนำความรู้ที่ได้รับมารักษาบุคคลในครอบครัวและเครือญาติ ตลอดจนนำเอาความรู้ที่ได้รับนำไปเผยแพร่ความรู้ และความชำนาญทางการแพทย์แผนไทยให้กับคนรุ่นใหม่ และมีความคิดอยู่เสมอว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์แผนปัจจุบัน น่าจะนำมาใช้ในการรักษาผู้ป่วยได้เป็นอย่างดี จึงทำการศึกษาค้นคว้าด้วยความมุ่งมั่น เมื่อศึกษาจบมาแล้วก็พยายามฝึกฝนให้เกิดความชำนาญจนเป็นที่ยอมรับของสังคมในที่สุด ได้รับการคัดเลือกเข้าทำงาน ณ ศูนย์สาธารณสุขแพทย์แผนไทย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา และหมั่นศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ทั้งจากคำรับคำราและประสบการณ์ตรงจากผู้ป่วย สิ่งที่ตนประทับใจตนเองและประสบผลสำเร็จในการรักษาผู้ป่วย เช่น สามารถรักษาผู้ป่วยที่เป็นโรคไมเกรนให้ดีขึ้น สามารถรักษาผู้ที่มีอาการตาฝ้าฟางให้หายได้ สามารถรักษาผู้ที่มีอาการป่วยเป็นโรคปวดหลัง เพราะหมอนรองกระดูกทับเส้นให้มีอาการดีขึ้น สามารถรักษาผู้ป่วยที่เป็นโรคปวดหัวเข่าให้หายได้ สามารถรักษาผู้ป่วยที่ปวดหัวไหล่ คอ และตะบักให้หายได้ สามารถรักษาผู้ป่วยที่ประจำเดือนไม่มาเป็นเวลา 6 เดือน ให้ประจำเดือนมาปกติได้ และสามารถรักษาผู้ที่มีอาการนิ้วงอเป็นโกป็นให้หายได้

¹ ฉัฐวัตร อ่องไพบุลย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 11 ถนนหนองจิก ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2548.

หมอบุตร ปานประดิษฐ์¹ หมอสมุนไพรพื้นบ้านแห่งตำบลทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นหมอพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านทั่วไป มีความสนใจด้านการแพทย์แผนไทยมาตั้งแต่สมัยปี พ.ศ.2499 ซึ่งสมัยนั้นคนได้เข้ารับการบรรพชาเป็นสามเณรอยู่ที่วัดธรรมโฆชน์ มีอายุประมาณ 17 ปี ในระยะนั้นการแพทย์แผนปัจจุบันยังเข้าไปไม่ถึงหมู่บ้านของตน ได้เห็นผู้คนที่เจ็บป่วยไข้แล้วเกิดความทุกข์ทรมารมากมาย และในที่สุดก็ประสบกับตนเอง ซึ่งป่วยเป็นไข้อยู่หลายวัน ได้ทำการรักษากับหมอยาสมุนไพรพื้นบ้าน โดยหมอได้หารากไม้รากหญ้าตามที่ตั้งต่าง ๆ ในท้องถิ่นนำมาต้มเป็นยาสมุนไพรรักษาตน และชาวบ้านที่ป่วยก็หายป่วยไข้ได้ด้วยยาสมุนไพร จึงทำให้เกิดความศรัทธาในการเป็นหมอสมุนไพรและชวนชายที่จะศึกษาหาวิชาความรู้ จึงแสวงหาครูหมอเพื่อรับการถ่ายทอดวิชา บังเอิญได้พุดคุยกับพระภิกษุราชองค์หนึ่งชื่อ หลวงพ่อถัน ได้ทราบที่ท่านได้สะสมตำรับตำราด้านสมุนไพรไว้มากมาย จึงได้ขยิบยืมตำราของท่านเล่มหนึ่ง ซึ่งมีความหนาประมาณ 30 หน้า นำมาคัดลอกตำรายาทุกขนานด้วยความอุตสาหะวิริยะเป็นอย่างยิ่ง ใช้เวลาในการคัดลอกตำราเกือบ 2 เดือน หลังจากนั้นก็พยายามสืบถามค้นหาว่าใครมีตำราที่ไหนก็มักจะไปขยิบยืมมาคัดลอก บางคนเห็นความตั้งใจจริงจึงยกตำราให้ไม่เอาคืน นอกจากนั้นหมอบุตร ปานประดิษฐ์ ยังได้เรียนรู้วิชาการนวดแผนไทยอีกด้วย โดยเรียนวิธีการนวด การจับเส้นต่าง ๆ จากหลวงพ่อไข่ ซึ่งเป็นพระราชาองค์หนึ่งในวัดธรรมโฆชน์ ซึ่งมีอายุถึง 78 ปี นับว่าได้รับการถ่ายทอดวิชาการนวดจากบรมครูด้านการนวดไทยอย่างแท้จริง เมื่อลาสิกขาบทออกมาก็ได้เริ่มใช้วิชาที่ได้เรียนรู้สมัยเป็นพระภิกษุมาใช้ในการบำบัดโรคให้กับชาวบ้าน จนได้รับการยอมรับจากชาวบ้านว่าเป็นหมอ แต่หมอบุตร ปานประดิษฐ์ ก็มีได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ ได้เข้ามาเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องยาสมุนไพรและหลักเภสัชกรรมการปรุงยาสมุนไพร จากสมาคมเภสัชและอายุรเวชแผนโบราณ ซึ่งตั้งอยู่ที่วัดเลียบ จังหวัดสงขลา และสามารถสอบผ่านในประกอบโรคศิลปะ สาขาเภสัชกรรมแผนโบราณ ได้ในปี พ.ศ.2535 และสามารถสอบผ่านใบประกอบโรคศิลปะ สาขาเวชกรรมแผนโบราณได้ในปี พ.ศ.2540 ปัจจุบันหมอบุตร ปานประดิษฐ์ ได้ใช้ความรู้ที่เรียนมารักษาโรค หรือบำบัดโรคให้กับประชาชนที่ป่วยในละแวกหมู่บ้านธรรมโฆชน์ จนเป็นที่กล่าวขานถึงว่าเป็นหมอดีมีวิชาและยังได้ถ่ายทอดประสบการณ์วิชาความรู้ที่ได้เรียนรู้ และสั่งสมมาให้กับบรรดาศิษย์ ซึ่งไปขอเรียนรู้จากครูที่บ้านและได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรพิเศษในการบรรยายเกี่ยวกับหลักเภสัชกรรมและเวชกรรมแผนไทยให้กับโรงเรียนเวชศาสตร์แผนไทยจังหวัดสงขลา อีกด้วย

หมอชะยอ หล้าขุน² เป็นหมอชาวบ้านที่นับถือศาสนาอิสลาม แห่งตำบลสะพานไม้แก่น อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เป็นหมอชาวบ้านอย่างแท้จริงที่ใคร ๆ ให้สมญานามว่า “มือสัมผัสดาว แต่เท้าคิดคิน” คือ หมอชะยอ เป็นคนที่มีความใฝ่ฝันที่จะเป็นหมออย่างแท้จริงต้องการเป็นหมอที่มีความ

¹ บุตร ปานประดิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 165/4 หมู่ที่ 3 ตำบลทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2548.

² ชะยอ หล้าขุน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 3 ตำบลสะพานไม้แก่น อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2548.

เชี่ยวชาญด้านพืชสมุนไพรอย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียง “หมอกระดาษ” คือ มีแค่ใบประกาศนียบัตรไว้โอ้อวดว่ามีความรู้ แต่รักษาคนไม่ได้ ต้องมีความรู้ให้สมภาคภูมิกับใบประกาศนียบัตรที่รับรอง หมอชะยอ มีความคิดว่าหมอทุกวันนี้มักรู้จักยาแต่เพียงในตำรับยากันเสียเป็นส่วนใหญ่ ได้รู้จักยาที่ต่อเมื่อไปซื้อยาในร้านขายยาโดยผู้ขายยาจัดให้ เมื่อคัมยาเสร็จก็ลืมจำชื่อยาสมุนไพรนั้นไม่ได้ก็มีอยู่มาก การเป็นหมอที่ดีต้องรู้จักยาสมุนไพรทั้งที่เป็นตัวยาสดและตัวยาแห้ง ต้องรู้จักพืชสมุนไพรแต่ละชนิดให้ครบทั้ง 5 จึงจะสามารถเป็นหมอที่มีความชำนาญมีความเชี่ยวชาญในการปรุงยาได้ และที่สำคัญทุกวันนี้ยาสมุนไพรสดซึ่งมีตัวยาคู่ครบถ้วนหาได้ยาก เนื่องจากชาวบ้านไม่ค่อยปลูกและมีการตัดไม้ทำลายป่ากันมากขึ้น ส่วนใหญ่เวลาต้องการปรุงยาหรือคัมยาสมุนไพรก็ต้องไปซื้อยาสมุนไพรจากร้านขายยาสมุนไพร ซึ่งเป็นยาแห้งตัวยาลหลายตัวเมื่อถูกแดดตัวยาก็ระเหยไป ทำให้ยามีคุณภาพต่ำ เมื่อหมอชะยอคิดเช่นนั้นจึงมีความมุ่งมั่นในการสร้างสวนสมุนไพร เพื่อเศรษฐกิจขึ้น โดยส่งเสริมสนับสนุนชาวบ้านให้มีการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเศรษฐกิจขึ้น เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านในละแวกนั้นได้เห็นความสำคัญของพืชสมุนไพร โดยตนเองเป็นแกนนำ ทำให้หมอชะยอ เป็นหมอที่มีความชำนาญและเชี่ยวชาญด้านพืชสมุนไพร ซึ่งในสวนมีพืชสมุนไพรที่ปลูกไว้ในสวนของคนไม่ต่ำกว่า 300 ชนิด นอกจากนั้นยังมีความสนใจใฝ่รู้โดยติดตามผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ เข้าป่าเพื่อศึกษาสมุนไพรอยู่เป็นประจำ สิ่งที่หมอชะยอมีความภาคภูมิใจที่สุดในชีวิต คือ ในวัยหนุ่มตอนที่หมอชะยออายุได้ 22 ปี หมอชะยอได้แต่งงานมีครอบครัว มีบุตรแต่ก็มีได้หยุดในการศึกษาพืชสมุนไพร และตำรายาสมุนไพร เมื่อบุตรอายุได้ 8 ปี บุตรของคนที่ได้ประสบอุบัติเหตุ คนได้พาไปรักษาตามโรงพยาบาลของรัฐที่มีชื่อเสียงถึง 3 แห่งด้วยกัน ทุกแห่งที่ไปให้หมอทำการรักษา ก็ไม่สามารถรักษาให้หายได้ และหมอก็วินิจฉัยเหมือนกันว่าต้องตัดขาเพียงอย่างเดียว คนเคยตัดสินใจพาบุตรมารักษาที่บ้านด้วยหมอยาสมุนไพรพื้นบ้าน ใช้เวลารักษาอยู่ 8 เดือนรักษาติดต่อกันจนหายเป็นปกติ จากสิ่งนี้ได้กลายเป็นแรงผลักดันอย่างแรงกล้า ให้หมอชะยอได้มีความมุ่งมั่นในการเรียนรู้วิชาการแพทย์แผนไทย เรื่อยมาจนถึงทุกวันนี้ โรคที่ตนสามารถรักษาให้หายขาดได้จากประสบการณ์มีดังนี้ 1. ยารักษาโรคกระเพาะอาหาร ใช้ กุนหิยคิน กล้วยน้ำวัว ขมิ้นชัน ต้นมะกรูด เอาเสมอภาค คัมรับประทานวันละ 3 ครั้ง รับประทานก่อนอาหาร ติดต่อกัน คัมรับประทานประมาณ 2 หม้อก็จะหายขาด และเคยใช้ได้ผลมากแล้ว

หมอนอม ราชแก้ว¹ เป็นหมอสุนทรไพรพื้นบ้านแห่งตำบลสะพานไม้แก่น อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เป็นหมอที่มีความรัก ความศรัทธาในการแพทย์แผนไทยเป็นอย่างยิ่งอีกผู้หนึ่ง เป็นผู้ที่ เป็นแกนนำในการจัดตั้งกลุ่มเรียนรู้สมุนไพรและปลูกพืชสมุนไพรนานาชนิด นอกจากนั้นยังได้นำความรู้และประสบการณ์ด้านการปลูกพืชสมุนไพร การนำพืชสมุนไพรไปใช้ในการประกอบยา และการขยายพันธุ์พืชสมุนไพรให้กับเพื่อนบ้านและผู้สนใจด้านสมุนไพรในระแวกบ้านอีกด้วย ซึ่งใน

¹ หมอนอม ราชแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 69/1 หมู่ที่ 1 ตำบลสะพานไม้แก่น อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2548.

วัยเด็ก หมอหอม ราชแก้ว ได้เรียนรู้สิ่งสมภูมิปัญญาด้านการใช้พืชสมุนไพรในการทำยาจากคุณปู่ เนื่องจากคุณปู่ของหมอหอมเป็นหมอชาวบ้านที่มีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญในการรักษาโรค เป็นที่ยอมรับของชุมชนว่ามีความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการรักษาโรค เป็นที่ยอมรับของชุมชนและเป็นผู้ใหญ่บ้านที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือศรัทธา งานของคุณปู่จึงไม่เว้นว่างจากการช่วยเหลือรักษาลูกบ้าน หมอหอมในวัยเด็กมีโอกาสที่ได้คลุกคลีอยู่กับคุณปู่ เป็นหลานรักของคุณปู่ มีโอกาสได้ติดสอยห้อยตามคุณปู่ไปรักษาผู้ป่วยตามที่ต่าง ๆ บ่อยครั้ง ทำให้ได้ซึมซับรับรู้ด้านการแพทย์แผนไทยมาตั้งแต่สมัยวัยเด็ก และเมื่อเจริญเติบโตเข้าสู่วัยรุ่น หลังจากได้ซึมซับวิชาจากคุณปู่มาตั้งแต่สมัยเด็ก ๆ ก็มีใจรัก และศรัทธาที่จะเรียนวิชาหมอยาสมุนไพรด้วยความมุ่งมั่นที่จะประกอบอาชีพที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือคน หรือเป็นหมอเหมือนคุณแม่ จึงตั้งหน้าตั้งตาเรียนวิชาพืชสมุนไพรและการปรุงยาสมุนไพรจากคุณปู่อย่างใจจดจ่อ ทำให้คุณปู่เห็นความมุมานะพยายามและความตั้งใจจริง จึงได้ถ่ายทอดวิชาที่มีความมืออยู่ในตัวให้กับหลานจนหมดสิ้น และเมื่อคุณปู่เสียชีวิตไปในขณะที่หมอหอมอายุได้ประมาณ 18-20 ปีเท่านั้น จากการที่ได้คลุกคลีกับคุณปู่จนเป็นที่เชื่อถือศรัทธาจากชาวบ้าน ได้ประกอบอาชีพหมอยาสมุนไพรพื้นบ้านต่อจากคุณปู่ และได้พยายามเสาะแสวงหาผู้รู้ต่าง ๆ เพื่อเรียนรู้เพิ่มเติมให้แตกฉานอยู่ตลอดเวลา ส่วนประสบการณ์ในการรักษาผู้ป่วยที่หมอหอม ราชแก้ว ภาคภูมิใจมากที่สุด คือ การใช้ยาสมุนไพรรักษาผู้ป่วยที่ป่วยเป็นอัมพฤกษ์ อัมพาตให้หายได้ โดยใช้ทั้งยาตำรับประธาน ถูกประคบ และการนวดแผนไทย ประสมประสานกันไป ซึ่งสูตรยาสมุนไพรที่ใช้ตำรับประธานมีตัวยาดังนี้ 1. เถาพริกไทย 2. เถาตีป्ली 3. เถาสะค้าน 4. ชะพลู 5. เจตมูลเพลิง 6. จิงแห้ง สูตรถูกประคบที่ใช้ประคบผู้ป่วย ได้แก่ 1. หัวไพล 2. ใบพลับพลึง 3. ผักเสี้ยนผี 4. ยาคำ ส่วนยาที่ใช้ดื่มอาบ ได้แก่ 1. ตะไคร้ 2. หอมแดง 3. ชะพลู 4. เปราะหอม นี่คือความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาการรักษาผู้ป่วยของหมอหอม ราชแก้ว

หมอใช้ ' ลั่นศิริ' หมอชาวบ้านแห่งตำบลบ่อทรายที่มีชื่อเสียงด้านการรักษาโรคกระดูก และหมอนวดจับเส้น รวมทั้งเป็นผู้ที่มีความรู้เชี่ยวชาญด้านการใช้ยาสมุนไพรอีกด้วย หมอใช้ ลั่นศิริ เป็นเด็กในชนบทที่เจริญเติบโตท่ามกลางความขัดสนด้านการแพทย์แผนปัจจุบันในอดีต จึงมีโอกาสได้พบเห็นและคลุกคลีอยู่กับการใช้สมุนไพรรักษาผู้ป่วย โดยเฉพาะคนในครอบครัวที่มีการเจ็บไข้ได้ป่วยกันอยู่เป็นประจำก็ถูกรักษาให้หายได้ด้วยยาสมุนไพร จึงเกิดความเชื่อความศรัทธาในการใช้ยาสมุนไพร ประกอบกับมีญาติผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มีความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย เป็นหมอชาวบ้านที่รักษาผู้ป่วยให้เห็นเป็นเชิงประจักษ์ จึงเกิดความศรัทธาในการใช้ยาสมุนไพรเป็นอย่างยิ่ง หมอใช้ ลั่นศิริ กล่าวว่า สมัยหนึ่งที่สาวของคุณตลอดบุตรฝาแฝด ทำคลอดด้วยหมอคำแย แล้วเกิดมีอาการที่ชาวบ้านเรียกว่าเลือดหวาน เลือดคิขึ้น หรือสันนิบาตหน้าเพลิง มีอาการสลบแน่นิ่งไป กัดฟันแข็ง พี่เขยของตนจะเอาลิ้นจี่ปากเพราะกลัว

¹ ใช้ ลั่นศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนเพชรมงคล ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2548.

พี่สาวจะกักลิน ญาติของคนคือ หมออื่น อันซ่าย มาพบเขาก็กักห้ามไว้ บอกว่าถ้าเอาสิ่งงัดปาก จะทำให้ฟันหักหมดคนขอทดลองยา ซึ่งหมออื่นได้ทงมนต์บ่นคาถาอยู่พักหนึ่งจึงเอาช้อนตักกะสีเคลือบงัดปากให้อ้าแล้วดัดยาสมุนไพรกลอกปาก เมื่อยาลงไปสู่ท้อง พี่สาวของคนก็มีเสียงเลอด้งครีออกมาแล้วล้มตาศี้นจากอาการสลบขึ้นมาได้ ซึ่งตัวยาสุนไพรมานานนั้น หมอใช้ ถันศิริ ท่านไม่ปิดบัง บอกว่าให้กับทุกคนไว้เป็นวิทยาทานในการรักษาผู้ป่วยให้พ้นทุกข์ ตัวยาประกอบด้วย 1. หัสคุณคอกขาว 2. ต้นสมเส็งลูกเล็ก 3. พริกไทย 7 เม็ด 4. เกลือ 7 เม็ด 5. หัวกระเทียม 7 กลีบ 6. หัวหญ้าครุน นำมาคั้นน้ำสามส่วนเอา 1 ส่วน ให้รับประทาน อีกประสพการณ์หนึ่งที่ตนได้เห็นความมหัศจรรย์ของพืชสมุนไพร คือ คุณแม่ของตนถูกตะขาบกัดแล้วมีอาการแพ้พิษตะขาบ มีอาการปวดมาก คื่นทุรนทุราย ปวดควมบริเวณแผล รับประทานอาหารไม่ได้ ยายของตนจึงใช้หัวจุกผลฟักทองฝนกับฝ่าหม้อดินผสมน้ำมะนาวทาบริเวณแผลที่ตะขาบกัด อาการปวดของคุณแม่ก็ค่อย ๆ ทุเลาลงจนหายเป็นปกติ และอีกประสพการณ์หนึ่งที่ตนเคยพบมาว่ายาสมุนไพรวิเศษจริงก็คือมีชายผู้หนึ่งทะเลาะกับภรรยาแล้วน้อยใจภรรยา ไปแอบกินยาเบื่อหนู นอนอยู่ในห้อง ญาติ ๆ ไปพบก็ปากเขียวแล้ว แต่ยังไม่ตาย หมอชาวบ้านเลยดัดรากลนมแมวให้ดื่ม ปรากฏว่าอาการทุเลาลงและหายเป็นปกติ นี่คือนิระสพการณ์ที่ทำให้คนรักและศรัทธาในภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้าน และได้สืบทอดมาและประกอบเป็นอาชีพเลี้ยงตัวและครอบครัวได้ สำหรับคนที่มิเชื่อเสียในการรักษาโรคกระดูกแตก รักษาหายมาแล้วหลายราย จนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป คนใช้วิธีการรักษาแบบง่าย ๆ บอกใคร ก็ไม่มีใครเชื่อ คนใช้น้ำมันมะพร้าว เพราะน้ำมันมะพร้าวบำรุงเส้นเอ็น ประกอบกับคาถาพระ โมคคัลลาสาณกระดูก เพราะคาถานี้เองที่อาจทำให้บางคนไม่เชื่อ เขาไปทำอาจไม่ได้ผล การใช้คาถานั้นจะต้องมีความเชื่อมั่น เชื่อมั่น มีสมาธิในการใช้ จะต้องระลึกถึงครู-อาจารย์ และสิ่งสำคัญต้องทำด้วยจิตบริสุทธิ์ที่มุ่งหวังรักษาผู้ป่วยให้พ้นทุกข์ไม่ใช่ต้องการลาภสักการะ ส่วนการนวดผู้ป่วยอัมพฤต อัมพาต ที่ตนใช้นวดรักษาผู้ป่วยทั่วไปในการนวดกดจุดจับเส้น ซึ่งคนศึกษาจากตำราของวัดโพธิ์จนถึงใจ สามารถจดจำเส้นและจุดต่าง ๆ ได้ ตนอยากฝากถึงผู้ที่จะเป็นหมอแผนไทยว่าต้องศึกษาให้รู้จริง ไม่ใช่ต้องการเพียงสอบผ่านใบประกอบโรคศิลปะ แต่รักษาคนไม่ได้

หมอสรรค์ อัสโคคร¹ หมอชาวบ้านจังหวัดสงขลา อีกผู้หนึ่งที่มีจิตมุ่งมั่นในการพัฒนาแพทย์แผนไทยของจังหวัดสงขลาอย่างแท้จริง เป็นผู้ร่วมก่อตั้งสมาคมเภสัชกรรมและเวชกรรมแผนโบราณจังหวัดสงขลา และดำรงตำแหน่งนายกสมาคมหลายสมัย ในปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่งประธานสมาพันธ์แพทย์แผนไทยภาคใต้ เป็นที่ปรึกษาในการจัดทำหลักสูตรและเป็นอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นแกนนำหลักในการสอนด้านการแพทย์แผนไทย ทั้งสาขาเภสัชกรรมและเวชกรรม ของโรงเรียนเวชศาสตร์แผนไทยจังหวัดสงขลา เป็นวิทยากรบรรยายให้ความรู้แก่บุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ เป็นที่ปรึกษาในการจัดทำหลักสูตรเภสัชกรรมแผนไทยของคณะแพทยศาสตร์มหาวิทาลัยสงขลานครินทร์

¹ สรรค์ อัสโคคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1/4 ถนนรามวิถี ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2548.

(มอ.หาดใหญ่) หมอสรรค์ อัสโคตร ทำงานทางด้านช่าง คือ เป็นหัวหน้าหน่วยซ่อมบำรุงโยธาธิการของแขวงทางหลวง ปฏิบัติงานเกี่ยวกับเครื่องยนต์ แต่ให้ความสนใจด้านการแพทย์แผนไทยมาตั้งแต่วัยหนุ่มจนถึงปัจจุบัน จุดเด่นอันสำคัญคืองานเผยแพร่ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย ชนิดให้หมดไม่ปิดบังความรู้แก่ศิษย์ ท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการบริหารและการถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านสมุนไพรและการผลิตยา โดยเฉพาะสูตรการทำยาคุมพิมเสนน้ำ และสูตรการทำยาหม่อง หรือน้ำมันขี้ผึ้งที่ถูกศิษย์ของท่านนำไปผลิตเพื่อใช้ในการช่วยเหลือผู้อื่นกันอย่างแพร่หลายท่านไม่หวงสูตรให้เป็นวิทยาทาน ดังนี้ ยาคุมพิมเสนน้ำสูตรของท่านประกอบด้วย 1. เมลตอล จำนวน 300 กรัม 2. พิมเสน จำนวน 90 กรัม 3. การบูร จำนวน 90 กรัม 4. น้ำมันยูคาลิปตัส จำนวน 1 ออนซ์ 5. น้ำมันวาเป็ก จำนวน 1 ออนซ์ 6. ขวดยาคุม 100 ขวด 7. สำลี จำนวน 1 ห่อ 8. ผสมหัวน้ำหอมตามต้องการ ซึ่งมีสรรพคุณสูดแก้ลมคมแก้หวัด แก้แมลงพิษสัตว์กัดต่อย และที่สำคัญคือการทำน้ำมันว่านสมุนไพรของท่านซึ่งประกอบไปด้วย 1. เมลตอล จำนวน 270 กรัม 2. พิมเสน จำนวน 260 กรัม 3. การบูร จำนวน 260 กรัม 4. ไปพาราฟิน จำนวน 230 กรัม 5. วาสลิน จำนวน 500 กรัม 6. ขี้ผึ้งแท้ จำนวน 200 กรัม 7. น้ำมันระกำ จำนวน 1 ปอนด์ 8. น้ำมันสะระแหน่ จำนวน 1/2 ปอนด์ 9. น้ำมันกานพลู จำนวน 1/2 ออนซ์ 10. น้ำมันอบเชย จำนวน 1/2 ออนซ์ 11. น้ำมันจันทน์เทียม จำนวน 1/2 ออนซ์ 12. ผสมน้ำมันว่านตามต้องการ จากการคลุกกลืนอยู่กับวงการแพทย์แผนไทยไม่ต่ำกว่า 40 ปี มีประสบการณ์ทั้งด้านการศึกษาหาความรู้การปฏิบัติช่วยเหลือผู้ป่วย การถ่ายทอดความรู้สู่ศิษย์ชนิดที่ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย และหวังผลตอบแทน เป็นผู้ที่เสียสละแก่องค์กร หมอสรรค์ อัสโคตร จึงเป็นหมอชาวบ้านที่เป็นครูหมออยู่ในหัวใจศิษย์และผู้ที่อยู่ในวงการแพทย์แผนไทยจังหวัดสงขลา ตลอดมาและตลอดไป

หมอถีน ถาวรวิสิทธิ์¹ เป็นหมอชาวบ้านอาวุโสผู้หนึ่งของจังหวัดสงขลาที่ได้สั่งสมประสบการณ์ด้านภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ท่านได้บอกว่าการเรียนรู้ให้เข้าถึงด้านทฤษฎีการแพทย์แผนไทย ไม่ว่าจะเป็นการปรุงยา การตรวจวินิจฉัยโรค การวิเคราะห์โรคล้วนต้องอาศัยทฤษฎีด้านการแพทย์แผนไทย ชนิดที่ต้องรู้ลึก การปรุงยาสมุนไพรต้องรู้จักพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ ตลอดจนสรรพคุณและวิธีการนำมาใช้ให้ถูกต้อง ปลอดภัย และมีคุณภาพ ส่วนการตรวจวินิจฉัยโรคนั้นจะต้องรู้เรื่องสมุฏฐานของโรค รู้จักฤดู อายุ กาล ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดโรค ภาษาที่ใช้ในทฤษฎีการแพทย์แผนไทยส่วนใหญ่มาจากคำบาลีสันสกฤตซึ่งค่อนข้างจะจดจำได้ยาก หากขาดความสนใจใฝ่รู้อย่างแท้จริงแล้ว ก็จะมีเพียงผิวเผิน สักแต่ว่าเป็นหมอให้ผู้อื่นเรียกว่าหมอ แต่ไม่มีใครเชื่อถือศรัทธา หมอถีน ถาวรวิสิทธิ์ กล่าวว่า หมอชาวบ้านโดยทั่วไปที่เป็นกันอยู่ เพียงแค่รู้จักยาสมุนไพรและคัมภยานานต่าง ๆ ตามคำรับคำราที่ได้รับการปลูกฝังสืบทอดกันมา ไม่ได้รู้รอบรู้ลึกอย่างแท้จริง ซึ่งคนมีความภาคภูมิใจที่ได้เรียนรู้สูตรการแพทย์แผนไทย จากสมาคมเภสัชกรรมและเวชกรรมแผนโบราณจังหวัดสงขลา ที่สอนถูกต้องตามหลักทฤษฎีการแพทย์แผนไทย และสามารถสอบถามความรู้กับ

¹ ถีน ถาวรวิสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 117 ถนนอมรนิวาส 2 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2548.

กองการประกอบโรคศิลปะ ของกระทรวงสาธารณสุขได้ คนได้ใช้วิชาความรู้ที่ได้แล้วเรียนมาในการ
 ประยุกต์รักษาผู้ป่วย โดยเริ่มจากบุคคลบ้านใกล้เรือนเคียง ทำให้เขาเหล่านั้นเกิดการยอมรับแล้วจากนั้น
 ก็ได้รับประสบการณ์ในการรักษาโรค การประยุกต์สมุนไพรในการรักษาโรค จากนั้นได้นำความรู้และ
 ประสบการณ์มาถ่ายทอดให้กับศิษย์ของสมาคมเภสัชกรรมและเวชกรรมแผนไทยสงขลา และโรงเรียน
 เวชศาสตร์แผนไทยจังหวัดสงขลา ส่วนประสบการณ์ในการรักษาโรคที่ตนเองรักษาผู้ป่วยอยู่เป็นประจำ
 ได้แก่ โรคโรคตีควงทวาร โรคเกี่ยวกับโลหิตสตรี โรคท้องผูก โรคลม และโรคปวดเมื่อยตามร่างกาย
 ยาที่ใช้ในการรักษาโรคส่วนใหญ่ใช้ยาที่ป็นเป็นลูกกลอน ยาบดผง และยาต้ม ซึ่งการประยุกต์สมุนไพรให้
 มีคุณภาพนั้น หมอถิน ถาวรวิสิทธิ์ กล่าวว่า เรื่องที่สำคัญเรื่องแรกคือ การหาตัวยาสุนทรไพรควรได้ยา
 สดที่มีคุณภาพดี ไม่มีสารปนเปื้อน ส่วนใหญ่ที่ตัวยาสุนทรไพรไม่ได้ผลเพราะมักใช้ยาแห้งที่ซื้อตามร้าน
 ขายยาทั่วไป เป็นยาซึ่งนำยาภายในนั้นได้ระเหยไปเสียเกือบหมดแล้ว ควรใช้ยาสดที่มีตัวยาย่อยมาก
 ยกเว้นยาที่เมื่อใช้สดแล้วเกิดพิษมากเท่านั้น จึงต้องใช้ยาแห้ง ส่วนการสับยาที่เหมือนกัน เวลาตัวยาสุน
 ทรไพรต้องพยายามสับยาให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ เพื่อนำที่ตัวยาสุนทรไพรจะได้ซึมเข้าไปถึงตัวยาย่อยออกมาได้มาก จะได้
 นำยาสมุนไพรที่มีคุณภาพ นี่คือนประสบการณ์ในการใช้ยาสมุนไพรของหมอถิน ถาวรวิสิทธิ์ ที่สั่งสมมา
 นานปี

หมอบุรุษ ขวัญจันทร์¹ หมอสมุนไพรพื้นบ้านแห่งตำบลท่าหมอไพร อำเภोजะนะ จังหวัด
 สงขลา เป็นหมอสมุนไพรผู้หนึ่งที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการใช้สมุนไพรในการบำบัดโรคให้กับ
 ชาวบ้าน และได้รับการยอมรับจากชาวบ้านมาเป็นเวลาประมาณ 40 ปี เป็นสายเลือดของหมอยา
 สมุนไพร โดยกำเนิด เพราะบิดาและมารดาเป็นหมอสมุนไพรพื้นบ้านด้วยกันทั้งคู่ และได้นำวิชาความรู้ที่
 มีอยู่ถ่ายทอดให้กับบุตรชนิตที่มีมีการปิดบังหรือหวงวิชาซ่อนเร้นใด ๆ เลย และหมอบุรุษ เองก็มีความ
 รักด้านการแพทย์แผนไทย เพราะได้ซึมซับและรับรู้จากบิดาและมารดาในการติดตามไปในการรักษา
 ผู้ป่วยนอกบ้านและที่มารักษาที่บ้าน ประกอบกับที่ได้ร่วมกับบิดามารดา เข้าป่าหาสมุนไพรอยู่เป็นประจำ
 ทำให้ได้รับการซึมซับเรียนรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรมาตั้งแต่เล็ก และเมื่อเติบโตขึ้นตนเองก็ประกอบอาชีพ
 ทำนา ทำสวนยาง ซึ่งภูมิประเทศที่เป็นไร่ป่าเขาเป็นสถานที่ที่มีสมุนไพรอุดมสมบูรณ์ และได้ใช้
 สมุนไพรในการรักษาอยู่เป็นประจำ ทำให้จดจำตัวยาสุนทรไพรต่าง ๆ ได้อย่างแม่นยำ จากประสบการณ์
 ที่ได้รับอบรมบ่มเพาะจากบิดามารดา และการใฝ่รู้ใฝ่เรียน เมื่อสิ้นชีวิตของบิดามารดาหมอบุรุษ
 ขวัญจันทร์ ก็ได้สืบทอดอาชีพหมอสมุนไพรพื้นบ้านแทน โดยการใช้ยาสมุนไพรรักษาผู้ป่วย โดย
 เริ่มต้นจากคนในครอบครัวขยายไปยังญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้เคียง จนได้รับการยอมรับว่าเป็นหมอ
 สมุนไพรพื้นบ้านที่มีความรู้ความสามารถผู้หนึ่ง โรคที่หมอบุรุษ ขวัญจันทร์ทำการรักษาโดยมาก ได้แก่
 โรคไข้หวัด โรคภูมิแพ้ โรคคิซ่าน โรคตับ โรคโรคตีควง โรคนิ้ว โรคตาลข้างเด็ก และโรคลม เป็นต้น

¹ บุรุษ ขวัญจันทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 35/1 หมู่ 2
 ตำบลท่าหมอไพร อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2548.

หมอพลับ หม่อมชู¹ เป็นหมอสุนไพรมันบ้านที่มีชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป ผู้หนึ่งของชาวบ้านไร้ท่าหมาก ตำบลท่าหมอไทร อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา หมอพลับ หม่อมชুবวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ตั้งแต่วัยหนุ่ม ขณะบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ก็ได้ออกธุดงค์ไปตามสถานที่ต่าง ๆ ได้สนใจใฝ่รู้ทางด้านการศึกษาแพทย์แผนไทย ได้เรียนรู้จากตำรับตำราและจากผู้อื่นต่าง ๆ นำมาใช้ช่วยเหลือตนเองขณะที่เป็นพระภิกษุ เมื่อฆานานใดได้ผลในการรักษาก็จะนำมาใช้ในการรักษาผู้อื่นด้วย เมื่อลาสิกขาบทยออกมาได้้นำเอาวิชาความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยมาใช้ในการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะการใช้ยาสมุนไพรต่าง ๆ หมอพลับ หม่อมชู มีความเชี่ยวชาญมากเพราะได้ประสบการณ์ในการเป็นพระภิกษุที่ออกธุดงค์ตามป่าต่าง ๆ ยาสมุนไพรของหมอพลับ หม่อมชู ที่มีชื่อเสียงมากและใช้รักษาผู้ป่วยหายมาเป็นจำนวนมาก คือยาเทพประสิทธิ์ ซึ่งทำเป็นแท่งและเป็นเม็ด ใช้ละลายน้ำชาข้าวแก็พิษต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้ที่ถูกยาพิษและสารพิษต่าง ๆ รักษาหายมาเป็นจำนวนมาก ซึ่งตัวยานานนี้ประกอบไปด้วย กระดุกสัตว์หายาก ได้แก่ กระดุกนกเขื่อนเรือน กระดุกนกหัวขวาน เขี้ยวเสือ เขี้ยวหมี งาช้าง เขากวางอ่อน เขาควางป่า เขาวัวป่า เห็ดและหอยต่าง ๆ ที่มีสรรพคุณในการดูดสารพิษ ปัจจุบันหมอพลับ หม่อมชู อยู่ในวัยชรา อายุ 82 ปี แต่ก็ยังคงใช้ความรู้และประสบการณ์รักษาผู้ป่วยอย่างไร้จักเหน็ดเหนื่อย

¹ พลับ หม่อมชู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 35 หมู่ 3 บ้านไร้ท่าหมาก ตำบลท่าหมอไทร อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2548.

บทที่ 5

บทย่อ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทย่อ

การศึกษานิวเมียมปีญญาด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคด้วยตนเองของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้วางแนวทางในการศึกษาไว้ดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษานิวเมียมปีญญาด้านการใช้ยาสมุนไพรบำบัดโรคด้วยตนเองของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา ในประเด็นต่อไปนี้

- 1.1 โรคที่ทำการรักษา
- 1.2 อาการของโรค
- 1.3 การตรวจวินิจฉัยโรค
- 1.4 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา
- 1.5 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

2. ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าไว้ดังนี้

2.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะหมอชาวบ้านที่มีชื่อเสียงด้านการใช้ยาสมุนไพรในการบำบัดโรคของหมอชาวบ้าน ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดสงขลา

2.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษานิวเมียมปีญญาด้านการใช้สมุนไพรในการบำบัดโรคด้วยตนเองของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา โดยกำหนดโรคที่ทำการศึกษา ดังนี้

- 2.2.1 การรักษาแผลสด
- 2.2.2 การรักษาแผลเปื่อยเรื้อรัง
- 2.2.3 โรคเกี่ยวกับระบบสืบพันธุ์
- 2.2.4 โรคเกี่ยวกับโลหิตสตรี
- 2.2.5 โรคเกี่ยวกับริดสีดวงจมูก
- 2.2.6 โรคเกี่ยวกับการถูกงูมีพิษและสัตว์มีพิษกัดต่อย
- 2.2.7 โรคปวดเมื่อย
- 2.2.8 โรคเบาหวาน

- 2.2.9 โรคหอบหืด
- 2.2.10 โรคเกี่ยวกับโรคสีดวงทวารหนัก
- 2.2.11 โรคท้องเสีย
- 2.2.12 โรคท้องผูก
- 2.2.13 โรคปวดฟัน
- 2.2.14 โรคผิวหนัง
- 2.2.15 โรคหัด, อีสุก อีใส
- 2.2.16 แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก
- 2.2.17 โรคไขหวัด

3. วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษานี้มีปัญญาด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคด้วยตนเองของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเป็นขั้นตอนดังนี้

3.1 ขั้นสำรวจและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษาค้นคว้าจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานและช่วยกำหนดแนวทางในการศึกษา

3.2 ขั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีสังเกต สัมภาษณ์ และถ่ายภาพประกอบ ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้

3.2.1 สำรวจผู้บอกข้อมูลในพื้นที่ศึกษา โดยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้บอกข้อมูลไว้ดังนี้

3.2.1.1 เป็นภูมิปัญญาหมอชาวบ้านที่มีชื่อเสียงและประสบการณ์ด้านการใช้สมุนไพรที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดสงขลา

3.2.1.2 มีอายุไม่ต่ำกว่า 40 ปี และมีประสบการณ์ในการรักษาไม่ต่ำกว่า 10 ปี

3.2.2 สัมภาษณ์ผู้บอกข้อมูลตามข้อ 3.2.1 โดยการสัมภาษณ์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตเนื้อหา ด้วยวิธีการบันทึกในแถบบันทึกเสียงและ/หรือจดบันทึก

3.2.3 สังเกตการตรวจวินิจฉัยโรคและการใช้สมุนไพรบำบัดโรคของผู้ให้ข้อมูลในแหล่งที่ศึกษา และถ่ายภาพประกอบบางตอน

4. การจัดการทำกับข้อมูล

4.1 นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากภาคสนามมาถอดแถบบันทึกเสียง โดยการสรุปประเด็นสำคัญ พร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้จากการถอดแถบบันทึกเสียงและการจดบันทึก

4.2 นำข้อมูลที่ได้ตรวจสอบแล้วทั้งหมด มาศึกษาวิเคราะห์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ใน
ขอบเขตเนื้อหา

5. ข้อเสนอผลการศึกษา

เสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์และมีภาพประกอบ

สรุปผล

ภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคด้วยตนเองของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา

1. การรักษาแผลสด

1.1 อาการของแผลสด

เป็นแผลที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ มีเลือดไหลหรือซึม

1.2 การตรวจวินิจฉัย

ตรวจดูความลึก ความกว้าง และความอันตรายของบาดแผล

1.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ ใบสาบเสือ โยเมงมูม ยาเส้นหรือยาฉุน เป็นต้น

1.4 ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมตำรับยาได้ 7 ตำรับยา

2. การรักษาแผลเปื่อยเรื้อรัง

2.1 อาการของแผลเปื่อยเรื้อรัง

เป็นแผลติดเชื้อ มีหนอง มีอาการปวดบาดแผล

2.2 การตรวจวินิจฉัย

ลักษณะของแผลว่ามีขนาดเล็กหรือใหญ่ เป็นที่บริเวณใด

2.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ รากมะขม รากชุมเห็ด หัวไพล เสดดพังพอน
เหง้าขมิ้นชัน เป็นต้น

2.4 ตำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมตำรับยาได้ 8 ตำรับยา

3. โรคเกี่ยวกับอวัยวะระบบสืบพันธุ์

3.1 อาการของโรค

3.1.1 นิ้วในกระเพาะปัสสาวะ ปัสสาวะไม่ออก ปวด แสบ

3.1.2 ระดูขาว มีอาการคันตามอวัยวะเพศหญิง

3.1.3 เป็นแผลมีหนองติดเชื้อบริเวณอวัยวะเพศ เรียก ไล่ด้วน ไล่ลามอุปทม

3.1.4 อวัยวะเพศอ่อนตัวเวลาร่วมเพศ แสดงว่า เสื่อมสมรรถภาพทางเพศ

3.2 การตรวจวินิจฉัย

ดูลักษณะอาการของโรคแล้ววิเคราะห์โรคตามข้อ 3.1

3.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ พริกไทยดำ กระชาย รากหญ้าคา เหง้าสับประรด
ขมิ้นอ้อย เป็นต้น

3.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมคำรับยาได้ 12 คำรับยา

4. โรคเกี่ยวกับโลหิตสตรี

4.1 อาการของโรค

โรคเกี่ยวกับประจำเดือน ได้แก่ มีอาการปวดเวลามีประจำเดือน หรือประจำเดือนมาไม่
ปกติ มีไข้ขณะมีประจำเดือน เกิดโลหิตเป็นพิษขณะคลอดบุตร

4.2 การตรวจวินิจฉัย

- มีอาการปวดขณะมีประจำเดือน หรือประจำเดือนมาไม่ปกติ วินิจฉัยว่าเป็นโรค
โลหิตระดู
- มีอาการไข้ขณะมีระดู วินิจฉัยว่า ไข้ทับระดูหรือระดูทับไข้
- มีอาการติดเชื้อขณะคลอด ทำให้สลับ ซักคางแข็ง วินิจฉัยว่าโลหิตเป็นพิษ หรือ
สันนิบาตหน้าเพลิง

4.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ หัวไพล ไมยราบ ดอกบานไม่รู้โรย ใบมะขาม
เบญจโลกวิเชียร เป็นต้น

4.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมคำรับยาได้ 11 คำรับยา

5. โรคริดสีดวงจมูก

5.1 อาการของโรค

โรคริดสีดวงจมูกจะมีอาการ ปวดระหว่างคิ้ว ปวดศีรษะเป็นประจำ มีน้ำมูกไหล
ประจำ และมีมูกเลือดปะปน มีอาการคันจมูกเรื้อรัง

5.2 การตรวจวินิจฉัย

หากผู้ป่วยมีอาการตามข้อ 5.1 วินิจฉัยว่าเป็นโรคริดสีดวงจมูก

5.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ จิง พริกไทย หัวกระเทียม ใบยาสูบ เป็นต้น

5.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมคำรับยาได้ 11 คำรับยา

6. โรคเกี่ยวกับการถูกสัตว์มีพิษกัดต่อย

6.1 อาการของโรค

จะมีอาการปวด มีเลือดไหลซึมบริเวณบาดแผล

6.2 การตรวจวินิจฉัย

6.2.1 สังเกตดูอาการของผู้ป่วย

6.2.2 ดูรอยเขียวของชนิดของสัตว์ที่กัดต่อย

6.2.3 วินิจฉัยความรุนแรงของพิษที่มีต่อผู้ป่วย

6.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ ลูกมะนาว ใบเสลดพังพอน ฟ้าทะลายโจร เป็นต้น

6.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมคำรับยาได้ 16 คำรับยา

7. โรคปวดเมื่อย เหน็บชา

7.1 อาการของโรค

โรคปวดเมื่อย เหน็บชา ผู้ป่วยจะมีอาการปวดเมื่อยเหน็บชา ตามแขน ขา และบั้นเอว

7.2 การตรวจวินิจฉัย

ซักถามอาการผู้ป่วยว่ามีอาการปวดเมื่อยหรือเหน็บชาบริเวณใด

7.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ จิง พริกไทยดำ เถาวัลย์เปรียง ชูคเห็ดเทศ หัวไพล เป็นต้น

7.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมคำรับยาได้ 16 คำรับยา

8. โรคเบาหวาน

8.1 อาการของโรค

ผู้ป่วยจะมีอาการปัสสาวะบ่อย กินจุ น้ำหนักลด เวลาเป็นแผลจะหายช้า ปัสสาวะมีมดขึ้น

8.2 การตรวจวินิจฉัย

หากผู้ป่วยมีอาการดังข้อ 8.1 วินิจฉัยว่าเป็นโรคเบาหวาน

8.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ รากลำเจียก รากรางจืด เป็นต้น

8.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมคำรับยาได้ 17 คำรับยา

9. โรคหอบหืด

9.1 อาการของโรค

ผู้ป่วยจะมีอาการหายใจแรง หายใจติดขัด หอบ มีเสมหะปน

9.2 การตรวจวินิจฉัย

หากผู้ป่วยมีอาการดังข้อ 9.1 วินิจฉัยว่าเป็นโรคหอบหืด

9.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ ใบหนุมานประสานกาย ใบช่อย กระเทียมโทน ผักเสี้ยนผี
พริกไทย เป็นต้น

9.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมคำรับยาได้ 11 คำรับยา

10. โรคริดสีดวงทวารหนัก

10.1 อาการของโรค

ผู้ป่วยจะมีอาการท้องผูกเรื้อรัง เวลาถ่ายมีมูกเลือดปะปน มีอาการอักเสบเป็น
ก้อนเนื้อบริเวณปากทวารหนัก

10.2 การตรวจวินิจฉัย

หากผู้ป่วยมีอาการดังข้อ 10.1 วินิจฉัยว่าเป็นโรคริดสีดวงทวารหนัก

10.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ ขลุ้ทั้ง 5 ยาคำ ผักราชพฤกษ์ ใบชุมเห็ดเทศ เป็นต้น

10.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมคำรับยาได้ 10 คำรับยา

11. โรคท้องเสีย

11.1 อาการของโรค

อาการของโรคท้องเสีย ผู้ป่วยจะมีอาการถ่ายอุจจาระเหลว ถ่ายบ่อยครั้ง บางรายอาจ
มีอาการอาเจียรร่วมด้วย

11.2 การตรวจวินิจฉัย

หากผู้ป่วยมีอาการดังข้อ 11.1 วินิจฉัยว่าเป็นโรคท้องเสีย นอกจากนั้นซักถามเกี่ยวกับ
การรับประทานอาหารของผู้ป่วย

11.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ ยอดฝรั่ง ใบกระท่อม กล้วยน้ำว่าติบ ผลตะมุติบ เป็นต้น

11.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมคำรับยาได้ 16 คำรับยา

12. โรคท้องผูก ท้องอืด ท้องเฟ้อ

12.1 อาการของโรค

ผู้ป่วยจะมีอาการท้องผูก ไม่ถ่ายติดต่อกันหลายวัน ผายลมมีกลิ่นเหม็น แน่นท้อง ปวดท้อง ปวดศีรษะ

12.2 การตรวจวินิจฉัย

หากผู้ป่วยมีอาการดังข้อ 12.1 วินิจฉัยว่าเป็นโรคท้องผูก ท้องอืด ท้องเฟ้อ

12.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ มะขามเปียก เมล็ดชุมเห็ดไทย ใบชุมเห็ดเทศ มหาหิงคุ์ กระเพราแดง เป็นต้น

12.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมคำรับยาได้ 22 คำรับยา

13. โรคปวดฟัน

13.1 อาการของโรค

ผู้ป่วยมีอาการปวดเจ็บเสียวบริเวณรากฟันและเหงือก บางครั้งปวดเจ็บขึ้นสมอง

13.2 การตรวจวินิจฉัย

ดูว่าปวดที่ฟันซี่ใด มีสาเหตุมาจากอะไร ดูความรุนแรงของการปวด

13.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ เปลือกข่อย เปลือกมะขามเทศ ผักคราดหัวแหวน กานพลู เป็นต้น

13.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมคำรับยาได้ 20 คำรับยา

14. โรคผิวหนัง

14.1 อาการของโรค

อาการของโรคผิวหนัง จะมีอาการคันบริเวณผิวหนังของอวัยวะที่เป็น บ้างปวดแสบปวดร้อน ตีตื้อ มีหนองลูกตาม

14.2 การตรวจวินิจฉัย

14.2.1 มีอาการเป็นผื่นแดงเล็ก ๆ มีอาการคันปวดแสบปวดร้อนแล้วค่อย ๆ ขยายวงกว้าง เรียกว่า เริม

14.2.2 มีรอยเป็นวงขาวและขยายออก เรียกว่า เกื้อน

14.2.3 เป็นผดผื่นขึ้นบนผิวหนังที่แขน ขา เรียกว่า ลมพิษ

14.2.4 เป็นผื่นคันบริเวณซอกขาหนีบ ขาพับในร่มผ้า เรียกว่า กลาก หรือสังคัง

14.2.5 เป็นแผลบริเวณผิวหนัง คันบนศีรษะ เรียกว่า คันตุ

14.2.6 เป็นแผลเพียงเล็กน้อยกลายเป็นแผลพุพอง เป็นหนองง่าย เรียกว่า น้ำเหลืองเสีย

14.2.7 เป็นตุ่มเล็ก ๆ ใส บริเวณฝ่ามือ และคัน เรียกว่า หิด

14.2.8 เป็นแผลคันตามซอกง่ามนิ้ว เนื่องจากขี้ไคล เรียกว่า น้ำกัดเท้า

14.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ ใบพลู น้ำมันมะนาว หัวข่า หมาก เสดคพังพอน ยาเส้น เป็นต้น

14.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมคำรับยาได้ 27 คำรับยา

15. โรคอีสุกอีใส

15.1 อาการของโรค

มีผื่นขึ้นทั้งตัว มีอาการไข้สูง เมื่อเม็ดผื่นแตก จะมีอาการคัน

15.2 การตรวจวินิจฉัย

ถ้าผู้ป่วยมีอาการไข้สูง ปวดหัว มีตุ่มเล็ก ๆ กระจายตามตัว วินิจฉัยว่าเป็นไข้อีสุกอีใส

15.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ หญ้าแพรก หญ้าปากควาย ใบหมากผู้ ใบผักไหมหิน ขมิ้นอ้อย ผักเป็ดแดง เป็นต้น

15.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมคำรับยาได้ 11 คำรับยา

16. แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก

16.1 อาการของโรค

เป็นแผลพุพอง มีผื่นแดงผิวหนังเปื่อยถลอก ปวดแสบ ปวดร้อน

16.2 การตรวจวินิจฉัย

ตรวจดูบาดแผลว่าเกิดขึ้นบริเวณใด มีอาการติดเชืหรือไม่ ผู้ป่วยมีอาการปวดมากเพียงใด

16.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ ว่านหางจระเข้ ขมิ้น ใบบัวบก ใบว่านกาบหอยแครง เป็นต้น

16.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมคำรับยาได้ 11 คำรับยา

17. โรคไข้หวัด

17.1 อาการของโรค

ผู้ป่วยจะมีอาการเป็นไข้สูง หนาวสั่น คัดจมูก น้ำมูกไหล

17.2 การตรวจวินิจฉัย

ตรวจดูอาการไข้ว่ามีสูงมากเพียงใด ตรวจดูว่ามีอาการคัดจมูก น้ำมูกไหลหรือไม่

17.3 สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สมุนไพรที่ใช้รักษา ได้แก่ ใบมะขามสด หัวหอมแดง ข่าพลู มะตูมอ่อน สมอไทย สมอเทศ รากมะนาว รากมะปราง เป็นต้น

17.4 คำรับยาสมุนไพรที่ใช้ในการรักษา

สามารถเก็บรวบรวมคำรับยาได้ 24 คำรับยา

ประสบการณ์การเรียนรู้และการรักษาของหมอสมุนไพรพื้นบ้านในจังหวัดสงขลา และสมุนไพรพื้นบ้านในจังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่ได้เรียนรู้จากคำรับที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและเรียนรู้จากครูผู้รู้ของสมาคมเภสัชและอายุเวรแผนโบราณจังหวัดสงขลา ตลอดจนเรียนรู้จากการติดตามครูไปรักษาผู้ป่วยและประสบการณ์ที่ตนได้รับจากการรักษาผู้ป่วยโดยตรง นอกจากนี้หมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา ยังไม่รู้ไม่เรียนอยู่ตลอดเวลา และไม่หวังวิชาได้เผยแพร่วิชาความรู้ให้กับศิษย์อย่างไม่ปิดบัง

อภิปรายผล

ในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคด้วยตนเองของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยมีข้อสังเกตดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา พบว่ามีการใช้ทั้งสมุนไพรเดี่ยวและสมุนไพรคำรับในการรักษาโรคต่าง ๆ
2. หมอชาวบ้านส่วนใหญ่จะยึดคำรับยาที่ได้รับการบอกเล่า สั่งสม สืบทอดกันมา มีจำนวนน้อยคนที่สามารถวิเคราะห์องค์ประกอบของตัวยาตามหลักทฤษฎีแพทย์แผนไทยได้
3. หมอชาวบ้านบางคนหวงแหนคำรับตำรายา เวลาบอกข้อมูลของคำรับยาจะบอกไม่ครบจะขาดด้วยบางตัวบางอย่างไป
4. การรักษาโรคของหมอชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้คำยาประกอบในการปรุงยาหรือรักษาโรค
5. หมอชาวบ้านที่พบในปัจจุบันส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยกลางคนอายุประมาณ 40-60 ปี หมอชาวบ้านที่มีอายุมากกว่านี้ ซึ่งมีประสบการณ์ด้านการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบทอดบางอย่างยาวนาน มีอยู่จำนวนน้อยมาก ทำให้ได้รับข้อมูลไม่มากเท่าที่ควร
6. หมอชาวบ้านที่พบส่วนใหญ่จะเป็นหมอที่เรียนรู้จากตำรามากกว่าประสบการณ์ที่แท้จริง
7. การสืบทอดอาชีพหมอชาวบ้านขาดหายไป เนื่องจากการนิยมใช้บริการการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบัน คนรุ่นใหม่ไม่เห็นความสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคด้วยตนเองของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 การเก็บรวบรวมภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคควรส่งเสริมให้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ก่อนที่บุคคลที่มีความรู้ด้านการใช้สมุนไพรในการบำบัดโรคจะล้มหายตายจากไป ทำให้ยากแก่การสืบค้นข้อมูล โดยมีการบันทึกใช้เป็นลายลักษณ์อักษร บันทึกเสียง รวมทั้งภาพในลักษณะต่าง ๆ เช่น ภาพถ่าย วิดีทัศน์ เป็นต้น จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาและสืบค้นต่อไป

1.2 ผลการศึกษาภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรในการบำบัดโรคด้วยตนเองของหมอชาวบ้านในจังหวัดสงขลา ควรนำไปเผยแพร่ให้กับผู้สนใจทั่วไป และสถาบันการศึกษาด้านการแพทย์แผนไทย เพื่อจะได้นำความรู้เหล่านี้ไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรในการบำบัดโรคต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

2.1 ควรจะได้มีการศึกษาวิจัยภูมิปัญญาด้านการใช้สมุนไพรบำบัดโรคให้กับตนเองและชาวบ้านของพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดสงขลา เพราะพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ที่สืบทอดภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ การเจ็บไข้ได้ป่วยของพระภิกษุสงฆ์เวลาไปรักษาในโรงพยาบาลเป็นไปด้วยความยากลำบาก ส่วนใหญ่มักใช้การบำบัดด้วยสมุนไพรในเบื้องต้น และพระภิกษุสงฆ์เองนอกจากมีความรู้ด้านสมุนไพรแล้วยังสืบทอดด้านความเชื่อเกี่ยวกับบทสวดและคาถาประกอบการรักษา ตลอดจนความศรัทธาความเชื่อด้านจิตใจที่มีผลต่อผู้ป่วยอีกด้วย

2.2 ควรจะได้มีการศึกษาความเชื่อในการบำบัดโรคด้วยสมุนไพรของพระสงฆ์และหมอชาวบ้าน เพราะการรักษาด้านการแพทย์แผนไทย จะมีความเชื่อเข้าไปเกี่ยวข้องกับแทบทุกขั้นตอน

ภาคผนวก

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก นโยบาย แผนงาน โครงการ ปี 2546
กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก 2546 หน้า 11
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.2530 พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพมหานคร
บริษัทสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด 2534
- สุธี ธนาเลิศกุล บำบัดโรคด้วยการแพทย์ทางเลือก พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร บริษัทริคเตอร์
ไคเจสท์ (ประเทศไทย) จำกัด 2544 หน้า 4
- ยศ สันตสมบัติ ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เชียงใหม่
นพบุรีการพิมพ์ 2542
- รัชดา ธราภาค อวสาน “ไต่ะบิแค” หมอตำแยโบราณ คอถัมภ์จุดประกาย กรุงเทพธุรกิจ 5 กันยายน
2546
- ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 กรุงเทพมหานคร นานมีบุ๊คส์
พับบลิเคชันส์ 2546
- เลิศชาย สิริชัย และอุดม หนูทอง รายงานวิจัยเรื่อง การแพทย์พื้นบ้านภาคใต้กับบริบททางสังคมและ
กระบวนการรักษาผู้ป่วย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุงเทพมหานคร 2544
- สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ ธรรมนูญสุขภาพคนไทย นนทบุรี สำนักงานปฏิรูประบบ
สุขภาพแห่งชาติ 2545
- อวย เกตุสิงห์ “การแพทย์แผนไทยกับการแพทย์ตะวันตก” ใน วารสารสังคมศาสตร์การแพทย์ ปีที่ 1
ฉบับที่ 2 (มกราคม-มีนาคม) 2521
- Kleinman, A. Patients and Healers in the Context of Culture. Berkeley: University of
Califomail Press. 1980.
- นิตยา เจริญศรีจิระ “กาแพทย์ทางเลือกในสถานพยาบาลเอกชนในกรุงเทพมหานคร” วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล 2546
- มหิดล มหาวิทยาลัย คณะเภสัชศาสตร์ ประวัติการแพทย์แผนไทยและการพัฒนาสมุนไพร ในสมุนไพร
สวนสิริรุกษชาติ ม.ป.ท. 2535
- รุจินาด อรรถสิทธิ์ ปัญหาและแนวทางการพัฒนาเวชกรรมไทย ในการแพทย์แผนไทยภูมิปัญญาแห่ง
การพึ่งตนเอง กรุงเทพมหานคร หมอชาวบ้าน 2530
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการ
จัดการศึกษา กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์พิมพ์ดีด จำกัด 2541

บุคคลานุกรม

- เกษม อยู่ง่าย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 30/2 หมู่ 2 ตำบล
เขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.
- เกลี้ยง หนูฤทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 39 ตำบลเขารูปช้าง
อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.
- จำ เรืองสวัสดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 65 ตำบลบ่อदान
อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.
- ขจัด พันภัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 118/7 ถนนรัตการ
ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2547.
- คำรพ ยี่ซ่าย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 105/3 ถนนริมทะเล
ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.
- คง บุญเมือง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 58 หมู่ 3
ตำบลท่าบอน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2547.
- คลัง สุวรรณะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 5
ตำบลพิศิธร อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547.
- คล้าย ลำเกาทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 119/2
ถนนริมทางรถไฟนอก ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม
พ.ศ. 2547.
- เจริญ จิตตะนัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 107/4
ตำบลน่าน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.
- จัด เกยุรินทร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 34/1 หมู่ที่ 7
ซอยบ่อรัก ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.
- จันทร์ สันหมาด เป็นผู้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 171/7
ตำบลปรีก อำเภอสะเตา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547
- เจิม แทนมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 8/18 หมู่ที่ 5
ถนนสงขลา-นาทวี ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 เมษายน
พ.ศ. 2547.
- เจริญ จิตตะนัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 108/4
ตำบลน่าน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.
- จำ เรืองสวัสดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 65 ตำบลบ่อदान
อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

จบ อุไรรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 56 หมู่ 4 ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

เจือ เกื้อหนุน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 101 ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

เฉลิมพร ละอองสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 113/2 หมู่ที่ 8 ถนนประสานมิตร ซอย 13 ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

ฉิ้น จิตตะนัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 51 หมู่ที่ 7 ตำบลน้ำน้อย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

นายใช้ ลั่นศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 53 ถนนเพชรศิริ ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

เชย แคนงวล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 106/1 หมู่ 1 ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

ชอบ อันชะรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 136/1 หมู่ 1 ตำบลระโนด อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

เซ่งกิม คิวสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 49 ถนนหมู่ 4 ตำบลฉวาง อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

เซ่งหัว หอมจันทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 84 หมู่ 3 ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2547

ชารีห๊ะ สีสมาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 ตำบลท่าประคู้ อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ซอผีเขีอะ อีแอ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 40 ตำบลท่าประคู้ อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ฉรงค์ มณีรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 11 ถนนวิเชียรชม ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

ฉัฐพงศ์ สังขกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 13 ถนนสัมพันธพัฒนา ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ฉัฐวัตร อ่องไพบูลย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 11 ถนนหนองจิก ตำบลบ่อหย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2548.

คอเถาะ บูเอียค เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 4 ตำบลเทพา อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

แดง หนูมาก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 17 ถนนทะเลหลวง
ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ดำ ปานศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 112 ถนนคำธร
ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ดั้น ศรีรักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 ถนนเพชรเกษม
ตำบลควนลัง อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547

ดั้น อัสโคคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 117 ถนนอมรนิเวศ 2
ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2548.

ดื่อง อิมประเสริฐ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 54 หมู่ 4
ตำบลทุ่งลาน อำเภอกลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ทิน ถาวรวิสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 56 ตำบลหัวระวะ
อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

เที่ยง สงมิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 90 ตำบลคลองทราย
อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

นำ ลิทฤทธิ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 155 หมู่ที่ 1 ถนน
เขาแดง-ระโนด ตำบลวัดขนุน อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

นุ่น คงไต้บุญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 16 หมู่ที่ 4 ตำบลคูหา
อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

เนตร มิชัยชนะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 30/1 หมู่ที่ 7
ตำบลม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

เนียม ช่างเอียง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 17 ถนน
ราษฎร์อุทิศ 1 ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2547.

น้อย รัตนวงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 15/3 ตำบลเขาใบ
อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547

บุตร ปานประคิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 165 หมู่ที่ 3
ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

บุญทิพย์ มณีดับ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 161
ถนนโพรงจระเข้ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม
พ.ศ. 2547.

บุรณ์ ขวัญจันทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 35/1 ตำบล
ท่าหม่อไทร อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547

เปรม รัตนมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 82/1
ตำบลชิงโค อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ประดิษฐศักดิ์ เศษบุญญาภิชาติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1
ถนนราษฎร์อุทิศ 2 ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม
พ.ศ. 2547.

ประสิทธิ์ อินทรพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 90/2 ถนน
สงขลา-นาทวี ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2547.

ปรารธนา ศรีสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 159
ตำบลกำแพงเพชร อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ประคอง ปักยิมศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 22 ถนน
เพชรเกษม ตำบลจะโหนด อำเภอจะนะ-จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 75 ตำบล
บ้านนา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2548.

แปลก แก้วเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 หมู่ที่ 10
ตำบลนาทวี อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ปาน อวระภาค เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 95 หมู่ที่ 7
ตำบลน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

เป้า ชูคง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 23/1 ตำบลตงหม้อ
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

มุสดี ล้วนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 18 ถนนปละท่า
ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ผ่อง เลียงชู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 5 ตำบลฉาง
อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ผ่อง เสงประดิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 63 หมู่ 4
ตำบลเทพา อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

ผิ้อ โอล้าผล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ 5 ตำบลหัวเขา
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

พันธ์ บัวแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 10/1 ถนนหมู่ที่ 7
ตำบลบ้านโหนด อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

พรหม เพชรจำรัส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 20/1 หมู่ที่ 1
ตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

เพลินสุขใจ ไชยขวัญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 108 ถนน
รามวิถี ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

เฟื่อง ไพจันทร์ทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 14 ตำบลคูหา
อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

ยะยอ หล้าขุน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 3 ตำบล
สะพานไม้แก่น อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2548.

เยื่อน ศรีสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 157 ซอย 2
หมู่บ้านเปรมสุข ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 17 เมษายน
พ.ศ. 2547.

เยี่ยม เดสโร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 121 ถนนทะเลหลวง
ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ยกแห้ง คิสสระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 48 ตำบลท่านบ
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

รฐานันท์ บุญเดช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 19 ถนนสระเกษ
ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

ร่อหมาน หมานฉะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 87/4 หมู่ที่ 9
ตำบลป่าคังเขบซาร์ อำเภอสะเคา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

ล่อง จันทรปาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 50 ตำบล
คลองเป็ยะ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ไล่ วัชฤทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 176/13 ถนนสิงหนคร
ตำบลตังหมอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

เล็ก มีชัยชนะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 42 หมู่ที่ 7 ตำบล
ม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

ลิ้ม รัชทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 655/33 ถนน
กาญจนวนิช ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

ลอย ภัทรวงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 28 หมู่ 3 ตำบล
ควนไส อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

วสุ โชติรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 23 ถนนแหลมสนอ่อน
ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

วัตร บุญศิริ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 168/1 หมู่ 10 ตำบล
แดนสงวน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

วาด หนูกลิ่น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 22/1 ตำบลพังยาง อำเภอรอนโคก จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2547.

สละมะแอ การ์ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 211/1 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

สรรค์ อัสโคคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ ¼ ถนนรามวิถี ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2547.

สมนึก หงสาวดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 2/3 หมู่ที่ 1 ตำบลบ่อยาง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

สมนึก ก้านคง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 9/11 ถนนยন্ত্রกำธร ตำบลเขาพระ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

สมพิช บุญส่ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 95/1 ตำบลสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

สมหวัง แก้วบุญแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 99 หมู่ 3 ตำบลคลองหอยโข่ง อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

สกุล รามรังสฤษฎ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 16 ถนนสะเดา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

สุดใจ ลีจื้อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 160/3 หมู่ที่ 2 ตำบลพะวง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

สุริยา นิลละเอสงค์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 10/2 ถนนชลเจริญ ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

สุทัย ไช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตตะเสน เจริญ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 49/2 ตำบลคลองหรั่ง อำเภอนาหม่อม จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

สว่าง จวนอ่อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 64/102 ถนนนิพัทธ์สงเคราะห์ 2 ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

สีเนี่ยว ศรีโยม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 89 หมู่ 3 ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

สมบูรณ์ ทองศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 101 ถนนเก้าแสน ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

สมบูรณ์ ไร่จวนจร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 70/7 ถนนรัถการ ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

สะไบเตาะ ไสหวัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 63 ตำบลนาทวี
อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

เสวียน จันทน์หนู เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 17/1 ตำบล
สะพานไม้แก่น อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

เส็น สมาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 65/1 ตำบลสะกอม
อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

เส็น วงศ์นิรันดร์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 23/5 หมู่ที่ 1
ตำบลหัวเขา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

เศรษฐกร อุบลขาว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 75 ตำบลบ้านนา
อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2547.

หนอม ราชแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 69/1 หมู่ที่ 1
ตำบลสะพานไม้แก่น อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2548.

เหม คงศักดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 51 ตำบลคู อำเภอ
จะนะ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

เหม๊ะเงาะ บาวัสตาเร๊ะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 85 ตำบล
เทพา อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2547.

หะยิดาโวะ ตันสาแหล๊ะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 77 ถนน
หมู่ 4 ตำบลสะกอม อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

หนูเกลื่อน สิกพันธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 15 ตำบล
จึงโค อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

อีด เพ็ชรจรัส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ประกอบ อุบลขาว เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 117 ถนนเพชรเกษม
ตำบลคลองทราย อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา. เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2547.

อินทร์แก้ว ศรีปาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 88 หมู่ที่ 3
ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2547.

แอ คำหลีหมัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จำรูญ วงศ์กระจ่าง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 11/1 ตำบลหัวเขา
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2547.

ตำแยแมว

ทองพันชั่ง

ฟ้าทะลายโจร

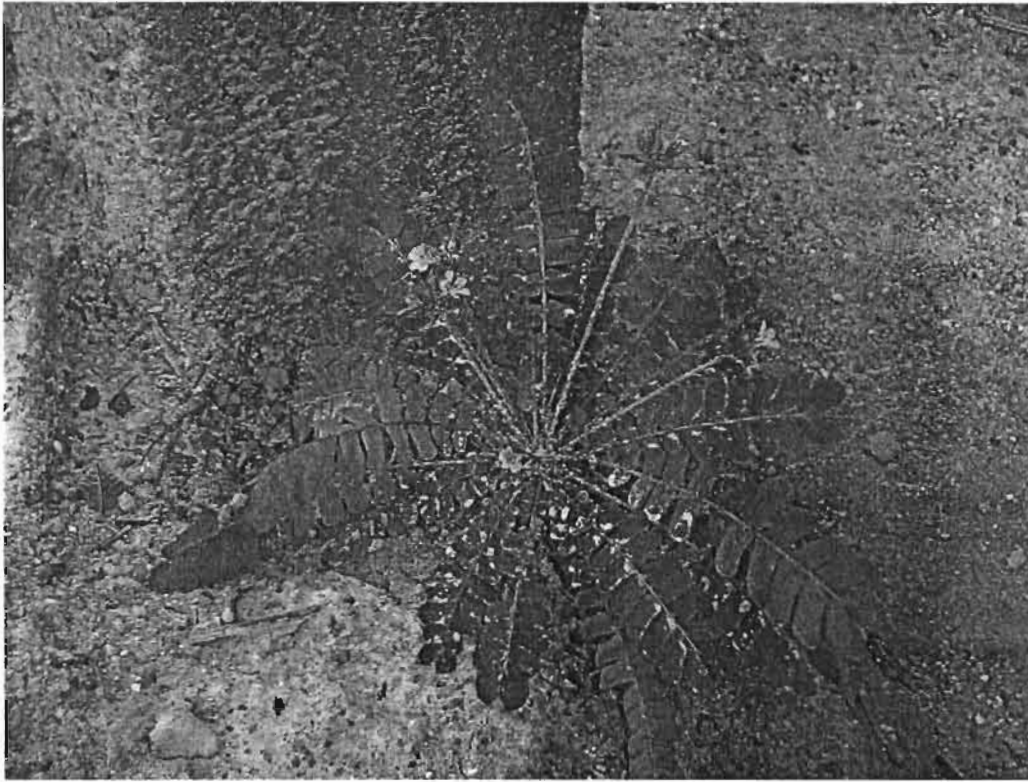
มะแว้ง

ม้ากระที่บโรง

ขอบชะนาง

กระเทียมยอด

กำลังหนุมาน

เจตมูลเพลิงแดง

เถาสับู่เลือด

ปลาไหลเผือก

สาบเสือ

หญ้าตัดมอญ

หญ้าหนุตัน

เต้ายายม่อม

โทองเทง

นมแมว

โคนายดำ

ชางาเดยว

พยับหมอก

ก้างปลาต้น

ชิงชี่

ตันออกคทวาร

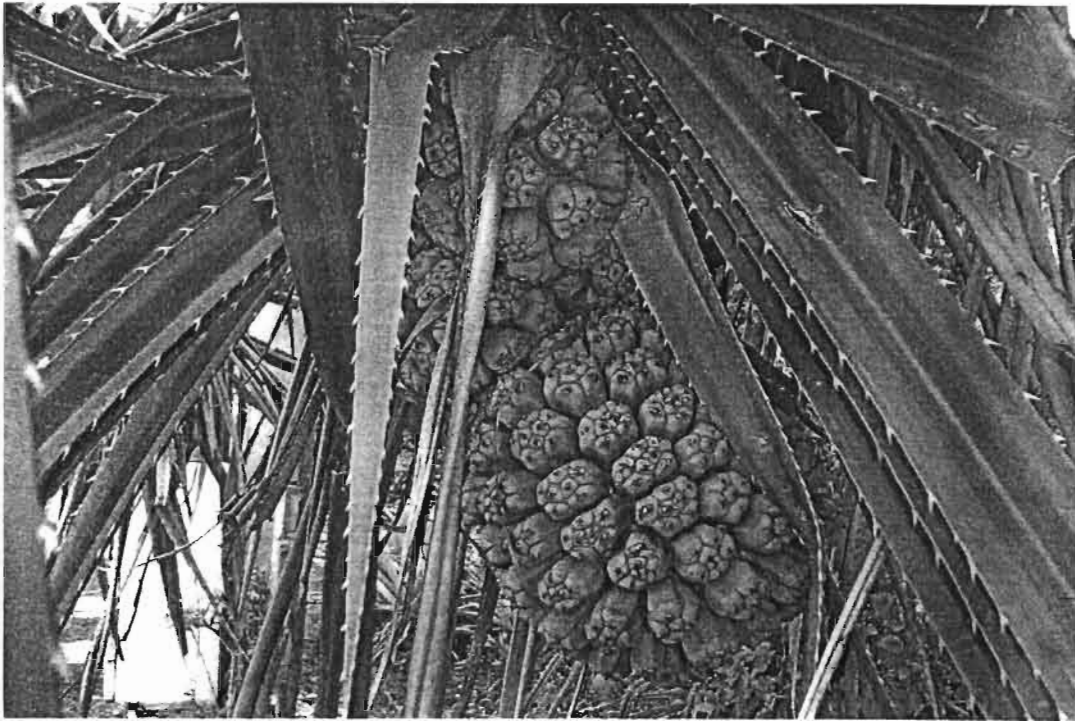
ปราบทวิป

จุโรหิณี

รักษาว

เตยทะเล

เถาสีงโต

ผกากรอง

พญารากขาว

พญารากดำ

มะก้ำตาหนู

เด็บบเหยี่ยว

สังวาลพระอินทร์

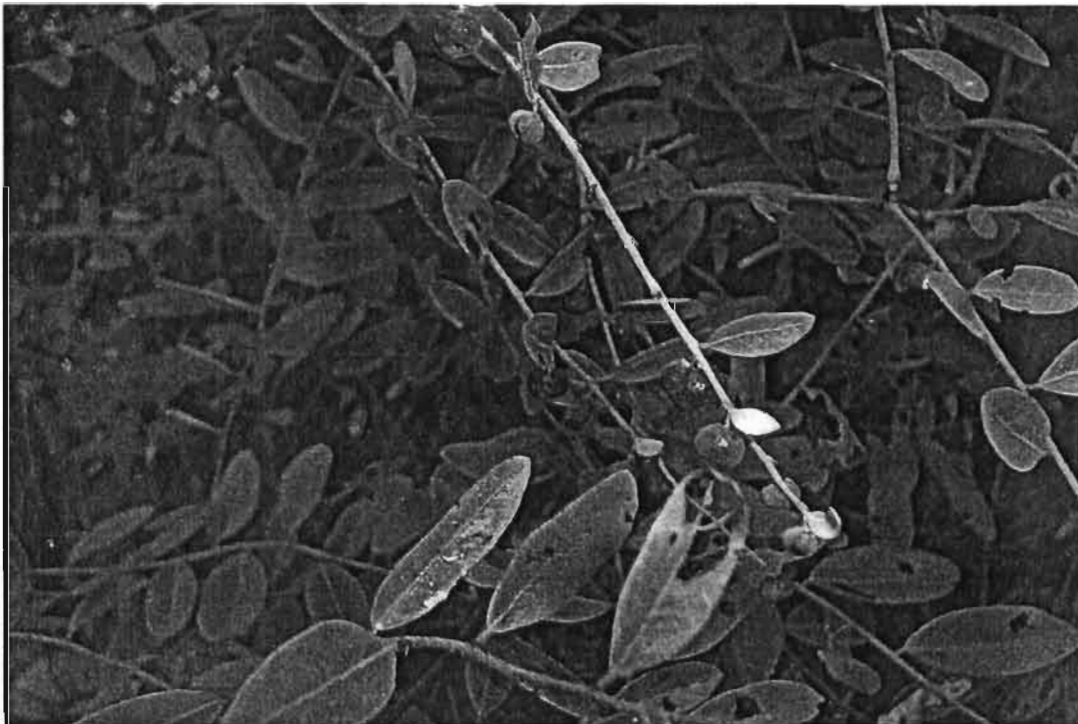
หูลิง

กระดังงา

กระท่อมขี้หมู

ก้างปลาแดง

ก้างเจ็ดข้างสาร

แกแด

เข็มแดงป่า

หม้อหมาแดง

ชুমเห็ดเทศ

ดองดิ่ง

ต้นกระวาน

ต้นอ้ายขาว

เถานกรวด

เถาคูย

ชรณีสาร

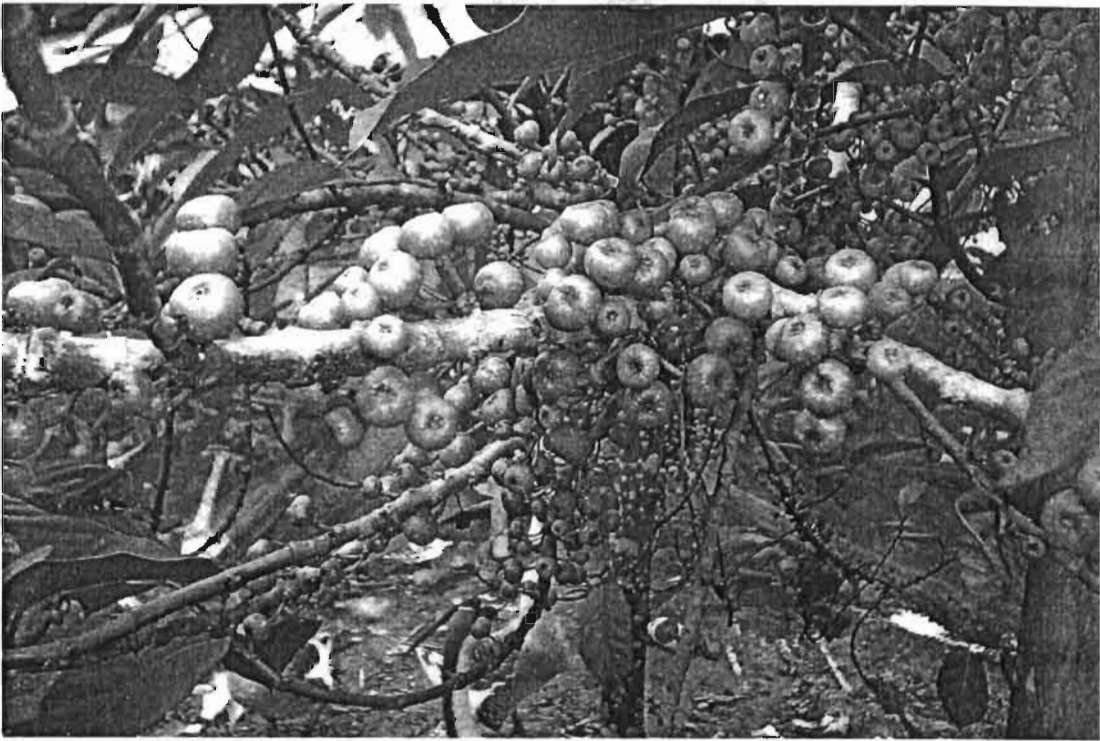
นางครวญ

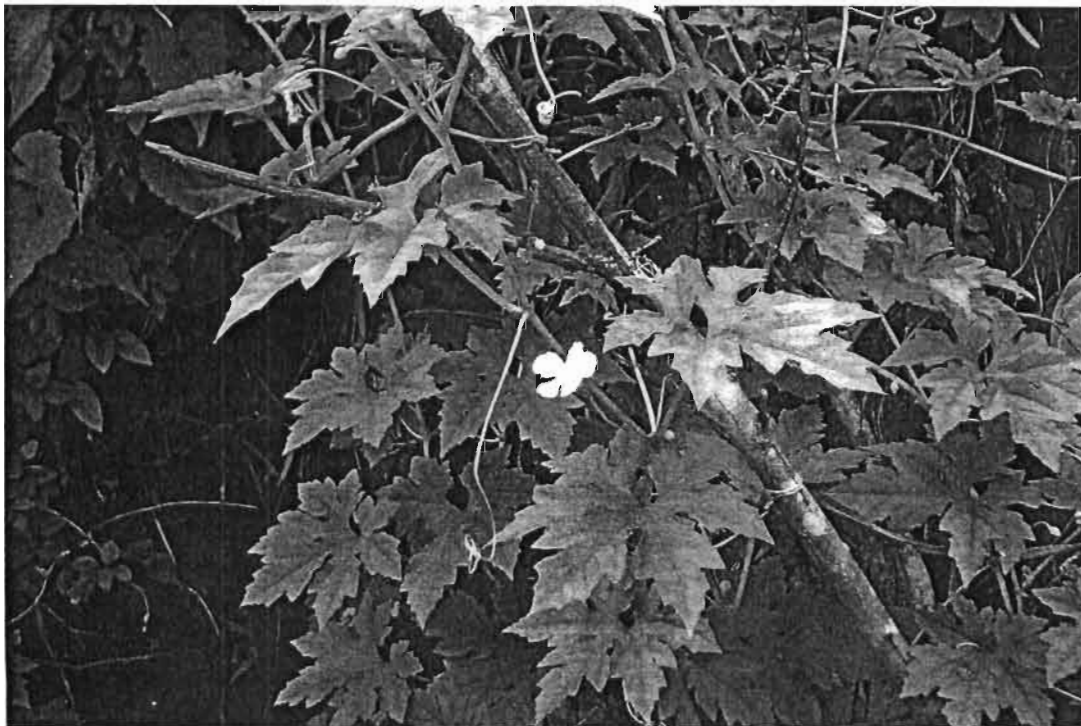
ใบมะกา

เปล้าทอง

มะเดื่ออุทุมพร

มะระขี้นก

ยอบ้าน

ส้มชะมวง

อังกาบ

อัญชันต้น

ไผ่แตก

หนาด

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นายประกอบ นามสกุล อุบลขาว

เกิดวันที่ 10 เดือน เมษายน พุทธศักราช 2472

สถานที่เกิด บ้านป่าขาด หมู่ที่ 2 ตำบลขุนตัดหวาย อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 75 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านนา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน ครูภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย, เจ้าของกิจการร้านจะนะ โอสถ

สถานที่ทำงานปัจจุบัน ร้านจะนะ โอสถ เลขที่ 75 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านนา อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

ประวัติการศึกษา

- จบชั้นประถมปีที่ 4 จากโรงเรียนประชาบาล วัดขุนตัดหวาย ตำบลขุนตัดหวาย อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา
- จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนทวีประธานกุล อำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา
- จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จากโรงเรียนวชิรานุกูล ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
- จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนพระนครวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
- วุฒิทางการแพทย์แผนไทย บก. บว.

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ	นายจิตตะเสน	นามสกุล	เจริญ
เกิดวันที่	16	เดือน พฤษภาคม	พุทธศักราช 2490
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ 63 ถนนนครนอก ตำบลบ่อ่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา		
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 108/33 หมู่ที่ 10 ถนนกาญจนวณิชย์ ซอยประภาส ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา		
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์ 3 ระดับ 9		
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา เลขที่ 19 ถนนราชดำเนิน ตำบลบ่อ่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา		
ประวัติการศึกษา			
พ.ศ. 2506	ม.3 จากโรงเรียนมหาวิทยาลัยราชภัฏ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา		
พ.ศ. 2512	ป.ปศ.สูง จากวิทยาลัยครูสงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา		
พ.ศ. 2518	กศบ.(คณิตศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา		
พ.ศ. 2527	บก.(เภสัชกรรม) แผนโบราณทั่วไป จากกองประกอบโรคศิลปะ กระทรวงสาธารณสุข		
พ.ศ. 2534	บว.(เวชกรรม) แผนโบราณทั่วไป จากกองประกอบโรคศิลปะ กระทรวงสาธารณสุข		
พ.ศ. 2541	ศสม.(ไทยคดีศึกษา) จากมหาวิทยาลัยทักษิณ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา		

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ	นายจำรูญ	นามสกุล	วงศ์กระจ่าง
เกิดวันที่	24	เดือน	เมษายน พุทธศักราช 2506
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่ 1 ตำบลบ่อแดง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา		
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 31/4 ถนนชลเจริญ ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา		
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	อาจารย์ 2 ระดับ 7 วิทยาลัยสารพัดช่างสงขลา สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ		
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	วิทยาลัยสารพัดช่างสงขลา เลขที่ 11 ถนนวิเชียรชม ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา		

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2526	ปวช. จากวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาเขตพระนครเหนือ กรุงเทพฯ
พ.ศ. 2528	ปวส. จากวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาเขตพระนครเหนือ กรุงเทพฯ
พ.ศ. 2529	ป.มอ. จากวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาเขตพระนครเหนือ กรุงเทพฯ
พ.ศ. 2533	คบ.(อุตสาหกรรมศิลป์) จากวิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา
พ.ศ. 2539	ศสจ.ม.(เอกไทยคดีศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้ จังหวัดสงขลา
พ.ศ. 2541	บก. ใบประกอบโรคศิลปะแผนโบราณ ในสาขาเภสัชกรรม การประกอบโรคศิลปะ กระทรวงสาธารณสุข

ผลงานวิจัย

พ.ศ. 2539	ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการแสดงหนังตะลุงในจังหวัดสงขลา
พ.ศ. 2539	ศึกษาพฤติกรรมทางการเรียนของนักเรียนหลักสูตร ปวช.1 ปีการศึกษา 2539 วิทยาลัยสารพัดช่างสงขลา
พ.ศ. 2547	ศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนระดับชั้น ปวช.1 แผนกช่างไฟฟ้า วิทยาลัย สารพัดช่างสงขลา ที่มีต่อกระบวนการเรียนการสอนวิชาวงจรไฟฟ้า 1 และ 2
